ISSN 2708-0390 (PRINT)
ISSN 2708-0404 (ONLINE)

HUMANITIES STUDIES

Збірник наукових праць

Випуск 19 (96)
2024

Соціальна філософія та філософія історії
Філософська антропологія
Філософія культури
Історія філософії
Філософія освіти
Філософія економіки та управління
Філософія науки та техніки

Видавничий дім
«Гельветика»
2024

ISSN 2708-0390 (Print)
ISSN 2708-0404 (Online)

HUMANITIES STUDIES: ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ
Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації:
серія КВ № 23925-13765 ПР від 23.04.2019 р.
Видання включено до Переліку фахових видань України: категорія «Б» з Філософії
(наказ № 409 від 17.03.2020 року)

Редакційна рада:

Голова Міжнародної редакційної колегії: **Фролов Микола,** д-р іст. н., проф., Запорізький національний університет (Україна, Запоріжжя);

Заступник Голови Міжнародної редакційної колегії: **Васильчук Геннадій,** д-р іст. н., проф., Запорізький національний університет (Україна, Запоріжжя);

Головний редактор: **Воронкова Валентина,** д-р філос. н., проф. (Україна, Запоріжжя);

Відповідальний редактор: **Андрюкайтене Регіна,** д-р соціальних н. (Ph.D), проф. (Литва, Маріямпіль, Каунас)

Редакційна колегія:

Білогур Влада, д-р філос. н., проф. (Україна, Ужгород)
Венажіндене Міліта, д-р соц. н., доц. (Литва, Каунас)
Гряблікайте Йоліта, д-р соц. н., доц. (Литва, Каунас)
Данильян Олег, д-р філос. н., проф. (Україна, Харків)
Жєлєв Пакаль, д-р філософії (Болгарія, Софія)
Лепський Максим, д-р філос. н., проф. (Україна, Запоріжжя)
Літвін Аурелія, д-р габіліт., проф. (Молдова, Кишенів)
Москалик Геннадій, д-р філос. н., проф. (Україна, Кременчук)
Нікітенко Віталіна, д-р філос. н., доц. (Україна, Запоріжжя)
Новікова Анастасія, д-р соц. н., доц. (Литва, Каунас)
Олексенко Роман, д-р філос. н., проф. (Україна, Кропивницький)
Пілелієне Ліна, д-р соц. н., проф. (Литва, Каунас)
Позднякова-Кирбят'єва Елліна, д-р соц. н., проф. (Україна, Запоріжжя)
Поліщук Олександр, д-р філос. н., проф. (Україна, Хмельницький)
Пунченко Олег, д-р філос. н., проф. (Україна, Одеса)
Рижова Ірина, д-р філос. н., проф. (Україна, Запоріжжя)
Скорус Яцек, д-р філософії (Польща, Катовіце)
Тамулене Вільма, д-р соц. н., доц. (Литва, Вільнюс)
Торкут Наталія, д-р філол. н., проф. (Україна, Запоріжжя)
Утюж Ірина, д-р філос. н., проф. (Україна, Запоріжжя)
Хітов Мітко, д-р економіки (Болгарія, Софія)
Череп Алла, д-р екон. н., проф. (Україна, Запоріжжя)
Шиндаулова Раушан, д-р філос. н., доц. (Казахстан, Алмати)
Цзоу Ченчжан, к-т філос. н., доц. (Китай, Маомін)

Концепція збірника базується на багатоплановому науковому висвітленні проблем сучасного швидкоплинного світу, що розвивається в умовах глобалізації і цифровізації. Основні рубрики охоплюють напрями філософії (соціальна філософія та філософія історії; філософська антропологія; філософія культури; історія філософії; філософія освіти; філософія економіки та управління; філософія науки та техніки). Збірник розрахований на фахівців гуманітарних наук.

Друкується за рішенням:
Вченої ради Запорізького національного університету
(протокол № 11 від 30 квітня 2024 року)

Humanities Studies : збірник наукових праць / гол. ред. В. Г. Воронкова. Запоріжжя : Видавничий дім «Гельветика», 2024. Випуск 19 (96). 204 с.

© Автори статей, 2024
© Запорізький національний університет, 2024

ISSN 2708-0390 (PRINT)
ISSN 2708-0404 (ONLINE)

HUMANITIES STUDIES

Collection of Scientific Papers

ISSUE 19 (96)
2024

Social Philosophy and Philosophy of History
Philosophical Anthropology
Philosophy of Culture
The History of Philosophy
Philosophy of Education
Philosophy of Economics and Management
Philosophy of Science and Technique

Publishing house
Helvetica
2024

ISSN 2708-0390 (Print)
ISSN 2708-0404 (Online)

Humanities studies : COLLECTION OF SCIENTIFIC PAPERS
Certificate of state registration of the print media:
series KV № 23925-13765 PR dated 04/23/2019
The publication is included in the List of Professional Publications of Ukraine: category "B" in Philosophy
(order № 409 dated March 17, 2020)

The Chairman of the International Editorial Board: **Frolov Mykola,** Doctor of Historical Sciences, Professor (Ukraine, Zaporizhzhia);

Vice-rector of the International Editorial Board: **Vasyl'chuk Gennadiy,** Doctor of Historical Sciences, Professor (Ukraine, Zaporizhzhia);

Editor-in-Chief: **Voronkova Valentyna,** Doctor of Philosophic Scinces, Professor (Ukraine, Zaporizhzhia);

Deputies of Editor-in-Chief: **Andriukaitienė Regina,** Doctor (Ph.D), Associate Professor (Lithuania, Marijampole, Kaunas)

Foreign members of editorial board:

Bilohur, Vlada, Doctor of Philosophic Scinces, Professor (Ukraine, Uzhhorod)
Vienažindienė, Milita, Ph.D in Social Sciences, Associate Professor (Lithuania, Kaunas)
Greblikaitė, Jolita, Ph.D in Social Sciences, Associate Professor (Lithuania, Kaunas)
Danilyan, Oleg, Doctor of Philosophic Scinces, Professor (Ukraine, Kharkiv)
Zhelev, Paskal, Doctor of Philosophy (D.Sc.), Associate Professor (Bulgaria, Sofia)
Lepskyi, Maksim, Doctor of Philosophic Scinces, Professor (Ukraine, Zaporizhzhia)
Litvin, Aurelia, Doctor Habilitat, Professor (Republic of Moldova, Chisinau)
Moskalyk, Hennadii, Doctor of Philosophic Scinces, Professor (Ukraine, Kremenchuk)
Nikitenko, Vìtalina, Doctor of Philosophic Scinces, Associate Professor (Ukraine, Zaporizhzhia)
Novikova, Anastasija, Ph.D in Social Sciences, Associate Professor (Lithuania, Kaunas)
Oleksenko, Roman, Doctor of Philosophic Scinces, Professor (Ukraine, Kropyvnytskyi)
Pileliene, Lina, Ph.D in Social Sciences, Professor (Lithuania, Kaunas)
Pozdniakova-Kyrbiatieva, Ellina, Doctor of Sociology (D.Sc.), Professor (Ukraine, Zaporizhzhia)
Polishchuk, Oleksandr, Doctor of Philosophic Scinces, Professor (Ukraine, Khmelnytsky)
Punchenko, Oleg, Doctor of Philosophic Scinces, Professor (Ukraine, Odesa)
Ryzhova, Irina, Doctor of Philosophic Scinces, Professor (Ukraine, Zaporizhzhia)
Scorus, Jacek, Doctor of Philosophy (D.Sc.), Professor (Poland, Katowice)
Tamuliene, Vilma, Ph.D in Social Sciences, Associate Professor (Lithuania, Vilnius)
Torkut, Nataliya, Doctor of Philological Sciences, Professor (Ukraine, Zaporizhzhia)
Ytiuzh, Iryna, Doctor of Philosophic Scinces, Professor (Ukraine, Zaporizhzhia)
Hitov, Mitko, Doctor of Economic Sciences (Bulgaria, Sofia)
Cherep, Alla, Doctor of Sciences in Economics, Professor (Ukraine, Zaporizhzhia)
Shindaulova, Raushan, Doctor of Philosophical Sciences, Associate Professor (Kazakhstan, Almaty)
Zou, Chenzhan, PhD in Philosophy, Associate Professor (China, Maomin)

The concept of the scintific collection is based on multifaceted scientific coverage of the problems of the modern fleeting world, which is developing in the context of globalization and digitalization. The main rubrics cover the areas of philosophy (social philosophy and philosophy of history; philosophical anthropology; philosophy of culture; history of philosophy; philosophy of education; philosophy of economics and management; philosophy of science and technology). The collection is designed for humanities specialists.

Published by the decision: Council of the Zaporizhzhia National University
(Protocol 11, dated 30.04.2024)

Humanities studies : Collection of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia : Publishing house "Helvetica", 2024. 19 (96). 204 p.

© The authors of the articles, 2024
© Zaporizhzhia National University, 2024

ЗМІСТ

СОЦІАЛЬНА ФІЛОСОФІЯ ТА ФІЛОСОФІЯ ІСТОРІЇ

1. ОКСАНА, БУГАЙЧУК. ФІЛОСОФСЬКІ ЗАСАДИ ЦИФРОВОЇ СТРАТЕГІЇ ОРГАНІЗАЦІЇ: АКСІОЛОГІЧНІ, ОНТОЛОГІЧНІ, ГЕРМЕНЕВТИЧНІ ПІДХОДИ 9

2. ВАЛЕНТИНА, ВОРОНКОВА, ВІТАЛІНА, НІКІТЕНКО, ГЕННАДІЙ, ВАСИЛЬЧУК, ЮРІЙ, КАГАНОВ, НАТАЛЯ, МЕТЕЛЕНКО. ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ КОМУНІКАТИВНОГО ПРОСТОРУ ТА КОМУНІКАТИИВНОЇ ОСОБИСТОСТІ: ТРАНСФОРМАЦІЯ СУСПІЛЬСТВА, ЕКОНОМІКИ, ЛЮДИНИ 19

3. АЛІНА, ГРИЦЕНКО. ФЕНОМЕНОЛОГІЯ ТА АНАЛІТИЧНА ФІЛОСОФІЯ: СКЕПТИЦИЗМ ЯК ТЕОРЕТИЧНА ОСНОВА 33

4. КИРИЛО, ДЗІГОРА. ІСТОРИЧНА ПАМ'ЯТЬ У ДЗЕРКАЛІ ПОСТМОДЕРНОЇ МЕТОДОЛОГІЇ 40

5. ІГОР, КИВЛЮК. ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ РОЛІ ОСВІТИ ТА УНІВЕРСИТЕТУ У ПРИЗМІ ФІЛОСОФСЬКО-АНТРОПОЛОГІЧНИХ КОНЦЕПЦІЙ 49

6. МИКОЛА, КОЗЛОВЕЦЬ. ТЕХНОЛОГІЇ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ТА ЇХ ВПЛИВ НА БУТТЄВІСТЬ ЛЮДИНИ 55

7. VÌTALINA, NIKITENKO, VALENTYNA, VORONKOVA, OLGA, KYVLIUK, ROMAN, OLEKSENKO, VALERIA, SUHENKO. PHILOSOPHICAL REFLECTION ON ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND ITS IMPACT ON THE DEVELOPMENT OF SOCIETY, HUMAN, AND EDUCATION 67

8. ОЛЕКСАНДР, ПРИТУЛА. СВІТОГЛЯД ЯК ДУХОВНА ОСНОВА ГРОМАДЯНСЬКОГО СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ 77

9. ЯКІВ, ТАРАРОЄВ, ВІКТОРІЯ, ГОРЕВА. ВПЛИВ ГЛОБАЛЬНИХ ТЕНДЕНЦІЙ НА РОЗВИТОК ПОЛІТИЧНИХ ЕЛІТ 83

10. ІРИНА, ЧАЙКА, ВАЛЕРІЙ, ПАВЛОВСЬКИЙ, РОМАН, КРАВЧЕНКО. ОСВІТА ПРОТЯГОМ ЖИТТЯ ЯК ЗАГАЛЬНОЛЮДСЬКА ЦІННІСТЬ У XXI СТОЛІТТІ: СИСТЕМНИЙ ТА СИНЕРГЕТИЧНИЙ ВИМІРИ 90

11. ЧЖАН, ХУНВЕЙ. АНАЛІТИЧНИЙ ОГЛЯД ДОСЛІДЖЕНЬ СУЧАСНИХ ФІЛОСОФСЬКИХ ПОГЛЯДІВ ПОНЯТТЯ «ПРИРОДА» ТА «ОБРАЗ ПРИРОДИ» У СУЧАСНІЙ КИТАЙСЬКІЙ ФІЛОСОФІЇ 97

ФІЛОСОФІЯ СПОРТУ

12. ВЛАДА, БІЛОГУР, ЕДУАРД, СИВОХОП, ІВАН, МАРІОНДА. РОЗРОБКА МОДЕЛІ ЦИФРОВОГО СПОРТУ ЯК ІННОВАЦІЙНОЇ ФОРМИ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ, ЗМІЦНЕННЯ ЗДОРОВ'Я ТА ПІДВИЩЕННЯ ФІЗИЧНОЇ АКТИВНОСТІ 109

13. AKVILE, ZEMENAUSKAITĖ, REGINA, ANDRIUKAITIENE. IMPROVING THE QUALITY OF LEISURE AND SPORTS CLUB 122

ФІЛОСОФІЯ ОСВІТИ

14. ЮРІЙ, МЕЛЬНИК, СВІТЛАНА, ТОДОРОВА, ГАННА, ШЕВЧЕНКО. ФІЛОСОФІЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ВИЩІЙ ОСВІТІ 126

ФІЛОСОФІЯ ОСВІТИ

15. ОЛЕГ, ПУНЧЕНКО, ВАЛЕНТИНА, ВОРОНКОВА, РЕГІНА, АНДРЮКАЙТЕНЕ. ІНТЕЛЕКТ ЯК ІПОКРЕНА КРЕАТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ НАУКИ ТА ОСВІТИ 135

ФІЛОСОФІЯ РЕЛІГІЇ

16. OKSANA, PANKO. TRANSFORMATION OF THE IDEA OF THE SACRED IN MODERN SOCIETY 144

ФІЛОСОФІЯ ЕКОНОМІКИ ТА УПРАВЛІННЯ

17. GRETA, VALATKAITYTĖ, BIRUTA, ŠVAGŽDIENĖ. EVALUATION OF PUBLIC SPACE AS A PLACE FOR FREE TIME ACCESSIBLE TO ALL: IN THE CASE OF SANTAKA PARK 150

18. ОЛЬГА, ВЕНГЕР, ОЛЕКСАНДР, ФУРСІН, МАРИНА, ГОРОДЕЦЬКОВА. УПРАВЛІННЯ КАДРОВИМ ПОТЕНЦІАЛОМ ЯК ЧИННИК СТАЛОГО РОЗВИТКУ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ.....158

19. НАТАЛЯ, МЕТЕЛЕНКО, АЛЛА, ПОПОВА, РОМАН, АФОНОВ, ПАВЛО, СКИДІН. ТРАНСФОРМАЦІЯ ПОТЕНЦІАЛУ ПРОМИСЛОВОГО РОЗВИТКУ В КОНТЕКСТІ ПРІОРИТЕТІВ ПРОМИСЛОВОЇ ПОЛІТИКИ ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ.....168

20. АЛЛА, ЧЕРЕП, ВАЛЕНТИНА, ВОРОНКОВА, ОЛЕКСАНДР, ЧЕРЕП, ЮЛІЯ, КАЛЮЖНА, РЕГІНА, АНДРЮКАЙТЕНЕ. РОЛЬ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У СФЕРІ ЗАЙНЯТОСТІ ЯК ЧИННИК ЕФЕКТИВНОЇ АНТИДИСКРИМІНАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В ЄВРОПІ 177

НАШІ АВТОРИ.....190

ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ НАУКОВИХ СТАТЕЙ.....199

CONTENTS

SOCIAL PHILOSOPHY AND PHILOSOPHY OF HISTORY

1. OKSANA, BUHAICHUK. PHILOSOPHICAL FOUNDATIONS OF THE ORGANIZATION'S DIGITAL STRATEGY: AXIOLOGICAL, ONTOLOGICAL, HERMENEUTICAL APPROACHES....9

2. VALENTYNA, VORONKOVA, VÌTALINA, NIKITENKO, GENNADIY, VASYL'CHUK, YURIY, KAGANOV, NATALYA, METELENKO. DIGITALIZATION OF THE COMMUNICATIVE SPACE AND COMMUNICATIVE PERSONALITY: TRANSFORMATION OF SOCIETY, ECONOMY, AND HUMAN.....19

3. ALINA, HRYTSENKO. PHENOMENOLOGY AND ANALYTICAL PHILOSOPHY: SKEPTICISM AS A THEORETICAL BASIS.....33

4. KYRYLO, DZIHORA. HISTORICAL MEMORY IN THE MIRROR OF POSTMODERN METHODOLOGY.....40

5. IHOR, KYVLIUK. RETHINKING THE ROLE OF EDUCATION AND THE UNIVERSITY IN THE LIGHT OF PHILOSOPHICAL AND ANTHROPOLOGICAL CONCEPTS.....49

6. MYKOLA, KOZLOVETS. ARTIFICIAL INTELLIGENCE TECHNOLOGIES AND THEIR IMPACT ON HUMAN SELF-BEING.....55

7. VÌTALINA, NIKITENKO, VALENTYNA, VORONKOVA, OLGA, KYVLIUK, ROMAN, OLEKSENKO, VALERIA, SUHENKO. PHILOSOPHICAL REFLECTION ON ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND ITS IMPACT ON THE DEVELOPMENT OF SOCIETY, HUMAN, AND EDUCATION.....67

8. OLEXANDR, PRYTULA. WORLDVIEW AS THE SPIRITUAL BASIS OF THE CIVIC FORMATION OF A PERSONALITY.....77

9. JAKOV, TARAROEV, VIKTORIIA, HOREVA. THE IMPACT OF GLOBAL TRENDS ON THE DEVELOPMENT OF THE POLITICAL ELITES.....83

10. IRYNA, CHAIKA, VALERII, PAVLOVSKYI, ROMAN, KRAVCHENKO. LIFELONG LEARNING AS A UNIVERSAL HUMAN VALUE IN THE TWENTIETH CENTURY: SYSTEMIC AND SYNERGISTIC DIMENSIONS.....90

11. ZHANG, HONGWEI. ANALYTICAL REVIEW OF STUDIES OF MODERN PHILOSOPHICAL VIEWS ON THE CONCEPTS OF "NATURE" AND "IMAGE OF NATURE" IN CONTEMPORARY CHINESE PHILOSOPHY 97

PHILOSOPHY OF SPORT

12. VLADA, BILOHUR, EDUARD, SIVOHOP, IVAN, MARIONDA. DEVELOPMENT OF THE DIGITAL SPORTS MODEL AS ANINNOVATIVE PHYSICAL EDUCATION, HEALTH PROMOTION AND PHYSICAL ACTIVITY INCREASE FORM.....109

13. AKVILE, ZEMENAUSKAITĖ, REGINA, ANDRIUKAITIENE. IMPROVING THE QUALITY OF LEISURE AND SPORTS CLUB.....122

PHILOSOPHY OF EDUCATION

14. YURIY, MELNIK, SVITLANA, TODOROVA, HANNA, SHEVCHENKO. PHILOSOPHY OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN HIGHER EDUCATION.....126

PHILOSOPHY OF EDUCATION

15. OLEG, PUNCHENKO, VALENTYNA, VORONKOVA, REGINA, ANDRIUKAITIENE. INTELLECT AS THE HYPOCRENE OF CREATIVE INTERACTION SCIENCES AND EDUCATION.....135

PHILOSOPHY OF RELIGION

16. OKSANA, PANKO. TRANSFORMATION OF THE IDEA OF THE SACRED IN MODERN SOCIETY.....144

PHILOSOPHY OF ECONOMICS AND MANAGEMENT

17. GRETA, VALATKAITYTĖ, BIRUTA, ŠVAGŽDIENĖ. EVALUATION OF PUBLIC SPACE AS A PLACE FOR FREE TIME ACCESSIBLE TO ALL: IN THE CASE OF SANTAKA PARK.....150

18. OLGA, VENGER, OLEKSANDR, FURSÌN, MARYNA, HORODETSKOVA. ANAGEMENT OF PERSONNEL POTENTIAL AS A FACTOR OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF ECONOMIC ENTITIES.....158

19. NATALYA, METELENKO, ALLA, POPOVA, ROMAN, AFONOV, PAVLO, SKYDIN. TRANSFORMATION OF INDUSTRIAL DEVELOPMENT POTENTIAL IN THE CONTEXT OF INDUSTRIAL POLICY PRIORITIES OF UKRAINE'S RESTORATION.....168

20. ALLA, CHEREP, VALENTYNA, VORONKOVA, OLEKSANDR, CHEREP, IULIIA, KALIUZHNA, REGINA, ANDRIUKAITIENE. THE ROLE OF DIGITAL TECHNOLOGIES IN EMPLOYMENT AS A FACTOR OF EFFECTIVE ANTI-DISCRIMINATION POLICY IN EUROPE.....177

LIST OF AUTHORS.....190

REQUIREMENTS FOR SCIENTIFIC ARTICLES.....199

СОЦІАЛЬНА ФІЛОСОФІЯ ТА ФІЛОСОФІЯ ІСТОРІЇ
SOCIAL PHILOSOPHY AND PHILOSOPHY OF HISTORY

УДК 005.3:101:165.6:004.7
DOI https://doi.org/10.32782/hst-2024-19-96-01

ФІЛОСОФСЬКІ ЗАСАДИ ЦИФРОВОЇ СТРАТЕГІЇ ОРГАНІЗАЦІЇ: АКСІОЛОГІЧНІ, ОНТОЛОГІЧНІ, ГЕРМЕНЕВТИЧНІ ПІДХОДИ

ОКСАНА, БУГАЙЧУК[1]

Анотація

Філософські засади цифрової стратегії організації є багатогранним явищем і процесом, що охоплюють основні підходи: аксіологічний, онтологічний та герменевтичний. Стратегії розвитку інформаційно-інноваційної діяльності організації в умовах цифровізації – це, по суті, соціально-економічний і технологічний процес, що проясняється у процесі соціального конструювання, в основі якого люди на, що визначає цінності організації. **Мета дослідження –** концептуалізація філософських засад цифрової стратегії організації у контексті аксіологічних, онтологічних, герменевтичних підходів. **Завдання дослідження:** 1) проаналізувати інформаційно-інноваційну діяльність організації в умовах цифровізації як соціальний, культурний, економічний феномен; 2) визначити філософські засади цифрової стратегії організації; 3) розробити стратегії розвитку інформаційно-інноваційної діяльності організації в умовах цифровізац Методологія дослідже **Методологія дослідження:** 1) метод аксіологічного аналізу, мета якого виявлення цінностей, які лежать в основі цифрової стратегії; 2) метод онтологічного аналізу, в основі якого дослідження сутності та природи цифрової стратегії. 3) герменевтичний метод, мета якого інтерпретація та розуміння змісту цифрової стратегії; детальне вивчення текстів, пов'язаних з цифровою стратегією (звіти, презентації). Аксіологічний підхід акцентує увагу на цінностях, які визначають пріоритети та напрямки розвитку цифрової стратегії, включаючи етичні аспекти, соціальну відповідальність та стійкість. Онтологічний підхід зосереджується на природі та сутності цифрових технологій, їх впливі на структуру та функціонування організації, а також на трансформації робочих процесів і взаємодій. Герменевтичний підхід досліджує інтерпретацію та розуміння цифрових технологій і їх впровадження в організаційний контекст, враховуючи культурні та комунікативні аспекти. Загалом, ці підходи дозволяють більш глибоко зрозуміти і сформувати ефективну цифрову стратегію, яка враховує не лише технічні, але й соціальні, етичні та культурні виміри. Філософські підходи сприяють розробці інтегрованих підходів до цифрової трансформації, що здатні забезпечити довгострокову конкурентоспроможність та стійкість організації в умовах швидкозмінного технологічного середовища. **Практичне значення дослідження** в тому, що стратегії розвитку інформаційно-інноваційної діяльності організації в умовах цифровізації – це соціально-економічний і технологічний процес, що проясняється у процесі соціального конструювання, в основі якого людина, що визначає цінності організації.

Ключові слова: цифрова стратегія розвитку організації, аксіологічний підхід, онтологічний підхід, герменевтичний підхід, цифрові технології, інформаційно-інноваційна діяльність організації.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

Актуальність теми дослідження філософських засад цифрової стратегії організації у тому, що аксіологічні, онтологічні, герменевтичні підходи до цифрової стратегії організації в тому, що інформаційно-інноваційна діяльність в умовах цифровізації має велику роль у зв'язку з тим, що організації, відіграють велику роль у формуванні нових традицій поширення інновацій та інформації. Зокрема, це численні застосування дифузії інновацій, нових комунікаційних технологій в умовах цифровізації, Інтернету, розширення інновацій у контексті мережевого управління та спілкування, поширення інновацій шляхом застосування таких понять, як критична маса, дифузія інновацій, цифровізація, діджталізація. Стратегії розвитку інформаційно-інноваційної діяльності організації в умовах цифровізації – це, по суті, соціально-економічний і технологічний процес, що проясняється у процесі соціального конструювання, в основі якого люди на, що визначає цінності організації. Впровадження нової ідеї, навіть коли вона має очевидні переваги, справа нелегка. Від моменту створення багатьох

Corresponding author:
[1] Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю.М. Потебні, Запорізький національний університет (Запоріжжя, Україна)
E-mail: asti09@#ukr.net
ORCID iD : https://orcid.org/ 0000-0001-7687-5119

інновацій до моменту їх широкого впровадження нерідко спливає багато років. Тому способи пришвидшення темпів упровадження нових стратегій розвитку інформаційно-інноваційної діяльності в умовах цифровізації – це спільна проблема керівників організацій, керівників лідерів, індивідів. Для багатьох організацій епохи діджиталізації характерним напрямом стратегії є дифузія інновацій як новий сучасний напрямок розповсюдження інновацій, в основі яких концептуалізація smart-філософії як постмодерністського проекту нелінійного розвитку XXI століття (Voronkova, Nikitenko, Bilohur, Oleksenko, Butchenko, 2022).

Аналіз останніх досліджень і публікацій, з яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор

Стратегії розвитку інформаційно-інноваційної діяльності в умовах цифровізації пов'язані з упровадженням нових (проривних) технологій, що свідчить про модернізаційні процеси, що відбуваються в багатьох організаціях і забезпечення найбільш високого рівня конкурентоспроможності. Філософські засади цифрової стратегії організації – аксіологічні, онтологічні, герменевтичні підходи проаналізовано такими авторами, як В.Воронкова, В.Нікітенко, Р.Олексенко, О.Кивлюк, Р. Андрюкайтене, які показали, що розвиток високих (проривних) технологій відбувається в усіх сферах – науці, освіті, менеджменті, удосконаленні транспортної і телекомунікаційної систем, підвищення кваліфікації праці, удосконалення інвестиційного клімату. Організації, які вкладають капітал, інвестиції у нові розробки, визнаються пріоритетними.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття

Мета дослідження – концептуалізація філософських засад цифрової стратегії організації у контексті аксіологічних, онтологічних, герменевтичних підходів.

Формування цілей статті: 1) проаналізувати інформаційно-інноваційну діяльність організації в умовах цифровізації як соціальний, культурний, економічний феномен; 2) визначити філософські засади цифрової стратегії організації; 3) розробити стратегії розвитку інформаційно-інноваційної діяльності організації в умовах цифровізії.

Методологія дослідження: Для дослідження теми філософські засади цифрової стратегії організації: аксіологічні, онтологічні, герменевтичні підходи можна використати такі конкретні методи: 1) Метод аксіологічного аналізу, мета якого виявлення цінностей, які лежать в основі цифрової стратегії. 2) Метод онтологічного аналізу, в основі якого дослідження сутності та природи цифрової стратегії. 3) Герменевтичний метод, мета якого інтерпретація та розуміння змісту цифрової стратегії; детальне вивчення текстів, пов'язаних з цифровою стратегією (звіти, презентації). 4) Дискурс-аналіз комунікацій і діалогів в організації для розуміння значень, які вкладаються в цифрову стратегію. 5) Критичний аналіз, мета якого виявлення проблемних аспектів і суперечностей у цифровій стратегії. 6) Системний підхід, мета якого інтеграція різних аспектів дослідження для цілісного розуміння, розгляд цифрової стратегії як частини ширшої системи організаційного управління, візуалізація та взаємозв'язок між різними елементами цифрової стратегії. 7) Порівняльний аналіз, в основі якого виявлення спільних та відмінних рис аксіологічних, онтологічних та герменевтичних підходів. Ці методи дозволяють комплексно дослідити цифрову стратегію організації з різних філософських позицій, забезпечуючи формування стратегій розвитку інформаційно-інноваційної діяльності в умовах цифровізації (Buhaichuk, 2019).

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів

1. Інформаційно-інноваційна діяльність організації в умовах цифровізації як соціальний, культурний, економічний феномен

Дослідження інформаційно-інноваційної діяльності організації в умовах цифровізації свідчить, що упровадження високих технологій радикально змінило економічну культуру, соціум, саму людину. Інформатизація, комп'ютеризація, що проникла в саму організацію, представляє собою сукупність знань, досвіду, інтелектуального, людського і соціального капіталу, які стали використовуватися при розробці, створенні нових продуктів (послуг). Високотехнологічні галузі виробництва стали ідентифікувати за рахунок зверх високої ефективності, постільки оволодіння технологіями – найочевидніша причина сукупного багатства забезпечення націй. Інформаційно-інноваційні технології включають розвиток високих технологій, пов'язаних з розвитком космічної галузі, нанотехнологій, робототехніки, і релевантні наступним галузям промисловості: інформаційна, біологічна, фармацевтична, нові матеріали, енергетика, захист оточуючого середовища, безвідходні технології, авіація, сучасне сільське

© Оксана, Бугайчук, 2024

господарство, транспорт, розвиаючи дифузію інновацій (Еверетт М. Роджерс, 2009).

Стратегії розвитку інформаційно-інноваційної діяльності в організації в умовах цифровізації використовують наступні основні кількісні і якісні критерії розвитку даного виду діяльності: 1) наукоємність (високе співвідношення наукових професійних працівників до загального числа співробітників підприємства); 2) великий відсоток витрат на наукові дослідження у порівнянні з загальним витратами в організації, використовуючи їх на інновації; 3) максимальна просунутість і доступність, випуск високоякісної конкурентоспроможної продукції; 4) фундаментальні розробки на рівні приватних фірм; 5) високий рівень ризику і прибутку. Для адекватного виявлення стратегій розвитку інформаційно-інноваційної діяльності в умовах цифровізації як нового явища слід створити концептуальну модель інновацій, так як можемо засвідчити ще низький рівень інновацій на організаціях та підприємствах України. Модель інноваційного розвитку слід поєднати у співвідношенні з такими концептами, як методологія, технологія, інновації, наука, технологізація, комерціалізації, комп'ютеризація, діджиталізація, та підтримка IT-технологій та IT-інфраструктури, без чого не відбудеться підвищення рівня інновацій (Buhaichuk, 2022).

Ситуація складається таким чином, що тільки 20% бюджету повинні бути витрачені на розвиток нових ідей. Проте припустити, що ми будемо ще не раз здивовані тим прогресом, який відбудеться найближчими роками та десятиліттями. Тому керівники повинні виробляти свої стратегії розвитку інформаційно-інноваційної діяльності в організаціях, щоб протистояти викликам, нестабільності, асиметричності інформації, загрозі втрати робочих місць, міграції населення в інші країни. Одним з поширених уявлень є те припущення, що автоматизація становить загрозу головним чином для робітників із низьким рівнем освічності та низькою кваліфікацією. Це припущення випливає з того факту, що функції, пов'язані з подібними робочими місцями, є рутинними.

Мережеві і технологічні платформи можуть стати новою, ефективнішою формою організації, що перевершує й витісняє колишні. «Алгоритми компаній Uber чи Lyft працюють із великими обчисленнями, так само як алгоритми пошукових систем, соціальних мереж і фінансових ринків. Найбільш прогресивними смарт-технологіями є штучний інтелект, задіяний у багатьох алгоритмічних системах. Компанії нового покоління Uber чи Lyft можна назвати мережевими платформами, які надають послуги у реальному часі. Сьогодні актуальним терміном став термін «доповнена реальність». Реальність доповнюється по-різному. Сервіс TaskRabbit доповнює її лише в тому, шо шукає клієнтів, але роботу за людей не виконує. Реальність водіїв Uber та Lyft доповнюється тим, що вони легко орієнтуються в просторі і знаходять пасажирів. Хірурги й онкологи можуть працювати у традиційних лікарнях, але їхня когнітивна реальність є доповненою, бо, на відміну від попередників, вони мають сучасні знання з медицини.

Доповнена реальність проникає і в роботу інших організацій. О' Райлі Тім у роботі «Хто знає, яким буде майбутнє» відмічає: «Якщо прагнете вдосконалити економіку майбутнього, шукайте нових способів доповнення реальності працівників, забезпечуючи їх новими навичками і можливостями. Компанія Uber як компанія економіки наступного покоління створює когнітивний дисонанс. Швидко розвивається Веб саме завдяки відкритій платформі для експериментів та інновацій, що відкрила можливості для безмежного кола гравців. Для прогресу у сфері технологій важливо усвідомлювати, що колись складні процеси стають безкоштовними та елементарними. Важливо упроваджувати цифровий менеджмент, цифрову економіку, цифровий маркетинг, щоб удосконалити розвиток інформаційно-інноваційної діяльності в умовах цифровізації

Слід розвивати інноваційні процеси в організаціях; інтерактивні інновації; інформаційно-інноваційну інфраструктуру підприємства; дифузію інновацій. Структура організації повинна мати позитивний вплив на інноваційний процес. Велику роль при цьому відіграють складники й етапи процесу дифузії інновації, роль агентів змін та критичної маси, здатної втілювати інновації, різноманітні типи, властивості й наслідки інновацій, напрями упровадження інновацій у життя, сприяючи формуванню цінностей цифрового суспільства і цифрової людини в умовах глобалізації та INDUSTRY 4. 0. (Воронкова, Каганов, Метеленко. 2022).

2. Філософські засади цифрової стратегії організації

Філософські засади цифрової стратегії організації включають основні підходи: аксіологічний, онтологічний та герменевтичний. Кожен з цих

підходів пропонує свій власний погляд на створення та реалізацію цифрових стратегій у контексті сучасного розвитку. Аксіологія, або теорія цінностей, досліджує питання ціннісних орієнтирів, які керують діями керівників організації. В рамках цифрової стратегії організації аксіологічний підхід зосереджується на наступних аспектах:

1) Визначення ключових цінностей, які повинні бути відображені у цифрових інструментах та платформах. Це можуть бути інноваційність, прозорість, ефективність, етичність тощо.

2) Як цифрові стратегії сприяють створенню доданої вартості для клієнтів та користувачів. Це включає персоналізацію сервісів, покращення користувацького досвіду, збільшення доступності послуг.

3) Оцінка впливу цифрових технологій на суспільство та забезпечення дотримання етичних норм і стандартів.

4) Організації повинні враховувати етичні аспекти використання цифрових технологій. Це включає захист даних користувачів, прозорість у зборі та використанні інформації, а також відповідальність за вплив на суспільство в умовах викликів і перспектив постінформаційного суспільства (Кивлюк, Воронкова, Нікітенко, 2024).

5) Розуміння цінностей та мотивацій співробітників є ключовим для успішної цифрової трансформації. Організація повинна створювати середовище, де працівники відчувають, що їхні цінності та ідеї враховуються.

6) Підтримка культури інновацій та постійного вдосконалення є важливою цінністю в умовах швидких технологічних змін. Організації повинні сприяти експериментам та впровадженню нових технологій.

7) Врахування соціальних аспектів та справедливості у впровадженні цифрових стратегій, щоб уникнути цифрового розриву та забезпечити рівний доступ до технологій для всіх членів суспільства.

Для розкриття понятєво-категоріального апарату теми філософські засади цифрової стратегії організації: аксіологічні, онтологічні, герменевтичні підходи необхідно визначити ключові терміни та категорії, що використовуються в цьому контексті.

Аксіологія – філософське вчення про цінності та їхню природу, зокрема, моральні, естетичні та інші види цінностей.

Цінності – ідеї або принципи, що визнаються важливими і визначають пріоритети та напрямки діяльності організації. Цифрові цінності – специфічні цінності, що виникають в контексті цифрової трансформації, наприклад, прозорість, доступність, конфіденційність даних. Етика цифрової стратегії – моральні принципи та стандарти, що керують впровадженням та використанням цифрових технологій в організації. Цифрова етика – набір моральних принципів та керівних положень, що визначають відповідальне та етичне використання цифрових технологій. Соціальна відповідальність – обов'язок організацій враховувати інтереси суспільства, зокрема в контексті цифрової трансформації, таких як конфіденційність, безпека та добробут користувачів. Ціннісний менеджмент – процес управління, який інтегрує цінності організації у всі її аспекти діяльності, особливо в цифровому середовищі.

Онтологічний підхід. Онтологія – розділ філософії, що вивчає буття, існування та природу реальності. Цифрова онтологія – розгляд сутності та природи цифрових технологій і їхнього впливу на реальність організації. Цифрові об'єкти – сутності, що існують в цифровому просторі, такі як дані, алгоритми, програмні додатки. Інформаційна реальність – концепт, що описує нову форму реальності, яка виникає завдяки впровадженню цифрових технологій, враховуючи і кризу онтологічних та метафізичних засад людського буття (Nikitenko, Voronkova, Andriukaitiene, Oleksenko, 2021).

Онтологія досліджує природу буття та існування. У контексті цифрових стратегій цей підхід розглядає:

1) Аналіз природи цифрових технологій, їхньої структури та функціональності. Важливо зрозуміти, як саме технології впливають на організаційні процеси та як вони інтегруються в існуючі системи.

2) Розуміння, як цифрові інновації змінюють традиційні форми взаємодії в організації, наприклад, через впровадження віддаленої роботи, автоматизації та інших інструментів.

3) Дослідження того, як цифровізація впливає на структуру, культуру та ідентичність організації.

4) Визначення та підтримка цифрової ідентичності організації. Це включає створення єдиної цифрової платформи, яка відображає місію, цінності та цілі організації.

5) Глибоке розуміння того, як різні цифрові технології інтегруються у бізнес-процеси та структуру організації. Важливо розуміти, як ці технології змінюють спосіб роботи та взаємодії в організації.

© Оксана, Бугайчук, 2024

6) Розгляд організації як частини ширшої цифрової екосистеми. Це означає співпрацю з іншими організаціями, партнерами та стейкхолдерами для створення цінності та інновацій.

7) Дослідження ролі автономних систем та автоматизації в організації. Це включає розуміння, як автоматизовані процеси можуть підвищити ефективність та продуктивність, а також які ризики вони можуть нести. Загальні поняття цього підходу.

Віртуальна реальність – створене комп'ютером середовище, яке імітує фізичну присутність у реальному або уявному світі. Кіберпростір – глобальний домен віртуальної інформації, де здійснюється цифрова комунікація та обмін даними. Метафізика цифрового буття – філософське дослідження природи цифрових реальностей та їхнього впливу на людське існування та соціальні структури. Онтологічна безпека – почуття стабільності та впевненості, яке користувачі отримують від зрозумілих та надійних цифрових середовищ.

Герменевтичний підхід

Герменевтика – філософське вчення про інтерпретацію текстів, знаків та символів. Цифрова герменевтика – інтерпретація та розуміння цифрових текстів, даних та інформаційних потоків. Смислові структури – концепти та ідеї, які інтерпретуються та осмислюються в контексті цифрової стратегії. Когнітивні процеси – процеси сприйняття, обробки та інтерпретації інформації в цифровому середовищі. Герменевтика, або мистецтво інтерпретації, фокусується на розумінні значення та сенсу інформаційних потоків у контексті взаємодії цифрового суспільства і цифрової людини (Buhaychuk, Nikitenko, Voronkova, Andriukaitiene, & Malysh, 2022).

Для цифрових стратегій це включає:

1) Аналіз та тлумачення великих обсягів даних для прийняття обґрунтованих рішень. Використання методів аналізу великих даних для виявлення патернів, тенденцій та інсайтів. Це допомагає організаціям приймати обґрунтовані рішення на основі даних та стосується використання аналітики, штучного інтелекту та машинного навчання для пошуку нових форм самовираження особистості в епоху постмодернізму (Kyrychenko, Nikitenko, Voronkova, Harbar, & Fursin, 2021).

2) Значення технологій для користувачів, в основі якого розуміння того, як користувачі сприймають та використовують цифрові інструменти. Це важливо для створення інтуїтивно зрозумілих та ефективних інтерфейсів. Інтерпретація потреб та поведінки користувачів для створення зручних та ефективних цифрових інтерфейсів. Це включає проведення користувацьких досліджень та тестування прототипів.

3) Використання цифрових технологій для покращення внутрішньої та зовнішньої комунікації, сприяння більшому розумінню між різними рівнями організації та між організацією та її стейкхолдерами. Це може включати використання соціальних медіа, платформ для співпраці та інших інструментів для підвищення взаєморозуміння між працівниками та стейкхолдерами.

4) Семантичний аналіз, націлений на використання семантичних технологій для покращення обробки та інтерпретації інформації. Це може включати обробку природної мови (NLP) та семантичний веб.

Цифрова семіотика – вивчення знаків та символів у цифровому середовищі, їхнє значення та інтерпретація. Інтерпретаційні моделі – теоретичні конструкції, що допомагають зрозуміти, як користувачі сприймають та інтерпретують цифрові дані та інформацію. Аналітика даних – процес дослідження даних з метою виявлення корисної інформації, висновків та підтримки прийняття рішень у всіх сферах, включаючи і медицину (Бурашнікова, Воронкова, 2023).

Загальні категорії. Цифрова трансформація – процес впровадження цифрових технологій в усі аспекти діяльності організації з метою підвищення її ефективності та конкурентоспроможності. Стратегія – довгостроковий план дій, спрямований на досягнення певних цілей організації. Інновації – впровадження нових ідей, методів або продуктів з метою покращення діяльності організації. Інформаційні технології (IT) – технології, що використовуються для створення, зберігання, обробки та передачі інформації. Кіберпростір – віртуальне середовище, створене за допомогою комп'ютерних мереж та інтернету, де відбувається обмін інформацією та комунікація. Ці поняття допоможуть у дослідженні та розумінні філософських засад цифрової стратегії організації, враховуючи аксіологічні, онтологічні та герменевтичні підходи. Цифрові платформи – інфраструктури, що підтримують обмін даними та взаємодію користувачів, такі як соціальні мережі, хмарні сервіси, онлайн-магазини. Блокчейн – децентралізована цифрова технологія, що забезпечує безпечний та прозорий запис транзакцій. Машинне

навчання та штучний інтелект (ШІ) – технології, що дозволяють системам самостійно навчатися та приймати рішення на основі аналізу великих обсягів даних. Інтернет речей (IoT) – система взаємопов'язаних об'єктів, що мають можливість збору та обміну даними через інтернет. Кібербезпека – захист систем, мереж та програм від цифрових атак, що мають на меті доступ, зміну або знищення конфіденційної інформації. Трансцендентність у цифровому середовищі – питання про те, як цифрові технології змінюють межі людського досвіду та знань.

Екзистенційні питання – дослідження того, як цифрова трансформація впливає на поняття людської сутності, самореалізації та автентичності. Цифрова ідентичність – вивчення того, як люди створюють та сприймають свої ідентичності в цифровому просторі. Ці категорії допоможуть глибше зрозуміти філософські засади цифрової стратегії організації, враховуючи складність та багатовимірність формування цінностей цифрової освіти і цифрової людини у діджиталізованому суспільств (Нікітенко, Олексенко, Кивлюк, 2022).

3. Концепція інновації в умовах цифровізації

Концепція інновації в умовах цифровізації є надзвичайно актуальною в сучасному світі, де технології швидко розвиваються і змінюють усі аспекти життя і бізнесу. Цифрові технології виступають як рушій інновацій. Цифровізація, тобто впровадження цифрових технологій у різні сфери діяльності, стимулює появу нових продуктів, послуг і бізнес-моделей. Інновації можуть включати автоматизацію процесів, використання великих даних (Big Data) для прийняття рішень, розвиток штучного інтелекту (AI) і машинного навчання. Умови цифровізації значно розширюють можливості збору, аналізу та використання даних. Дані стають важливим ресурсом для розробки нових продуктів і послуг, а також для покращення існуючих бізнес-процесів. Аналітика даних допомагає виявити нові ринки, покращити обслуговування клієнтів та підвищити ефективність операцій. Гнучкі методології, такі як Scrum і Kanban, дозволяють швидко адаптуватися до змін і ефективно реалізовувати інноваційні проекти. Використання цифрових інструментів для управління проектами, комунікації і співпраці (наприклад, Jira, Trello, Slack) сприяє більш гнучкому робочому процесу (Райлі Тім, 2018).

Цифровізація призводить до створення нових бізнес-моделей, таких як платформи (наприклад, Uber, Airbnb), економіка спільного використання (sharing economy) і моделі підписки. Ці моделі дозволяють компаніям швидко масштабуватися і досягати глобальних ринків з меншими витратами. Збільшення обсягу даних і їх значення для бізнесу підвищує ризики кібербезпеки. Інновації у сфері кібербезпеки, такі як використання блокчейн-технологій, шифрування і біометричні системи аутентифікації, стають критично важливими для захисту інформації і забезпечення довіри користувачів. Цифровізація також піднімає важливі питання етики та соціальної відповідальності. Інновації повинні враховувати можливі наслідки для суспільства, включаючи вплив на ринок праці, приватність, рівність доступу до технологій та екологічну стійкість. В умовах швидких змін, викликаних цифровізацією, постійне навчання і розвиток цифрових навичок стають необхідністю. Компанії та організації повинні інвестувати в освіту і тренінги для своїх співробітників, щоб підтримувати високий рівень інноваційного потенціалу. Розумні міста (Smart Cities) – використання IoT (Internet of Things) для управління міськими ресурсами, оптимізації транспортних потоків і покращення якості життя мешканців. Fintech – інновації у фінансовій сфері, такі як мобільні платежі, криптовалюти, блокчейн-технології для забезпечення прозорості і безпеки транзакцій. Електронна комерція (E-commerce) – платформи для онлайн-торгівлі, що використовують аналітику даних для персоналізації пропозицій і покращення користувацького досвіду, використання мережевих платформ для розвитку цифрових технологій у медицині (Слюсарь, 2024).

Концепція інновації в умовах цифровізації включає багатогранний підхід до використання технологій для створення нових можливостей, підвищення ефективності і вирішення глобальних викликів. Багато людей часто плутають креативність, винахідництво з інноваціями, особливо віддають перевагу моделям креативності чи винахідництва. Інновації стосуються ідей або патентів на винаходи; креативність стосується здатності генерувати нові ідеї або створювати нові продукти/об’єкти; винаходи відноситься до патенту з креативністю, новизною/прогресивністю та практичністю. Тому ми повинні точно розуміти зміст суміжних понять, таких як:

1) Відкриття, яке стосується вираження об’єктивних фактів і явищ, які існували протягом тривалого часу. Винахід і творчість стосуються

© Оксана, Бугайчук, 2024

чогось, що вперше було запропоновано, зроблено або було знайдено чи відкрито, рішення наукової чи технічної проблеми.

2) Інновація відноситься до процесу, який вперше сприяє застосуванню речей або методів для практичної реалізації та комерціалізації винаходів і творінь або застосування нових методів до економічної діяльності. Сфера застосування інновацій широка, вона включає науково-технічні інновації, але не обмежується інноваціями в галузі науки. Наприклад, сфера інновацій охоплює інновації продуктів, процесів і ринків, такі як: концепція нових продуктів, новий дизайн продукту, нові матеріали, розвиток ринкових регіонів і сфери, інновації та вдосконалення виробничих процесів і процесів у контексті управління інтелектуальним потенціалом інноваційних цифрових технологій (Trusova, Oleksenko, Kalchenko, Yeremenko, Pasieka, Moroz, 2021).

3) Реорганізація або об'єднання, розвиток нових галузей чи нових галузей включає успішне виведення на ринок інноваційних продуктів і послуг. Творчість стосується здатності генерувати нові ідеї, інновація включає творчість і винахідництво. Інновація стосується збору ідей, досліджень, експериментів і розробки нових пристроїв, нових методів, нових процесів/потоків і комерціалізації. Це процес і мистецтво створення нових продуктів і нових послуг на ринку та досягнення успіху.

4) Соціально-технічна та економічна діяльність щодо реалізації та комерціалізації ідей та патентів на винаходи. Дехто за кордоном відверто вважає, що винаходи без інновацій – це просто розвага, (бо) винаходи часто вимірюються кількістю патентів. Відмінною рисою інноватора є людина, яка може застосувати натхнення, креативність або винахід на галасливому ринку з проникливістю, рішучістю, сміливістю та наполегливою працею, щоб попрактикуватися та отримати весь процес успішного запуску нового продукту чи послуги. Новатори є стимулюючими для розвитку економіки, промисловості та всіх галузей промисловості.

5) Винаходи спираються на творче натхнення та постійні зусилля, доки вони не отримають суспільно визнаний винахід патенти (права на власність на знання), а інновації потребують не лише від ідеї до винаходу, а й тривалого процесу перетворення винаходів у суспільно визнані продукти, товари чи послуги та отримання економічної вигоди. Концепція інновації, про яку ми говоримо, – це не звичайні ідеї, винаходи та відкриття, а безперервний процес соціальної та технологічної практики, заснований на натхненні та винахідництві, щоб зробити його практичним і комерційним.

Інновації є душею нації та невичерпною рушійною силою для процвітання країни, щоб відповідати викликам швидкого прогресу науки і техніки та швидкого зростання економіки знань. Іншою характеристикою інновацій є те, що інновації потребують багато часу та ресурсів, але як тільки інновація стане успішною, вона принесе значні економічні вигоди та величезні прибутки підприємству.

Від генерації ідей до успіху на ринку потрібні достатні кошти та робоча сила. Винахідливість і креативність необхідні для інновацій, базуються на базі знань, особистості винахідника, методах мислення та здібностях. Чим більшими знаннями володіє винахідник і чим сильнішою є здатність їх осягнути, тим більша можливість винаходу та творчості. Особистість людини значною мірою визначає, чи придатна вона для винахідницької та творчої роботи, а також спосіб мислення винахідника, якому «загрожує пришестя роботів» (Мартін Форд, 2016).

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі.

Застосування цих філософських підходів дозволяє розглядати цифрову стратегію організації як комплексний феномен, що враховує ціннісні орієнтири, онтологічні зміни та інтерпретаційні процеси. Це допомагає створити більш збалансовану, етичну та ефективну стратегію, що відповідає потребам сучасного суспільства та бізнесу.

Застосування аксіологічного, онтологічного та герменевтичного підходів дозволяє створити більш комплексну та глибоку цифрову стратегію для організації. Врахування ціннісних орієнтирів, розуміння природи цифрових технологій та ефективна інтерпретація даних та комунікації забезпечують стійкість та успіх у швидкозмінному цифровому середовищі. Такий підхід сприяє не лише технологічному розвитку, але й етичному, соціальному та культурному збагаченню організації.

Винахідницькі та інноваційні ідеї, теорії та методи, яким вони дотримуються, визначають ефективність та успіх винаходу. Особисті здібності включають спостережливість, здатність до аналізу, уяву, увагу, міжпрофесійні знання та здатність до системної інтеграції, витримку та практичний дух тощо. Підприємства та їхні праців-

ники, озброєні сучасними теоріями інновацій, є головною силою інновацій. Історія інновацій позитивно свідчить про те, що в умовах сучасної ринкової економіки підприємства та їхні працівники, озброєні сучасними теоріями інновацій, є головною силою інновацій

Список використаної літератури

Еверетт, М. Роджерс. Дифузія інновацій / Пер. з англ. Василя Старка. К.: Вид-во «Києво-Могилянська академія», 2009. 591 с.

Buhaichuk, Oksana. Strategies of information and innovation activity development at enterprise in digital conditions. *Hhumanities studies: Collection of Scientific Paper*. Zaporizhzhia: ZNU. 2019. 1 (78). P.74-84. http://humstudies.com.ua/article/view/191997/192576

Buhaichuk, Oksana. Foreign concepts of information (digital) economy. *Management and Entrepreneurship*: Trends of Development. 2022. Issue 2 (20). pp.8-19. ua/index.php/journal/article/ view/366 Email: znu@management-journal.org.ua

Buhaychuk, Oksana, Nikitenko, Vitalina, Voronkova, Valentyna, Andriukaitiene, Regina & Malysh, Myroslava. Interaction of the digital person and society in the context of the philosophy of politics. *Cuestiones política.* Vol. 40 Nº 72 (2022): 558-572. https://produccioncientificaluz.org/index.php/cuestiones/issue/view/3713

DOI: https://doi.org/10.46398/cuestpol.4072.32

Бурашнікова, О. С., Воронкова, В. Г. Цифрові технології медицини у країнах ЄС. Соціально-етичні та деонтологічні проблеми сучасної медицини (немедичні проблеми в медицині) : зб. Матеріалів IV Міжнародної науково-практичної конференції (23-24 лютого 2023 року). Запоріжжя: ЗДМУ, 2023. 207 с. С.47-49. http://dspace.zsmu.edu.ua/handle/123456789/18321

Voronkova, Valentyna, Nikitenko, Vitalina, Bilohur, Vlada, Oleksenko, Roman, Butchenko, Taras. The conceptualization of smart-philosophy as a post-modern project of non-linear pattern development of the XXI century. *Cuestiones Políticas.* Volumen 40, Número 73, julio-diciembre de 2022.Pp.527-538

https://produccioncientificaluz.org/index.php/cuestiones/article/view/38416/42

Воронкова, В. Г., Каганов, Ю.О., Метеленко, Н. Г. Формування цінностей цифрового суспільства і цифрової людини в умовах глобалізації та INDUSTRY 4. 0. *Humanities studies.* 2022. Випуск 11 (88). С. 16-25.

Кивлюк, О. М, Воронкова, В. Г., Нікітенко, В. О. Філософія комунікаційної парадигми постінформаційного суспільства: виклики і перспективи розвитку. Contemporary ukrainian science: theoretical and practical achievements : collective monograph / Compiled by V. Shpak; Chairman of the Editorial Board S. Tabachnikov. Sherman Oaks, California : GS Publishing Services, 2024. С. 138-154.

https://www.eo.kiev.ua/resources/arhivMonographs/mono_2024_18/mono_2024_18.pdf

Kyrychenko, M., Nikitenko, V., Voronkova, V., Harbar, H., & Fursin, A. The search for new forms of personal expression in the era of postmodernism.. Amazonia Investiga, 2021. 10 (42), 248-254. https://doi.org/10.34069/AI/2021.42.06.2

https://amazoniainvestiga.info/index.php/amazonia/article/view/1674/1771

Nikitenko, Vitalina A., Voronkova, Valentyna H., Andriukaitiene, Regina, Oleksenko Roman I. The crisis of the metaphysical foundations of human existence as a global problem of post-modernity and the ways of managerial solutions. *Propósitos y Representaciones.* Jan. 2021, Vol. 9, SPE (1), e928 ISSN 2307-7999 Special Number: Educational practices and teacher training e-ISSN 2310-4635 http://revistas.usil.edu.pe/index.php/pyr/article/view/928

Нікітенко, В. О. Олексенко, Р. І., Кивлюк, О. П. Формування цінностей цифрової освіти і цифрової людини у діджиталізованому суспільстві. *Humanities Studies*. 2022. Вип. 10 (87). С. 53-63.

Райлі, Тім. Хто знає, яким буде майбутнє / Пер. з англ. Юлія Кузьменко. Київ: Наш формат 2018. 448 с.

Слюсарь, М. Ю. Використання мережевих платформ для розвитку цифрових технологій у медицині. Соціально-етичні та деонтологічні проблеми сучасної медицини (немедичні проблеми в медицині): зб. матеріалів V Міжнародної науково-практичної конференції (28-29 лютого 2024 року). Запоріжжя: ЗДМФУ, 2024. С.306-308.

Режим доступу: https://mphu.edu.ua/p_2584.html

Trusova, Natalia, Oleksenko, Roman, Kalchenko, Serhii, Yeremenko, Denys, Pasieka, Stanislava, Moroz Svitlana. Managing the intellectual potential in the business-network of innovative digital technologies. *Estudios de Economia Aplicada*. 2021. Том 39. Вип.5. С. 1-15.

Форд, Мартін. Пришестя роботів. Техніка і загроза майбутнього / пер. з англ. Володимир Горбатько. Київ : Наш формат, 2016. 400 с.

References

Everett, M. Rogers (2009). Diffusion of innovations / Translated from English by Vasyl Stark. Kyiv: Kyiv-Mohyla Academy Publishing House. 591..

Buhaichuk, Oksana (2019). Strategies of information and innovation activity development at enterprise in digital conditions. *Hhumanities studies: Collection of Scientific Papers*. Zaporizhzhia: ZNU. 2019. 1 (78). 74-84. http://humstudies.com.ua/article/view/191997/192576

Buhaichuk, Oksana (2022). Foreign concepts of information (digital) economy. (Зарубіжні концепції інформаційної (цифрової) економіки. *Management and Entrepreneurship* : Trends of Development. 2 (20). 8-19. ua/index.php/journal/article/ view/366

© Оксана, Бугайчук, 2024

Buhaychuk, Oksana, Nikitenko, Vitalina, Voronkova, Valentyna, Andriukaitiene, Regina & Malysh, Myroslava (2022). Interaction of the digital person and society in the context of the philosophy of politics. *Cuestiones política*. 40. Nº 72. 558-572.

https://produccioncientificaluz.org/index.php/cuestiones/issue/view/3713

Burashnikova O. S., Voronkova, V. G.(2023). Digital medical technologies in the EU countries. Socio-ethical and deontological problems of modern medicine (non-medical problems in medicine): Proceedings of the IV International Scientific and Practical Conference (February 23-24, 2023). Zaporizhzhia: ZSMU. 47-49. http://dspace.zsmu.edu.ua/handle/123456789/18321

Voronkova, Valentyna, Nikitenko, Vitalina, Bilohur, Vlada, Oleksenko, Roman, Butchenko, Taras (2022). The conceptualization of smart-philosophy as a post-modern project of non-linear pattern development of the XXI century. *Cuestiones Políticas.* 40. 73. 527-538. https://produccioncientificaluz.org/index.php/cuestiones/article/view/38416/42

Voronkova, V. H., Kaganov, Y. O., Metelenko, N .G. (2022). Formation of values of digital society and digital person in the context of globalization and INDUSTRY 4. 0. *Humanities studies.* 11 (88). 16-25.

Kivliuk, O. M., Voronkova, V. H., Nikitenko, V. O. (2024). Philosophy of the communication paradigm of the post-information society: challenges and prospects for development. Contemporary ukrainian science: theoretical and practical achievements : collective monograph / Compiled by V. Shpak; Chairman of the Editorial Board S. Tabachnikov. Sherman Oaks, California : GS Publishing Services.138-154.

https://www.eo.kiev.ua/resources/arhivMonographs/mono_2024_18/mono_2024_18.pdf

Kyrychenko, M., Nikitenko, V., Voronkova, V., Harbar, H., & Fursin, A. (2021). The search for new forms of personal expression in the era of postmodernism. *Amazonia Investiga,* 2021. 10 (42), 248-254. https://doi.org/10.34069/AI/2021.42.06.2

https://amazoniainvestiga.info/index.php/amazonia/article/view/1674/1771

Nikitenko, Vitalina A., Voronkova, Valentyna H., Andriukaitiene, Regina, Oleksenko, Roman (2021). The crisis of the metaphysical foundations of human existence as a global problem of post-modernity and the ways of managerial solutions. Pr*opósitos y Representaciones.* 9, SPE (1), e928 ISSN 2307-7999 Special Number: Educational practices and teacher training e- http://revistas.usil.edu.pe/index.php/pyr/article/view/928

Nikitenko, V. O., Oleksenko, R. I., Kivliuk,O. P. (2022). Formation of values of digital education and digital person in a digitalized society. *Humanities Studies.* 10 (87). 53-63.

Riley, Tim (2018). Who knows what the future will be like? Kyiv: Nash format. 448.

Slyusar, M. Y. (2024). The use of network platforms for the development of digital technologies in medicine. Socio-ethical and deontological problems of modern medicine (non-medical problems in medicine): collection of materials of the V International Scientific and Practical Conference (February 28-29, 2024). Zaporizhzhia: ZSMFU. 306-308.

Access mode: https://mphu.edu.ua/p_2584.html.

Trusova, Natalia, Oleksenko Roman, Kalchenko Serhii, Yeremenko, Denys, Pasieka, Stanislava, Moroz Svitlana (2021). Managing the intellectual potential in the business-network of innovative digital technologies. *Estudios de Economia Aplicada*. 39. Вип.5. 1-15.

Ford, Martin (2016). The coming of the robots. Technology and the threat of the future / translated from English by Vladimir Gorbatko. Kyiv: Our format. 400.

OKSANA, BUHAICHUK – is a PhD student
at the Department of Management and Administration, Y. M. Potebnya Engineering Education and Scientific Institute, Zaporizhzhia National University (Zaporizhzhia, Ukraine)
E-mail: asti09@#ukr.net
ORCID iD : https://orcid.org/ 0000-0001-7687-5119

PHILOSOPHICAL FOUNDATIONS OF THE ORGANIZATION'S DIGITAL STRATEGY: AXIOLOGICAL, ONTOLOGICAL, HERMENEUTICAL APPROACHES

Abstract

The philosophical foundations of an organization's digital strategy are a multifaceted phenomenon and process that encompasses the main approaches: axiological, ontological, and hermeneutical. Strategies for the development of an organization's information and innovation activities in the context of digitalization are essentially a socio-economic and technological process that is clarified in the process of social construction, based on people, which determines the values of the organization. The purpose of the study is to conceptualize the philosophical foundations of the organization's digital strategy in the context of axiological, ontological, hermeneutical approaches. Objectives of the study: 1) to analyze

the information and innovation activities of the organization in the context of digitalization as a social, cultural, economic phenomenon; 2) to determine the philosophical foundations of the organization's digital strategy; 3) to develop strategies for the development of information and innovation activities of the organization in the context of digitalization The research methodology is: 1) the method of axiological analysis, the purpose of which is to identify the values that underlie the digital strategy; 2) the method of ontological analysis, based on the study of the essence and nature of the digital strategy. 3) hermeneutic method, which aims to interpret and understand the content of the digital strategy; detailed study of texts related to the digital strategy (reports, presentations). The axiological approach focuses on the values that determine the priorities and directions of digital strategy development, including ethical aspects, social responsibility, and sustainability. The ontological approach focuses on the nature and essence of digital technologies, their impact on the structure and functioning of the organization, as well as the transformation of work processes and interactions. The hermeneutic approach explores the interpretation and understanding of digital technologies and their implementation in the organizational context, taking into account cultural and communication aspects. In general, these approaches allow for a deeper understanding and formulation of an effective digital strategy that takes into account not only technical but also social, ethical and cultural dimensions. Philosophical approaches contribute to the development of integrated approaches to digital transformation that can ensure the long-term competitiveness and sustainability of an organization in a rapidly changing technological environment. The practical significance of the study is that strategies for the development of information and innovation activities of an organization in the context of digitalization are a socio-economic and technological process that is clarified in the process of social construction, based on a person who determines the values of the organization.

Keywords: digital strategy of organization development, axiological approach, ontological approach, hermeneutical approach, digital technologies, information and innovation activities of the organization

© The Authors(s) 2024
This is an open access article under
The Creative Commons CC BY license

Received date 03.02.2024
Accepted date 15.02.2024
Published date 15.03.2024

How to cite: Оксана, Бугайчук. Філософські засади цифрової стратегії організації: аксіологічні, онтологічні, герменевтичні підходи. Humanities studies: Collection of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia : Publishing house “Helvetica”, 2024. 19 (96). P. 9–18.
doi https://doi.org/10.32782/hst-2024-19-96-01

© Оксана, Бугайчук, 2024

УДК 004.77:316.4:316.77:330.34
DOI https://doi.org/10.32782/hst-2024-19-96-02

ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ КОМУНІКАТИВНОГО ПРОСТОРУ ТА КОМУНІКАТИИВНОЇ ОСОБИСТОСТІ: ТРАНСФОРМАЦІЯ СУСПІЛЬСТВА, ЕКОНОМІКИ, ЛЮДИНИ

ВАЛЕНТИНА, ВОРОНКОВА[1]
ВІТАЛІНА, НІКІТЕНКО[2]
ГЕННАДІЙ, ВАСИЛЬЧУК[3]
ЮРІЙ, КАГАНОВ[4]
НАТАЛЯ, МЕТЕЛЕНКО[5]

Анотація

Цифровізація стала не лише ключовою, але й невід'ємною частиною сучасного світу, яку визначають як процес переходу до використання цифрових технологій у всіх сферах життя, включаючи економіку, освіту, медицину та інші. Цифрова економіка, у свою чергу, базується на використанні інформаційних технологій для виробництва, обробки та обміну товарами і послугами. У статті розглядається роль цифровізації як глобального тренду в контексті розвитку цифрової економіки. Розглянуто ключові аспекти впливу діджиталізації на різні сфери людського життя, а також висвітлено переваги та виклики, пов'язані з цією тенденцією. Метою дослідження є концептуалізація цифрових технологій як основи прориву технологічної індустрії, від якої залежить конкурентоспроможність держав, а його завданнями – визначення основних напрямів розвитку цифрових технологій та їх вплив на пріоритетність різних явищ і процесів цифровізації. У контексті методології вивчення цієї проблеми використано інформаціональний метод, відкритий М. Кастельсом у 1989 р., в основі якого аналіз інформації, розвиток інформаційно-комп'ютерних технологій, процесів інформатизації та глобалізації, які стали основою появи такої науки, як інформаціологія. Результат дослідження: 1) проаналізовано еволюцію діджиталізації як вираження технологічного розвитку, яка сприяла зміні праці і спілкування, розвитку нових тенденцій в управлінні, в системі освіти, привела до змін у системі виробництва; 2) визначено напрями розвитку цифрової економіки, що базується на технологіях; 3) з'ясовано місце і роль штучного інтелекту та роботизації як основи прориву у цифрових технологіях; 4) представлено аналіз нового покоління платформ та їх роль у діджиталізованому суспільстві; 5) обґрунтовано експоненціональний розвиток як основу розвитку діджиталізації; 6) розкрито діджиталізацію як чинник становлення інформаційного (когнітивного) капіталізму. Таким чином, зроблено висновок, що діджиталізація визнає, що сучасний світ стає все більш цифровим, що цифрова трансформація є необхідним етапом для досягнення нових рівнів ефективності, продуктивності та конкурентоспроможності. Таким чином, діджиталізація – це концептуальний підхід до розвитку сучасної економіки, який базується на використанні інноваційних технологій для досягнення ефективності, продуктивності та конкурентоспроможності. Дослідження базується на аналізі актуальних джерел і наукових публікацій з цієї теми, що дозволяє зробити висновок про значущість діджиталізації як ключової глобальної тенденції в сучасному світі.

Ключові слова: діджиталізація, глобальна тенденція, цитфрові технології, цифрова економіка, експоненціональний розвиток, штучний інтеоект, роботизація, інформцаійний (когнітвиний) капіталізм, комунікація, комунікативна особистість, комунікативний простір, висока комунікативна компетентність

Corresponding author:
[1] Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні Запорізького національного університету (Запоріжжя, Україна)
E-mail: valentinavoronkova236@gmail.com
ORCID ID: http://orcid.org/0000-0002-0719-1546
[2] Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні Запорізького національного університету (Запоріжжя, Україна)
E-mail: vitalina2006@ukr.net
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0001-9588-7836
[3] Запорізький національний університет (Запоріжжя, Україна)
E-mail: historyhena@gmail.com
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0003-3023-6682
[4] Запорізький національний університет (Запоріжжя, Україна)
E-mail: znuhist@gmail.com
ORCID ID: http://orcid.org/0000-0001-6889-7377
[5] Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні Запорізького національного університету (Запоріжжя, Україна)
E-mail: natalia.metelenko@gmail.com
ORCID: http://orcid.org/0000-0002-6757-3124

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

Актуальність дослідження діджиталізації як загальносвітової тенденції нової економіки та управління в контексті менеджменту AGILE 3.0 має велике теоретичне і практичне значення. Діджиталізація отримала широке розповсюдження в умовах глобалізації 4.0, Промислової революції 4.0, Технологічної революції 4.0, Нового Просвітництва 2.0. Ці нові тенденції значно вплинули на розвиток діджиталізації як потужної революції нових технологій, що сприяла

трансформації різних систем як на світовому, так і національному рівнях. Умови інформаційного суспільства формують цифрове суспільство, побудоване на цифрових технологіях, що сприяють формуванню нової цифрової культури. Цифрова компонента в сукупності створює "діджітал інтелект", який є пріоритетом у розвитку технологічної галузі та інтелектуального когнітивного суспільства. Діджиталізація як глобальна тенденція сучасності впливає на соціокультурні аспекти суспільства. Зростання використання соціальних мереж, цифрових медіа та інших онлайн-платформ призводить до змін у способі спілкування, сприйняття інформації та формуванні ідентичності. Крім того, діджиталізація сприяє розвитку нових культурних явищ, таких як цифрові мистецтва, віртуальна реальність у розвагах та освіті, інтерактивні медійні проекти і т.д. Це відкриває нові можливості для творчості, вираження ідей та співпраці у сфері мистецтва та культури. Отже, діджиталізація впливає на всі сфери суспільства, змінюючи їхні процеси та взаємодію між людьми, компаніями та установами. Це відкриває безліч нових можливостей, але одночасно ставить перед суспільством нові виклики, які потребують уважного вирішення, враховуючи міжнародний досвід побудови цифрових та інтелектуальних податкових сервісів та систем (Бурашнікова, 2023, с. 46-66).

Аналіз останніх досліджень і публікацій, з яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор

Аналіз літератури вказує на важливість та стимулюючий вплив діджиталізації, що вимагає комплексного розгляду проблем у контексті викликів, які ставлять перед нами штучний інтелект для формування цифрової економіки. Особливо актуальним є цифровий виклик у зв'язку зі швидкоплинними технологіями, такими як 5G та штучний інтелект, що має значний вплив на розвиток цифрової економіки (Buhaichuk, Nikitenko, Voronkova, 2023). Ключовими економічними факторами цифрового управління через 5G є те, що підприємства стають складними соціально-технологічними системами, які потребують адаптації до нових соціально-економічних умов цифрового менеджменту. Для оцінки складності функціонування підприємств як складних соціотехнологічних систем ми використовували методологію Agile як комплексний підхід, що розвивається на основі методів гнучкості та самоорганізації. Розвиток цифрової трансформації в економіці на основі штучного інтелекту потребує значних зусиль у зборі та аналізі даних, розробці відповідних алгоритмів та платформ, а також забезпеченні відповідності стандартам безпеки та приватності даних.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття

Діджиталізація, як новий соціальний, культурний та економічний феномен, реформує наше повсякденне життя, методи роботи та способи взаємодії, пропонуючи нам неймовірні можливості масштабних змін. Цей феномен виникає з багатогранності та глибокої взаємопов'язаності сучасного світу, де одні технології породжують інші, ще потужніші. Приголомшливе злиття нових технологічних досягнень, таких як штучний інтелект (ШІ), робототехніка, системи контролю промислового обладнання через Інтернет, безпілотні засоби пересування, 3D, нанотехнології, біотехнології, матеріалознавство, накопичення та зберігання енергії, квантові комп'ютери, представляє лише частину інновацій, що взаємодіють між собою у сплетінні фізичних, цифрових та біологічних світів. Необхідно керувати цією революцією, спрямовуючи її на шлях удосконалення світу. Історія комп'ютерної епохи почалася, коли комп'ютери з'єдналися з телефонами, утворивши розумний гібрид. З того часу пройшло майже 40 років, і за цей період технологічне злиття комунікацій та комп'ютеризації посилилося, набувши широкого розмаху. Система інтернету та мобільних технологій перейшла на головну сцену сучасної технологічної сфери, що призводить до трансформації людства, суспільства, економіки, людини, яка вимагає детального вивчення.

Мета дослідження – концептуалізація цифрових технологій як основи прориву в технологічній галузі становить суттєвий фактор конкурентоспроможності держав. Завданням даного дослідження є розкриття основних напрямків розвитку цифрових технологій та їх вплив на пріоритетні явища та процеси цифровізації розвитку світу. Основні завдання дослідження включають: 1) Аналіз еволюції діджиталізації як прояву технологічного прогресу, що вплинув на зміни у сферах праці, спілкування, управління та освіти, а також призвів до перетворень у системі виробництва. 2) Визначення напрямків розвитку цифрової економіки, яка базується на використанні передових технологій. 3) Розкриття

© Валентина, Воронкова, Віталіна, Нікітенко, Геннадій, Васильчук, Юрій, Каганов, Наталя, Метеленко, 2024

ролі та місця штучного інтелекту та роботизації як ключових складових прориву у цифрових технологіях. 4) Аналіз нового покоління платформ та їх впливу на діджиталізоване суспільство. 5) Обґрунтування експоненціального росту як основи для подальшого розвитку діджиталізації. 6) Висвітлення діджиталізації як фактору у формуванні інформаційного (когнітивного) капіталізму. Ці аспекти дослідження допоможуть краще зрозуміти важливість та потенціал цифрових технологій у формуванні сучасного світу та впливу на його розвиток.

Методи дослідження. У контексті методології вивчення цієї проблеми був застосований інформаціональний метод, відкритий М. Кастельсом у 1989 році. Цей метод базується на аналізі інформації, розвитку інформаційно-комп'ютерних технологій, процесах інформатизації та глобалізації, які утворили основу для виникнення науки про інформацію – інформаціології. Основним принципом інформаційного підходу є ідея про те, що: 1) Інформація є універсальною та фундаментальною категорією, яка присутня практично в усіх процесах та явищах.2) Інформація є носієм смислу (змісту) всіх процесів, що відбуваються в природі та суспільстві. Цей підхід має значні евристичні можливості для вивчення специфіки інформаційних потоків, ресурсів, продуктів та послуг, а також інформаційних потреб досліджуваної предметної галузи. Дослідження використовувало також методи функціонально-структурного, компаративного та синергетичного аналізу. Функціонально-структурний метод дозволив визначити функціональний, інституційний та соціокультурний аспекти цього явища когнітивного капіталізму. Метод компаративного аналізу дозволив порівняти особливості даного типу суспільства з іншими його різновидами на основі міжнародного досвіду. Синергетичний метод дозволив дослідити нелінійні та біфуркаційні процеси виникнення, самоорганізації та трансформації когнітивного капіталізму як складного соціального явища та динамічного процесу, що динамічно розвивається у нелінійному світі та призводить до появи нового типу суспільства.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів

1. Еволюція діджиталізації як вираження технологічного розвитку

Якщо сьогодні діджиталізація стає глобальною тенденцією людства, то завтра вона стане законом, який розвиває ринок цифрових послуг. Цей ринок базується на розумній роботі, розумній інфраструктурі і розумних громадянах. Технологічні інновації стають не лише необхідними, а й обов'язковими атрибутами суспільного розвитку. Вони стають головним чинником покращення якості життя та можливості досягнення комп'ютерного добробуту. Також вони визначають конкурентну боротьбу і конкурентоспроможність держав, галузей виробництва і життєдіяльності людини. Діджиталізація, як загальносвітова тенденція нової економіки, призвела до глибоких зрушень у всіх промислових галузях. Це стало можливим завдяки стійкому розвитку інформаційно-цифрових технологій, їх широкому застосуванню і глибокому впливу на економіку, бізнес, суспільство і кожну окрему особу. Діджиталізація змінює характер праці і спілкування, породжує нові тенденції в управлінні (наприклад, концепція «держави в смартфоні»), сприяє розвитку цифрової освіти і змінює системи виробництва і споживання.

Діджиталізація, що базується на комп'ютерному обладнанні, програмному забезпеченні та мережах, сприяє розвитку інформаційно-цифрових технологій, що впливають на широкий спектр сфер від Інтернету до штучного інтелекту, від автоматизації до Інтернету речей. Цей синтез у цифровій, фізичній та біологічній сферах визначає четверту промислову революцію, яка поширюється набагато швидше та масштабніше, ніж попередні, і сприяє революційним змінам, що рухаються лавиноподібно та дають поштовх історичним трансформаціям, радикально змінюючи напрямки суспільного розвитку. Діджиталізація як глобальна тенденція цифрової економіки відкриває людям принципово нові горизонти життя, що є одним із актуальних трендів сучасного суспільства. Реалізація цього тренду може впливати на стандарти нашого життя. У роботі "Друга епоха машин" Е. Брінйолфсон та Е. Макафіза доводиться, що навіть передбачення ефективності комп'ютерів важко здійснити, оскільки розвиток цих технологій прогресує настільки швидко, що радикально змінює наше життя. Штучний інтелект, завдяки стрімкому росту обчислювальних можливостей та доступності величезних обсягів інформації, здатен зробити значний внесок у різноманітні сфери, від розробки нових препаратів до передбачення наших культурних уподобань.

Всі революційні зміни, які ми спостерігаємо зараз, свідчать про те, що цифрова революція створює радикально нові підходи, які змінюють спосіб взаємодії та співпраці між окремими людьми та інституціями. Цифрові платформи значно зменшують операційні та інші витрати, що неминуче виникають, коли індивіди чи організації спільно використовують ресурси або надають певні послуги. Глобальна трансформація відображає точки докорінних технологічних зламів та їх соціальний вплив. Діджиталізація вже сьогодні має значний вплив на світову економіку, і її взаємозв'язки є нерозривними й охоплюють усі великі макроекономічні показники – ВВП, інвестиції, споживання, зайнятість, торгівлю, інфляцію. Діджиталізація сьогодні стала головною тенденцією, що має величезний вплив на уряди, бізнес, науку і громадянське суспільство. Всі ці зацікавлені сторони мають краще розуміти напрямки розвитку технологічної революції та її багатогранний вплив на цифрову трансформацію. Для цього потрібно розробити програми на державному рівні, аналогічні тим, що вже реалізовані в розвинених країнах щодо інформаційного суспільства та "розумного" суспільства. Також важливо створити платформу, яка сприяє співпраці і партнерству між громадським і державним секторами у вирішенні проблем, пов'язаних з технологічною революцією, і визначити основні проблеми та шляхи їх вирішення (Метеленко, Воронкова, Нікітенко, Сіліна, 2023, с.79-95).

Діджиталізація як глобальна тенденція цифрової економіки є каталізатором розвитку сучасного світу, оскільки технології змінюють наше життя і впливають на майбутні покоління. Цей процес впливає на економічний, гуманітарний і соціальний контекст сучасного суспільства. Реалізація концепції діджиталізації вимагає широкого співробітництва зацікавлених сторін, яке перетинає академічні, соціальні, політичні, національні та промислові кордони. Це сприятиме переходу до цифрових технологій, які революціонізують усі сфери суспільного та економічного розвитку, та стимулюватиме історичні зміни у всьому світі. Україна не може залишитися осторонь цього процесу, тому необхідно зосередитися на розвитку моделі діджиталізованої економіки. Ключовим фактором є розвиток людського капіталу України, що може мати найбільший вплив. У сфері бізнесу діджиталізація передбачає перехід до електронних систем управління, відкриття онлайн-магазинів та впровадження інтернет-технологій у виробництві. Це дозволяє компаніям збільшити продуктивність, знизити витрати та швидше реагувати на зміни на ринку. У сфері освіти це означає впровадження онлайн-навчання та використання цифрових засобів навчання і оцінювання, що робить навчання більш доступним та гнучким для студентів. У сфері медицини це означає впровадження електронних медичних карток, онлайн-консультації з лікарем та аналіз даних для прогнозування захворювань.

Напрями розвитку цифрової економіки, що базується на технологіях

Діджиталізація, яка ґрунтується на цих технологіях, пройшла через свої підйоми та спади, вирізняючись під впливом значних цифрових тенденцій, що сформували глобальні історичні тренди, які і надалі будуть зберігати свою актуальність. З цифрових технологій випливають тенденції майбутнього десятиліття у розвитку цифрового світу та цифрової культури. Деякі традиційні галузі зникнуть, старі бізнес-моделі втратять актуальність, зникне багато професій, з'являться нові професії, а природа цифрових технологій змішає міжнародні кордони. Зрозумівши ці зміни, ми матимемо змогу співпрацювати з їхньою природою, а не протистояти їй. Віртуальна реальність стане невід'ємною частиною нашого життя, і ми не зможемо зупинити процеси вдосконалення штучного інтелекту та роботів; створення нових кампаній за допомогою них стане повсякденністю. Нам необхідно керувати цими цифровими процесами, щоб уникнути не лише реальних, але і гіпотетичних розривів та руйнівних тенденцій у розвитку. Ми повинні адаптувати та використовувати ці винаходи на користь всього суспільства. Це можливо як юридично, так і технологічно, завдяки нашому практичному досвіду та активній діяльності, оскільки ці технології уже стали неот'ємною частиною нашого повсякденного життя, тому зміни є необхідними, оскільки технології виступають каталізаторами змін.

У роботі Анастасії Шевченко розглядається, як технології забезпечують комфорт у нашому житті. Прості у використанні, зручні та швидкі мобільні програми та сервіси дозволяють отримувати необхідні послуги за лічені хвилини, не виходячи з дивана у будь-якій точці земної кулі, де є доступ до Інтернету. Вважаю, що найближчим часом ми будемо свідками розвитку віддаленої ідентифікації, біометричних технологій, транзакційних продуктів, та подальшої міграції багатьох сфер життя та сервісів в онлайн (7, с. 12). У май-

© Валентина, Воронкова, Віталіна, Нікітенко, Геннадій, Васильчук, Юрій, Каганов, Наталя, Метеленко, 2024

бутньому технологічне життя буде сукупністю нескінченних оновлень: темпи переходів прискорюються, характеристики зміщуються, типові параметри зникають, одне меню замінює інше тощо. Цифрові технології вимагатимуть нескінченних оновлень, і цикл старіння прискориться (наприклад, програм або телефону – якихось 30 днів!), тому не буде часу для того, щоб стати майстром у чомусь, що скоро доведеться відступити. Технологічні інновації в цифрових технологіях тиснуть нас до впровадження новітніх винаходів, які з часом витісняються новішими, тому що завжди приходить наступний новий винахід, і так треба наздоганяти постійно. Технології приносять постійне незадоволення, яке спонукає до нових винаходів, тому це незадоволення стимулює цифрову винахідливість та цифровий прогрес з урахуванням впливу інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) на розвиток суспільства, людини, техніки (Мар'єнко. 2023, с.61-72).

Місце і роль штучного інтелекту та роботизації як основи прориву у цифрових технологіях

Цифрові технології відіграють ключову роль у прориві технологічної галузі, що призвело до створення штучного інтелекту, який є основою для подальшого розвитку цифрових технологій та їх удосконалення. Приклади використання штучного інтелекту стають все більш потужними та різноманітними: інтелектуалізована музика, маркетинг, будівництво, етика, іграшки, спорт тощо. Штучний інтелект перетворився на неот'ємну частину нашого повсякденного життя, здатний виконувати різноманітні завдання – грати у шахи, керувати автомобілем, лікувати хворих. Роботи у різних формах та конфігураціях, різних розмірах та функціях, вже з'являються на заводах та фабриках, замінюючи людей. Роботизація призведе до автоматизації, що створить сотні мільйонів нових робочих місць у абсолютно нових галузях, що посилить технічний та технологічний прогрес. Бекстер – один з перших промислових роботів нового класу, створених для допомоги людині. Він вміє обертатися та змінювати положення очей, щоб показати, куди дивиться. Хоча він не такий швидкий та точний, як інші промислові роботи, він має більший рівень інтелекту. Щоб навчити Бекстера, достатньо взяти його за руки та повторювати необхідні рухи за принципом "роби так, як я". Бекстер відкритий для використання, а його вартість в основному залежить від операційних витрат, а не від вартості матеріалів. Ціна промислового робота становить приблизно 100 000 доларів і може вартувати вчетверо більше (Воронкова, Нікітенко, 2023, с. 43-57).

На роботів можна покластися як у фізичній, так і в інтелектуальній сферах, але вони вже опанували деякі смислові процеси краще, ніж фізичні. Завдяки комп'ютеризованому інтелекту роботи можуть здійснювати дії, про які ми раніше й не мріяли. Справжня революція розпочнеться, коли у нас будуть особисті роботи, подібні до Бекстера. Цифрова економіка тримається вільному потоці копій. Продукти, що можуть бути скопійовані, такі як програмне забезпечення, музика, фільми, ігри, утворюють глобальну систему комунікації. Цей сервіс швидко вдосконалюється завдяки операційним системам і стає необхідною частиною технологічного прориву в цифровому світі. Інтернет – це мільярди взаємопов'язаних сторінок, в основі яких лежить збереження інформації та активний обмін знаннями. Сьогодні потоки інформації з Twitter та Facebook, які ми сприймаємо в контексті блогів, формують базові одиниці цифрового світу. У цифрову епоху немає надмірності інформації. Сьогодні ми живемо у режимі миттєвої відповіді. Основними одиницями третього цифрового світу є потоки, теги та павутини, в яких цифрова інформація доступна за допомогою посилань. Якщо раніше в соціальних мережах переважали тексти, то наступне покоління цифрової ери передає відео та звук. З'являються нові інструменти, що прискорюють потік бітів та копій (Metelenko Natalya, Voronkova, Silina, Ohloblina? 2023, p.79-94).

Таким чином, можна визначити три етапи розвитку сучасної цифрової епохи, які відображають еволюцію від продукту до послуги та платформи. Перша революція полягала у постійному копіюванні продукту для того, щоб він став товаром широкого вживання. Друга революція визначалася розподілом продукту на частини, які перетворювалися на потік сервісів, що передавалися через загальну мережу. Це дозволяло продукту стати платформою для збагачення та інновацій. Третя революція стала можливою завдяки попереднім двом, оскільки потоки потужних сервісів та доступність готових елементів за низькою ціною стимулювали створення нових продуктів та цілковито нових категорій продуктів. Стабільна тенденція до дематеріалізації та децентралізації означає, що потоки стають необхідністю. У цифрову еру масові тиражі книжок змінили спосіб мислення людей, перетворивши книги на потік, який може бути доступний на будь-якому екрані

у будь-який час. Книга перетворюється на процес, який можна відтворювати на екрані. Цифрові технології прискорили ці процеси та сприяли переходу від товарів до послуг. Програмне забезпечення стало першим продуктом, який перетворився на послугу. Одним з останніх розвитків є поява платформ, які є основою, створеною однією фірмою, але дозволяють іншим фірмам будувати на її основі власні послуги та продукти.

Нове покоління платформ та їх роль у діджиталізованому суспільстві

Нове покоління платформ, яке з'явилося трохи пізніше, мало більше рис, властивих ринкам, і фактично були частково ринками, частково фірмами. Прикладом такої платформи є iTunes для айфонів від компанії Apple. Фірма Apple володіла цією платформою, яка також стала ринком для мобільних програм. Це покоління платформ ще більше розширило владу ринків. Екосистема таких платформ стає багатостороннім ринком, чітким прикладом якого є Facebook. Сьогодні найуспішніші та найбагатші організації – це сильні екосистеми взаємозалежних ринків та сервісів, такі як Apple, Microsoft, Google, Facebook. Управління цими екосистемами відбувається за допомогою коеволюції – біологічної залежності, в якій конкуренція поєднується з кооперацією. Дематеріалізація, децентралізація та масові комунікації сприяють виникненню великої кількості платформ як фабрик послуг. Фільми, книги та ігри, до яких ми маємо доступ, живуть у хмарах. Ці хмари – це колонія з мільярдів комп'ютерів, які переплетені як одне єдине ціле і діють як великий комп'ютер. Сьогодні весь бізнес і більшість суспільства залежать від комп'ютерів, а хмарні обчислення полегшують можливість обґрунтування технологічних компаній. Можливість користуватися кращою інфраструктурою через доступ до хмари – головна причина того, чому в Кремнієвій долині за останні 10 років з'явилося так багато нових компаній. Протягом найближчих 30 років тенденція до дематеріалізації, децентралізації, одночасності та використання платформ та хмар буде продовжуватися в умовах Четвертої промислової революції (Шваб Клаус, 2019. 426 с.).

Технологічні прориви, пов'язані з розвитком Інтернету, призвели до комерціалізації його, поширення відкритого програмного забезпечення та відродження всесвітньої павутини. Ці інновації значно вплинули на наше повсякденне життя, змінивши спосіб, яким ми взаємодіємо з інформацією та послугами. Мережі, платформи та штучний інтелект поступово перетворюють бізнес, освіту, державне управління, фінансові ринки та економіку загалом. Всесвітні цифрові платформи, керовані алгоритмами, активно впливають на суспільство, перетворюючи його на новий рівень. За умови розумного аналізу та обробки даних, відкриваються великі можливості та перспективи подальшого розвитку цієї мережі. Під егідою компанії Apple відбулася значна зміна парадигми – від персонального комп'ютера до смартфона, від вебу до мобільних додатків. iPhone став платформою, де запускаються передові програми, що відкривають нові можливості для користувачів. Попри сповільнення інноваційної діяльності Apple після смерті Стіва Джобса, компанія залишається провідним гравцем на ринку мобільних телефонів, а її оригінальні дизайнрішення і далі викликають захоплення та зацікавленість у технологічному майбутньому. Мережеві платформи стають потужним інструментом для формування економіки наступного покоління, де технології створюють нові види робіт, заснованих на креативності, творчості та інноваціях. Це відкриває широкі перспективи для розвитку суспільства і сприяє створенню нових можливостей для людей у всьому світі.

Експоненціональний розвиток як основа розвитку діджиталізації

Експоненціальний розвиток в контексті діджиталізації визначається зростанням технологічних можливостей, яке прискорюється з часом. Цей термін описує тенденцію, коли швидкість розвитку технологій збільшується експоненційно, а не лінійно. Завдяки постійному збільшенню обчислювальної потужності комп'ютерів та інших пристроїв, можна виконувати складні завдання швидше та ефективніше, що сприяє розвитку цифрових технологій. Технології стають все меншими та доступнішими, що розширює їхнє використання у різних сферах, таких як медицина, освіта, транспорт, комунікації тощо. Поєднання різних пристроїв через Інтернет розширює можливості діджиталізації, а Інтернет речей відкриває нові можливості управління та моніторингу пристроїв та процесів. Розвиток штучного інтелекту допомагає впроваджувати автоматизацію та оптимізацію процесів у різних сферах, підвищуючи ефективність цифрових технологій.

Експоненційний розвиток сприяє швидкому циклу інновацій, стимулюючи конкуренцію та розвиток нових ринків. Прогрес у цифрових технологіях може бути настільки швидким, що

© Валентина, Воронкова, Віталіна, Нікітенко, Геннадій, Васильчук, Юрій, Каганов, Наталя, Метеленко, 2024

до 2045 року машинний інтелект може перевершити людський розум, на який звертає увагу Рей Курцвейл. Це вимагає підготовки до викликів, які ставлять перед нами комп'ютерні технології, і готовності до епохи, коли машини можуть перевершити людський інтелект. Вплив технологій на розвиток цифрової реальності є надзвичайно важливим і має потужний потенціал у різних сферах життя. Зокрема, розвиток штучного інтелекту, робототехніки, Інтернету речей, нано- та біотехнологій, нейробіології та інших технологій відкриває безліч можливостей для інновацій та покращень.

Наприклад, прогрес у 3D-друку може призвести до значного розвитку виробництва індивідуальних протезів, будівельних конструкцій, сантехніки, навіть органів людини, що може значно полегшити і покращити життя людей. Нанотехнології, у свою чергу, можуть революціонізувати медичну сферу, забезпечуючи нові методи лікування та діагностики, а також сприяючи розробці нових матеріалів та технологій. Зв'язок з Інтернетом робить ці технології доступними для широкого загалу, сприяючи впровадженню їх у всі сфери суспільства. Наприклад, в освітніх закладах вже активно працюють клуби з конструювання роботів, а вчені здійснюють дослідження у сфері синтетичної біології та біокомп'ютерів. Проте, разом зі всіма цими перевагами, такий швидкий технологічний прогрес ставить перед суспільством нові виклики, такі як зміни в робочих місцях, етичні питання щодо використання штучного інтелекту та біотехнологій, а також питання забезпечення приватності та кібербезпеки. Тому важливо забезпечити розвиток технологій в межах етичних та правових норм, а також забезпечити їхню доступність для всіх шарів суспільства, щоб забезпечити сталий та гуманний прогрес (Цифрова трансформація промислового менеджменту: теорія і практика, 2023. 816 с.).

Вплив технологій на розвиток цифрової реальності пов'язаний з появою штучного інтелекту, робототехніки, Інтернету речей, нано та біотехнологій, нейробіології, суцільної комп'ютеризації, удосконалених мобільних телефонів, 3D-друку та 3Dвиробництва, що підлаштовано під вимоги споживача. Деякі прогнозують п'ятикратне збільшення ринку 3D-прнтієрів до 16 млн. доларів у 2018 р., до чого належить виготовлення індивідуальних протезів наступного покоління, друк будівельних конструкцій та цілих будинків, сантехніки, бетонних конструкцій та навіть людських органів, що допоможе врятувати людські життя. Нанотехнології зробили цілу революцію у маніпуляції з речовинами в атомному та молекулярному масштабі майже до винаходу нанометра.

Нанотехнології практично не залишать жодного аспекту життєдіяльності людини без їхнього впливу вже до 2020 р. Найбільший внесок вони зроблять у медицину. Технології XXI століття, завдяки підключенню до Інтернету, швидко стануть доступними для кожного. Вже сьогодні в коледжах Заходу функціонують клуби з конструювання роботів, у вищих навчальних закладах проводяться змагання з досягнень синтетичної біології, штучний інтелект уже управляє нашими технічними засобами, а в мережах супермаркетів можна придбати безпілотників, що потребує формування нової світогляду, (Воронкова,). Вчені вже створили біокомп'ютери, які використовують ДНК та білки для виконання обчислень, пов'язаних із збереженням, пошуком та обробкою даних; досягнення синтетичної біології пов'язані з використанням нових комп'ютерів; ключовим викликом інновацій є здатність кинути виклик владі та порушувати правила, що потребує формування нового smart-суспільства (Воронкова, Череп, Череп, 2023, с.31-48).

Діджиталізація як двигун розвитку інформаційного (когнітивного) капіталізму

Ідея когнітивного капіталізму виникла як відповідь на різноманітні трансформації у сучасному суспільстві, які визначаються швидким розвитком інформаційних технологій, змінами в природі праці та ростом значення нематеріальних ресурсів. Ця концепція вказує на те, що в епоху цифрової технології та штучного інтелекту капіталістичне суспільство переходить до нового типу економічної системи, яка базується на креативності, знаннях та інформації. Одним з ключових аспектів когнітивного капіталізму є перехід від промислової до когнітивної праці, що означає, що важливим стає не тільки фізичний виробництво, але й здатність створювати та опрацьовувати інформацію та знання. Це відображається у зростанні значення секторів, пов'язаних з інформаційними технологіями, дослідженнями та розвитком нових ідей та концепцій. Крім того, когнітивний капіталізм відзначається зростанням важливості нематеріальних ресурсів, таких як інтелектуальна власність, бренди, репутація тощо. Ці ресурси стають ключовими для конкуренції на ринку та успішного функціонування

компаній. Загалом, когнітивний капіталізм представляє собою перехід до економіки, в якій виробництво та обмін інформацією та знаннями стають основними рушійними силами розвитку. Це відкриває нові можливості та виклики для сучасного суспільства і вимагає нових стратегій управління та інноваційного мислення.

Зазначені думки вказують на глибокі трансформації, які відбуваються у сучасному суспільстві внаслідок розвитку технологій, зокрема інформаційних та інтернет-технологій. Поняття "посткапіталізм" відображає новий етап економічного та соціального розвитку, в якому інформація, знання та мережеві взаємозв'язки стають ключовими складовими. Цей новий тип суспільства, що базується на інформації та знаннях, призводить до переходу від індустріального капіталізму до посткапіталістичної моделі, де створення та обмін інформацією мають вирішальне значення для економіки та суспільства загалом. Цей перехід також супроводжується змінами у природі праці та способів виробництва вартості. Розвиток інформаційних технологій змінює характер виробництва, приводячи до появи нових форм співробітництва та ринків, які базуються на мережевій організації. Такий перехід також відображається у становленні нової типології людей, де важливими характеристиками є мережевість та інтелектуальні здібності. Ця нова людина є носієм та учасником посткапіталістичного суспільства, яке базується на інформації, креативності та співпраці. У цьому контексті, розуміння та адаптація до нових економічних та соціальних реалій стає ключовим завданням для сучасного суспільства та бізнесу.

Таким чином, 250-річна тенденція індустріального капіталізму занепала і трансформувалася в його нову форму-інформаційну (когнітивну) стадію, базовану на діджиталізації. Зазначимо, що експоненційні темпи змін комп'ютерної обчислювальної потужності та їх вплив на цифровий світ вже сьогодні став реальністю. В основі філософії діджиталізації лежить кілька ключових принципів та ідей, які впливають на всі сфери життя, – від бізнесу та нової економіки до культури та освіти (Череп, Воронкова, Нікітенко, Череп, 2023, с. 64-78).

Діджиталізація полягає в перетворенні традиційних процесів, продуктів та послуг на цифровий формат, що дозволяє ефективніше використовувати дані, спрощувати комунікації, покращувати доступ до інформації та послуг. Діджиталізація рухає суспільство до більш ефективного використання технологій та даних, що може призвести до значних позитивних змін у всіх аспектах життя.

1) Діджиталізація як двигун розвитку сучасної цивілізації, що визнає інновації є ключовим фактором, який стимулює економічний розвиток. Інновації можуть виявлятися як нові технології, продукти, процеси або бізнес-моделі, які приносять нові можливості та переваги для підприємств і суспільства в цілому.

2) Діджиталізація як необхідний етап інноваційно-цифрової економіки визнає, що сучасний світ стає все більш цифровим, і ця цифрова трансформація є необхідним етапом для досягнення нових рівнів ефективності, продуктивності та конкурентоспроможності.

3) Діджиталізація визнає важливість технологій, таких як штучний інтелект, аналітика даних, блокчейн у формуванні сучасної економіки. Технології допомагають створювати нові можливості для бізнесу, змінюють способи виробництва та споживання, сприяють створенню нових ринків та галузей.

4) Діджиталізація підкреслює важливість інноваційного середовища, яке включає в себе підтримку досліджень та розвитку, стимулювання підприємництва, сприяння інноваційним стартапам та забезпечення доступу до необхідних ресурсів удосконалення інноваційного середовища. Філософія інноваційно-цифрової економіки розглядає інновації та цифрову трансформацію як ключові фактори для створення ефективної та конкурентоспроможної економіки, яка відповідає вимогам сучасного світу.

5) Діджиталізація вказує на економіку, яка активно використовує цифрові технології та інновації, в основі якої використання штучного інтелекту, Інтернету речей (IoT), блокчейн технологій, аналізу даних та інших цифрових інструментів для покращення продуктивності та конкурентоспроможності.

Діджиталізація включає різноманітні методи, підходи, теорії, парадигми, концепції, що вказують на зусилля з вдосконалення ефективності та успішності підприємств, галузей чи економічних систем в умовах глобальної конкуренції. У контексті діджиталізації це може означати застосування новаторських технологій та стратегій для досягнення переваги над конкурентами. Для підвищення конкурентоспроможності в інноваційно-цифровій економіці можуть використовуватися різноманітні підходи, такі як впровадження новітніх технологій, розробка інноваційних продуктів

© Валентина, Воронкова, Віталіна, Нікітенко, Геннадій, Васильчук, Юрій, Каганов, Наталя, Метеленко, 2024

та послуг, оптимізація бізнес-процесів, побудова ефективних стратегій маркетингу та продажу.

Діджиталізація включає у себе дослідження різних аспектів інноваційно-цифрової економіки, таких як її структура, динаміка, вплив на соціально-економічний розвиток, розробка методів та моделей для аналізу цих процесів. Філософія інноваційно-цифрової економіки допомагає розуміти сутність і особливості цифрової трансформації економіки та розробляти ефективні стратегії розвитку на основі наукових підходів та емпіричних даних. Вибір правильних теоретичних та методологічних підходів філософії інноваційно-цифрової економіки у поєднанні з інноваціями у цифровій економіці може значно збільшити конкурентоспроможність підприємств та економічних систем в цілому.

Діджиталізація визнає, що сучасний світ стає все більш цифровим, що цифрова трансформація є необхідним етапом для досягнення нових рівнів ефективності, продуктивності та конкурентоспроможності. Таким чином, діджиталізація – це концептуальний підхід до розвитку сучасної економіки, який базується на використанні інноваційних технологій для досягнення ефективності, продуктивності та конкурентоспроможності. Діджиталізація враховує вплив цифрової трансформації на економічні процеси та прагне визначити оптимальні стратегії для розвитку сучасного бізнесу та суспільства в цілому. В основі діджиталізації – розуміння ролі технологій у сучасному світі, підтримка інноваційного середовища, стимулювання підприємництва та розвиток інноваційних проектів і ініціатив, створення умов для сталого економічного зростання та підвищення якості життя за допомогою використання новітніх технологій та інноваційних підходів (Череп, Воронкова, Череп, Нікітенко, 2023, с. 40-62).

Діджиталізація комунікативного простору як процес переходу від традиційних методів комунікації до використання цифрових технологій та платформ

Діджиталізація комунікативного простору – це процес переходу від традиційних методів комунікації до використання цифрових технологій та платформ. Цей процес суттєво трансформує всі аспекти суспільства, економіки та особистого життя людини в сучасну цифрову еру.

Приведемо кілька основних аспектів цієї трансформації: 1) Платформи, як-от Facebook, Twitter, Instagram, дозволяють людям спілкуватися, обмінюватися інформацією та створювати спільноти онлайн. 2) Інтернет надає безпрецедентний доступ до знань та інформації, змінюючи спосіб отримання освіти та поширення новин. 3) Цифрові інструменти стимулюють участь у громадському житті, наприклад, через електронні петиції або онлайн-голосування. 4) Інтернет-магазини та платформи (наприклад, Amazon, eBay) змінюють спосіб купівлі-продажу товарів і послуг.) 5) Криптовалюти та блокчейн-технології революціонізують фінансовий сектор. 6) Впровадження цифрових технологій у виробництво та послуги збільшує ефективність та знижує витрати. 7) Цифрові платформи надають можливості для розвитку талантів, кар'єри та особистого бренду. 8) Люди більше часу проводять онлайн, що впливає на їхній спосіб життя, включаючи споживання контенту, комунікацію та дозвілля. 8) Необхідність володіння новими навичками для ефективного використання цифрових інструментів.

Діджиталізація комунікативного простору є незворотним процесом, який вимагає адаптації та розвитку нових підходів у всіх сферах життя. Це створює як нові можливості, так і виклики для сучасного суспільства. соціальні зв'язки. Завдяки інтернету та мобільним технологіям обмін повідомленнями та інформацією став миттєвим. Люди можуть спілкуватися в реальному часі, соціальні медіа та інші цифрові платформи дозволяють спілкуватися з людьми по всьому світу, що сприяє глобалізації особистих та професійних мереж. Замість тексту все більше використовуються зображення, відео, анімації та інші мультимедійні формати. Це робить комунікацію більш динамічною та візуально насиченою. Зростає популярність коротких повідомлень, мемів, відеороликів (наприклад, TikTok), що сприяє швидкому сприйняттю інформації. Соціальні мережі: Facebook, Instagram, Twitter, LinkedIn та інші платформи стали основними каналами комунікації для мільярдів людей. Месенджери: WhatsApp, Telegram, Signl та інші месенджери дозволяють обмінюватися миттєвими повідомленнями, голосовими та відео дзвінками. Zoom, Microsoft Teams, Google Meet стали невід'ємною частиною як професійного, так і особистого спілкування, особливо під час пандемії COVID-19.

Алгоритми соціальних медіа та новинних платформ персоналізують контент відповідно до уподобань користувачів, що може як покращити, так і обмежити доступ до різноманітної інформації. Використання чат-ботів та голосових асис-

тентів (наприклад, Siri, Alexa) для автоматизації відповідей на запити та допомоги у виконанні завдань. Люди створюють та приєднуються до онлайн-спільнот за інтересами, що сприяє формуванню нових соціальних зв'язків. Можливість анонімного спілкування та створення віртуальних особистостей впливає на спосіб, у який люди взаємодіють і виражають себе. Зростання кіберзагроз і проблем з приватністю змушують людей бути більш обережними щодо своїх даних та комунікацій. Швидкість розповсюдження інформації підвищує ризик поширення дезінформації та фейкових новин, що потребує розвитку навичок медіаграмотності. Діджиталізація комунікативного простору продовжує розвиватися, відкриваючи нові можливості для спілкування, але також викликаючи нові виклики, які потребують уваги та адаптації.

Комунікативна особистість як ключовий фактор для успішної адаптації в комунікативному інформаційному просторі та побудови гармонійного суспільства.

Комунікативна особистість – це індивід, який володіє певним набором характеристик, що сприяють ефективній взаємодії з іншими людьми в різних комунікативних ситуаціях. Така особистість здатна успішно передавати та отримувати інформацію, встановлювати контакти та будувати взаємовідносини. Основні риси комунікативної особистості включають: 1) Мовна компетентність, в основі якої здатність використовувати мову (усну та письмову) ефективно і грамотно. 2) Соціолінгвістична компетентність, в основі якої вміння вибирати відповідний стиль спілкування в залежності від ситуації та соціальних ролей учасників комунікації. 3) Емпатія, в основі якої здатність до розуміння емоцій та почуттів інших людей: Це включає вміння виявляти та розпізнавати емоції співрозмовника, а також співпереживати їм. 4) Сприйнятливість до невербальних сигналів, що включає уміння читати мову тіла, вираз обличчя, інтонацію голосу та інші невербальні ознаки. 4) Активне слухання, в основі якого здатність уважно слухати співрозмовника: Це включає вміння зосереджуватися на сказаному, не перебивати, задавати уточнюючі питання та повторювати сказане своїми словами для підтвердження розуміння. 5) Підтримка візуального контакту, кивки головою, усмішка та інші сигнали уваги. 6) Асертивність, що включає здатність висловлювати свої думки та почуття прямо і чесно: Це включає вміння відстоювати свої права та інтереси без агресії чи пасивності; здатність сказати "ні": вміння ввічливо, але впевнено відмовлятися від небажаних пропозицій або дій. 7) Гнучкість та адаптивність, в основі якої здатність пристосовуватися до змінних умов комунікації: Це включає вміння швидко реагувати на зміни в ситуації, адаптувати свій стиль спілкування та підходи в залежності від обставин та потреб співрозмовника. 8) Відкритість до нового досвіду та ідей, в основі якої готовність слухати і враховувати різні точки зору, а також змінювати свою позицію при наявності переконливих аргументів. 9) Культура спілкування, в основі якої етичність та повага до співрозмовників, дотримання етичних норм та правил спілкування, виявлення поваги до думок, почуттів та особистості інших людей. 10) Ввічливість та коректність, в основі якої використання ввічливих формулювань, уникнення грубості та образ. 11) Креативність, в основі якої здатність до творчого підходу у вирішенні комунікативних завдань, використання оригінальних та нестандартних методів для передачі інформації або вирішення конфліктів. 12) Ініціативність,, в ос нові якої прояв активності у встановленні контактів, пошуку нових способів комунікації та створенні нових можливостей для спілкування. Комунікативна особистість постійно розвиває свої навички та вміння, вдосконалюючи здатність ефективно взаємодіяти з іншими людьми в різних життєвих ситуаціях.

Висновки

Таким чином, можна зробити висновок, що діджиталізація відкриває нові горизонти для інновацій та розвитку. Вона стимулює з'явлення нових індустрій, таких як Інтернет речей (IoT), штучний інтелект (AI), блокчейн та інші. Цифрові технології можуть змінити способи виробництва, споживання та взаємодії між людьми та машинами. Розумні домашні пристрої, які підключаються до Інтернету речей, можуть автоматизувати рутинні завдання, підвищити енергоефективність та полегшити керування домашніми процесами. У сфері медицини розвиток штучного інтелекту допомагає у створенні більш точних діагнозів та ефективних методів лікування. Діджиталізація сприяє зростанню глобальної конективності, зменшенню цифрового розриву та підвищенню доступності інформації та послуг для людей у всьому світі. Вона розширює можливості для співпраці та обміну знаннями через межі країн та культур, сприяючи розвитку глобального співтовариства. Проте разом із перевагами діджиталізації вини-

© Валентина, Воронкова, Віталіна, Нікітенко, Геннадій, Васильчук, Юрій, Каганов, Наталя, Метеленко, 2024

кають і виклики, такі як проблеми з приватністю даних, кібербезпека та соціальна ексклюзія. Тому важливо збалансувати розвиток цифрових технологій з урахуванням етичних, правових та соціальних аспектів, щоб забезпечити сталий та гуманний прогрес суспільства. Комунікативна особистість майбутнього – це людина, яка здатна ефективно взаємодіяти в глобалізованому та технологічно просунутому суспільстві. Розвиток такої особистості вимагає комплексного підходу, який включає світоглядні, освітньо-виховні стратегії. Ключові аспекти цих стратегій: 1) Глобальна свідомість і глобальне мислення, що включає підготовку до роботи та життя в умовах глобальних змін та викликів, таких як екологічні проблеми, міграція, міжнародні конфлікти. 2) Культурна компетентність, в основі якої вивчення різних культур і мов для розуміння та поваги до інших народів і традицій. 3) Критичне мислення, націлене на формування проактивного мислення, аналітичних навичок, що включає навчання оцінці інформації, вміння аналізувати, синтезувати та інтерпретувати дані. 4) Моральні цінності, в основі яких формування уявлень про етику та мораль, розвиток відповідальності перед суспільством. 5) Суспільна відповідальність, що включає виховання відповідальності за власні дії та їх вплив на суспільство. 6) Комунікативні навички, в основі яких тренування в ефективному вираженні думок та емоцій, активному слуханні. Розвиток комунікативної особистості майбутнього є ключовим фактором для успішної адаптації в комунікативному просторі, викликів сучасного світу та побудови гармонійного суспільства.

Список використаних джерел

Бурашнікова, О. С. Міжнародний досвід побудови цифрових та інтелектуальних податкових сервісів та систем “Vectors of the development of science and education in the modern world ” / Compiled by V. Shpak; Chairman of the Editorial Board S. Tabachnikov. Sherman Oaks, California : GS Publishing Services, 2023. С. 46-66.

DOI: 10.51587/9798-9866-95976-2023-014-46-66

Воронкова, В. Г., Нікітенко, В. О. Формування та розвиток цифрової економіки у високорозвинутих країнах світу. Prospective directions of scientific and practical activity : collective monograph / Compiled by V. Shpak; Chairman of the Editorial Board S. Tabachnikov. Sherman Oaks, California : GS Publishing Services, 2023. С. 43-57. DOI : 10.51587/9798-9866-95921-2023-011

Воронкова, В. Г., Череп, А. В., Череп, О. Г. Розвиток мережевої (інтернет-економіки) в умовах цифровізації: принципи, закони, тенденції розвитку. Science and society: trends of interaction : collective monograph / Compiled by V. Shpak; Chairman of the Editorial Board S. Tabachnikov. Sherman Oaks, California : GS Publishing Services, 2023. С.31-48.

DOI: 10.51587/9798-9866-95945-2023-012-31-48

Воронкова, В. Г., Каганов, Ю. О., Метеленко, Н. Г. Формування цінностей цифрового суспільства і цифрової людини в умовах глобалізації та INDUSTRY 4. 0. Humanities studies. 2022. Випуск 11 (88). С. 16-25.

Метеленко, В. Г., Воронкова, В. Г., Нікітенко, В. О. Сіліна, І. В. Становлення і розвиток smart-економіки та її модифікацій в умовах цифрового розвитку. “Vectors of the development of science and education in the modern world ” / Compiled by V. Shpak; Chairman of the Editorial Board S. Tabachnikov. Sherman Oaks, California : GS Publishing Services, 2023. С.79-95.

DOI : 10.51587/9798-9866-95976-2023-014

Мар’єнко, В. Ю. Вплив інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) на розвиток суспільства, людини, техніки: соціально-філософський аналіз. Освітній дискурс: збірник наукових праць / голов. ред. О.П.Кивлюк. Київ : ТОВ «Науково-інформаційне агентство «Наука-технології-інформація». 2023. Випуск 47 (12). С.61-72.

https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/44509/Marienko-61-72.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Максименюк, М. Ю. Нікітенко, В. О. Формування парадигми інформаційно-комунікативного суспільства як різновиду складної соціальної системи і взаємодії. Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії. 2016. Вип. 66. С. 266-278.

Metelenko, Natalya, Voronkova, Valentyna, Silina, Iryna, Ohloblina, Viktoriya. Evolution from traditional to intelligent logistics models in digitalization conditions (using international experience). Socio-humanitarian and technicaltechnological explorations of modern science : collective monograph / Compiled by V. Shpak; Chairman of the Editorial Board S. Tabachnikov. Sherman Oaks, California : GS Publishing Services, 2023. P.79-94

DOI: 10.51587/9798-9866-95983-2023-015-64-78

Nikitenko, Vitalina A., Voronkova, Valentyna H., Andriukaitiene, Regina, Oleksenko Roman I. The crisis of the metaphysical foundations of human existence as a global problem of post-modernity and the ways of managerial solutions (Криза метафізичних засад людського буття як глобальна проблема постмодерну та шляхи управлінського вирішення) Propósitos y Representaciones Jan. 2021, Vol. 9, SPE (1), e928 ISSN 2307-7999 Special Number: Educational practices and teacher training e-ISSN 2310-4635 (Web of Science) http://revistas.usil.edu.pe/index.php/pyr/article/view/928

Нікітенко, В. О., Олексенко, Р. І., Кивлюк, О. П. Формування цінностей цифрової освіти і цифрової людини у діджиталізованому суспільстві. Humanities Studies 2022. Вип. 10 (87). С. 53-63.

Nikitenko, Vitalina A., Voronkova, Valentyna H., Andriukaitiene, Regina, Oleksenko Roman I. The crisis of the metaphysical foundations of human existence as a global problem of post-modernity and the ways of managerial solutions (Криза метафізичних засад людського буття як глобальна проблема постмодерну та шляхи управлінського вирішення) Propósitos y Representaciones Jan. 2021, Vol. 9, SPE (1), e928 ISSN 2307-7999 Special Number: Educational practices and teacher training e-ISSN 2310-4635 (Web of Science) http://revistas.usil.edu.pe/index.php/pyr/article/view/928

Nikitenko, V. O. Education as a factor of creative personality establishment and development in information society. Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії. 2018. Вип. 74. С. 150-158

Олексенко, Р. І., Воронкова, В. Г. Інституціональне забезпечення системи публічної влади в історичному і системному контексті розвитку публічного управління та адміністрування. *Вісник Національного університету цивільного захисту України : зб. наук. пр. (Серія "Державне управління").* 2020. Вип. 2 (13). С. 89-104.

Слюсарь, М. Ю. Використання мережевих платформ для розвитку цифрових технологій у медицині. Теоретико-методологічні аспекти філософії медицини як інтелектуально-наукового проекту XXI ст. Соціально-етичні та деонтологічні проблеми сучасної медицини (немедичні проблеми в медицині): зб. матеріалів V Міжнародної науково-практичної конференції (28-29 лютого 2024 року). Запоріжжя: ЗДМФУ, 2024. 312 с. С.306-308. Режим доступу: https://mphu.edu.ua/p_2584.html

Шваб, Клаус. Четверта промислова революція, Формуючи четверту промислову революцію. Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2019. 426 с.

Цифрова трансформація промислового менеджменту: теорія і практика: монографія / За ред. д.філософ.н., проф. Воронкової В. Г., д.е.н., проф. Метеленко Н.Г. Львів-Торунь: Liha-Pres, 2023. 816 с.

Череп, А. В., Воронкова, В. Г,, Нікітенко, В. О., Череп, О. Г. Становлення і розвиток «нової економіки» як різновиду «економіки знань». Socio-humanitarian and technicaltechnological explorations of modern science : collective monograph / Compiled by V. Shpak; Chairman of the Editorial Board S. Tabachnikov. Sherman Oaks, California : GS Publishing Services, 2023. P.64-78.

DOI: 10.51587/9798-9866-95983-2023-015-79-94

Череп, А. В., Воронкова, В. Г., Череп, О. Г., Нікітенко, В. О. Зелена економіка, економіка замкнутого циклу або низьковуглецева економіка як моделі економічного розвитку. Education and science in the period of global crises and conflicts in the 21st century : collective monograph / Compiled by V. Shpak; Chairman of the Editorial Board S. Tabachnikov. Sherman Oaks, California : GS Publishing Services, 2023. 331 p. c. 40-62 ISBN 979-8-9895146-0-1

DOI : 10.51587/9798-9895-14601-2023-016

References

Burashnikova, O. S. (2023). International experience in building digital and intelligent tax services and systems "Vectors of the development of science and education in the modern world" / Compiled by V. Shpak; Chairman of the Editorial Board S. Tabachnikov. Sherman Oaks, California: GS Publishing Services. 46-66.

DOI: 10.51587/9798-9866-95976-2023-014-46-66

Voronkova, V. H.., Nikitenko, V. O. (2023). Formation and development of the digital economy in highly developed countries. Prospective directions of scientific and practical activity: collective monograph / Compiled by V. Shpak; Chairman of the Editorial Board S. Tabachnikov. Sherman Oaks, California: GS Publishing Services. 43-57. DOI : 10.51587/9798-9866-95921-2023-011

Voronkova, V. H. , Cherep, A. V., Cherep, O. G. (2023). Development of the network (Internet economy) in the context of digitalization: principles, laws, development trends. Science and society: trends of interaction : collective monograph / Compiled by V. Shpak; Chairman of the Editorial Board S. Tabachnikov. Sherman Oaks, California: GS Publishing Services. 31-48.

DOI: 10.51587/9798-9866-95945-2023-012-31-48

Metelenko, V. G. , Voronkova, V. H. , Nikitenko, V. O. , Silina, I. V. (2023). Formation and development of the smart economy and its modifications in the context of digital development. "Vectors of the development of science and education in the modern world" / Compiled by V. Shpak; Chairman of the Editorial Board S. Tabachnikov. Sherman Oaks, California: GS Publishing Services. 79-95.

DOI: 10.51587/9798-9866-95945-2023-012-31-48

Metelenko, V. G., Voronkova, V. H. , Nikitenko, V. O, Silina, I. V. (2023). Formation and development of the smart economy and its modifications in the context of digital development.. "Vectors of the development of science and education in the modern world " / Compiled by V. Shpak; Chairman of the Editorial Board S. Tabachnikov. Sherman Oaks, California : GS Publishing Services.79-95.

DOI : 10.51587/9798-9866-95976-2023-014

Marienko, V. Y. (2023), The impact of information and communication technologies (ICT) on the development of society, man, technology: socio-philosophical analysis. Educational discourse: a collection of scientific papers / edited by O.P. Kivliuk. Kyiv: Scientific and Information Agency "Science-Technology-Information" LLC. 47 (12). 61-72.

https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/44509/Marienko-61-72.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Metelenko, Natalya, Voronkova, Valentyna, Silin, Iryna, Ohloblina, Viktoriya (2023). Volution from traditional to intelligent logistics models in digitalization conditions (using international experience). Socio-humanitarian and technicaltechnological explorations of modern science : collective monograph / Compiled by V. Shpak; Chairman of the Editorial Board S. Tabachnikov. Sherman Oaks, California : GS Publishing Services. 79-94.

DOI: 10.51587/9798-9866-95983-2023-015-64-78

Schwab, Klaus (2019). The Fourth Industrial Revolution, Shaping the Fourth Industrial Revolution. Kharkiv: Family Leisure Club. 426.

Digital Transformation of Industrial Management: Theory and Practice: Monograph (2023) / Edited by Doctor of Philosophy, Professor Voronkova V. G., Doctor of Economics, Professor Metelenko N. G. Lviv-Torun: Liha-Pres, 2023. 816.

Cherep, A. V., Voronkov, V. H., Nikitenko, V. O., Cherep, O. G. (2023). Formation and development of the "new economy" as a type of "knowledge economy". Socio-humanitarian and technicaltechnological explorations of modern science: collective monograph / Compiled by V. Shpak; Chairman of the Editorial Board S. Tabachnikov. Sherman Oaks, California: GS Publishing Services. 64-78. DOI: 10.51587/9798-9866-95983-2023-015-79-94

Cherep, A. V., Voronkova, V. H., Cherep, O. G., Nikitenko, V. O. (2023). Green economy, circular economy or low-carbon economy as models of economic development. Education and science in the period of global crises and conflicts in the 21st century: a collective monograph / Compiled by V. Shpak; Chairman of the Editorial Board S. Tabachnikov. Sherman Oaks, California: GS Publishing Services. 40-62.

DOI : 10.51587/9798-9895-14601-2023-016

© Валентина, Воронкова, Віталіна, Нікітенко, Геннадій, Васильчук, Юрій, Каганов, Наталя, Метеленко, 2024

VALENTYNA, VORONKOVA – Doctor of Philosophy (D.Sc.),
Professor, Academician of the Academy of Higher Education of Ukraine,
Head of the Department of Management and Administration,
Y. M. Potebnya Engineering Education and Scientific Institute
of Zaporizhzhia National University (Zaporizhzhia, Ukraine)
E-mail: valentinavoronkova236@gmail.com
ORCID ID: http://orcid.org/0000-0002-0719-1546

NIKITENKO, VÌTALINA – Doctor of Philosophy (D.Sc.),
Professor of the Department of Management and Administration,
Y. M. Potebnya Engineering Education and Scientific Institute
of Zaporizhzhia National University (Zaporizhzhia, Ukraine)
E-mail: vitalina2006@ukr.net
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0001-9588-7836

GENNADIY, VASYL'CHUK – Doctor of Historical Sciences,
Professor, Vice-Rector for Scientific Affairs
of Zaporizhzhia National University (Zaporizhzhia, Ukraine)
E-mail: historyhena@gmail.com
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0003-3023-6682

YURIY, KAGANOV – Doctor of Historical Sciences,
Professor, Vice-Rector for Research and Teaching,
Zaporizhzhia National University (Zaporizhzhia, Ukraine)
E-mail: znuhist@gmail.com
ORCID ID: http://orcid.org/0000-0001-6889-7377

NATALYA, METELENKO – Doctor of Economics, Professor,
Academician of AENU, Y. M. Potebnya Engineering Education
and Scientific Institute of Zaporizhzhia National University (Zaporizhzhia, Ukraine)
E-mail: natalia.metelenko@gmail.com
ORCID ID: http://orcid.org/0000-0002-6757-3124

DIGITALIZATION OF THE COMMUNICATIVE SPACE AND COMMUNICATIVE PERSONALITY: TRANSFORMATION OF SOCIETY, ECONOMY, AND HUMAN

Abstract

Digitalization has become not only a key but also an integral part of the modern world, defined as the process of transition to the use of digital technologies in all spheres of life, including the economy, education, medicine, and others. The digital economy, in turn, is based on the use of information technology for the production, processing, and exchange of goods and services. The article examines the role of digitalization as a global trend in the context of the development of the digital economy. The key aspects of the impact of digitalization on various spheres of human life are considered, as well as the benefits and challenges associated with this trend are highlighted. The purpose of the study is to conceptualize digital technologies as the basis for the breakthrough of the technological industry, on which the competitiveness of states depends, and its tasks are to identify the main directions of development of digital technologies and their impact on the priority of various phenomena and processes of digitalization. In the context of the methodology of studying this problem, the information method, discovered by M. Castells in 1989, is used, based on the analysis of information, the development of information and computer technologies, the processes of informatization and globalization, which became the basis for the emergence of such a science as informatics. The results of the study: 1) the evolution of digitalization as an expression of technological development is analyzed, which contributed to the change of work and communication, the development of new trends in management, in the education system, and led to changes in the production system; 2) the directions of development of the digital economy based on technology are determined; 3) the place and role of artificial intelligence and robotization as the basis for a breakthrough in digital technologies are clarified; 4) an analysis of the new generation of platforms and their role in a digitalized society is presented; 5) exponential development as the basis for the development of digitalization is substantiated; 6) digitalization is revealed as a factor in

the formation of information (cognitive) capitalism. Thus, it is concluded that digitalization recognizes that the modern world is becoming increasingly digital, that digital transformation is a necessary step to achieve new levels of efficiency, productivity and competitiveness. Thus, digitalization is a conceptual approach to the development of the modern economy based on the use of innovative technologies to achieve efficiency, productivity and competitiveness. The study is based on the analysis of relevant sources and scientific publications on this topic, which allows us to conclude that digitalization is a key global trend in the modern world.

Keywords: digitalization, global trend, digital technologies, digital economy, exponential development, artificial intelligence, robotization, information (cognitive) capitalism, communication, communicative personality, communicative space, high communicative competence

© The Authors(s) 2024
This is an open access article under
The Creative Commons CC BY license

Received date 03.03.2024
Accepted date 15.03.2024
Published date 15.04.2024

How to cite: Валентина, Воронкова, Віталіна, Нікітенко, Геннадій, Васильчук, Юрій, Каганов, Наталя, Метеленко. Діджиталізація комунікативного простору та комунікатиивної особистості: трансформація суспільства, економіки, людини. Humanities studies: Collection of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia : Publishing house “Helvetica”, 2024. 19 (96). P. 19–32.
doi https://doi.org/10.32782/hst-2024-19-96-02

© Валентина, Воронкова, Віталіна, Нікітенко, Геннадій, Васильчук, Юрій, Каганов, Наталя, Метеленко, 2024

УДК 165.62
DOI https://doi.org/10.32782/hst-2024-19-96-03

ФЕНОМЕНОЛОГІЯ ТА АНАЛІТИЧНА ФІЛОСОФІЯ: СКЕПТИЦИЗМ ЯК ТЕОРЕТИЧНА ОСНОВА

АЛІНА, ГРИЦЕНКО[1]

Анотація. Розглядаються скептичні засади феноменології Е. Гуссерля і аналітичної філософії на прикладі робіт Л. Вітгенштайна. У сучасній філософії відчувається необхідність пошуку єдності або хоча б наближення двох теорій, як у тлумаченні певних психологічних аспектів розуміння людського пізнання, так і у царині принципових засад теоретичної епістемології. **Основною метою** роботи є дослідження спільної проблематики феноменології і аналітичної філософії, так як вона виражена в працях їх засновників і найбільш видатних представників. У якості теоретичної основи, що притаманна даним напрямкам сучасної філософії розглядається скептицизм, який у цих мислителів виступає не як самоціль, а як зважена теоретична позиція, що відображає реальні проблеми на шляху пізнання, особливо, якщо мова йде про свідомість і ментальні характеристики людини. В сучасній філософії відчувається необхідність пошуку пунктів перетину двох теорій, як у тлумаченні певних психологічних аспектів розуміння людського пізнання, так і у царині принципових засад теоретичної епістемології. Такий пошук є не тільки цікавою теоретичною проблемою, сам розвиток філософії в нашу епоху великою мірою залежить від перегляду і реінтерпретації понятійного апарату різних філософських позицій. У якості висновків слід сказати, що пошук пунктів перетину двох значних напрямків сучасної філософії є не тільки цікавою теоретичною проблемою. Сам розвиток філософії в нашу епоху великою мірою залежить від перегляду і реінтерпретації понятійного апарату різних філософських позицій. Мова йде не тільки і не стільки про вироблення нових, більш адекватних термінів, скільки про пошук єдиних вихідних положень. Скептична позиція є доволі принциповою для обох теорій, питання лише у зміні або у співпадінні аспектів. Зазначимо, що подальші дослідження можливостей поєднання феноменологічної і аналітичної традиції можуть здійснюватись в рамках обох теорій, кожна з яких має свої власні можливості і передбачає змінення підходів до розуміння та інтерпретації поняття ментальності в світі сучасних досягнень.

Ключові слова: феноменологія, аналітична філософія, скептицизм, свідомість, епохе́, феноменологічна редукція, мова, інтерпретація.

Постановка проблеми. Важливим процесом, що супроводжував становлення та розвиток феноменології на рубежі XIX-XX ст. і продовжує бути її постійним супутником у формування іншої традиції в розумінні суб'єкту, мови і теоретичних засад самої філософії є аналітична філософія, яка позиціонується як достатньо принципова критика метафізики, в тому числі і феноменології. Тим не менше у сучасній філософії відчувається необхідність пошуку єдності або хоча б наближення двох теорій, як у тлумаченні певних психологічних аспектів розуміння людського пізнання, так і у царині принципових засад теоретичної епістемології. Саме останнім аспектам і присвячена дана стаття.

Огляд останніх досліджень.

Серед досліджень загального характеру слід вказати на класичну роботу з історії феноменології Х. Шпігельберга (Spiegelberg H., 1971), дисертацію С. Вонга (Wang, Shin-Yun, 2004), присвячену дослідженню поняття *enoxé*, статтю Д. Джаніко (Janicaud D., 2003) у збірці наукових праць, що вийшла у 2003 р. Серед праць, що розглядають пункти перетину феноменології і аналітичної філософії слід відзначити роботу Soldati G. (Soldati G, 2002), а також статтю М. Біні: «Концепції аналізу в ранній аналітиці і феноменологічної традиції: деякі порівняння та співвідношення», в якій проводиться компаративний аналіз двох напрямків під час їх формування (Beaney M., 2007). Рецепції феноменологічної філософії у США присвячена стаття Стивена Кроуела (Crowell S., 2012), в якій досліджується неоднозначність розуміння феноменології та її результатів. Також, цілком закономірно, що при написанні роботи перш за все використовувались класичні тексти Е. Гуссерля (Husserl E., 1976. 476 s.; Husserl E., 2002. 657 s.; Husserl E. 2005. 192 s.) і Л. Вітгенштайна (Wittgenstein, 1984a; Wittgenstein,1984b), які і зараз не втратили своєї актуальності.

Мета дослідження

Основною метою роботи є дослідження спільної проблематики феноменології і аналітичної філософії, так як вона виражена в пра-

Corresponding author:
[1] Донбаський державний педагогічний університет (Дніпро, Україна)
E-mail: alina.gricenko@gmail.com
ORSID ID: http://orcid.org/0000-0002-5940-4232

цях засновників і найбільш видатних представників. У якості теоретичної основи, що притаманна цим напрямкам сучасної філософії розглядається скептицизм, більш поміркований у Е. Гуссерля і більш радикальний у Л. Вітгенштайна. Завданням статті є також доведення того, що скептична позиція у цих мислителів виступає не як самоціль, а як зважена теоретична позиція, що відображає реальні проблеми на шляху пізнання, особливо, якщо мова йде про свідомість і ментальні характеристики людини.

Виклад основного матеріалу.

У сучасних історико-філософських дослідженнях вже давно спостерігається тенденція до наближення і навіть поєднання теоретичних засад феноменології і аналітичної філософії. Так, дослідник співвідношення двох вказаних традицій М. Біні відзначає, що «…однією з характерних рис «аналітичної» філософії є акцент на аналізі. Навпаки, критика аналізу часто сприймається як специфічна тема «континентальної» філософії, яка розуміється як така, що включає феноменологію. Це свідчить про те, що питання аналізу є ідеальним фокусом для дослідження взаємозв'язків між тим, що стало вважатися двома основними традиціями філософії двадцятого століття, і для оцінки саме того, яким має бути розрив. < … > Існує набагато більший діапазон форм аналізу, ніж зазвичай припускають, і їх усвідомлення виявляє подібності та відмінності, які перетинають стандартні розриви. Зокрема, слід провести різницю між тими, хто залишився причетним до декомпозиційної (кантіанської) концепції, і тими, хто звільнився, щоб зайнятися багатшими проектами аналізу. Це призводить до розподілу, який перетинає аналітичний/феноменологічний розрив у стандартному розумінні: Брентано та Мур, наприклад, виступають з одного боку, Фреге та Карнап з іншого, а Гуссерль і Рассел стоять між ними. Однак, що більш важливо, можна вважати, що всі шість цих філософів займаються «аналізом» у певному змістовному сенсі, так що в ширшому контексті передбачуваного розриву між аналітичною та континентальною філософією аналітичну та феноменологічну традиції можна розглядати як «аналітичні». Це повинно принаймні викликати сумніви щодо продовження мислення в термінах двадцятого століття» (Beaney M., 2007, с. 196).

Для Гуссерля реальний предмет, у сенсі, в якому ми здатні казати про його реальність, і його ейдетична форма не можуть бути порівняні. Намагання людської свідомості бажати такого порівняння і навіть знаходити його, можна вважати скоріше епістемологічної помилкою, настільки велика різниця між предметом і його смисловим корелятом. Ми бачимо типовий скепсис, змішаний з агностицизмом, який є реакцією на принципові проблеми, пов'язані з існуванням і розумінням свідомості.

Суб'єкти важливих наукових висловлювань, заснованих на ідеальних предметностях, нітрохи не гірше речей природи. Відповідно до цього, Гуссерль говорить про необхідність знаходити відмінності між природною установкою, з одного боку, і установкою апріорною.

Засновник феноменології принципово відмовляється вести розмову про реальність і каже, що з радістю взагалі відмовився б від цього слова, якби знайшов йому адекватну заміну (Husserl E., 1976 с. 8). Замість реальності він каже про світ, як сукупність можливого досвіду і доволі традиційно розділяє науки на природничі і науки про дух. Завданням же філософії він вбачає у пошуку чистих сутностей, даних в ейдетичному спогляданні.

Гуссерль вибудовує свою теорію, як нову теорію свідомості (і взагалі – ментальніх процесів). Мова йде про те, що чиста сутність (reine Wesen) інтуїтивно втілюється не тільки в нашому сприйнятті, але також і в продуктах людської фантазії (Husserl E., 1976 с. 16). В них ми можемо за допомогою процесу ідеації віднайти чисті сутності (Wesenoriginärerschauen), знаходячи їх у певному першоджерелі (Husserl E., 1976 с. 16).

Таким чином, феноменологія займається спогляданням чистих сутностей. З цієї причини вона стає фундаментальною онтологією і основою для побудови окремих онтологій, що описують будь-які онтологічні регіони. Однак свідомість, що цікавить Гуссерля перш за все, як чиста свідомість ('reine' Bewußtsein), вона ж – трансцендентальна свідомість, завдяки феноменологічній *enoxé* формує разом з собою весь феноменологічний регіон (phänomenologische Region). Інакше кажучи, вся предметна область феноменології є корелятом чистої свідомості.

Тепер розглянемо іншу версію скепсису, яка виражена в аналітичній філософії. Незважаючи на значні відмінності у вихідних положеннях Л. Вітгенштайн також розуміє, що демонстрація об'єкту ще не знімає наших питань щодо його існування, хоча в повсякденних ситуаціях ми зазвичай цим задовольняємося: «Висловлювання "Я знаю,

© Аліна, Гриценко, 2024

що це рука" може бути продовжено: "Рука, на яку я дивлюся, є саме моєю рукою". Тоді розсудлива людина не сумнівається, що я це знаю. – Не буде сумніватися і ідеаліст, але він скаже, що для усунення практичного сумніву цього достатньо, але є ще один сумнів, що знаходиться позаду [hinter] першого [розкриває перше]. – І те, що воно є ілюзією [помилкою – Täuschung], слід показати іншим способом» (Wittgenstein, 1984, с. 138).

Дж. Е. Мур намагався розвіяти сумнів іншої людини у тому, що це рука, простою демонстрацією руки та твердженням, що він знає про те, що це його рука. Але він змішав в один два різновиди сумніву. Перший усувається в акті сприйняття того об'єкта, існування якого викликає сумнів. Другий, глибший, виникає у цьому акті, тому не може бути усуненим іншими актами сприйняття, але лише посилений ними. Мало просто висловити нерозуміння з приводу цього другого сумніву, мало оголосити його ілюзією, оскільки, незважаючи на будь-яку таку критику, цей сумнів існує, як вже було сказано, – у домовному настрої скепсису, який, можливо, колись забезпечив інтелектуальний розвиток і виживання людського роду, а також – у мовній формі, здатній принаймні засвідчити наявність сумніву, хоча уявити його змістовно надзвичайно важко.

«Якщо кажуть: "Ймовірно, ця планета не існує і явище світла здійснюється інакше", – то все ж таки необхідний приклад об`єкта, який існує. < … > Чи слід говорити, що надійність [Sicherheit] є лише сконструйованою точкою, до якої щось наближається більше, а щось менше? Ні. Сумнів поступово втрачає сенс. У такий спосіб явлена саме ця мовна гра. Логіці належить все, що визначає мовну гру» (Wittgenstein, 1984, с. 138). Якщо постулюється, що ця мовна гра саме така, то з цим нічого вдіяти не можна, як, наприклад, аналітичні філософи нічого не можуть вдіяти із твердженнями Гайдеґґера, просто оголошуючи їх безглуздими. Це може дратувати, як і якийсь дискурс повсякденності, наприклад, чиєсь інтимне спілкування, але тут перед нами істина факту – особлива форма життя, яку доводиться брати до уваги. Надійність, достовірність, впевненість – справді є певними умовностями, причому зовсім не обов'язковими і не однаковими для більшості людей. Лише у науці вдається досягти скількинебудь прийнятної уніфікації, та й то ціною величезних зусиль. Цілком незрозуміло також, як сумнів з точки зору Вітгенштайна може втратити свій сенс. Так, на практиці ми просто заплющуємо очі на наявні чи можливі сумніви та діємо, незважаючи ні на що. Але сумнів у існуванні фізичних об'єктів зовсім не покликаний визначати всі мої поточні дії. Якщо цей сумнів виражений в рамках релігійної доктрини, наприклад, у буддизмі, то він, зрештою, визначає та трансформує всі компоненти моєї картини світу, змінює стиль моєї поведінки та ставлення до реальності, хоча, звичайно, я можу діяти як будь-яка звичайна людина, використовувати предмети тощо. Я все ще залишаюся в рамках нав'язаної мені ілюзії існування, дотримуючись певних правил гри, у тому числі мовних, але це не означає, що сумнів втратив свій сенс. У рамках цієї доктрини (мовної гри) він навряд чи може його втратити.

Крім цього, існує філософський сумнів у існуванні фізичних об'єктів, про що, власне, і говорить Вітгенштайн і який можна вважати ослабленим варіантом першого, оскільки він не претендує на радикальну зміну нашої картини світу і є скоріше методологічним регулятивом, профілактикою нестримного епістемологічного оптимізму.

Чому Вітгенштайн вважає, що сумнів поступово втрачає сенс? Тією підставою, яку знаходить для себе Вітгенштайн важко задовольнитись. Щодо логіки, то Вітгенштайн розуміє її чи не в дусі феноменології, для якої логіка – наука про внутрішні форми словесного висловлювання. Втім, і у Гуссерля і у Вітгенштайна все досить непрояснено. Не зовсім зрозуміло, як грати у запропоновані ними мовні ігри. Наприклад, якщо зібрати все, що описують деякі мовні ігри (наприклад, герменевтика), то, ймовірно, це буде мало схоже на логіку в тому вигляді, в якому її знав Вітгенштайн: «… Значення слова – це спосіб [вид, манера, характер – Art] його застосування. Оскільки саме вона є тим, що ми засвоюємо, коли слово вперше входить у нашу мову» (Wittgenstein, 1984, с. 138). «Якщо змінюються мовні ігри, змінюються поняття, і з ними значення слів» (Wittgenstein, 1984, с. 132).

Наскільки це є оригінальним? Спосіб вживання слова – це використання його щодо будь-якого позамовного контексту, а така можливість і сам факт такого використання є значення слова. Послідовність Вітгенштайна: мовні ігри – поняття – значення слів, можна зрозуміти так: змінюється мовна діяльність, зокрема, через зміни самої форми життя, це тягне за собою зміну ментального плану, наших уявлень, нарешті, змінюються значення слів. Ця схема може бути легко змінена. Наприклад, зміна понять (нова теорія)

призводить до нової мовної гри (нового дискурсу), що змінює звичні значення слів, або внаслідок поширення нової практики відбувається зміна самої форми життя. Можливі інші варіанти. Але чи така важлива в даному випадку послідовність. Ясно наступне – у всіх мовних іграх використовуються слова, які мають деякі значення. Як самі слова, так і їх значення схильні до змін, які здійснюються відповідно до певних правил.

Кожній мовній грі відповідає деякий немовний зміст, що перебуває хіба що «за кадром» цієї гри. Можна назвати такий зміст сенсом, поняттям чи сутністю гри, але це саме те, що найчастіше визначити найважче. Іноді це настільки важко, що доводиться сумніватися, а чи не є цей сенс-поняття-сутність – ілюзією, різновидом семантичного туману, що приховує дуже просту істину. Десь на цьому рівні починається суперечка про універсалії, але на ньому вона не може завершитися. Можливо, це і є відмінність у «душевному стані» за Вітгенштайном, – одні люди (так би мовити, «нормальні») оперують значеннями, інші (філософи або «зачаровані») знову і знову повертаються до цих понять.

Вітгенштайн розрізняє суттєві епістемологічні аспекти мовних ігор: «“Я знаю” у своєму найбільш простому значенні подібно і споріднено з “Я бачу”. (“wissen”, “videre”). Та “Я знав, що він був у кімнаті, але його там не було” аналогічно “Я бачив його у кімнаті, але його там не було”. “Я знаю” має виражати відношення не між мною та змістом речення (як “Я вірю”), але між мною та деяким фактом. Так факт сприймається моєю свідомістю. <…>» (Wittgenstein, 1984, c. 138). «Якщо Мур каже, що він знає, що Земля існувала і т.д., то більшість із нас погодиться з тим, що вона існувала так довго і повірить, що він сам у цьому переконаний. Але чи має він справжню основу для свого переконання? Бо, якщо її немає, то він, все ж таки, не знає це (Рассел)» (Wittgenstein, 1984, c. 138).

Це і є скепсис, як розрізнення відносин між мовним суб'єктом і змістом того, що промовляється, з одного боку, і фактом, про який йдеться, з іншого, і це є у Вітгенштайна фундаментальним для розрізнення знання і віри. Але розглянемо випадки, коли моє ставлення до змісту висловлювання може бути представлене як знання, а моє ставлення до деякого факту відноситься швидше до віри (думки, уявлення). Наприклад, вислів «Шерлок Холмс народився 6 січня 1854 року». Крім своєї фактичної віднесеності до деякого літературного персонажа, жодних дійсних фактів ця пропозиція не описує. Водночас вона безумовно має сенс. Справді, ми ж не визнаємо його безглуздим?! Чи можливо своє ставлення до цього сенсу висловити словами «Я вірю, що Шерлок Холмс народився 6 січня 1854»? У цьому випадку можна було б запитати, на якій підставі у це можна було б не вірити або, скажімо, сумніватися.

Автор, створюючи даний персонаж, не залишає можливості для скільки-небудь осмисленого сумніву. Сенс цієї фрази цілком збігається з описаним нею фактом, тому моє ставлення до нього є знанням, та ще й дуже надійним. Вже якщо ми щось і знаємо напевне, так це те, що Шерлок Холмс народився 6 січня 1854 року. Причому, знання цього не залежить ні від яких душевних станів, чужих чи моїх власних. Разом з тим, існують факти, які я, як мені здається, «знаю», але, незважаючи на використання саме цього слова, моє ставлення до них схоже на релігійну віру, звичку чи душевний стан. Власне, один із таких прикладів і наводить Вітгенштайн. Як ми змогли б довести, що Земля існувала задовго до мого народження? Ці й подібні до них факти ми вивчаємо ще у школі, але хіба ми перевіряємо їхню достовірність, хіба ми є критичними до того, чому нас навчають? Ні, ми просто довіряємо своєму вчителеві, як діти взагалі довіряють дорослим. Ми не сумніваємось в правильності імен, які нам називають, лише пізніше можна дізнатися, що деякі речі насправді мають інші імена. Подібним чином людина недосвідчена ставиться до т.зв. наукових фактів. Багато людей винесли зі шкільних курсів майже безмежну довіру до наукового дискурсу. Ореол непогрішності, що оточує науку з дитинства кожної сучасної людини, призводить до того, що прочитані в популярному журналі слова: «сучасна наука вважає …» і т.п. змушують її наперед погоджуватися з усім, що буде сказано. Але навряд чи це можна назвати знанням у сенсі Вітгенштайна.

Ми сповнюємося чи не містичного почуття, що це так і є. Між іншим, колись обиватель так само реагував на відкинуті нині теорії, наприклад, теорію теплорода. Некомпетентну людину можна переконати в чому завгодно. Чи все-таки не у всьому? Зрозуміло, можна розглядати факти іншого роду – руки, столи, дерева, словом, феномени, що безпосередньо спостерігаються. Тоді можна сказати, що «Я знаю, що це рука» виражає відношення між тим, хто говорить і деяким фактом, тоді як «Я вірю, що це рука Господа» – між промовником і певним зміс-

© Аліна, Гриценко, 2024

том. І, тим не менш, важко позбутися думки, що це розрізнення надзвичайно умовне. Хоча це і знання в якомусь сенсі, але в якомусь іншому – це все-таки віра, часто стійкіша і агресивніша, ніж релігійний фанатизм. Зрозуміло, можна підібрати приклади, якими користується Дж. Мур, адже ми дійсно знаємо, що це стіл, дерево, рука, для цього нам не потрібна жодна наука з її верифікацією. Можливо, вся справа в тому, що в існуванні цих феноменів ми можемо переконатися самостійно, прямо і безпосередньо верифікувати судження про існування рук, дерев та столів.

Вчений, таким чином, відрізняється від обивателя тим, що знає алгоритм верифікації більш складних суджень і фактів, опосередкованих іншими фактами, які, своєю чергою, опосередковані третіми тощо. Але для не-науковця, його знання наукових фактів є якраз виразом відносини між ним і змістом висловлювання. Справді, я ж розумію сенс висловлювання «Земля існувала задовго до мого народження», але на кшталт того ж Вітгенштайна – це не факт для мене, оскільки я не маю «справжніх підстав для свого переконання». Отже, відношення між мною і змістом або між мною і фактом може бути як знанням, так і вірою, причому у численних текучих та трансформованих варіантах. Спосіб, яким ми це визначаємо, ніде і ніколи не обмовляється і повністю віддається у владу нашого свавілля.

Вітгенштайн розгортає свій скептицизм у якості послідовного теоретичного підходу, більш того, його скепсис має декілька рівнів і часто стосується його власних переконань і висловлювань. Хоча і не однозначно, але такий підхід до розуміння скепсису є дуже близьким самому духу феноменології з її утриманням від суджень про дійсність або нереальність навколишнього світу, питання, яке послідовно виводиться за дужки філософського дискурсу.

Висновки.

У якості висновків слід сказати, що пошук пунктів перетину двох значних напрямків сучасної філософії є не тільки цікавою теоретичною проблемою. Сам розвиток філософії в нашу епоху великою мірою залежить від перегляду і реінтерпретації понятійного апарату різних філософських позицій. Мова йде не тільки і не стільки про вироблення нових, більш адекватних термінів, скільки про пошук єдиних вихідних положень. Скептична позиція є доволі принциповою для обох теорій, питання лише у зміні або у співпадінні аспектів. Зазначимо, що подальші дослідження можливостей поєднання феноменологічної і аналітичної традиції можуть здійснюватись в рамках обох теорій, кожна з яких має свої власні можливості і передбачає змінення підходів до розуміння та інтерпретації поняття ментальності в світі сучасних досягнень.

Список використаних джерел

Beaney, M. Conceptions of analysis in the early analytic and phenomenological traditions: some comparisons and relationships. In: The Analytic Turn. Analysis in Early Analytic Philosophy and Phenomenology. Nov. 2007. Routledge, NY. S. 186-197.

Crowell, S. Phenomenology in the United States. In: The New Yearbook for Phenomenology and Phenomenological Philosophy. Vol. XII. Routledge, London; NY, 2012. S. 183-116.

Husserl, E. Husserliana. Bd. III.1. Ideen zu einer reinen Phänomenologie und Phänomenologischen Philosophie. Haag: Nijhoff, 1976. 476 s.

Husserl, E. Gesammelte Werke, Husserliana. B. 34. Zur Phänomenologischen Reduktion. Texte aus dem Nachlass (1926–1935). Springer, 2002. 657 s.

Husserl, E. Gesammelte Werke, Husserliana. B. 7. Einführung in die Phänomenologie der Erkenntnis. 1909. Springer, 2005. 192 s.

Janicaud, D. Reduktion und minimalistische Phänomenologie. In: Epoché und Reduktion. Formen und Praxis der Reduktion in der Phänomenologie. Hrsg. von R. Kühn und M. Staudigl. Würzburg, Königshausen & Neumann, 2003. S. 141-152.

Soldati, G. Early Phenomenology and the Origins of Analytic Philosophy. In: The New Yearbook for Phenomenology and Phenomenological Philosophy. Vol. II. Routledge, London; NY, 2002. S. 93-116.

Spiegelberg, H. The Phenomenological Movement. A Historical Introduction. 2 ed. Springer-Science, 1971. 391 s.

Wang, Shin-Yun. Die Methode der Epoche in der Phaenomenologie Husserls. Inaugural-Dissertation zur Erlangung der Doktorwürde der philosophischen Fakultäten der Albert-Ludwigs-Universität Freiburg i. Br. 2004. 167 s.

Wittgenstein, L. Über Gewißheit. Hrsg. von G.E.M. Anscombe und G.H. von Wrigt // Wittgenstein L. Werkausgabe in 8 Bänden. Bd.8. Frankfurt a. M., Suhrkamp Verlag, 1984. S. 113-257.

Wittgenstein, L. Philosophische Untersuchungen. Hrsg. Von G.E.M. Anscombe und von R. Rhees. Wittgenstein L. Werkausgabe in 8 Bänden. Bd.1. Frankfurt a. M., Suhrkamp Verlag, 1984. S. 225-580.

References

Beaney, M. (2007). Conceptions of analysis in the early analytic and phenomenological traditions: some comparisons and relationships. In: The Analytic Turn. Analysis in Early Analytic Philosophy and Phenomenology. Nov. Routledge, NY.186-197.

Crowell, S. (2012). Phenomenology in the United States. In: The New Yearbook for Phenomenology and Phenomenological Philosophy. Vol. XII. Routledge, London; NY. 183-116.

Husserl, E. (1978). Husserliana. Bd. III.1. Ideen zu einer reinen Phänomenologie und Phänomenologischen Philosophie. Haag: Nijhoff. 476.

Husserl, E. (2002). Gesammelte Werke, Husserliana. B. 34. Zur Phänomenologischen Reduktion. Texte aus dem Nachlass (1926–1935). Springer. 657.

Husserl, E. (1909). Gesammelte Werke, Husserliana. B. 7. Einführung in die Phänomenologie der Erkenntnis. 1909. Springer.192.

Janicaud, D. (2003). Reduktion und minimalistische Phänomenologie. In: Epoché und Reduktion. Formen und Praxis der Reduktion in der Phänomenologie. Hrsg. von R. Kühn und M. Staudigl. Würzburg, Königshausen & Neumann. 141-152.

Soldati, G. (2002). Early Phenomenology and the Origins of Analytic Philosophy. In: The New Yearbook for Phenomenology and Phenomenological Philosophy. Vol. II. Routledge, London; NY. 93-116.

Spiegelberg, H. (1971). The Phenomenological Movement. A Historical Introduction. 2 ed. Springer-Science. 391.

Wang, Shin-Yun (2004). Die Methode der Epoche in der Phaenomenologie Husserls. Inaugural-Dissertation zur Erlangung der Doktorwürde der philosophischen Fakultäten der Albert-Ludwigs-Universität Freiburg i. Br. 167.

Wittgenstein, L. (1984). Über Gewißheit. Hrsg. von G.E.M. Anscombe und G.H. von Wrigt // Wittgenstein L. Werkausgabe in 8 Bänden. Bd.8. – Frankfurt a. M., Suhrkamp Verlag. 113-257.

Wittgenstein, L. (1984). Philosophische Untersuchungen. Hrsg. Von G.E.M. Anscombe und von R. Rhees // Wittgenstein L. Werkausgabe in 8 Bänden. Bd.1. Frankfurt a. M., Suhrkamp Verlag. 225-580.

PHENOMENOLOGY AND ANALYTICAL PHILOSOPHY: SKEPTICISM AS A THEORETICAL BASIS

Abstract. The skeptical foundations of E. Husserl's phenomenology and analytical philosophy are examined using the example of the works of L. Wittgenstein. In contemporary philosophy, there is a need to search for unity or at least approximation of the two theories, both in the interpretation of certain psychological aspects of understanding human cognition and in the field of theoretical epistemology. The main goal of the work is to study the general problems of phenomenology and analytical philosophy, as it is expressed in the works of the founders and most prominent representatives. Skepticism is considered as a theoretical basis inherent in these areas of modern philosophy, which for these thinkers acts not as an end in itself, but as a balanced theoretical position that reflects real problems on the path of knowledge, especially when it comes to consciousness and mental characteristics of a person. In modern philosophy, there is a need to search for points of intersection of the two theories, both in the interpretation of certain psychological aspects of the understanding of human cognition, and in the field of the fundamental foundations of theoretical epistemology. Such a search is not only an interesting theoretical problem, but the development of philosophy in our era largely depends on the revision and reinterpretation of the conceptual apparatus of various philosophical positions. This is not only and not so much about the development of new, more adequate terms, but about the search for common starting points. The skeptical position is quite fundamental for both theories; the only question is change or coincidence of aspects. It should be noted that further research into the possibilities of combining the phenomenological and analytical traditions can be carried out within the framework of both theories, each of which has its own capabilities and provides for a change in approaches to understanding and interpreting the concept of mentality in the world of modern achievements. We are talking about a combination of these theories, both at the level of problems and at the level of methodology. In the first respect, this is certainly a question about consciousness, its characteristics and mental states of man. No less relevant is the question of the status of logical-mathematical models of reality. Of course, such complex issues are not without significant differences. For Husserl, mathematics is an eidetic science, i.e. devoid of a natural attitude, as well as phenomenology, with the difference that mathematical discourse deals with extremely formal objects. For early analytical philosophy, mathematics is an area of formal-logical relations, a special logical-semantic game, the rules of which are established conventionally. Regarding methodology, we should talk about systematic skepticism of the theories under consideration, and this skepticism is not only implied, but also directly declared, as we are going to show in this article. Here it is enough to point out the Husserlian principle of the era - abstinence from judgment, developed already in ancient skepticism. As for Wittgenstein, his skeptical attitude has long been the subject of debate and is hardly in doubt. In E. Husserl's consideration, pure consciousness is revealed as a result of the implementation of phenomenological reductions – consistent abstention from any recognition of the reality of the world of phenomena, bracketing out all elements of reality, even non-eidetic elements of consciousness itself. For consciousness to exist as a temporal flow of our intentions, there is no need for any real existence. Phenomenology asserts that the existence of objects is not a necessity – it is, in a certain

© Аліна, Гриценко, 2024

respect, random in nature. The following is implied here: it can always be that the further course of experience will force one to abandon what was its basis. Thus, between mental acts and reality there is a boundary of uncertainty. The very fact of the existence of consciousness cannot be determined by the existence of nature. The latter, from the standpoint of phenomenology, exists only as ordered and systematized by acts of consciousness. It is this constitution that is precisely the intentional activity of consciousness to form its own objectivity as noematic structures. Wittgenstein deploys his skepticism as a consistent theoretical approach, moreover, his skepticism has several levels and often concerns his own beliefs and statements. Although not unambiguous, this approach to understanding skepticism is very close to the very spirit of phenomenology with its abstinence from judgments about the reality or unreality of the surrounding world, a question that is consistently raised in the brackets of philosophical discourse.

Key words: phenomenology, analytical philisophy, skepticism, consciousness, Epoche, phenomenological reduction, language, interpretation.

© The Authors(s) 2024
This is an open access article under
The Creative Commons CC BY license

Received date 15.03.2024
Accepted date 01.04.2024
Published date 15.04. 2024

How to cite: Аліна, Гриценко. Феноменологія та аналітична філософія: скептицизм як теоретична основа. Humanities studies: Collection of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia : Publishing house “Helvetica”, 2024. 19 (96). P. 33–39.

doi: https://doi.org/10.32782/hst-2024-19-96-03

УДК 94(4-6) + 165.622
DOI https://doi.org/10.32782/hst-2024-19-96-04

ІСТОРИЧНА ПАМ'ЯТЬ У ДЗЕРКАЛІ ПОСТМОДЕРНОЇ МЕТОДОЛОГІЇ

КИРИЛО, ДЗІГОРА[1]

Анотація

В роботі розглядається таке явище як історична пам'ять крізь призму постмодернізму. В сучасних дослідженнях присвячених memory studies, доволічасто історична пам'ять розглядається лише як інструмент збереження та поширення ідентичності. Такий погляд не є поганим, адже дозволяє створювати певні інституції для роботи з пам'яттю, а також уніфікувати підходи та практики роботи, але, в свою чергу, втрачається розуміння емоційності та плюральності історичної пам'яті. Особливо під час війни проблеми в історичній пам'яті спільноти набувають ще більшої важливості та можуть впливати на емоційний стан суспільства. Все це дає необхідний поштовх по-новому дивитись на існуючі уявлення суспільства про минуле та на те як суспільство вписує це минуле у теперішнє. Метою дослідження є показати, що історична пам'ять є гармонічною частиною постмодерного сьогодення, а також що процеси в історичній пам'яті відтворюють в собі особливості описані постмодерністами. Саме тому, на думку автора, методологія постмодернізму надає необхідні інструменти для нового погляду на проблеми memory studies в контексті сучасних інформаційних технологій. У дослідженні на основі праць видатних вчених виділені характерні ознаки постмодерної методології такі як: відсутність істини, шизофренічність, стан потоку, постійна рухливість та мінливість; все можна сприймати як текст; смерть гранднаративів; заміна часу на простір; ризоматичність. Далі в основній частині роботи історична пам'ять розглядається з точки зору цих характерних ознак. Досліджуючи історичну пам'ять, на думку автора, її слід розділяти на декілька рівнів: від індивідуального до наднаціонального, коли зіштовхуються взагалі діаметрально протилежні точки зору. Такий перехід до різних рівнів пам'яті дозволяє наочно продемонструвати наявність протирічь та нелогічності в історичній пам'яті. Також при розгляді текстуальності історичної пам'яті, вказується що з розвитком сучасних технологій історична пам'ять перетворюється зі звичайного тексту на кібертекст та гіпертекст. Все це доводить, що історична пам'ять є органічною частиною постмодерну, що дозволяє створювати нові підходи для захисту та розвитку історичної пам'яті в сучасних інформаційних суспільствах. Варто зазначити, що саме постмодерність історичної пам'яті дозволяє їй змінюватись та еволюціонувати, а також зберігатись в найжорсткіших умовах. Також заначимо, що новизна даної роботи полягає в тому, що вона уточнює важливість розуміння історичної пам'яті саме як частини посмодерності, адже зазвичай в роботах присвячених історичній пам'яті описується саме заміна зацікавленості дослідників з історії події на історію людини, але не описується яким чином пам'ять вписується в постмодерну сучасність.

Ключові слова: історична пам'ять, постмодернізм, методологія постмодернізму.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями.

Питання, пов'язані з дослідженням історичної пам'яті, сьогодні знаходяться у мейнстрімі сучасних соціогуманітарних досліджень. Можна сказати, що починаючи з так званого «пам'ятевого повороту» актуальність memory studies постійно зростає (Білосток, 2019, с. 13-14). Для України питання, пов'язані із дослідженням історичної пам'яті, на тлі війни на Сході країни з 2014 року та повномасштабного вторгнення 2022 року, стають не просто актуальними, а такими, що буквально дозволяють зберегти ідентичність українців.

Досліджуючи питання історичної пам'яті часто можна зустріти інструментальний підхід до цього явища. Адже історична пам'ять сприймається лише як набір функцій, що дозволяють зберегти та передати ідентичність певної спільноти, або, навпаки, розглядаються можливості маніпулювання пам'яттю, що може призводити до втрати ідентичності спільнотою або її забуття (Ассман, 2014, с. 92). Не можна сказати, що таке сприйняття історичної пам'яті є помилковим. Саме такий погляд дозволяє зрозуміти за допомогою яких механізмів та засобів зберігається та передається пам'ять наступним поколінням. Виникнення політики пам'яті та процесу глобалізації пам'яті є результатом саме інструментального погляду на історичну пам'ять. Такий підхід, не дивлячись на свою виправданість, має обмеження та є таким, що звужує коло можливих рішень проблем пов'язаних з пам'яттю (Колективна пам'ять, примирення і міжнародні

Corresponding authors:
[1] Київський столичний університет імені Бориса Грінченка (Київ, Україна)
ORCID ID https://orcid.org/0000-0002-8681-5467
E-mail: k.dzihora.asp@kubg.edu.u

© Кирило, Дзігора, 2024

відносини, 2023, с. 98-110). В умовах сучасного світу, де швидкість передачі інформації та її кількість можуть змінює швидкість розвитку людства, гуманітарні питання потребують більш всебічного аналізу, зокрема такого явища як історична пам'ять (Шацька, 2011, с. 28). З огляду на сказане доволі перспективним здається погляд на історичну пам'ять крізь оптику постмодернізму, або, можливо, краще сказати з точки зору культурної логіки пізнього капіталізму. Тому що тільки за умов радикальної плюральності (Вельш, 2004, с. 16), яким є постмодернізм, можна повною мірою розкрити дуже ірраціональну та емоційну історичну пам'ять.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розглядаючи проблеми memory studies, не можна оминути вже класичних роботи дослідників та дослідниць з різних країн: Моріс Альбвак, П'єр Нора, Ян Ассман, Алейда Ассман, Пол Коннертон, Ентоні Сміт, Барбара Шацька, Ерик Гобсбаум, Теренс Рейнджер. Праці цих людей в межах memory studies стали важливою віхою в розвитку досліджень проблем колективної пам'яті. З вітчизняних дослідників можна відзначити наступних: Алла Киридон, Віра Дононова, Лариса Нагорна, Наталія Яковенко, Ірина Ковальська-Петренко. Використовуючи знакові роботи про постмодернізм, можна виділити певні спільні риси, що описують постмодернізм або культурну логіку пізнього капіталізму. Це відчувається у працях Ж. Дельоза і Ф. Ґватарі «Що таке філософія?» (Дельоз, Ґватарі, 2015), «Капіталізм і шизофренія: Анти-Едіп»(Дельоз, Ґватарі, 1996); Ж. Бодріяра «Симуляції та симулякри» (Бодріяр, 2004), Ф. Джеймсона «Постмодернізм або культурна логіка пізнього капіталізму» (Jameson, 1991); В. Вельша «Наш постмодерний модерн» (Вельш, 2004), Ж.Ф. Ліотара «Ситуація постмодерну» (Ліотар, 1995), З. Баумана «Глобалізація. Наслідки для людини і суспільства» (Бауман, 2008). Безпосередньо зв'язок постмодерністської методології та історичної пам'яті простежується в статтях Г. Корж «Постмодерністська трансформація історичної пам'яті» (Корж, 2011) та Ф. Анкерсміта «Постмодерністська «приватизація» минулого» (Анкерсміта, 2009).

Мета статті - розглянути явище історичної пам'яті крізь оптику постмодерністської методології.

Методологія дослідження. Бажання впливати на концептуальні рамки які суспільство накладає на минуле, інакше кажучи впливати на історичну пам'ять з боку різних акторів суспільства, призводить до різних результатів. Деякі впливи на історичну пам'ять залишаються надовго та можуть мати величезний вплив на подальший розвиток суспільства, інші ж впливи зазнають невдач та призводять до появи конфліктів та розколів. В наш час минуле перестає бути сталим, воно також рухається та змінюється як і наше постмодерне теперішнє. Навіть не дивлячись на те, що сучасні технічні засоби дозволяють практично кожному фіксувати минулі події, все одно здається, що від цього минуле стає тільки більш рухливим та змінним. Адже змінюються не події минулого, а те як ми їх пам'ятаємо. На наше пам'ятання минулого впливає багато факторів, які постійно впливають на процеси запам'ятовування, пригадування та забування. Саме постмодерність надає можливість для розуміння процесів в історичній пам'яті спільноти та окремої людини. При розгляді постмодернізму як явища в історії філософії та відповідної методології складно визначати їх сутність, адже на момент схоплення постмодернізм є вже чимось іншим, ніж те, що було. Чимось такий стан нагадує принцип невизначеності в фізиці, коли ми не можемо одночасно знати координати та швидкість мікрочастинки. Але ми все ж таки можемо виділити характерні ознаки цього періоду в історії людства, адже неможливість фіксації, стан потоку – це вже наявна характерна риса (Зиґмунт, 2008, с. 28-30). Те, що є необмеженим та неузгодженим в стані постійних змін, можна приблизно описати наступними шістьма пунктами:

1. Відсутність істини;
2. Шизофренічність, стан потоку, постійна рухливість та мінливість;
3. Все можна сприймати як текст;
4. Смерть гранднаративів;
5. Заміна часу на простір;
6. Ризоматичність.

Спираючись на ці методологічні положення, спробуємо прослідкувати, як вони реалізуються при описі історичної пам'яті.

Виклад основного матеріалу

Відсутність істини.

Історична пам'ять – це емоційне, нетривке, суперечливе явище, що використовують для підтвердження власної тяглості та легітимності, а ще вона допомагає зберегти ідентичність через унікальний погляд на історичний процес. Тобто історична пам'ять не зберігає якусь конкретну правильну та об'єктивну картину перебігу пев-

них історичних подій, вона просто задає унікальну концептуальну рамку, що формує погляд спільноти на власне минуле. Цікаво, що навіть в межах цієї рамки можуть існувати суперечливі погляди на історію. Наприклад, Україна до 24 лютого 2022 року могла мати певні сентименти щодо радянського минулого, тому що історична пам'ять того періоду дозволяла такі погляди. Початок повномасштабного вторгнення Росії в Україну призвів до зміни самої рамки поглядів на минуле, що ми як нація та суспільство активно переживаємо зараз. Якщо ж ми підніметься на рівень вище, де будуть присутні різні національні історичні пам'яті, то ми побачимо не тільки різноманіття в оцінці тих чи інших історичних подій чи персон, можна буде спостерігати настільки різні погляди на історію та перебіг часу, що навіть важко уявити як взагалі все це можна порівнювати. Історична пам'ять може мати істину лише в індивідуальних поглядах її носіїв, але ця істинність моментально буде випаровуватись після зміни погляду. Важливим тут є відзначити, що відсутність істини в історичній пам'яті насправді не є чимось деструктивним. Адже на певних проміжках часу між людьми в спільноті може виникати узгодженість поглядів, які можна з певною натяжкою вважати локальною істиною. Але сама відсутність істинності в пам'яті дозволяє зберігатись спогадам які наразі не входять в рамку (Киридон, 2014), а також така ситуація надає можливості спільноті переглядати свої погляди на минуле та усувати помилки минулого, до яких могла призвести неправильна рамка (Ассман, 2014, с. 151). Тому відсутність істини в історичній пам'яті є безперечним фактом який дозволяє розвиватись та змінюватись спільнотам.

Шизофренічність, стан потоку, постійна рухливість та мінливість.

Досліджуючи історичну пам'ять складно не побачити певну шизофренічність цього явища, що проявляється навіть на моменті намагання зрозуміти сутність цього терміну. Також саме наповнення історичної пам'яті може мати доволі суперечливий характер. Адже коли спільнота обирає події та постатей які будуть репрезентувати її ідентичності, ці постаті та події стають мітологізованими, іноді взагалі втрачаючи свої початкові сенси та ідеї (Сміт, 2013, с. 40-42).

Також виникають доволі цікаві зміни коли офіційна історична пам'ять, яку надає держава через школу та різні комеморативні практики, вступає в суперечку з пам'яттю, яка існує в колі родини або спільноти що є частиною держави, але має власний погляд на певний перебіг історичних подій (Додонов, 2017). Такий діалог пам'ятей існує завжди та має на меті несвідому ціль створити максимальну плюральність пам'ятей. Якщо розглядати шизофренію як психічну хворобу можна казати, що «психіка працює як оркестр без диригента» (Шизофренія), це можна побачити й в тому як розвивається історична пам'ять. Цікаво в цьому відзначити, що навіть якщо з'явиться, так би мовити, «диригент пам'яті», який би намагався вказувати – що пам'ятати, а що забувати, то історична пам'ять від цього не перестає бути шизофренічною, адже навіть у випадку тоталітарних суспільств та/або тоталітарних диригентів історична пам'ять буде потребувати постійних ревізій для підтримки легітимності вождя, партій, фюрера, тощо.

Зрозуміло, що такий перегляд буде призводити до створення суперечної та шизофренічної картини. Уникнути шизофренічності спогаду неможливо, адже, по-перше, він фрагментарний, а, по-друге, під час пригадування спогад реконструюється наново, що призводить до певного спотворення його трактування. Навіть індивідуальні спогади людина може сприймати по-різному з часом і пригадувати різні нові деталі в залежності від цього сприйняття. Тому ставитися до шизофренічності історичної пам'яті теж можна по-різному, іноді це дозволяє протистояти та зберігати ідентичність під натиском офіційної пам'яті певним спільнотам, але іноді цю шизофренічність використовують для підсилення та легітимації тоталітарних та деспотичних режимів, перетворюючи пам'яті окремих спільнот на загальну картину, де всі підпорядковані єдиному початку.

Це можна прослідкувати на прикладі Третього Райху, де за допомогою масових акцій, парадів і фестивалів стверджувалось існування вічної, істинної та автентичної цивілізації (Коннертон, 2013, с. 70-73). Також варто застерегти від того, що шизофренічність не означає неможливості побудувати сталу та зв'язну картину минулого в історичній пам'яті, це означає, що ми приречені на постійне уточнення та видозмінення пам'яті, не втрачаючи тяглість. Хоча зрозуміло, що іноді для збереження спадкоємності пам'ять може набувати доволі контроверсійних форм.

Все можна сприймати як текст.

Сприйняття пам'яті як тексту цілком справедливе, адже будь-які образи чи дії які людина

© Кирило, Дзігора, 2024

запам'ятовує, пригадує, забуває мають сенс лише в межах певної соціальної реальності, що артикулюється через різні мови (Halbwachs, 1968: 35-36). Соціум надає людині не тільки інструменти для розшифрування та впорядкування власних спогадів, а і стає активним інструментом для створення спогадів. На загал погляд на пам'ять як на набір текстів не є чимось новим, ще за часів Платона застосовувались метафори пам'яті як глиняних табличок, надалі це була книга та палімпсест, звісно, метафори пам'яті не обмежувались лише метафорами письма, але так чи інакше всі метафори мають пряме, чи опосередковане відношення до тексту (Ассман, 2014, с. 159). Пам'ять наповнюється та реконструюється за допомогою мови, яка своєю чергою формує унікальний текст з яким може взаємодіяти людина. Що до історичної пам'яті яка є повністю соціальним явищем, то тут ми можемо казати не просто про сприйняття пам'яті як тексту, а про метатекстуальність, інтертекстуальність, гіпертекстуальність (Татаренко, 2011), кібертекстуальність (Завадський, 2005).

Через дослідження історичної пам'яті ми починаємо розуміти як вона формується, які чинники на неї впливають, як виникають та закріплюються комеморативні практики, все це створює певний метатекст, який пояснює та впливає на зміст історичної пам'яті. Інтертекстуальність історичної пам'яті простежується через схожі комеморативні практики. Після «пам'яткового» повороту ми можемо казати про те, що світом поширилась політика пам'яті (Киридон, 2014). Доволі промовисто про це каже С. Лефран у свої статті «Глобалізація пам'яті»: «Усі використовують ті ж самі слова (спільна пам'ять, обов'язок перед пам'яттю, жертви, правда, рани, а також геноцид і т.д.) і нагадують ті ж самі лейтмотиви (наприклад «той, хто, забуває, приречений на повторення історії»), щодо яких ніхто й не подумав дослідити їхню правильність» (Колективна пам'ять, примирення і міжнародні відносини, 2023). Отже, вже це поширення спільних поглядів на те як правильно поводитись з пам'яттю показує її інтертекстуальність.

Під кібертекстуальністю історичної пам'яті необхідно розуміти наступне: це такий вид текстуальності, який виникає під час перенесення та взаємодій з текстом у кіберпростір. Коли людина працює з текстом на комп'ютері або іншому пристрої, який дозволяє таку роботу, людина одразу взаємодіє з неймовірною кількістю різних текстів такі як: інтерфейс операційної системи, інтерфейс програми для обробки печатного тексту, сам текст з яким працює людина, але це лише верхівка айсберга, адже паралельно сам комп'ютер виконує певні дії, а також людина може залучати інше програмне забезпечення включно з штучним інтелектом, що може докорінно впливати на текст, з яким людина працює. В цьому прикладі розглянуто доволі вузьку ситуацію, адже коли людина взаємодіє з кіберпростором вона завжди буде отримувати багато додаткової інформації у вигляді текстів. Тому на базовому рівні під час певних комеморативних подій (днів пам'яті) інформація о цих подіях в кіберпросторі буде змішуватись з іншими текстами, причому ці тексти у кожної людини будуть різними, що і призводить до утворення кібертекстуальності історичної пам'яті.

Неможливо обійти тут особливості репрезентації історичної пам'яті та пам'яті взагалі в сучасних соціальних медіа. Саме в цій площині поняття кібертексуаліньсть набуває свого повноцінного значення. Ця тема дослідження є доволі перспективною, але наразі вона виходить за рамки даного дослідження. Гіпертекстуальність, звісно, пов'язана з кібертестуальністю, але вона репрезентує іншу сторону взаємодії пам'яті та тексту. Наприклад, сьогодні в містах пам'яті, музеях, культових місцях можна побачити так звані "qr-коди", в яких зашифроване посилання на текстові або аудіо матеріали, які виступають в ролі електронного гіда. Таким чином, можна сприймати такий простір як гіпертекстовий, де саме місце відсилає вас до іншого тексту який допоможе розшифрувати саме місце.

Особливість з точки зору історичної пам'яті полягає в тому, що вона таким чином структурується відповідно за допомогою таких посилань. Також тут можна згадати, наприклад, книгу В. Агєєвой «Марсіани на Хрещатику. Літературний Київ початку XX століття» (Агеєва,2023). В даній книзі авторка, описуючи життя та творчість письменників, відсилає читачів за допомогою qr-кодів в тексті до реальних місць в Києві, де жили та працювали митці. Це теж своєю чергою створює гіпертекст, що дозволяє по-новому розшифрувати місто та може виступати путівником по місцях пам'яті одразу під час читання книги.

Смерть гранднаративів.

Одна із критичних зауваг до терміну історична пам'ять, це суперечність між історією та пам'яттю, адже історія завжди передбачає певну нарацію

в той час, як спогад – це завжди щось емоційне, фрагментарне, та і взагалі спогади протистоять наративу як такому (Киридон, 2016, с. 85). Цікаво прослідкувати – що відбувається з наративами після так званого "пам'ятевого поворота" [Білосток, 2019, с. 47], коли зміст пам'яті стає важливим для дослідження суспільних процесів. Історична пам'ять формує новий метанаратив поглядів на історію людства, тепер у центрі уваги не історія події, а історія людини, стало важливим те, як пам'ятають історичні події. Такі праці як «Винайдені традиції», (2015), «Уявні спільноти» (Андерсен, 2001), «Як суспільства пам'ятають?» (Коннертон, 2013) описують соціальну природу національних мітів та надають інструменти для деконструкції цих мітів. Змінення оптики поглядів на власну історію призвело до демократизації пам'яті, що дало можливість почути інші погляди на історію.

Врешті решт, можна констатувати, що утворилось умовно два протилежних процеси: перший створює нові наративи, які є більш демократичними та локалізованими, тоді як другий процес постійно деконструює нові наративи. Цей процес доволі чітко можна простежити в Україні, де будь-які зміни в офіційний історичній пам'яті призводять до їх жвавого аналізу та деконструкції з боку контрпам'яті(Додонов,2017). За великим рахунком актуальна пам'ять спільноти живе між цими двома процесами, які не дають пам'яті застоюватись. Паралельно з цим різні спроби створити гранд-наратив призводять тільки до того, що він все одно розпадається на частини, наприклад, це прослідковується у імперському міті Російської Федерації, в якому вся її історія – це вічна боротьба із Заходом за збереження цнотливості Росії (Снайдер, 2023, с. 121-169).

Вибудова такого наративу потребує постійної ревізії історії, а при участі країни у міжнародному інформаційному обміні, навіть попри цензуру, в таких умовах побудувати сталий та тотальний міт стає складно. Але важливо зазначити, що існування сталого, навіть тотального погляду на історію і не потрібно для успішної роботи пропаганди. Достатньо мати можливість контролювати концептуальні рамки історичної пам'яті, а все що буде в них входити дозволяє суспільству навіть в умовах диктатури працювати згладжено, маючи ілюзію певного вибору. За намаганням створити гранд-наратив в тоталітарних суспільствах ще необхідно активно слідкувати, адже сучасна інформаційна епоха створює свої правила, тому тоталітарні конструкції можуть не витримати тиску постійного потоку інформації, з іншої сторони не можна просто відкидати можливість створення тотального гранд наративу, питання в тому чи буде він успішно працювати для суспільства в тоталітарній країні.

Завдяки історичній пам'яті та її демократизації ми можемо побачити шалений вир різних наративів, що конкурують або доповнюють один одного. Врешті решт, цей стан постійних змін призводить до створення нових, більш досконалих, форм суспільної пам'яті, але цей процес також може породжувати бажання закарбувати та не змінювати те, що вже існує, що призводить до утворення тоталітарних наративів. Такі тоталітарні наративи можуть бути доволі небезпечними та впливовими, адже вони теж породжені постмодерною дійсністю, а тому можуть мати багато інтерпретації у заданих межах, що може призвести не тільки до соціальної поляризації, але і до реальних конфліктів та воєн.

Заміна часу на простір

В студіях пам'яті (memory studies) перетворення часу на простір є доволі знаковою складовою дослідження розвитку пам'яті як суспільного явища. Наприклад в монографії А. Ассман з доволі промовистою назвою «Простори спогаду. Форми та трансформації культурної пам'яті» є таки рядки: «В історичній картинній галереї час стає простором, а саме простором пам'яті, де відбуваються її конструювання, репрезентація та вивчення» (Ассман,2014: 64). Так, концепція місць пам'яті П. Нора (Нора, 2014) буквально говорить, що пам'ять може бути репрезентована місцем. Можна навести наступну аналогію, що місце пам'яті – це такий собі храм, тільки там людина спілкується не з Богом, а з історією своєї спільноти. Мабуть, перше, що спадає на думку, це різні меморіали, що призвані вшановувати жертв або прославляти подвиги спільноти. І це дійсно ті місця, де пам'ять спільноти спілкується з членами цієї спільноти.

Це відбувається в різний спосіб: через освіту, через сімейні спогади та власні рефлексії та переживання. А тому в просторі утворюється особливе місце, де перетинаються різні пам'яті, тому кожен член групи пригадає з одного боку щось своє особливе, але з іншого – це особливе вписується в загальну історію місця пам'яті, стаючи органічною частиною цього місця. Такі місця стають важливою складовою для реконструкції історичної пам'яті спільноти, а також важливою час-

© Кирило, Дзігора, 2024

тиною репрезентації цієї спільноти. Меморіали, пам'ятники, музеї – це лише перший шар розуміння місць пам'яті, адже насправді цей концепт може бути поширеним на будь-який об'єкт, що дозволяє реконструювати спогад або його репрезентувати. Це стосується спільноти будь-якої складності, від сім'ї до націй та наднаціональних утворень. Тому що заміна пам'яті на простір – це значно більше, ніж просто виділення знакових та культових місць.

Як зазначає П. Нора, змінилось загальне ставлення до подій та спадщини як таких (Нора, 2014, с. 62-70). Тому навіть незначна подія копіює всі ознаки великої події. Або, якщо точніше сказати, це відчуття особливого хронотопу місця в якому перебуває людина. Тобто ми перебуваємо в ситуації коли поряд з місцями пам'яті, що утворились під час певних історичних подій, наприклад, меморіальний комплекс Бабин Яр, так і з симулякрами таких місць, де люди винайшли історію для такого місця, як наприклад Парк «Київська Русь» в селі Копачів на Київщині.

На практиці відрізнити симулякр місця та «природне місце пам'яті» буде можливо лише подивившись на дату створення, але відчути різницю практично неможливо, якщо людина, для якої це місце є важливим, буде сприймати його саме як місце пам'яті й неважливо як довго воно існує. Це підводить нас до думки, що практично все, що нас оточує, може перетворитись зі звичайної речі на щось, що містить певний сенс або спогад. Таким чином, ми буквально бачимо та відчуваємо як час перетворюється на простір. Цей процес є доволі динамічним, він насправді передбачає постійну деконструкцію та перезбірку різних місць, щось забувається, щось нове пригадується, утворюючи цікавий візерунок, де суспільні спогади впливають на організації та впорядкування фізичного простору спільноти. Але ця картина була б неповною без урахування того як пам'ять взаємодіє з кіберпростором.

По-перше, сьогодні будь-яка подія так чи інакше потрапляє в кіберпростір. Навіть відсутність телефону та інтернету десь у віддаленому від цивілізації місці, не може гарантувати повну відсутність кіберпростору, адже супутники все одно можуть зафіксувати якусь подію. Тобто можна сказати, що кіберпростір це постійний наглядач, який постійно фіксує дії людини у вигляді великої кількості метаданих. По-друге, це перекладання функції пам'яті на сучасні технічні засоби. Це, на перший погляд, не значна зміна, адже люди з часів виникнення писемності перекладали функції пам'яті на технічні засоби, але суттєва зміна полягає в тому, що сучасні технічні засоби можуть взаємодіяти з вашими спогадами. Розмова про цю взаємодію піде далі, на цей час для нас є важливим зафіксувати, що тепер час замінюється не тільки на фізичний чи метафоричний простір, а і на кібернетичний простір. Підсумувати все можна наступним чином: час закарбовується у вигляді сукупності спогадів що утворюють пам'яті. Але сама по собі пам'ять може бути нетривкою, щось може забутись, щось пригадується, а щось взагалі вигадується наново, тому пам'ять потребує постійної реконструкції, тому виникають різноманітні простори спогаду які виконують функцію реконструкції та нагадування. Все це наочно демонструє перетворення часу на простір.

Ризоматичність.

«Логіко-філософський трактат» Людвіга Вітгенштайна починається з тези, що «світ є все, що є подією» (Вітґенштайн,1922). Це стосується історичної пам'яті, адже вона буквально зібрана із різних подій. Події, які потрапляють в простір історичної пам'яті, не можуть існувати окремо як події в собі, адже їх унікальний характер розкривається лише у взаємозв'язку з іншими подіями які також наявні в історичній пам'яті спільноти. Цей взаємозв'язок важливий, адже саме він дозволяє нам говорити про існування відмінних пам'ятей. Те, яким чином історична подія вписується та називається у поєднанні з іншими подіями, дозволяє нам говорити про українську історичну пам'ять, польську історичну пам'ять тощо. Хоча якщо ми уявимо пам'ять як лінію яка впорядковує події в пам'яті певної спільноти, то достатньо нам придивись ближче до історичної пам'яті спільноти і знову можна побачити велику кількість таких ліній, але згрупованих за певним принципом. Так, наприклад, спогади про Голодомор будуть відрізнятись не тільки в різних містах та селах України, а і на рівнях родин. Хоча сьогодні спогади про Голодомор є важливою частиною історичної пам'яті України, очевидно, що при детальному розгляді ця трагедія буде набувати різних форм у травматичних спогадах. Тому тут постійно можна буде збільшувати або зменшувати масштаб вивчення спогадів, і щоразу ми бачитимемо лінії спогаду що розповідатимуть унікальну історію події.

Якщо візуалізувати актуальну історичну пам'ять, ми дійсно можемо побачити щось на

кшталт ризоми, де лінії пам'яті перетинаються, об'єднуються, зливаються, поглинаються, відмирають (забуваються). В залежності від масштабу змінювався б і сам вигляд ризом [Deleuze, Guattari,1987, с. 6-28]. Вона не мала б сталих кордонів чи центрів, все знаходилось б у постійному русі та змінах. Для пам'яті, можливо, метаформа ризоми надто громіздка, адже вона включає стільки всього, що можна розгубитись та втратити цілісну картину історичної пам'яті. Хоча з іншого боку сама по собі історична пам'ять такою і є: невловимою, яку необхідно постійно відновлювати, захищати, зберігати, нагадувати, репрезентувати, повертати тобто певним чином фіксувати, але ця фіксація завжди є химерною. Коли ми намагаємось наново відновити спогад, ми створюємо новий спогад, який є лише симулякром того спогаду який ми намагались ухопити. Це і є відчуття ризомності історичної пам'яті – намагання зафіксувати хоч щось із бурхливого потоку спогадів.

Висновки.

Вище розглянуті пункти наочно демонструють, що історична пам'ять цілком вписується в постмодерністський дискурс. Такий погляд на пам'ять дозволяє побачити як ризики та виклики, так і нові можливості для розвитку історичної пам'яті суспільства.

Хоча Г. Корж у своїй праці зазначає, що «важливо зазначити, що актуальна сучасність ширша за постмодерн, тому дослідження конфігурації історичної пам'яті в сучасній культурі не може бути обмежене тільки постмодерністським контекстом» (Корж, 2011), все ж таки зважуючи сучасний стан розвитку інформаційних технології та ті виклики які цей розвиток кидає гуманітарній сфері, ми повинні враховувати постмодерністський контекст історичної пам'яті. Саме в цьому контексті виникає розуміння змінності, емоційності та поверхневості різних версій історичної пам'яті. Саме на цьому тлі можна відчути та побачити можливості для діалогу пам'ятей, а також протидії сучасним проявам тоталітаризму.

Список використаних джерел

Аляйда Ассман. Простори спогаду. Форми та трансформації культурної пам'яті. Пер. з нім. К. Дмитренко, Л.Доронічева, О.Юдін. Київ : Ніка-Центр, 2014. 440с.

Колективна пам'ять, примирення і міжнародні відносини: Колективна монографія, наук. ред. Н. Масловські, А. Шептицький; наук. ред. укр. видання А. М. Киридон, С. С. Троян; пер з польськ. В. Ф. Саган. Київ : Ніка-Центр, 2023. 200с.

Шацька Барбара. Минуле – пам'ять – міф. Пер. з пол. Олесь Герасим, наук. ред. Андрій Павлишин. Чернівці : Книги – ХХІ, 2011. 248 с.

Вельш Вольфґанґ. Наш постмодерний модерн. Пер. з нім. А.Л. Богачова, М. Д. Кулатаєвої, Л. А. Ситніченко. Київ : Альтерпрес, 2004. 328 с.

Корж Г. Постмодерністська трансформація історичної пам'яті Світогляд - Філософія – Релігія : Зб. наук. пр. Суми : ДВНЗ "УАБС НБУ", 2011. № 1(1)

Анкерсміт Франклін. Постмодерністська «приватизація» минулого. пер. з анг. І. Реброва, В. Склокін Україна модерна. Київ : *Критика,* 2009. № 4 (15). С. 246–272.

Бауман Зиґмунт. Глобалізація. Наслідки для людини і суспільства. Пер з англ. І. Андрущенка. Київ : Видавничий дім "Києво-Могилянська академія". 2008. 109 с.

Дельоз Жіль, Ґватарі Фелікс. Що́ таке філософія?. Пер. з франц. Я.Тарасюк. Київ : Астролябія, 2015. 270 с.

Бодріяр Жан. Симулякри і симуляція. Пер з франц. В. Ховхун. Київ : Видавництво Соломії Павличко "Основи". 2004. 230 с.

Jameson Fredric. Postmodernism, or, The cultural logic of late capitalism. Durham : Duke University Press. 1991. p. 438.

Дельоз Жіль, Ґватарі Фелікс. Капіталізм і шизофренія : Анти-Едіп. Пер. з франц. О.Шевченка. Київ : КАРМЕ – СІНТО,1996. 384 с.

Ліотар Жан-Франсуа. Ситуація постмодерну. пер. з франц. Ю. Джулай. *Філософська і соціологічна думка.* 1995. Вип. 5-6. С. 15-38

Киридон А. Гетеротопії пам'яті : Теоретико-методологічні проблеми студій пам'яті. Київ : Ніка-Центр, 2016. 320 с.

Сміт Е. Нації та націоналізм у глобальну епоху. Пер. з англ. М. Климчука і Т. Цимбала. Київ : Ніка-Центр. 2013. 278 с.

Додонов Р. О. Трансформація концепту «історична пам'ять» у постмайданній Україні. *Культурологічний вісник. Науково-теоретичний щорічник Нижньої Наддніпрянщини.* 2017. Вип. 38. Том 2. С. 25–32.

Шизофренія URL:https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A8%D0%B8%D0%B7%D0%BE%D1%84%D1%80%D0%B5%D0%BD%D1%96%D1%8F

© Кирило, Дзігора, 2024

Коннертон Пол. Як суспільства пам’ятають. Пер. з англ. С.Шліпченко. Київ : Ніка-Центр, 2013. 184 с.

Halbwachs Maurice. La mémoire collective. Presses Universitaires de France. Paris, 1968. 205 p.

Татаренко А. Л. «Гіпертекст», «гіпертекстуальність», «ергодична література» : походження та окремі аспекти функціонування термінів. *Studia Slovakistica : збірник науков.статей* / упор.і відп.ред.: С. Пахомова, Я. Джоганик. Ужгород : О. Гаркуші, Вип. 11 : *Елімінація мовних бар'єрів.* 2011. С. 102-116.

Завадський Ю. Кібертекст і ергодична література: типологічна модель мережевої літератури Еспена Дж. Аарсета. *Studia Methodologica. 2005.* №16. С.54-59.

Агеєва Віра. Марсіани на Хрещатику. Літературний Київ початку ХХ століття. Київ : Віхола. 2023. 408 с.

ЗагінКіноманів.РадянськапропагандапроУКРАЇНУвкіноURL:https://youtu.be/UMMe0KV14NA?si=vKjsVzuH_j7z9o6L (дата звернення 03.06.2022)

Винайдення традиції. За ред. Е. Гобсбаума та Т. Рейнджера. Пер. з англ. М. Климчука. Київ : Ніка-Центр, 2015. 444 с.

Андерсен Б. Уявлені спільноти. Київ : Критика, 2001. 272 с.

Снайдер Тімоті. Шлях до несвободи : Росія, Європа, Америка. перекл. з англ. Г.Герасим. Львів : Човен, 2020. 392 с.

Нора П'єр. Теперішнє, нація, пам'ять. пер. із фр. А. Рєпи. Київ : ТОВ «Видавництво «Кліо», 2014, 272 с.

Вітгенштайн Людвіґ. Логіко-філософський трактат. URL:http://www.philsci.univ.kiev.ua/biblio/vitgen.html (звернення 14.01.2024)

Deleuze Gilles, Guattari Felix. A Thousand Plateaus Capitalism and Schizophrenia translator B. Massumi. Minnesota:University of Minnesota Press. 1987. P. 632

References

Assmann, A. (2014). Spaces of memory. Forms and transformations of cultural memory Kyiv: Nika-Centre Publishing House. 440

Collective memory, reconciliation and international relations: Collective monograph(2023). Kyiv: Nika-Centre Publishing House.440

Shatska, B. (2011). Past - memory – myth. Chernivtsi : Books – XXI Publishing House. 248.

Welsch, W. (2004). Our postmodern modern. Kyiv : Alterpress Publishing House.328.

Korzh, G. (2011). Postmodern transformation of historical memory. Worldview - Philosophy - Religion: Collection. of science pr. Sumy: SHEI "UABS NBU" No. 1(1)

Ankersmit, F. R. (2001) The Postmodernist «Privatization» of the Past. Ukraine is modern. Kyiv: Critique No. 4 (15). 246–272

Bauman, Z. (2008) Globalization The Human Consequences. Kyiv: Kyiv-Mohyla Academy Publishing House. 109

Deleuze, G, Guattari, F. (2015). What is philosophy?. Kyiv: Astrolabia..207

Baudrillard J. (2004). Simulacra and simulation. Kyiv: Publishing House of Solomia Pavlychko "Osnovy".230

Jameson, F. (1991). Postmodernism, or, The cultural logic of late capitalism. Durham : Duke University Press. 438.

Deleuze, G., Guattari, F. (1996) Capitalism and schizophrenia: Anti-Oedipus. Kyiv: KARME – SINTO.384

Lyotard, Jean-Francois. (1995). The postmodern situation. trans. from French Yu. July. Philosophical and sociological thought Vol. 5-6. 15-38

Kyridon, A. (2016). Heterotopias of memory: Theoretical and methodological problems of memory studies. Kyiv: Nika-Centre Publishing House. 320.

Smith, A.D. (2013). Nations and Nationalism in a Global Era. Kyiv: Nika-Centre Publishing House.278.

Dodonov, R. (2017). Transformation of the concept of "historical memory" in post-Maidan Ukraine: Culturological Bulletin: Science and Theoretical Yearbook of Nyzhnia Naddnipriansh chyna (the Lower Dnieper Ukraine)/.№38(2). 25-32.

Schizophrenia URL:https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A8%D0%B8%D0%B7%D0%BE%D1%84%D1%80%D0%B5%D0%BD%D1%96%D1%8F

Connerton, P. (2013). How Societies Remember Kyiv: Nika-Centre Publishing House. 184.

Halbwachs, M. (1968) La mémoire collective. Presses Universitaires de France. Paris. 205.

Tatarenko, A.L. (2011) "Hypertext", "hypertextuality", "ergodic literature": the origin and certain aspects of the functioning of the terms. Studia Slovakistica: a collection of scientific articles, edited by: S. Pakhomova, Ya. Dzhoganyk. Uzhhorod: O. Harkushi, Vol. 11: Elimination of language barriers. 102-116.

Zavadskyi, Y. (2005). Cybertext and ergodic literature: Espen J. Aarset's typological model of network literature. Studia Methodologica. No. 16. 54-59.

Ageeva, V. (2023). Martians on Khreschatyk. Literary Kyiv of the early 20th century. Kyiv: Vikhola. 408.

Zagin, Kinomaniv. Soviet propaganda about UKRAINE in cinema URL: https://youtu.be/UMMe0KV14NA?si=vKjsVzuH_j7z9o6L

The Invention of Tradition (2015) Edit by E.Hobsbawm and T. Ranger. Kyiv: Nika-Centre Publishing House. 444

Anderson, B. (2001). Imagined Communities Reflections on the Origin and Spread of Nationalism. Kyiv., Kritika. 272.

Snyder, T. (2023). The Road to Unfreedom: Russia, Europe, America. Lviv: Choven, pp.92
Nora, P. (2014) Present, nation, memoire. Kyiv: "Clio Publishing House" LLC. 272.
Wittgenstein L. (1922) Tractatus Logico-Philosophicus URL:http://www.philsci.univ.kiev.ua/biblio/vitgen.html
Deleuze, G., Guattari, F. (1987). A Thousand Plateaus Capitalism and Schizophrenia translator B. Massumi. Minnesota:University of Minnesota Press. 632.

Kyrylo, Dzihora - graduate student of the specialty «Philosophy»
Faculty of Social Sciences and Humanities Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University (Kyiv, Ukraine)
E-mail: k.dzihora.asp@kubg.edu.ua
ORCID ID: http://orcid.org/0000-0002-8681-5467

HISTORICAL MEMORY IN THE MIRROR OF POSTMODERN METHODOLOGY

Abstracts
The paper examines the phenomenon of historical memory through the prism of postmodernism. In contemporary research on memory studies, historical memory is often viewed only as a tool for preserving and disseminating identity. This view is not bad, as it allows for the creation of certain institutions for working with memory, as well as the unification of approaches and practices, but it also loses the understanding of the emotionality and plurality of historical memory. Especially in wartime, problems in the historical memory of a community become even more important and can affect the emotional state of society. All of this gives the necessary impetus to take a fresh look at the existing perceptions of society about the past and how society inscribes this past in the present. The research aims to show that historical memory is a harmonious part of the postmodern present, and that the processes in historical memory reproduce the features described by postmodernists. That is why, in the author's opinion, the methodology of postmodernism provides the necessary tools for a new look at the problems of memory studies in the context of modern information technology. The study, based on the works of prominent researchers, identifies the characteristic features of postmodern methodology, such as: the absence of truth, schizophrenia, a state of flux, constant mobility and variability; everything can be perceived as a text; the death of grand narratives; the replacement of time with space; rhizomaticity. Historical memory is considered in terms of these characteristic features in the main part of the paper. The author believes that research of historical memory should be divided into several levels, from the individual to the supranational, when diametrically different points of view collide. Transition to different levels of memory allows us to clearly demonstrate the existence of contradictions and illogic in historical memory. When considering the textuality of historical memory, it is also pointed out that with the development of modern technology, historical memory is transforming from ordinary text to cybertext and hypertext. All of this proves that historical memory is an organic part of postmodernity, which allows the creation of new approaches to protecting and developing historical memory in modern information societies. It is worth noting that it is the postmodernity of historical memory that allows it to change and evolve, as well as to be preserved in the most difficult conditions. It should also be noted that the novelty of this work is that it clarifies the importance of understanding historical memory as part of postmodernity, because usually works on historical memory describe the replacement of researchers' interest in the history of an event with the history of a person, but do not describe how memory fits into postmodernity.
Key words: historical memory, postmodernism, methodology of postmodernism.

© The Author(s) 2024
This is an open access article under
the Creative Commons CC BY license

Received date 11.03.2024
Accepted date 05.03.2024
Published date 11.04.2024

How to cite: Кирило, Дзігора. Історична пам'ять у дзеркалі постмодерної методології. Humanities studies: Collection of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia: Publishing house «Helvetica», 2024. 19 (96). P. 40–48.
doi: https://doi.org/10.32782/hst-2024-19-96-04

© Кирило, Дзігора, 2024

УДК 37.091.313:374.091
DOI https://doi.org/10.32782/hst-2024-19-96-05

ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ РОЛІ ОСВІТИ ТА УНІВЕРСИТЕТУ У ПРИЗМІ ФІЛОСОФСЬКО-АНТРОПОЛОГІЧНИХ КОНЦЕПЦІЙ

ІГОР, КИВЛЮК[1]

Анотація

Важливість освіти та університетів у XXI столітті складно переоцінити. Освіта – це ключ до особистого розвитку, соціальної мобільності та економічного процвітання. Університети та освітня система відіграють надважливу роль у суспільному розвитку та формуванні майбутнього, у підготовці кваліфікованих кадрів, розвитку наукових досліджень та інновацій, а також у формуванні активних громадян. Мета дослідження – проаналізувати переосмислення ролі освіти та університету у призмі філософсько-антропологічних концепцій. Протягом останніх десятиліть зростає усвідомлення необхідності адаптації цих інституцій до змін у світі. Ці зміни є суттєвими і від того, як ми зможемо переосмислити та реформувати систему освіти, залежить наше майбутнє. Ця стаття присвячена актуальній темі переосмислення ролі освіти та університету в сучасному світі. Зазначаються ключові проблеми, з якими стикається сучасна освітня система, включаючи швидкі технологічні зміни, глобалізацію та зміни в потребах ринку праці. Висвітлюються стратегії та ініціативи, спрямовані на адаптацію освіти та університетів до нових умов, такі як інноваційні методи навчання, міждисциплінарний підхід та активна співпраця зі суспільством. Досліджуються ключові аспекти переосмислення ролі освіти та університету, а також надається висновок щодо необхідності постійного вдосконалення та адаптації освітньої системи до сучасних викликів. Також у тексті статті наводяться і можливі негативні фактори і виклики, які будуть мати місце у майбутньому через впровадження кардинальних змін в уже усталені освітні процеси. Загалом, зміна ролі університетів та освіти в сучасному світі відображає їхню важливість як мотора прогресу та розвитку суспільства. Реалізація цих змін вимагає від університетів постійного адаптування та інноваційного підходу до навчання, щоб готувати студентів до складних викликів майбутнього. Ця стаття спрямована на педагогічних працівників, вчених, студентів та всіх, хто цікавиться майбутнім освіти та її впливом на розвиток суспільства. Спрямованість на інновації, гнучкість, міждисциплінарний підхід та партнерство зі суспільством є ключовими складовими, які допоможуть університетам відповісти на виклики та забезпечити якісну освіту для майбутніх поколінь. Запропоновані стратегії та підходи мають потенціал не лише змінити освітню систему, а й позитивно вплинути на розвиток суспільства в цілому. Прийняття цих змін вимагає спільних зусиль університетів, політичних урядів, громадськості та інших зацікавлених сторін.

Ключові слова: філософія освіти, освіта XXI століття, трансформація освіти, навчання, глобалізація, університет, інформаційне суспільство.

Актуальність теми дослідження

Сучасний світ швидко змінюється під впливом технологій, глобалізації та економічних перетворень, що вимагає від освіти та університетів адаптуватися до нових умов і відповідати потребам сучасного суспільства. Потреба у гнучкій, інноваційній та глобально-орієнтованій освіті стає все більш очевидною, але традиційні моделі навчання та вищої освіти залишаються обмеженими у відповіді на ці потреби.

Постановка проблеми

У сучасному світі, з його швидкими технологічними змінами, демографічними зрушеннями та складними глобальними викликами, освіта та університети зіштовхуються із серйозними викликами. Традиційні ролі і функції освіти та вищих навчальних закладів вимагають переосмислення, оскільки суспільство стикається з новими вимогами та очікуваннями.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Багато світових та вітчизняних мислителів та науковців звертали увагу на роль освіти та університету у сучасному світі: М. Нуссбаум, К. Ясперс, Б. Ріддінгс, Е. Тоффлер, Д. Белл, Н. Бойченко, Н. Дем'яненко, М. Зубрицька, В. Кремень, М. Рогожа, С. Курбатов, Т. Калюжна та ін. Однак питання актуальності не є досконало розкритим, враховуючі шалені темпи змін сьогодення.

Постановка завдань

Оглянути традиційні функції та завдання освіти та університету і їх відповідність сучасним потребам суспільства та ринку праці. Дослідити вплив інформаційних та комунікаційних технологій на навчальний процес та роль університетів у цьому контексті та обговорити можливі шляхи переосмислення ролі освіти та університету у сучасному світі, звертаючи увагу на інноваційні

Corresponding author:
[1] Державний торговельно-економічний університет (Київ, Україна)
E-mail: i.kyvlyuk@knute.edu.ua
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-1092-9126

підходи, потреби ринку праці, вплив технологій та виклики глобалізації.

Виклад основногоо матеріалу

Якою має бути освіта у XXI столітті? На яких принципах має ґрунтуватися постмодерна освіта? Розгортання епохи знань з кінця 1990-х років спричинило далекосяжні трансформації щодо напряму та акцентів формальної освіти, а також способів її забезпечення. На іншому рівні освітній дискурс також розвинувся у різноманітних, інноваційних напрямках, заснованих на знаннях. Цей розвиток відкрив множинність можливих футуристичних способів навчання, особливо у сфері онлайн-співпраці. Коротше кажучи, значення знань і навчання були і продовжують переосмислюватись. Окрім передачі важливих знань, роль освіти у розвитку людської особистості та забезпеченні участі в житті суспільства стає все більш складною і, водночас, більш важливою. Це одночасно є викликом і можливістю для галузі та її працівників.

"Глобалізаційні процеси відкривають кордони між державами і континентами, інтегрують досягнення різних культур в єдину культуру, часто уніфікуючи унікальні процеси. Університет опинився в епіцентрі трансформацій, провідною рисою яких є збільшення питомої ваги гранично широко зрозумілої соціально орієнтованої діяльності." – таку думку висловлюють М. Рогожа та С. Курбатов (Рогожа, Курбатов, 2017).

У той час як цифрова революція породила абсолютно нову економіку, економіка знань, її вплив, глобалізація в поєднанні з новою економікою та технологічними можливостями є неоднозначним і, можливо, проблематичним. Під виглядом "ефективності" та "професіоналізму" на системи державної освіти впливають численні внутрішні та зовнішні очікування. Політичні зміни змістили фокус державної освіти в бік таких цілей, як застосування нових технологій навчання або отримання вищих балів у міжнародних порівняльних тестах. Як наслідок, замість того, щоб стати ширшими, універсальнішими і плюралістичнішими, навчальні програми стали більш лінійними і уніфікованими, починаючи з дошкільної освіти і закінчуючи вищою освітою включно. Саме тому державні системи освіти стають дедалі більш раціоналізованими. Ці зміни, які беруть свій початок з кінця 1980-х років, відбулися на глобальному рівні, представляючи собою певний неявний порядок глобальної освітньої реформи. Цей пізній зсув у бік освітньої політики, орієнтованої на економіку, ще раз зміцнив позицію освіти, яка по суті розуміється як "продукт", а не як "суб'єктивний процес розвитку". Найбільш вражаючим описом цих тенденцій залишається книга Даніела Белла "Прихід постіндустріального суспільства" (Белл, 1996).

Белл розглядає освіту як ключовий елемент у переході до постіндустріального суспільства, де освіта стає основою для економічного та соціального успіху. Він підкреслює важливість набуття навичок, пов'язаних з інформаційними технологіями, а також розвиток критичного мислення та творчості.

У своїх дослідженнях Белл звертає увагу на те, що "сучасна освіта повинна бути адаптивною і гнучкою, враховуючи швидкі зміни в технологіях та суспільстві" (Белл, 1996). Він також акцентує на важливості життєвих навичок, таких як самодисципліна, співпраця та емпатія, які стають все більш важливими в постіндустріальному суспільстві.

Навчання, безумовно, є одним з найбільш змінних видів людської діяльності внаслідок цифрової революції з її доступністю інформації та знань у будь-який час і в будь-якому. По-перше, однією з найбільш очевидних змін є зміна балансу навчальної діяльності від викладача до здобувача знань, який відіграє більш активну роль, що призводить до необхідності для організацій переосмислити те, як люди навчаються. По-друге, на зміст навчання, ймовірно, глибоко вплинуть цифрові інновації, які принесуть більш системний погляд на навички та компетенції, в тому числі й навички, які необхідно набути, що вимагатиме від організацій переосмислення того, чого навчаються люди. По-третє, велика гнучкість цифрових інструментів дозволяє здійснювати навчальну діяльність майже будь-де і будь-коли на будь-якому пристрої, тому організаціям необхідно переосмислити, де і коли люди навчаються. Як висновок, навчання в цифрову епоху може стати основою креативного суспільства.

Щодо вищої освіти, то її характерними ознаками є "єдність соціального, культурного, економічного та наукового середовища, яке на основі системності та взаємодії формує певний інтегральний модернізаційний результат, що виявляється у процесах удосконаленого відтворення суспільства"; "для вищої освіти показовим є системне відтворення на високому інтелектуальному і культурному рівнях одночасно всіх елементів процесу набуття, відновлення і продукування

© Ігор, Кивлюк, 2024

знань: джерела знань (науки), носія знань (викладача), об'єкта та суб'єкта знань (здобувача)" (Калюжна, 2006).

Саме тому, існує потреба докорінно змінити спосіб проведення навчальних заходів. Замість моделі централізованого контролю, коли викладач викладає матеріал учасникам у повній аудиторії, тепер можливий більш підприємницький підхід до навчання завдяки використанню цифрових інструментів. Учасники можуть стати більш активними і самостійними здобувачами, а викладач виступає у ролі консультанта. Замість того, щоб ділити навчальні теми на окремі предмети, тепер можна зосередитися на темах і проектах, які пронизують усі дисципліни, використовуючи переваги зв'язків між різними галузями знань. Також традиційний поділ учасників за віком, статусом та досвідом стає застарілим у цифрову епоху, коли учасники різного походження заохочуються до спільної роботи над проектами, що дозволяє їм вчитися один в одного і вчитися, навчаючи один одного, включаючи знамениті ситуації зворотного наставництва, коли молодші навчають старших новим цифровим навичкам та компетенціям.

А що можна сказати про саму сутність навчання? Багато того, чого люди навчаються сьогодні, було розроблено для доцифрової епохи. Існує нагальна потреба змінити зміст навичок і компетенцій, які необхідно набувати і розвивати в цифрову епоху. Одна з причин очевидна: організації повинні готувати учасників з новими навичками та ідеями, необхідними для життя і роботи в цифровому суспільстві, і особливо зростаюче значення набутих навичок. Є й друга, більш тонка причина: нові технології змінюють не тільки те, що учасники повинні вивчати, але й те, що вони можуть вивчати. Існує багато ідей і тем, які завжди були важливими, але залишалися поза межами традиційного навчання, оскільки їх було надто складно викладати і засвоювати за допомогою доцифрових засобів навчання. Деякі з цих ідей тепер доступні завдяки творчому використанню нових цифрових технологій. Наприклад, здобувачі тепер можуть використовувати симуляції для вивчення новітніх способів діяльності та мислення, що ілюструється дедалі ширшим використанням доповненої та віртуальної реальностей для розвитку нових навичок і компетенцій. Деякі ідеї, які раніше були зарезервовані для кількох фахівців в університетах і дослідницьких центрах, можуть бути поширені і засвоєні набагато раніше набагато більшою кількістю людей завдяки онлайн-курсам.

Нарешті, і це, мабуть, найважливіше, існує нагальна потреба трансформувати навчальні програми таким чином, щоб вони менше зосереджувалися на речах, які потрібно знати, а більше - на стратегіях вивчення того, чого ви не знаєте. Оскільки нові технології продовжують прискорювати темпи змін у всіх сферах життя людей, навчання, щоб стати кращим здобувачем знань, набагато важливіше, ніж вивчення, наприклад, новітніх фінансових чи маркетингових інструментів.

У цифрову епоху навчання може і повинно стати щоденним і безперервним досвідом. Можливості для навчання існують не лише в школах чи університетах, але й вдома, у громадських центрах, практично будь-де. Експоненціальний розвиток коворкінгів по всій планеті є яскравим свідченням повсюдного поширення нових часових і географічних навчальних просторів. У цьому ж ключі узагальнення навчальних інструментів, розроблених для мобільних пристроїв, є яскравою ілюстрацією кардинальної зміни традиційного досвіду навчання, який в першу чергу визначався єдністю часу і місця.

Однак, чи матимуть запропоновані зміни негативний вплив на освіту в цілому? Всі ці зміни спонукають і до переосмислення ролі та статусу університету, які виявляються загальною діагностикою та прогностикою розвитку соціокультурної системи, що в свою чергу має не лише соціальні та політичні, але й антропологічні наслідки. Доречно, скажімо, згадати переконання Марти Нуссбаум, яка зауважує: "Сьогодні відбуваються радикальні зміни в тому, чому демократичні суспільства навчають молодь, і ці зміни ще повністю не осмислені. Держави та їх системи освіти, які прагнуть прибутку, безтурботно позбавляються від умінь, які потрібні для збереження життєздатності демократії. Якщо подібна тенденція не зміниться, скоро всі країни почнуть продукувати покоління корисних машин, а не повноцінних громадян, які здатні самостійно мислити, критикувати традиційний уклад і розуміти значення страждань і досягнень інших людей" (Nussbaum, 2016). Загрозливим наслідком сучасних процесів комерціалізації та комодифікації в університеті може стати зникнення "незалежного інтелектуала", який дає студентам приклад того, що значить бути вільним і як можна творити простори свободи в сучасних умовах.

В той самий час, трансформація ролі та сутності освіти та університету - це важкий, болісний і тривалий процес, рефлексії сприйняття якого присвячена відома праця Біла Рідінгса "Університети в руїнах". Рідінгс говорить, що "університет зараз перетворюються на принципово іншу інституцію, аніж це було раніше. Він більше не пов'язаний з національною державою, як основний виробник, захисник та розповсюджувач ідеї національної культури. Процеси економічної глобалізації принесли відносний занепад національної держави як головного джерела капіталу у світі. Внаслідок цього, університет перетворюється на транснаціональну бюрократичну корпорацію, яка або пов'язана з транснаціональними управлінськими утвореннями, на кшталт Європейського союзу, або ж функціонує незалежно за аналогією з транснаціональними корпораціями" (Readings, 1996).

Натомість, як і стверджував Жан-Франсуа Ліотар "знання виробляється і буде вироблятися задля того, щоб його продати; його споживають і будуть споживати заради того, щоб повернути назад у виробництво: в обох випадках мета одна – обмін" (Ліотар, 2000).

У 1980-х роках багато говорили про перехід від "індустріального суспільства" до "інформаційного суспільства". Природні ресурси та виробництво більше не будуть рушійними силами суспільства. Новим королем стала інформація. У 1990-х роках люди почали говорити про "суспільство знань". Вони почали усвідомлювати, що інформація сама по собі не принесе важливих змін. Ключовим моментом було те, як люди перетворювали інформацію на знання і керували цими знаннями. Зараз, у цифрову епоху, можна стверджувати, що навчання стане основою того, що можна назвати "суспільством творення". Успіх у майбутньому базуватиметься не на тому, скільки люди знають, а на їхній здатності мислити і діяти творчо. Поширення цифрових технологій підкреслило необхідність творчого мислення у всіх аспектах життя людей, а також надало інструменти, які можуть допомогти їм вдосконалюватися і винаходити себе. У всьому світі комп'ютерні та комунікаційні технології стимулюють новий підприємницький дух, створення інноваційних продуктів і послуг та підвищення продуктивності праці. Важливість добре освічених, творчих людей в організаціях є більшою, ніж будь-коли раніше.

Зігмунт Бауман пише, що університети сьогодні "...зіштовхнулись із необхідністю переосмислити і заново визначити свою роль у світі, який не потребує більше їхніх традиційних послуг, встановлює нові правила гри в престижність і впливовість, а також зі зростаючою підозрілістю дивиться на цінності, які відстоювали університети" (Bauman, 2013).

Висновки

Світ освіти завжди був плавильним котлом, горнилом змін. Він фактично перебуває в безпосередньому контакті з розвитком наших суспільств, незалежно від того, чи є вони демографічними, економічними, соціальними, культурними чи екологічними. Те ж саме стосується впливу технологічних і наукових інновацій на методи навчання і на інструменти, які ці методи все частіше використовують. Якщо взяти до уваги останні 25 років, то внесок технологічних і цифрових інновацій у методи навчання можна охарактеризувати як дуже значний. Сьогодні, після етапу, пов'язаного з впровадженням багатьох технологічних рішень, здається, що ми знову перебуваємо у фазі прискорення тенденції. Таким чином, створюються нові інструменти, а старі інструменти отримують нове життя або значно збільшують свою потужність. У висновку нашої статті підкреслюється, що переосмислення ролі освіти та університету стає невід'ємною частиною сучасного суспільства. Спрямованість на інновації, гнучкість, міждисциплінарний підхід та партнерство зі суспільством є ключовими складовими, які допоможуть університетам відповісти на виклики та забезпечити якісну освіту для майбутніх поколінь. Запропоновані стратегії та підходи мають потенціал не лише змінити освітню систему, а й позитивно вплинути на розвиток суспільства в цілому. Прийняття цих змін вимагає спільних зусиль університетів, політичних урядів, громадськості та інших зацікавлених сторін.

Список використаних джерел

Белл Д. Прихід постіндустріального суспільства. Сучасна зарубіжна соціальна філософія. Київ : *Либідь,* 1996. С. 202.

Калюжна Т. Основні напрями розвитку вищої освіти України у XXI столітті. *Вища освіта України.* 2006. Додаток 3. Т. 4 С. 106–114.

Ліотар Ж.-Ф. Постмодерністська ситуація. Після філософії: кінець чи трансформація? Київ : *Четверта хвиля*, 2000. С. 71–90.

© Ігор, Кивлюк, 2024

Рогожа М., Курбатов С. Місія університету в західноєвропейській культурі (етичні та соціологічні аспекти). *Філософія освіти.* 2017. № 2 (21). С. 40.

Bauman Z. The Individualized Society [Електронний ресурс]. - Режим доступу: https://books.google.com.ua/books/about/The_Individualized_Society.html?id=ivFAfmSxrF0C&redir_esc=y (дата звернення: 10.04.2024). - Назва з екрана.

Nikitenko Vìtalina, Regina Andriukaitiene, Valentyna Voronkova, Olga Kyvliuk. Formation and development of smart society as high-minded, high-tech and high-intelligent community. *Humanities Bulletin of Zaporizhzhia State Engineering Academy. 2*017. С. 71-25.

Nussbaum M. Not for Profit: Why Democracy Needs the Humanities [Електронний ресурс]. - Режим доступу: https://press.princeton.edu/books/paperback/9780691173320/not-for-profit (дата звернення: 10.04.2024). - Назва з екрана.

Readings B. The university in ruins [Електронний ресурс]. - Режим доступу: https://books.google.com.ua/books?id=ifoPEAAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=uk#v=onepage&q&f=false (дата звернення: 15.04.2024). - Назва з екрана.

References

Bell, D. (1996). The advent of post-industrial society. Modern foreign social philosophy. Kyiv: Lybid. 202.

Kalyuzhna, T. (2006). Main directions of development of higher education of Ukraine in the 21st century. Higher education of Ukraine. Appendix 3, Vol. 4. 106–114.

Lyotard, J.-F. (2000). The postmodern situation / After philosophy: end or transformation? Kyiv: The Fourth Wave. 71–90.

Rogozha, M., Kurbatov, S. (2017). The mission of the university in Western European culture (ethical and sociological aspects). Philosophy of education. 2 (21). 40.

Bauman, Z. (2024). The Individualized Society [Electronic resource]. - Access mode: https://books.google.com.ua/books/about/The_Individualized_Society.html?id=ivFAfmSxrF0C&redir_esc=y (access date: 04/10/2024). - Title from the screen.

Nikitenko, Vìtalina, Regina, Andriukaitiene, Valentyna, Voronkova, Olga, Kyvliuk (2017). Formation and development of smart society as high-minded, high-tech and high-intelligent community Humanities Bulletin of Zaporizhzhia State Engineering Academy. 71-25.

Nussbaum, M. (2024). Not for Profit: Why Democracy Needs the Humanities [Electronic resource]. - Access mode: https://press.princeton.edu/books/paperback/9780691173320/not-for-profit (access date: 04/10/2024). - Title from the screen.

Readings, B. (2024). The university in ruins [Electronic resource]. - Access mode: https://books.google.com.ua/books?id=ifoPEAAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=uk#v=onepage&q&f=false (access date: 04/15/2024). - Title from the screen.

Ihor, Kyvliuk – PhD student at the Department of Philosophy,
Sociology and Political Science, State University of Trade and Economics (Kyiv, Ukraine)
E-mail: i.kyvlyuk@knute.edu.ua
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-1092-9126

RETHINKING THE ROLE OF EDUCATION AND THE UNIVERSITY IN THE LIGHT OF PHILOSOPHICAL AND ANTHROPOLOGICAL CONCEPTS

Abstract

The importance of education and universities in the 21st century cannot be overstated. Education is the key to personal development, social mobility and economic prosperity. Universities and the educational system play a crucial role in social development and shaping the future, in training qualified personnel, developing research and innovation, and in creating active citizens. The purpose of the research is to analyze the rethinking of the role of education and the university in the prism of philosophical and anthropological concepts. Over the past decades, there has been a growing awareness of the need to adapt these institutions to changes in the world. The importance of these changes cannot be overestimated, and our future depends on how we rethink and reform the education system. This article is dedicated to the topical issue of rethinking the role of education and universities in the modern world. It identifies the key challenges facing the modern education system, including rapid technological change, globalization and changing labour market needs. It highlights strategies and initiatives aimed at adapting education and universities to new conditions, such as innovative teaching methods, interdisciplinary approach and active cooperation with society. The key aspects of rethinking the role of education and universities are explored, and the author concludes that the educational system needs to be constantly improved and adapted to modern challenges. The article also outlines possible negative factors and challenges that will occur in the future due to the introduction of fundamental changes in the already established educational processes. In general, the changing role of universities and education in the modern world reflects their importance as a driver of progress and development of society. Implementation of these changes requires universities to constantly adapt and innovate

their teaching approach to prepare students for the complex challenges of the future. This article is aimed at educators, academics, students and anyone interested in the future of education and its impact on society. Focus on innovation, flexibility, interdisciplinary approach and partnership with society are key components that will help universities to meet the challenges and provide quality education for future generations. The proposed strategies and approaches have the potential not only to change the educational system, but also to positively influence the development of society as a whole. Adopting these changes requires a joint effort between universities, political governments, the public and other stakeholders.

Keywords: philosophy of education, education of the 21st century, transformation of education, learning, globalization, university, information society.

© The Author(s) 2024
This is an open access article under
the Creative Commons CC BY license

Received date 07.03.2024
Accepted date 25.03.2024
Published date 07.04.2024

How to cite: Ігор, Кивлюк. Переосмислення ролі освіти та університету у призмі філософсько-антропологічних концепцій. Humanities studies: Collection of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia : Publishing house “Helvetica”, 2024. 19 (96). P. 49–54.
doi https://doi.org/10.32782/hst-2024-19-96-05

© Ігор, Кивлюк, 2024

УДК 004.8:111.62
DOI https://doi.org/10.32782/hst-2024-19-96-06

ТЕХНОЛОГІЇ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ТА ЇХ ВПЛИВ НА БУТТЄВІСТЬ ЛЮДИНИ

МИКОЛА, КОЗЛОВЕЦЬ[1]

Анотація. Інформаційно-комунікативні та цифрові технології, штучний інтелект перетворюють практично всі сфери суспільного життя, докорінно змінюють форми і зміст життєдіяльності людей, створюють надзвичайний потенціал для інновацій і творчості. Водночас швидкий розвиток новітніх технологій несе в собі й потенційні загрози буттєвості людини, то критично важливим є осмислення техногенних викликів сучасності. **Мета статті** – дослідити феномен штучного інтелекту та його вплив на сучасні реалії людського буття. **Теоретико-методологічну основу статті** склали принципи світоглядного та методологічного плюралізму, гуманізму, компаративності й незаангажованості. З конкретно-наукових методів використано методи аналізу й синтезу, моделювання і прогнозування, системного і структурного аналізу, синергетичного підходу. Амбівалетний підхід застосовано для осмислення впливу новітніх технологій на людину, ставлення до яких може бути від ейфорії й сакралізації до демонізації та алармізму. **Висновки та перспективи подальших досліджень.** Інформаційно-комунікативні технології, цифровізація і роботизація сформували нову реальність сучасного світу, ведуть до соціокультурних змін соціуму, створюють широкий спектр впливу на буттєвість людини. З одного боку, технології штучного інтелекту, впливають на біологічну, соціальну, ментальну й духовну сутність людини, відкривають для людей нові адаптаційні можливості та особистісні перспективи, а з другого, – призводять до формування низки деструктивних соціальних феноменів, ускладнюють процес комунікації та взаємовідносин з іншими суб'єктами, адаптації до мінливого соціотехнологічного середовища, втручання в приватне життя, виключення окремих осіб і груп населення зі звичних для них соціальних зв'язків, практик та способу життя і, як наслідок, породжують соціальне відторгнення. Нині йдеться про архіважливість глобального розвитку світу, який має дати відповідь на техногенні виклики сьогодення, забезпечивши розвиток науки й технологій штучного інтелекту у гармонії з інтересами кожного індивіда. Аргументовано, що тектонічні зрушення в напрямі формування цифрового суспільства вимагають системної трансформації гуманітарної сфери, її техногенно-гуманістичного спрямування.

Ключові слова: інформаційн-комунікативні технології, штучний інтелект, Інтернет, технофобія, людина, постлюдина, трансгуманізм, гуманітарна парадигма.

Постановка проблеми. Стрімкий розвиток та широке використання технологій штучного інтелекту (ШІ) змінюють більшість сфер суспільного життя, насамперед економіку, транспорт, управління, освіту. Тенденція на пріоритетність і домінування технологічного виміру людського буття дедалі більше поглиблюється й розширюється. Масштабне впровадження систем штучного інтелекту впливає на фізичні, соціальні, культурні, психічні, інтелектуальні та інші значимості суспільства й людини. При цьому штучний інтелект сьогодні втрутився «в святая святих», в ту сферу, яка робить людину розумною, а людський соціум виділяє з будь-яких інших біологічних спільнот. Активування потенціалу генеративного штучного інтелекту загострює старі й породжує нові моральні, гуманітарні, світоглядні проблеми, змінює уявлення людини про саму себе, сенс і норми свого життя.

У зв'язку з цим актуалізується дослідження технологій штучного інтелекту та їх впливу на соціальну реальність й буття людини.

Мета статті – дослідити феномен штучного інтелекту та його вплив на людське буття, осмислити потенційні загрози буттєвості людини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика штучного інтелекту інтегрована в широкий філософський, культурологічний, психологічний, педагогічний і правовий контексти. У західній філософії вона присутня передусім у так званих «антисцієнтистських» напрямках філософії, таких, наприклад, як філософія життя і екзистенціалізм, у працях теоретиків «глобально-екологічного катастрофізму», зокрема, А. Печчеї, Д. Медоуза, Дж. Форрестера, П. Ерліха, А. Дж. Бахма, Г. Гардіна. Дослідженнями новітніх технологій, феномену штучного інтелекту та зумовлених ним викликів для людства займаються такі зарубіжні науковці, як Ентоні Агіре, Дарен Аджемоглу, Сем Альтман, Деніел Ґ. Бобров, Нік Бостром, Рональд Вейн, Джозеф Вейценбаум, Стів Возняк, Іван Гавел, Стівен Гокінг, Джеффрі

Corresponding author:
[1] Житомирський державний університет імені Івана Франка (Житомир, Україна)
E-mail: mykola.kozlovets@ukr.net
ORCID: https //orcid.ord/0000-0002-5242-912X

Гінтон, Митио Каку, Річард Карп, Кеннет Колбі, Рей Курцвейл, Джарон Ланьє, Марвін Мінський, Дональд Мічі, Ганс Моравек, Аллен Ньюелл, Натан Рочестер, Артур Семюель, Дон Тапскотт, Алан Тюрінг, Юваль Харарі, Альберт Фейгенбаум, Лекс Фрідман, Клаус Шваб, Клод Шеннон та інші.

Інноваційні технології штучного інтелекту, семантичне моделювання на основі генеративного ШІ та залучення його в різні суспільні практики досліджуються й українськими науковцями. Серед них слід назвати насамперед таких дослідників, як О. Баранов, С. Барановський, О. Білокобильський, С. Ботвіновська, С. Водолазька, В. Глушков, І. Девтеров, О. Дзьобань, В. Дудар, М. Кисельов, Т. Крайнікова, О. Краковецький, Д. Ланде, Д. Лубко, Б. Малиновський, Ю. Мєлков, О. Мороз, С. Шаров, А. Шевченко. Процеси цифровізації суспільства, можливості використання ШІ в менеджменті та маркетингу досліджують В. Воронкова, М. Глибовець, А. Золотова, Н. Ковтун, М. Козловець, В. Косєвцов, С. Крилова, І. Лук'янець, Т. Ніколаєнко, Р. Окрепкий, О. Олецький, В. Остроухов, К. Покотило, Б. Погореленко, О. Пунченко, О. Рубанець, В. Слюсар, Н. Хамітов, В. Хавроненко, С. Хрупович.

Новітні тенденції переходу до інформаційних технологій в системі освіти, впливу технологій ШІ на освітні реформи та соціалізацію особистості розглядають у своїх працях О. Бабич, О. Базелюк, О. Бородієнко, І. Гончарова, Т. Єрошенко, В. Кириченко, Т. Крайнікова, В. Кремень, С. Клепко, О. Козлов, Ю. Кондратенко, В. Нікітенко, О. Петроє, П. Саух, І. Саух, О. Соснін, О. Топузов, Р. Халіков, В. Чайка, Т. Шадюк, А. Шишок, А. Юрченко, А. Яровий та інші дослідники. Правові аспекти ШІ, захисту прав людини під час використання його технологій піднімаються в роботах Т. Каткова, О. Петріва, О. В. Турути, О. П. Турути.

Водночас проблематика трансформації людської сутності під впливом новітніх технологій та викликів, які несе штучний інтелект, залишається відкритою для дискусій й потребує подальшого наукового осмислення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сьогодні штучний інтелект (англ. *artificial intelligence – AI*), за версією словника Collins, є одним із найпоширеніших термінів у світі (Addley E., 2024). Незважаючи на те, що сам термін «штучний інтелект» був уперше використаний у 50-х рр. XX ст. американським інформатиком та винахідником мови програмування LISP Джоном Маккарті (McCarthy, John, 1988, c.224–229), й досі спостерігаємо різні його тлумачення. Дослідники наполегливо здійснюють спроби синтезувати й обґрунтувати визначення, яке б відтворювало актуальні уявлення про ШІ.

Аналіз літератури свідчить, що термін «штучний інтелект» стосується теорії та розробки комп'ютерних систем, здатних виконувати завдання, які зазвичай вимагають людського інтелекту, наприклад зорове сприйняття, розпізнавання і переклад мови, ухвалення рішень, безпілотні автомобілі тощо [29]. Під штучним інтелектом розуміють «властивість автоматичних систем брати на себе окремі функції інтелекту людини, наприклад, вибирати й ухвалювати оптимальні рішення на основі раніше отриманого досвіду й раціонального аналізу зовнішніх впливів» (Мороз, 2002, с. 742). Український дослідник О. Баранов, проаналізувавши численні дефініції ШІ та їх суперечності, запропонував наступне визначення: «Штучний інтелект – це певна сукупність методів, способів, засобів та технологій, насамперед, комп'ютерних, що імітує (моделює) когнітивні функції, які мають критерії, характеристики та показники еквівалентні критеріям, характеристикам та показникам відповідних когнітивних функцій людини» (Баранов, 2023 с. 46).

Отже, штучний інтелект – це метод змусити комп'ютер або програмне забезпечення «мислити» як людський розум. Наразі технології штучного інтелекту використовується в багатьох галузях, включаючи промисловість, транспорт, фінанси, управління, охорону здоров'я, освіту та інші. Наприклад, в медицині ШІ змінює контакти між лікарем та пацієнтом, допомагає швидше й точніше встановлювати діагноз, прискорювати і спрощувати пошук ліків, контролювати пацієнтів за допомогою віртуальних медсестер. Сьогодні штучний інтелект створює тексти, картинки, музику, відео тощо. Він допомагає оцифровувати підручники, писати наукові статті й виявляти плагіат, оцінювати емоції студентів, відкриває нові можливості для навчання. Чинник ШІ особливо важливий у гуманітарному дискурсі, оскільки демонструє можливість використання тих чи інших ідей, незалежно від того, що мали на увазі самі автори поняття. Прогнозується, що нові інструменти ШІ в майбутньому матимуть величезний вплив на наші думки і світогляд, релігію, історію та закони, створюватимуть абсолютно нові ідеї й культуру (Бостром Нік 2020.

© Микола, Козловець, 2024

408 с.; Chomsky, Roberts, 2023; Russell, & Norvig, 2020).

Уже сьогодні Інтернет, персональні комп'ютери, відео- й аудіоапаратура формують незвичну сферу буття людини – «віртуальну реальність», яка ґрунтується на технологічному існуванні об'єднуючого «всіх і вся» «віртуального простору». Людина перебуває в синтетичній реальності, яка складається із двох взаємопов'язаних частин – традиційної, некомп'ютерної і віртуальної, комп'ютерно-мережевої. Позбавлений природності живого, безпосереднього спілкування, неповторного трепету духовності й емоційності, цей комп'ютеризований простір породжує й формує механічну людину, яка функціонує за законами механіки і в діяльності якої основне місце дедалі більше посідає взаємодія з апаратними засобами. Специфіка цього інобуття виявляється в тому, що свідомо створене людиною, воно переростає у самодостатню, суверенну силу, яка виходить з під контролю й управління її творця. Як частина великої комп'ютерної системи, індивід виявляється здатним відкликатися і діяти тільки відповідно до закладеної програми. Реальне життя немов би позбавляється живого начала й уподібнюється зміні комп'ютерних картинок, в яких немає місця любові, співчуттю, співпереживанням (Ілон Маск назвав найбільшу загрозу для людства, 2024: Козловець, 2024, с. 289-292; Шнайдер, Кірк Дзж., 2021. 240 с.; Davenport & Ronanki, 2018). Складні техніко-технологічні пристрої, які перетворили наш світ, аж ніяк не допомагають оволодівати багатством духовних надбань людства, культурою теоретичного мислення тощо.

Завдяки цифровізації та розвитку віртуальної реальності, яка уже в багатьох аспектах заступає фізичну, людство змінюється в сутнісному та екзистенційному вимірах. Так, самоназви людини постіндустріального та інформаційного суспільств характеризують усвідомлення її здобутків та діяльності у контексті творення, опосередковано вказують на певні зсуви реальності, що визначають напрямки більш глибоких і латентних змін в людині: Homo Economicus, Homo Politicus, Homo Ludens, Homo Deus, Homo Cogitans, Homo Technicus, Homo Computus, Homo Digitalis, Homo Communicus, Homo Emojis (Emoticons), Homo Consumericus and at last Post-humans. Феномени цифровізації індивідуальної та суспільної сфер життя набувають ознак аутопоезисності, здатності розвиватися надалі автономно, що породжує критичний дискурс в антропології, заперечує її аксіомні істини та ускладнює прогнози щодо майбутнього людства (Шадюк,2022, с.147-157).

Останнім часом застосування технологічних реалізацій ШІ розширюється на сферу креативної діяльності людини. Поява нейронних мереж, здатних здійснювати швидку обробку великих обсягів інформації та давати більш-менш обґрунтовані й змістовні відповіді під час «спілкування» з людиною, відкриття публічного доступу до ChatGPT змушує замислитися над місцем людини у світі штучного інтелекту, який нібито спроможний генерувати знання і таким чином перевершувати своїх творців (Chomsky, Roberts, 2024).

Власне, цього не заперечують й «архітектори» масштабної цифровізації, акцентуючи на низці ризиків як для людини, так і для суспільства загалом [27; 28]. Так, американський футуролог, фахівець з комп'ютерних наук Рей Курцвейл зазначає, що ми навіть не помітимо, як почнеться епоха сингулярності – коли розвиток інформаційних технологій буде вже такою густиною, що невідомо: ми ними керуємо чи вони нами. Навіть уже зараз у багатьох виникає відчуття, що людьми керують інформаційні технології (Kurzweil, Ray, 2005).

Прихильники сингулярності очікують, що поява технологічних творінь, які перевершать людський інтелект, стане переломним моментом в історії, набагато важливішим, ніж попередні технологічні прориви. Прогнозується перетворення штучного інтелекту в надрозум, вихід його з-під контролю, коли суспільство взагалі може перестати контролювати нейромережу (Human Brain/Cloud Interfaceб, 2019). Свого часу «хрещені батьки» ШІ констатували, що поточні системи штучного інтелекту вже демонструють ознаки тривожних можливостей, які вказують шлях до появи автономних систем, котрі можуть планувати, переслідувати цілі та діяти у світі («Хрещені батьки» штучного інтелекту остерігаються, що він може вийти з-під контролю, 2024). Стверджується, що з досягненням певної потужності ШІ стане «творчою особистістю» і буде здатний почати самонавчатися, самоусвідомлювати себе, тобто знайти душу, а «друга природа» цілком може знищити «першу» (Сакварелідзе, 2024; Russell, & Norvig, 2020). Ще в 2014 р. теоретик-фізик Стівен Гокінг в інтерв'ю BBC попереджав: «Розвиток штучного інтелекту може означати кінець людської раси» (Stephen Hawking warns artical intelligence cjuld end mankind). У ЗМІ навіть з'явилися повідомлення про реальні зазіхання ШІ

на життя людни (Дрон, керований штучним інтелектом, вбив оператора під час випробувань).

Безперечно, вражаюча швидкість розвитку технологій ШІ задає тренд на можливе все більше злиття людини з дедалі потужнішими інтелектуальними машинами. Наприклад, мобільність і співмірність, відповідність до людського мозку й органів почуттів робить цифрові мобільні пристрої якби продовженням людини, що, з одного боку, багаторазово підсилюють її специфічно людські якості й здібності, а з другого, – звільняють людський мозок від його звичних функцій із не цілком передбачуваними наслідками, насамперед зі здатністю до накопичення, аналізу та передачі інформації. Швидкість, з якою це відбувається, змушує припустити, що ми є свідками чергового революціонізуючого процесу, результатом якого може стати симбіоз людини й інтелектуальної машини, що супроводжуватиметься глибокими трансформаціями соціуму, а можливо, й особистості (Shestakova, Polanski, 2018. c. 412-417).

Оскільки нейромережі продовжують інтеграцію до людської мережі та суспільства, то вони стають продовженням інтелектуальної діяльності людей, сприяють розширенню обріїв нашого розуму. З'являються нові потреби, задоволення яких робить людину залежною від ШІ. Найпростіший випадок: можна не знати таблицю множення, але стати залежним від наявності калькулятора, його справності й уміння ним користуватися. Як наслідок, виникає функціональна неграмотність, лінь. Заощаджуючи життєві ресурси і, в кінцевому підсумку, зберігаючи життя, лінь стає виправдоною ще в одній сфері людської діяльності. Але, згідно із законами діалектики, поступово виникне нова структура суспільства: воно поділиться на відносно невелику групу творців-управителів, здатних керувати штучним інтелектом і визначати свою долю, і масу лінівців, утриманців, безвідповідальних людей, спроможних лише обирати з того, що їм запропонують (Філософія науки, техніки і архітектури в гуманістичному вимірі, 2023, с. 87–90).

Незважаючи на те, що для позначення новітніх технологій активно використовується термін «генеративний», насправді він не означає творчий. Штучний інтелект не створює нових даних чи знань : він або обробляє наявну інформацію, або слідує певним наперед заданим шаблонам, наприклад, імітуючи стиль того чи іншого науковця або письменника. В цьому контексті ШІ значно відрізняється від людського, тому використання для його позначення саме іменника «інтелект», хоч і вже усталене, на думку деяких дослідників, термінологічно є сумнівним. Дж. Ланьє, відомий винахідник сучасності, навіть стверджує, що використання такого терміну є оманливим і небезпечним, бо жодного «штучного інтелекту» насправді не існує: новітні програми на зразок GPT-4 лише відтворюють та комбінують ту роботу, яку до того зробили люди; вони можуть, скажімо, знаходити приховані узгодженості в людських творіннях, але не створювати щось самостійно (Lanier J. 2023). Тут перед нами своєрідна інтелектуальна аберація, коли не програму оцінюють з позицій людського розуму, а, навпаки, можливості останього визначають, виходячи з успіхів програмування. Подібне мало місце у психології біхевіоризму, коли в світлі успіхів фізіології алгоритм поведінки людини оцінювали за схемою «стимул-реакція».

Тому поширення інформаційних технологій, які ми позначаємо терміном «штучний інтелект», ще не свідчить про здатність машин «мислити». Машина у принципі не може «мислити» відкрито, нестандартно, виходячи за межі суто розумних міркувань і формальної логіки, властивої класичному типу раціональності. Відкритість як характеристика винятково людського мислення характеризується такими рисами, як нелінійність і поліпарадигмальність, критичність й автономність, що є практично недосяжною для машинних технологій за визначенням. Втім, відповідно до ідей «відкритої науки», безпосередньо пов'язаною з ідеалами гуманізму, новітні технології штучного інтелекту можуть значно допомогти людині, беручи на себе «нелюдські» операції і типи робіт (Дзьобань, 2021, с.9-19); Воронкова, Нікітенко, 2022, с. 230-287; Harari; Mok, Zinkula, 2022: Pause Giant AL Experiments: An Open Letter, 2023: Roose K. 2023). Справа лише в тому, щоб людина могла правильно сприймати та позиціонувати як себе, так й ті технології, які вона використовує, адекватно оцінювати як свої здібності, так і можливості та перспективи розвитку новітніх технологій. В будь-якому разі, можна стверджувати, що ШІ є «закритим» феноменом: навіть його здатність навчатися все ж таки базується на певних програмах і наборах інструкцій.

Йдеться про іншу якість людського існування, коли людське може злитися зі штучним, що здається фантазією. Подальший розвиток призведе до заміщення людей, як творців програм, штучним інтелектом. Останній буде визначати,

© Микола, Козловець, 2024

в якому напрямі мають розвиватися суспільство загалом й людина зокрема. Але повного підпорядкування, на нашу думку, не відбудеться. На якомусь етапі неминучою буде боротьба людей зі ШІ. Будь-які знаряддя підпорядковують людину собі, спрямовують її розвиток у певному напрямі. Однак і людина пристосовує знаряддя для своїх потреб, особливостей свого тіла й мислення. Так, Дж. Кларк основне завдання ШІ вбачав у створенні образного середовища, він не повинен підміняти людину чи заміняти її у вирішенні інтелектуальних завдань. Цілком ймовірно, що саме «занурення» людини в створене штучним інтелектом образне середовище спричинить «пробудження» в ній інтуїції та активізує її інтуїтивне мислення (David, 2002).

Свобода людини виявляє себе в навчанні й творчості, у виході за межі наявного буття. У творчості відбуваються переходи в нові сфери дійсності. Штучний інтелект теж може виходити за межі наявного. Однак неможливо передбачити все, що за межею існуючого. Існують точки біфуркації, невизначенності. Як і неможливо передбачити всі наслідки та небезпеки від діяльності ШІ. У цьому контексті набуває поширення термін «живе знання», яке протиставляється традиційному технократичному мисленню. Останнє позбавлене адекватного світоуявлення, живого ставлення до дійсності. Воно вириває окремі події із повноцінного життєвого контексту, завдяки чому з'являється примат цілі над засобами, смислами і загальнолюдськими цінностями, смисла над буттям і реаліями світу, техніки над людиною та її життям. Технократичне мислення – це мислення, якому чужі розум, рефлексія, любов до життя в усіх його проявах (Дзьобань,2021, с. 9-19; Floridi, & Chiriatti, 2020, с.681–694; Mielkov, 2023). Тому будь-які спроби вдосконалення людини неминуче зазнають невдачі, бо навіть якщо й можна поліпшити тіло, то не можна чіпати людський дух (Харарі, 2022, с. 521). Без сумніву, в майбутньому штучний інтелект відіграватиме дуже велику роль, але не зникне й потреба в унікальності людської думки.

Перед нами тут своєрідна інтелектуальна аберація, коли не програму оцінюють з позицій людського розуму, а, навпаки, можливості останього визначають, виходячи з успіхів програмування. Має місце різне розуміння інтелекту в науці і самого мислення. Суть в тому, що основою мислення людини є зовсім не алгоритм чи створення нових алгоритмів, а їх вдосконалення. Навіть там, де творці ШІ йдуть шляхом пошуку нового рішення самою машиною, у неї нема критерія для відбору адекватних алгоритмів, якими в людині є практика. Тобто, людина кожний раз шукає конкретне вирішення проблеми в реальному світі, а не в базі даних, навіть якщо йдеться про Big Data. Так, вчений, який діє в просторі уяві, спирається не на алгоритми, а на категорії мислення. І формами мислення категорії є тому, що це принципи дії, які дозволяють кожний раз ухвалювати адекватні ситуації рішення. Людський вибір базується на цілепокладанні, і мета визначає пошук конкретних засобів і способів її досягнення, інколи парадоксальних, в чому проявляє себе творче мислення. Тому не тільки випадковість, а й свобода волі людини вбудовані в підґрунття творчості, тоді як ШІ може запропонувати лише довільний вибір, виходячи із зовнішньо заданих критеріїв. Зрозуміло, що в добу новітніх технологій на людину вже дивляться крізь оптику складної технологічної системи, а на її розум як аналог суперкомп'ютера.

Можливості ШІ не статичні, а зростають експоненціально у міру розвитку технологій. Так, розроблений дослідницькою лабораторією OpenAI генеративний штучний інтелект (ГШІ), як різновид штучного інтелекту, уже тепер може спілкуватися з людьми, створювати новий контент (зображення, текст, аудіо та відео), що майже не відрізняються від творінь людини, імітувати тим самим її творчі процеси. Зростання його можливостей буде впливати на переосмислення людського знання, прискорювати зміни в структурі нашої реальності та реорганізувати політику й суспільство. Відомі інтелектуали Г. Кіссінджер, Е. Шмідт і Д. Гаттенлохер на сторінках The Wall Street Journal Уолт Стріт (24 лютого 2023 р.) виклали Маніфест занепокоєння можливими наслідками неосмисленого і неконтрольованого поширення ШІ. Генеруючі системи штучного інтелекту, на їх думку, здатні стати незрозумілими навіть своїм винахідникам. З кожною новою системою постають нові можливості, чиє походження і призначення незрозумілі. Надскладний ШІ, по суті, поглиблює людське знання, а не людське розуміння – явище, яке практично повністю суперечить всій сучасній епосі після Просвітництва. Водночас ШІ, поєднаний з людським розумом, виступає потужнішим засобом відкриття, ніж суто людський розум. В результаті наше майбутнє тепер містить цілком новий елемент таємниці, ризику і сюрпризу. Тому

треба розробити нові концепції людської думки і взаємодії з машинами, і саме це є головним викликом епохи штучного інтелекту (Козловець 2023. с.17-19).

Ймовірно, в найближчому майбутньому «бунт» роботів людству не загрожує, оскільки роботоконструкції не настільки досконалі, щоб могли самостійно планувати і виконувати покладені на них функції. Машинобудування поки що розвивається значною мірою автономно від high-tech, симбіозу між ними немає. Та й рівень програмного забезпечення не є настільки досконалий, аби ШІ міг сам ставити завдання та їх виконувати.

Про онтологічний аспект зрушення «зростаючої технологізації людини» і «персоніфікації технології» у бік кіборгизації, що розвивається на межі між людиною і нелюдською істотою, у незавершеності, спрямованій у майбутнє історії, свідчать популярні нині ідеї постлюдині й постгуманізму. Ідея постлюдини пов'язана з тим, що біотехнології в сучасних умовах набувають здатності змінювати плоть будь-яких видів за заданими параметрами. Люди, як й інші біологічні організми, піддаються трансформації, але як буде застосована енергія останніх, залежить від характеру суспільства, що її відкриє й використає.

Постлюдина – це штучна істота, створена людьми, біолюдина, що виникла завдяки неприродній спадковості, управляється механічно чи електронно, зберігаючи свою біологічну функцію. Кіборг перевершує межі витривалості, інтелекту та життєвої сили людини, долаючи нинішні обмеження і перетворюючись на ідеальну, нескінченну надлюдину. Це технологічна адаптація сходження до безсмертя. Поки віртуальне тіло підключено до Інтернету в просторі кіборга, вважається, що людина існує одночасно у двох видах реальностей, причому не тільки її тіло існує у фізичній сфері, а й її розум взаємодіє з фізичними субстанціями (Костенко, 2008. 112 с.).

Попри певні побоювання, експерти стверджують, що ШІ не може власноруч спричинити апокаліпсис. Вони наголошують, що людська здатність використовувати нейромережі буде розвиватися разом з алгоритмами. Припущення, що нейромережі та машини розвиватимуть власну волю, є не стільки прагматичною оцінкою реальних ризиків новітніх технологій, скільки підігрітим науковою фантастикою надмірним страхом. Це не потенційний кінець глобальної людської історії, а лише кінець тієї її частини, в якій домінує людина. Експоненціональними кроками рухаються не лише технології, а й самі зміни, які є продуктом не тільки технологій, а й інших факторів розвитку (Позов, 2024; Davenport, 2018, с. 114–123). Трансгуманізм як напрям саме і виник на ґрунті ідеї недосконалості людського розуму, який за допомогою НБІК-технологій начебто буде замінений перспективним штучним аналогом. Він є своєрідною формою глобальної містифікації, об'єктивною видимістю, в основі якої успіхи науки і науково-технологічний фетишизм, коли маси людей, як і самі творці «нейромереж», екстраполюють на них свої творчі здібності.

Зазначимо, що людству загалом притаманні алармічні настрої щодо розвитку технологій штучного інтелекту. Втім філософський і соціально-гуманітарний аналіз феномена ШІ демонструє більш оптимістичну картину, за якої будь-які технології у принципі аж ніяк не здатні певною мірою «замінити» собою людину (Філософія науки, техніки і архітектури в гуманістичному вимірі, 2023, с. 106). Технології ШІ, як уже зазначалось, працюють винятково на обмеженій кількості завдань і в контрольованому середовищі. І те, що ми маємо зараз, навіть ChatGPT, є ШІ так званого вузького типу. Однак це не означає, що ми не побачимо ту чи іншу форму суперінтелекту в майбутньому який перевищить розумові здібності будь-якої людини та людства в цілому (Краковецький, 2024. 192 с.).

Слід погодитися, що далеко не завжди ШІ служить засобом для досягнення раціональних цілей. Наприклад, застосування технологій штучного інтелекту у військовій сфері цілком може призвести до катастрофічних наслідків планетарного масштабу. ШІ дійсно робить людину значно потужнішою, але ця потуга цілком може призвести і до смерті людства, що навряд чи буде свідчити про те, що людство стало набагато розумнішим як тоді, коли воно вело війни без застосування технологій штучного інтелекту (Бостром Нік, 2020. 408 с.).

Зрозуміло, що завдяки новітнім технологіям ШІ зазнаватимуть фундаментальних змін способи організації трудової діяльності. У результаті звільнення від небезпечних і монотонних видів робіт людина зможе присвятити себе творчим, соціально цінним аспектам праці, які створюють сенси і додаткову цінність для економіки, культури та суспільства загалом. Водночас існують побоювання істотного зростання безробіття. Оскільки ШІ навчиться виконувати практично всі види робіт, то, на думку відомого бізнесмена Ілона Маска, з ринку

© Микола, Козловець, 2024

праці будуть витіснені мільйони людей, а рукотворний розум зрештою може зробити працю людини непотрібною. Щоправда, якщо люди захочуть, то вони матимуть роботу для особистого задоволення. Такий стан справ, за І. Маском, може бути як позитивним, так і негативним явищем: користь від ШІ полягатиме в позбавленні людей від праці; проте поширення рукотворного розуму може поставити під сумнів сенс існування людства) (Бровченко, 2024). Він закликав припинити розробку ШІ більш досконалого, ніж програмне забезпечення OpenAI GPT-4. Загальновизнаною серед дослідників стає ідея, згідно якої «програми штучного інтелекту неминуче дедалі більше зазіхатимуть на більш висококваліфіковані робочі місця» (Форд, 2016, с. 326). Навіть творча інтелігенція сприймає сьогодні штучний інтелект як загрозу своїй професійній діяльності. Темпоральне прискорення темпів розвитку цифрового світу робить реальною вже в найближчий час перспективу скорочення величезної сфери розумової праці до вкрай вузького сектора, де будуть затребувані лише найвищі форми креативності (фундаментальна наука, топменеджмент і т. п.) (Орос, 2024; George, 2009. 792 p.). Без сумніву, професіонали будуть затребувані й в майбутньому, але проблема в тому, чи зможуть вони вбудуватися в інформаційне диджиталізоване середовище. Тому однією із ключових навичок сьогодення і майбутнього є формування креативності.

Отже, тотальна цифровізація та прогресуючий розвиток інтелектуальних машин, постаючи одночасно як передумова, і як наслідок нових відносин у виробничій сфері, призводять до девальвації людської праці, зміни якості та обсягу ринку праці, ревізії уявлень про реалізацію в професії як базової цінності. Водночас нерівний доступ до новітніх технологій та навичок їх використання можуть призвести до збільшення цифрового «розриву», фрагментації різновікових груп, обмеженої здатності людей щодо їхньої адаптації до мінливого соціотехнологічного середовища. Щоправда, якщо сьогодні людина не зможе швидко пристосуватися до цифрових змін, то цілком можливо, що вже наступні покоління, народжені в умовах перманентної соціотехнологічної революції, не будуть настільки схильні до подібної фрагментації.

Впровадження технологій ШІ виявило й такі небезпеки як етичні колізії, конфіденційність даних, забезпечення прав людини на приватність, незахищеність індивіда, зниження культурного розвитку, поглиблення соціальної відчуженості, посилення процесів десоціалізації індивідів та соціально-психічна вразливість технологіями, які діють на основі «бездушних» алгоритмів (Корсунський, 2023. с. 6; Петрів; Турута, Турута, 2022, с. 49-54). Окрім того, внаслідок певного демонтажу «соціальної» держави частина людей буде позбавлена державної допомоги. Варто говорити й про наявність у частини працівників фобій, породжених недостатнім рівнем оволодіння ними новітніми технологіями.

Зазначене потребує нової стратегії запобігання цим та іншим викликам, які передбачає новий етап розвитку «Суспільства 5.0». Техносоціогенез у першій половині XXI століття, впровадження новітніх інформаційно-комунікативних технологій має відбуватиться на органічному поєднанні технологічного й гуманістичного, машинного та людського, лише на життєдайній платформі гуманітарної парадигми, яка є основою генетичного зв'язку знань, умінь, компетентностей, моральних імперативів та життєвих цінностей, що в сукупності сприяють індивідуальному розвиткові й соціалізації людини (Topuzov, Saukh, Saukh, & Ogrodzkca-Mazur, 2022, с. 60-69.) Тому нагальною необхідністю є розробка правових, політичних, етичних, культурних, екологічних принципів та методів регулювання використання новітніх технологій, розробка міжнародної програми контролю за штучним інтелектом.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Сучасний період світового розвитку характеризується прогресом техногенної цивілізації, стрімким розвитком технологій штучного інтелекту. Людство проходить крізь фазу, коли відбувається докорінна зміна світу, продукується об'єднання людського інтелекту, творчих здібностей людини з можливостями ШІ, синергії людини та автономної машини. Новітні технологічні застосунки, злиття технологій штучного інтелекту, генної інженерії та робототехніки стирають межі між фізичним, цифровим та біологічним світами, впливають на біологічну, соціальну, ментальну й духовну сутність людини. Разом із цим загострюється потреба розвитку культури ШІ, відповідних світоглядних та інституційних засад його застосування. Хоча в найближчому майбутньому відсутня небезпека поглинання штучним інтелектом людей – витіснення людини та необхідність присутності людини при виконанні тих чи інших операцій, однак технологічні та економічні зміни, спричинені поступом «Індустрії

5.0», вимагають комплексних та багатогранних рішень, які охоплюють не лише технічні аспекти, а й законодавчі та соціальні заходи для забезпечення сталого та етичного впровадження ШІ у всі сфері суспільного життя.

Перспективи подальших досліджень полягають у філософському осмисленні логіки становлення «Суспільства 5.0» (Super Smart Society), яке відповідає технологічній реальності завтрашнього дня, у розкритті спектру та регістру впливу технологій штучного інтелекту на конкретну особистість та в розробці адаптивної стратегії, нової парадигми освіти як продовження інтелектуальної діяльності.

Список використаної літератури

Баранов О. А. Визначення терміна «штучний інтелект». *Інформація і право*. 2023. № 1(44). С.32-49.

Бостром Нік. Суперінтелект. Стратегії і небезпеки розвитку розумних машин / пер. з англ. Антон Ящук, Антоніна Ящук. Київ:Наш формат, 2020. 408 с.

Бровченко В. Ілон Маск висловив побоювання, що штучний інтелект позбавить людство сенсу існування. URL:https://prostomob.com/174903-ilon-mask-vyslovyv-poboyuvannya-shho-shtuchnyj-intelekt-pozbavyt-lyudstvo-sensu-isnuvannya(дата звернення: 06.03.2024).

Воронкова В. Г., Нікітенко В. О. Філософія цифрової людини і цифрового суспільства: теорія і практика: монографія. Львів: Торунь : Liha-Pres, 2022. 460 с.

Дзьобань О. Цифрова людина як філософська проблема. *Інформація і право*. 2021. № 2 (37). С.9-19.

Дрон, керований штучним інтелектом, вбив оператора під час випробувань. https://noworries.news/dron-kerovanyj-shtuchnym-intelektom-vbyv-operatjra-pid/chas-vyprobuvan/

Ілон Маск назвав найбільшу загрозу для людства.URL:https://tsn.ua/nauka_it/ilon-mask-nazvav-naybilshu-zagrozu-dlya-lyudstva-2441902.html (дата звернення: 06.03.2024).

Козловець М. А. Людина в добу цифрової цивілізації: виклики і надії. *Філософія людяності в освіті, науці та житті: збірник наукових матеріалів круглого столу, присвяченого пам'яті професора Анатолія Олексійовича Приятельчука (м. Київ, 12 травня 2023 року)* / ред. кол. А.Є. Конверський, Л.В. Губерський, [та ін.]. Київ: ВАДЕКС, 2023. С.15-19. *http://dphs.univ.kiev.ua/vydan/129-2023kspao*

Козловець М. А. Новітні технології і питання безпеки людини. *Соціально-етичні та деонтологічні проблеми сучасної медицини* (немедичні проблеми в медицині): зб. матеріалів V Міжнародної науково-практичної конференції (28-29 лютого 2024 року). – Запоріжжя: ЗДМФУ, 2024. С. 289-292.

Корсунський С. Суспільний договір в Україні: його поява, форма, зміст і місце в системі суспільних відносин. *(Пере)осмислення суспільного договору України.* Київ: «Аспен Інститут Київ», 2023. С. 59-63.

Костенко О. М. Проблема № 1 сучасної цивілізації (в українському контексті): [монографія]. Черкаси: СУЕМ, 2008. 112 с. с. 101.

Краковецький О. ChatGPT, DALL E, Midjourney: Як генеративний штучний інтелект змінює світ. *ArtHuss*, 2024. 192 с.

Мороз О. Штучний інтелект. *Філософський енциклопедичний словник* / В. І. Шинкарук, Л. В. Озадовська, Н. П. Поліщук, І. О. Покаржевська. Київ: Абрис, 2002. 742 с.

Орос Ю. Штучний інтелект із часом залишить усіх без роботи; Ілон Маск. URL:https://itc.ua/ua/novini/shtuchnyj-intelekt-z-chasom-zalyshyt-usih-bez-roboty-ilon-mask/(дата звернення: 06.03.2024).

Петрів О. Штучний інтелект та авторське право. URL: https://cedem.ord.ua/ analytics/shtuchnyi-intelekt-avtorske-pravo

Позов The New York Times проти OpenAI відображає серйозні проблеми AI сектору. Інтернет свобода, 5 січня 2024. URL: https://netfreedom.org.ua/article/pozov-new-york-times-proti-openai-vidobrazhaye-serjozni-problemi-ai-sektoru

Сакварелідзе Д. Ми – свідки наслідків глобальних Tech та IT революцій. URL:https://blogs.pravda.com.ua/authors/sakvarelidze/6542959311e0f/ (дата звернення: 06.03.2024).

Турута О. В., Турута О. П. Штучний інтелект крізь призму фундаментальних прав людини. *Науковий вісник Ужгород. нац. ун-ту. Серія Право*. № 71 (2022). С. 49-54.

Філософія науки, техніки і архітектури в гуманістичному вимірі. Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 10–11 листопада 2023 року) / відп. за випуск І. В. Чорноморденко. Київ: КНУБА, 2023. 223 с.

Форд М. Пришестя роботів. Техніка і загроза майбутнього безробіття. Київ: Наш Формат, 2016. 400 с.

Харарі, Ювал Ной. Sapiens: Людина розумна. Коротка історія людства; пер. з англ. О. Дем'янчука; 3-тє вид. Київ: Форс Україна, 2022. 544 с.

«Хрещені батьки» штучного інтелекту остерігаються, що він може вийти з-під контролю.URL:https://tsn.ua/nauka_it/hrescheni-batki-shtuchnogo-intelektu-osterigayutsya-scho-vin-mozhe-viyti-z-pid-kontrolyu-2436061.html (дата звернення: 06.03.2024).

© Микола, Козловець, 2024

Шадюк Т. А. Криза сучасної антропологічної аксіоматики: дискурсивні зрізи. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філософські науки*. Вип. 2 (92), 2022. С.147-157.

Шваб К. Четверта промислова революція (переклад з німец. Наталя Климчук і Ярослав Лебеденко). Харків: Вид-во «Клуб сімейного дозвілля», 2020. 426 с.

Шнайдер, Кірк Дзж. Духовність трепету: виклики робототехнічної революції; пер. з англ. Л. Купріна; упоряд. С. Вайн. Ужгород : Exist ; РІК-У, 2021. 240 с.

Addley E. 'AI' named most notable word of 2023 by Collins dictionary Chosen from a list that includes 'greedflation', 'nepo baby' and 'deinfluencing', use of term has quadrupled this year. URL: https://amp.theguardian.com/technology/2023/nov/01/ai-named-most-notable-word-of-2023-by-collins-dictionary(дата звернення: 26.03.2024).

Brynjolfsson E. and McAfee A., Machine, Platform, Crowd: Harnessing Our Digital Future, W. W. Norton & Company, 2018.

Chomsky N., Roberts I., Watumull J. Noam Chomsky: The False Promise of ChatGPT. URL: https://www.nytimes.com/2023/03/08/opinion/noam-chomsky-chatgpt-ai.html(дата звернення: 06.03.2024).

Choucri Nazli. UN75: Social Contract 2020 – Toward Safety, Security, & Sustainability for AI World // Retrieved from: https://www.un.org/en/academicimpact/un75-social-contract-2020-toward-safety-security-sustainability-ai-world

Davenport T. & Ronanki R. "Artificial Intelligence for the Real World", Harvard Business Review, January–February 2018.

Davenport, T. H. The AI advantage: How to put the artificial intelligence revolution to work. MIT Press. Wilson, H. J., & Daugherty, P. R. Collaborative intelligence: humans and AI are joining forces. Harvard Business Review, 96 (4), 2018. P. 114–123.

David D. Clark, K. Sollins, J. Wroclawski, R. Braden, «Tussle in Cyberspace: Defining Tomorrow's Internet», *Proceedings of SIGCOMM 2002* , ACM Press, 2002

Floridi, L., & Chiriatti, M. GPT-3: Its nature, scope, limits, and consequences. Minds and Machines, 30 (4), 2020. P. 681–694.

George F. Luger Artificial Intelligence : Structures And Strategies For Complex Problem Solving / George F. Luger. 6th ed. Pearson, - 2009. 792 p.

Harari Y. N. AI and the future of humanity. Yuval Noah Harari at the Frontiers Forum. URL: https://www.youtube.com/ watch?v=LWiM-LuRe6w

Human Brain/Cloud Interfaceб. URL: https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fnins.2019.00112/full (дата звернення: 06.03.2024).

Kurzweil, Ray (2005). The Singularity is Near. *Viking Press.* ISBN 978-0-14-303788-0. OCLC 71826177.

Lanier J. There is no AI. *The New Yorker*. 20 April 2023. URL: https://www.newyorker.com/science/annals-of-artificial-intelligence/there-is-no-ai.

McCarthy, John (1988). Review of The Question of Artificial Intelligence. *Annals of the History of Computing.*10 (3): 224–229.

Mielkov Yu. Open science and humanism: decolonization of knowledge and fractality of identities. *Digital Press Social Sciences and Humanities*. 2023. Vol. 9, art. 20. URL: https://digitalpress.ugm.ac.id/article/452.

Mok A.,Zinkula J. ChatGPT may be coming for our jobs. Here are the 10 roles that AI is most likely to replace. URL: https://www.businessinsider.com/chatgpt-jobs-at-risk-replacement-artificial-intelligence-ai-labor-trends-2023-02? (дата звернення: 06.03.2024).

Pause Giant AL Experiments: An Open Letter. URL: https://futureoflife.org/open-letter/ pause-giant-ai-experiments/

Russell, S. & Norvig, P. Artificial Intelligence: A Modern Approach, 4th ed., Pearson, 2020.

Roose K. AI. poses 'risk of extinction,' industry leaders warn. *The New York Times*. 30 May 2023. URL: https://www.nytimes.com/2023/05/30/technology/ai-threat-warning.html

Shestakova I., Polanski S. Digital Civilization and Problems of Cultural Diversity: Political Actorsor Infocommunication Technologies. *Advances in Social Science, Education and Humanities Research*. 2018. Vol. 289. P. 412–417.

Stephen Hawking warns artical intelligence cjuld end mankind. URL: https://www.bbc.com/ news/technology-30290540

Topuzov, O., Saukh, P., Saukh, I. & Ogrodzkca-Mazur, E. (2022). A Humane Paradigm as the Conceptual Core of Education in the Age of Information Society. *The New Education Review.* 68 (2), 60-69. https://lib.iitta.gov.ua/733434/

References

Baranov, O. A**.** (2023) Vyznachennya termina «shtuchnyy intelekt» [Definition of the term «artificial intelligence»] *Informatsiya i pravo*. 1(44). 32-49.

Bostrom, Nik. (2020)..Superintelekt. Stratehiyi i nebezpeky rozvytku rozumnykh mashyn [Super intelligence. Strategies and dangers of the development of intelligent machines] / per. z anhl. Anton Yashchuk, Antonina Yashchuk. Kyyiv:Nash format.. 408.

Brovchenko, V. (2023). Elon Mask vyslovyv poboiuvannia, shcho shtuchnyi intelekt pozbavyt liudstvo sensu isnuvannia [Elon Musk expressed fears that artificial intelligence will deprive humanity of the meaning of existence].

URL: https://prostomob.com/174903-ilon-mask-vyslovyv-poboyuvannya-shho-shtuchnyj-intelekt-pozbavyt-lyudstvo-sensu-isnuvannya(last accessed: 06.03.2024).

Voronkova, V. H., Nikitenko, V. O. (2022).. Filosofiya tsyfrovoyi lyudyny i tsyfrovoho suspil′stva: teoriya i praktyka: monohrafiya [Philosophy of digital man and digital society : theory and practice : monograph]. L′viv: Torun′: Liha-Pres.. 460.

Dz′oban′, O. (2021). Tsyfrova lyudyna yak filosofs′ka problema [Digital person as a philosophical problem]. *Informatsiya i pravo*. 2 (37). 9-19.

Dron, kerovanyy shtuchnym intelektom, vbyv operatora pid chas vyprobuvan′ [An AI-controlled drone killed an operator during a test]; https://noworries.news/dron-kerovanyj-shtuchnym-intelektom-vbyv-operatjra-pid/chas-vyprobuvan/

Elon Mask nazvav naibilshu zahrozu dlia liudstva [Elon Musk named the greatest threat to humanity]. (2023). URL: https://tsn.ua/nauka_it/ilon-mask-nazvav-naybilshu-zagrozu-dlya-lyudstva-2441902.html(last accessed: 06.03.2024) (in Ukrainian).

Kozlovets′, M. A. (2023). Lyudyna v dobu tsyfrovoyi tsyvilizatsiyi: vyklyky i nadiyi [Man in the age of digital civilization : challenges and hopes]. Filosofiya lyudyanosti v osviti, nautsi ta zhytti: zbirnyk naukovykh materialiv kruhloho stolu, prysvyachenoho pam″yati profesora Anatoliya Oleksiyovycha Pryyatel′chuka (m. Kyyiv, 12 travnya 2023 roku) / red. kol. A.YE. Konvers′kyy, L.V. Hubers′kyy, [ta in.].

Kyyiv: VADEKS, 15-19. *http://dphs.univ.kiev.ua/vydan/129-2023kspao*

Kozlovets′, M. A. (2024). Novitni tekhnolohiyi i pytannya bezpeky lyudyny[The latest technologies and issues of human safety]. Sotsial′no-etychni ta deontolohichni problemy suchasnoyi medytsyny (nemedychni problemy v medytsyni): zb. materialiv V Mizhnarodnoyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi (28-29 lyutoho 2024 roku). Zaporizhzhya: ZDMFU. 289-292.

Korsuns′kyy, S. (2023). Suspil′nyy dohovir v Ukrayini: yoho poyava, forma, zmist i mistse v systemi suspil′nykh vidnosyn [Social contract in Ukraine : its appearance, form, content and place in the system of social relations].(Pere) osmyslennya suspil′noho dohovoru Ukrayiny. Kyyiv: «Aspen Instytut Kyyiv». 59-63.

Kostenko, O. M. (2008). Problema № 1 suchasnoyi tsyvilizatsiyi (v ukrayins′komu konteksti) [Problema № 1 suchasnoyi tsyvilizatsiyi (v ukrayins′komu konteksti)]: [monohrafiya]. Cherkasy: SUEM. 101.

Krakovets′kyy, O. ChatGPT, DALL E, (2024). Midjourney: Yak heneratyvnyy shtuchnyy intelekt zminyuye svit [ChatGPT, DALL E, Midjourney: How generative artificial intelligence is changing the world]. *ArtHuss.* 192.

Moroz, O. (2002). Shtuchnyy intelekt [Artificial intelligence]. Filosofs′kyy entsyklopedychnyy slovnyk / V. I. Shynkaruk, L. V. Ozadovs′ka, N. P. Polishchuk, I. O. Pokarzhevs′ka. Kyyiv: Abrys. 742.

Oros, Yu. (2023). Shtuchnyi intelekt iz chasom zalyshyt usikh bez roboty, –Elon Mask.[Artificial intelligence will eventually put everyone out of work,– Elon Musk]. URL: https://itc.ua/ua/novini/shtuchnyj-intelekt-z-chasom-zalyshyt-usih-bez-roboty-ilon-mask/(last accessed: 06.03.2024).

Petriv, O. Shtuchnyy intelekt ta avtors′ke pravo [Artificial intelligence and copyright]. URL: https://cedem.ord.ua/analytics/shtuchnyi-intelekt-avtorske-pravo

Pozov The New York Times proty OpenAI vidobrazhaye seryozni problemy AI sektoru. Internet svoboda [The New York Times' lawsuit against OpenAI reflects the Al sector's serious problems. Internet Freedom], 5 sichnya 2024. URL: https://netfreedom.org.ua/article/pozov-new-york-times-proti-openai-vidobrazhaye-serjozni-problemi-ai-sektoru

Sakvarelidze, D. (2023). My – svidky naslidkiv hlobalnykh Tech ta IT revoliutsii [We are witnesses of the consequences of global Tech and IT revolutions].URL: https://blogs.pravda.com.ua/authors/sakvarelidze/6542959311e0f/(last accessed: 06.03.2024) (in Ukrainian).

Turuta, O. V., Turuta, O. P. (2022). Shtuchnyy intelekt kriz′ pryzmu fundamental′nykh prav lyudyny [Artificial intelligence though the prism of fundamental himan rights]. ndamental′nykh prav lyudyny. Naukovyy visnyk Uzhhorod. nats. un-tu. Seriya Pravo. 71. 49-54.

Filosofiya nauky, tekhniky i arkhitektury v humanistychnomu vymiri [Philosophy of science, technology and architecture in a humanistic dimension]. Materialy IV Mizhnarodnoyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi (m. Kyyiv, 10–11 lystopada 2023 roku) / vidp. za vypusk I. V. Chornomordenko. Kyyiv: KNUBA. 223 .

Ford, M. (2016). Pryshestya robotiv. Tekhnika i zahroza maybutn′oho bezrobittya [The coming of robots. Technology and the threat of future unemployment]. Kyyiv: Nash format. 400 c.

Kharari, Yuval Noy (2022). Sapiens: Lyudyna rozumna. Korotka istoriya lyudstva [Sapiens: Man is intelligent. A drief history of mankind]; per. z anhl. O. Dem'yanchuka; 3-tye vyd. Kyyiv: Fors Ukrayina. 544.

Khreshcheni batky» shtuchnoho intelektu osterihaiutsia, shcho vin mozhe vyity z-pid kontroliu [The "godfathers" of artificial intelligence are wary that it can get out of control](2023). URL: https://tsn.ua/nauka_it/hrescheni-batki-shtuchnogo-intelektu-osterigayutsya-scho-vin-mozhe-viyti-z-pid-kontrolyu-2436061.html (last accessed: 06.03.2024).

Shadiuk, T. A. (2022). Kryza suchasnoyi antropolohichnoyi aksiomatyky: dyskursyvni zrizy [Crisis of modern antnropological aximatics: discursive layers]. Visnyk Zhytomyrs′koho derzhavnoho universytetu imeni Ivana Franka. Filosofs′ki nauky. 2 (92). 147-157.

© Микола, Козловець, 2024

Shvab, K. (2020). Chetverta promyslova revolyutsiya [Fourth Industrial Revolution] (pereklad z nimets. Natalya Klymchuk i Yaroslav Lebedenko). Kharkiv: Vyd-vo «Klub simeynoho dozvillya». 426.

Shnayder, Kirk Dzzh (2021). Dukhovnist′ trepetu: vyklyky robototekhnichnoyi revolyutsiyi [The Spirituality of Awe : Challenges of the Robotic Revolution]; per. z anhl. L. Kuprina; uporyad. S. Vayn. Uzhhorod : Exist ; RIK-U. 240.

Addley, E. (2023). AI' named most notable word of 2023 by Collins dictionary Chosen from a list that includes 'greedflation', 'nepo baby' and 'deinfluencing', use of term has quadrupled this year. URL: https://amp.theguardian.com/technology/2023/nov/01/ai-named-most-notable-word-of-2023-by-collins-dictionary (дата звернення: 26.03.2024).

Brynjolfsson, E. and McAfee, A., Machine, Platform (2018). Crowd: Harnessing Our Digital Future, W. W. Norton & Company.

Chomsky, N., Roberts, I., Watumull,J. Noam, Chomsky (2023). The False Promise of ChatGPT. URL: https://www.nytimes.com/2023/03/08/opinion/noam-chomsky-chatgpt-ai.html(дата звернення: 06.03.2024).

Choucri, Nazli (2020). UN75: Social Contract 2020 – Toward Safety, Security, & Sustainability for AI World // Retrieved from: https://www.un.org/en/academicimpact/un75-social-contract-2020-toward-safety-security-sustainability-ai-world

Davenport, T. & Ronanki, R. (2018). Artificial Intelligence for the Real World", Harvard Business Review, January–February..

Davenport, T. H. (2018). The AI advantage: How to put the artificial intelligence revolution to work. MIT Press. Wilson, H. J., & Daugherty, P. R. Collaborative intelligence: humans and AI are joining forces. Harvard Business Review, 96 (4). 114–123.

David, D. Clark, K. Sollins, J. Wroclawski, R. Braden (2002).Tussle in Cyberspace: Defining Tomorrow's Internet», *Proceedings of SIGCOMM 2002* , ACM Press.

Floridi, L., & Chiriatti, M. (2020). GPT-3: Its nature, scope, limits, and consequences. Minds and Machines, 30 (4). 681–694.

George, F. (2009). Luger Artificial Intelligence: Structures And Strategies For Complex Problem Solving / George F. Luger. 6th ed. Pearson. 792.

Harari,Y. N. AI and the future of humanity. Yuval Noah Harari at the Frontiers Forum. URL: https://www.youtube.com/ watch?v=LWiM-LuRe6w

Human Brain/Cloud Inter faceб.

URL: https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fnins.2019.00112/full (дата звернення: 06.03.2024).

Kurzweil, Ray (2005). The Singularity is Near. *Viking Press.* ISBN 978-0-14-303788-0. OCLC 71826177.

Lanier, J. There is no AI.(2023). *The New Yorker*. 20 April 2023. URL: https://www.newyorker.com/science/annals-of-artificial-intelligence/there-is-no-ai.

McCarthy, John (1988). Review of The Question of Artificial Intelligence. *Annals of the History of Computing.*10 (3): 224–229.

Mielkov, Yu. (2023). Open science and humanism: decolonization of knowledge and fractality of identities. *Digital Press Social Sciences and Humanities*. 9, art. 20.

URL: https://digitalpress.ugm.ac.id/article/452. (in English).

Mok**,** A., Zinkula, J. (2023). Chat GPT may be coming for our jobs. Here are the 10 roles that AI is most likely to replace. URL: https://www.businessinsider.com/chatgpt-jobs-at-risk-replacement-artificial-intelligence-ai-labor-trends-2023-02? (дата звернення: 06.03.2024).

Pause, Giant AL Experiments: An Open Letter. URL: https://futureoflife.org/open-letter/ pause-giant-ai-experiments/

Russell, S. & Norvig, P. (2020). Artificial Intelligence: A Modern Approach, 4th ed., Pearson..

Roose, K. (2023). AI. poses 'risk of extinction,' industry leaders warn. *The New York Times*. 30 May 2023. URL: https://www.nytimes.com/2023/05/30/technology/ai-threat-warning.html

Shestakova, I., Polanski, S. (2018). Digital Civilization and Problems of Cultural Diversity: Political Actorsor Infocommunication Technologies. *Advances in Social Science, Education and Humanities Research*. 289. 412–417.

Stephen Hawking warns artical intelligence cjuld end mankind. URL: https://www.bbc.com/ news/technology-30290540

Topuzov, O., Saukh, P., Saukh, I. & Ogrodzkca-Mazur, E. (2022). A Humane Paradigm as the Conceptual Core of Education in the Age of Information Society. *The New Education Review.* 68 (2), 60-69. https://lib.iitta.gov.ua/7334

Mykola Kozlovets, Doctor of Philosophical Sciences, Professor,
Professor of the Department of Philosophy and Political Science
Zhytomyr Ivan Franko State University, Zhytomyr, Ukraine
ORCID: https //orcid.ord/0000-0002-5242-912X
E-mail: mykola.kozlovets@ukr.net

ARTIFICIAL INTELLIGENCE TECHNOLOGIES AND THEIR IMPACT ON HUMAN SELF-BEING

Abstract. Information-communication and digital technologies, artificial intelligence are transforming almost all spheres of social life, fundamentally changing the form and content of people's daily life, creating an extraordinary potential for innovation and creativity. At the same time, the rapid development of the latest technologies carries with it potential threats to human existence, so it is critically important to understand the technogenic challenges of our time. **The purpose of the article** – to investigate the phenomenon of artificial intelligence and its impact on modern realities of human existence. The principles of worldview and methodological pluralism, humanism, comparability and non-involvement formed **the theoretical and methodological basis of the article.** Within the specific scientific methods, methods of analysis and synthesis, modeling and forecasting, system and structural analysis, synergistic approach were applied. An ambivalent approach is used to understand the influence of the latest technologies on a person, the relation to which can range from euphoria and sacralization to demonization and alarmism. **Conclusions and prospects for further research.** Information and communication technologies, digitization and robotics have formed a new reality of the modern world, lead to socio-cultural changes in society, create a wide range of influence on human existence. On the one hand, artificial intelligence technologies affect the biological, social, mental and spiritual essence of a person, opening up new adaptation possibilities and personal perspectives for people, and on the other hand, they lead to the formation of a number of destructive social phenomena, complicate the process of communication and relationships with others by subjects, adaptation to the changing socio-technoligical environment, interference in private life, the exclusion of individuals and population groups from their usual social relations, practices and way of life and, as a result, generate social rejection. Today, we speak about the importance of the global development of the world, which must respond to the technogenic challenges of today, ensuring the development of science and technologies of artificial intelligence in harmony with the interests of each individual. It is reasoned that tectonic shifts in the direction of the formation of a digital society require a systematic transformation of the humanitarian sphere, its technogenic and humanistic direction.

Keywords: information and communication technologies, artificial intelligence, Internet, technophobia, man, posthuman, transhumanism, humanitarian paradigm.

© The Author(s) 2024
This is an open access article under
the Creative Commons CC BY license

Received date 17.03.2024
Accepted date 27.03.2024
Published date 17.04.2024

How to cite: Микола, Козловеець. Технології штучного інтелекту та їх вплив на буттєвість людини. Humanities studies: Collection of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia : Publishing house “Helvetica”, 2024. 19 (96). P. 55–66.
doi https://doi.org/10.32782/hst-2024-19-96-06

© Микола, Козловець, 2024

UDC 001.8:004.8
DOI https://doi.org/10.32782/hst-2024-19-96-07

PHILOSOPHICAL REFLECTION ON ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND ITS IMPACT ON THE DEVELOPMENT OF SOCIETY, HUMAN, AND EDUCATION

VÌTALINA, NIKITENKO[1]
VALENTYNA, VORONKOVA[2]
OLGA, KYVLIUK[3]
ROMAN, OLEKSENKO[4]
VALERIA, SUHENKO[5]

Abstract

Urgency of the research of artificial intelligence research in a digital society presents numerous causal changes, among them: space research, biotechnology, nanotechnology, digital technology, etc. The implications for human beings and human civilisation are significant as they affect a number of already existing contemporary issues such as economics, politics, ethics, law, psychology, conflictology, sociology, and ecology. Anthropology has to return to the existence of human beings in a society of artificial intelligence, consciousness and even the physical body. The study conceptualises artificial intelligence as a factor of ecosystem growth in the context of technological, ontological, and anthropological dimensions. **The research objectives:** 1) to theorise artificial intelligence as a potential and resource for use in all sectors of the socio-economic sphere in the context of technological dimensions; 2) to clarify the convergence of artificial intelligence and its main components in the context of ontological dimensions; 3) to reveal the role of artificial intelligence in enhancing the digitalisation of society and humans in the context of anthropological dimensions. In the research we are guided by the works of scholars who have studied and are studying the problems of artificial intelligence as a complex social, economic, and cultural phenomenon: R. Andriukaitienė, N. Boström, A. Vance, P. Diamandis, S. Kotler, P. Dickson, L. Kai-Fu, and K. Kell, K. Kell, and others. **Research methodology.** The theory of artificial intelligence is a complex multidisciplinary science, which is located at the junction of economics, sociology, computer science, mathematics, psychology. Summarizing the processes of interdisciplinary interaction of artificial intelligence, we note that its study requires an interdisciplinary approach based on the synthesis of scientific knowledge, as revealing the content and principles of functioning of a complex invariant system of artificial intelligence. To analyze the modern model of artificial intelligence, it is necessary to apply a systematic institutional-evolutionary approach. By analysing different methodological approaches, it is necessary to acknowledge the presence of an anthropogenic component, as the methodology of scientific research is based on the method of information-anthropogenic analysis based on the fundamental position that no artificial intelligence processes are possible without information/data as an object and human as a subject of cognition. In addition, the following methods were used: induction, deduction, sublimation, synergetics, evolutionary historicism, modelling, and forecasting. **The result of the research.** Artificial Intelligence (AI) is a broad term used to define technologies/ engineering systems that emulate human intelligence, linking to neurophysiology, robotics, psychology (pattern recognition, modelling of psychological processes), transhumanism, cybernetics (computing power to find patterns in large data sets). Artificial Intelligence has been defined as a software-engineered system that is capable of influencing the environment with varying degrees of autonomy, producing results (predictions, recommendations, decisions) for a specific set of goals for the digitalisation of society. On the other hand, artificial intelligence causes many problems that are seen as cyber/virtual addiction, loss of reality, increased surveillance, loss of protocol control, privacy issues, cybersecurity, etc. The convergence of large data with artificial intelligence has become the single most important development shaping the future of social institutions in the digital society and the prospects for realising potential opportunities. Thanks to the latest digital technologies, advances in software engineering, and evolving artificial intelligence, there are both new perspectives for solving the most complex problems of modern civilization and new challenges in the technological, ontological, and anthropological dimensions.

Key words: artificial intelligence, augmented reality, digital society, anthropological and ontological dimensions.

Corresponding author:
[1] Y. M. Potebnya Engineering Education and Scientific Institute of Zaporizhzhia National University (Zaporizhzhia, Ukraine)
E-mail: vitalina2006@ukr.net
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0001-9588-7836
[2] Y. M. Potebnya Engineering Education and Scientific Institute of Zaporizhzhia National University (Zaporizhzhia, Ukraine)
E-mail: valentinavoronkova236@gmail.com
ORCID ID: http://orcid.org/0000-0002-0719-1546
[3] Kyiv University of Intellectual Property and Law of the National University "Odesa Law Academy" (Kyiv, Ukraine)
E-mail:panyolga@ukr.net
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-7900-9299
[4] Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University (Kropyvnytskyi, Ukraine)
E-mail: roman.xdsl@ukr.net
ORCID ID: https://orcid.org/ 0000-0002-2171-514X
[5] Y. M. Potebnya Engineering Education and Scientific Institute of Zaporizhzhia National University (Zaporizhzhia, Ukraine)
E-mail: suhenkolera260@gmail.com
ORCID ID: https://orcid.org/0009-0001-3197-4524

Urgency and problem statement

Artificial intelligence is a generalized concept characterized by the ability of a software-engineering system to process, use, and improve certain data/information/knowledge that mimics human intelligence. Very often artificial intelligence is associated with neurophysiology, robotics, computer science, psychology (pattern recognition, modelling of psychological processes), transhumanism, and cybernetics (computing power to find patterns in large data sets). An artificial intelligence system has been defined as an engineering system that, with varying degrees of autonomy, is capable of influencing the environment by producing results (predictions, recommendations or decisions) for a defined set of purposes. The use of data, autonomous decision-making processes and interaction with the environment, other software and engineering products and people are key characteristics of artificial intelligence, which is the technology industry that powers many of the applications we use every day (Andriukaitiene, Voronkova, Kyvliuk, Nikitenko, 2017).

Artificial Intelligence has several characteristics: firstly, it has the potential to be used in all sectors of the socio-economic sphere, from medicine to the arts; secondly, it has the inherent variability to solve problems of varying complexity at a minimal cost (Bostrom Nick, 2020); thirdly, it concerns the automation of human cognitive abilities from audiovisual perception to memory processes. Finally, it is disruptive because it is rapidly being incorporated into our daily lives. The combination of these aspects provides artificial intelligence with a powerful potential for social and economic influence, acting not only as a technology but also as a source of economic, political and cultural power. The cross-cutting nature of artificial intelligence and its social, economic, moral, legal and cultural implications call for an interdisciplinary approach that goes beyond a purely technological angle, as it addresses a wide range of topics: from criticality to creativity, from cybernetics to psychology, to microcosm. On the one hand, artificial intelligence offers many opportunities to support cognitive abilities aimed at analysing, modelling and predicting present and future events based on information/data. On the other hand, artificial intelligence causes many problems that are seen as cyber/virtual addiction, loss of reality, increased surveillance, loss of protocol control, privacy issues, cybersecurity, increased internet inequality, moral and legal issues, etc. (Kai-Fu Li, 2020).

To move away from copying current societal failures in addressing, for example, climate change or poverty, humanity must base the development of artificial intelligence on a critical analysis of the historical, economic, cultural and political structures that shape the experience of being human. This provides an opportunity to rethink what it means to be human in a world that is no longer anthropocentric, as we live in a wider ecosystem of people, machines and other artefacts in which we all interact. EU efforts to build robust artificial intelligence culminated in April 2021 with the publication of the Artificial Intelligence Act, a proposal for regulations setting harmonised rules for artificial intelligence. Instead of artificial intelligence methods per se, the proposal focuses on specific programmes and sets out different levels of risk to fundamental rights and security, ranging from unacceptable risk (prohibited actions) to minimal or no risk. For each level of risk, the proposal describes a proportionate set of requirements that an AI system must meet (Vance Ashlee, Elon Musk, 2018).

Artificial intelligence tools offer a number of new functions for business, management, law, education, etc. However, the use of artificial intelligence raises a number of moral issues. The algorithm of action of artificial intelligence depends on the depth of knowledge, information availability, openness, relevance, and accuracy of data underlying many perfect tools of artificial intelligence functioning. However, it is human beings who choose the data used to create artificial intelligence programs, the risk of human bias and subjectivity is an inherent factor and needs to be carefully controlled. Some experts in the industry believe that the term artificial intelligence is too closely associated with popular culture, futurological predictions and sometimes religious currents. The general public, therefore, has unrealistic fears about artificial intelligence. But there are also unrealistic expectations of how it will change the socio-economic systems of life and human ontology in general. Synthesis of research studies allows us to hope that the emergence of the term "augmented intelligence", which has a more neutral connotation, will help people understand that artificial intelligence will simply improve the standard of living. So, the formulation of the concept of artificial intelligence is evolving, transforming into a set of principles, factors, conditions, models, and mechanisms of interaction between humans, software-engineering systems (AI) and society (Voronkova, Nikitenko, 2022)..

Actual scientific researches and issues analysis.

In this article, we focus on the developments of scientists who have achieved great break-

© Vitalina, Nikitenko, Valentyna, Voronkova, Olga, Kyvliuk, Roman, Oleksenko, Valeria, Suhenko, 2024

throughs in the research of artificial intelligence as a complex social, economic, and cultural phenomenon: R. Andriukaitienė, N. Boström, A. Vance, P. Diamandis, S. Kotler, P. Dickson, L. Kai-Fu, and K. Kell, K. Kell, and others. Andriukaitene, N. Bostrom, E. Wens, P. Diamandis, S. Kotler, P. Dixon, L. Kai-Fu, C. Kelly, D. Rowan, C. Skinner, C. Steiner, M. Tegmark, K. Schwab. The article focuses on a number of conceptual publications on the development of artificial intelligence, its place and role in the digital society by V. Voronkova, V. Nikitenko, R. Oleksenko, Y. Kaganov, A. Dobrodum, A. Kyvliuk, V. Marienko, A. Cherep, G. Vasylchuk, E. Merzhynskyi, N. Metelenko and other scientists.

The research objectives: 1) to theorise artificial intelligence as a potential and resource for use in all sectors of the socio-economic sphere in the context of technological dimensions; 2) to clarify the convergence of artificial intelligence and its main components in the context of ontological dimensions; 3) to reveal the role of artificial intelligence in enhancing the digitalisation of society and humans in the context of anthropological dimensions.

Research methodology.

By analysing different methodological approaches, it is necessary to acknowledge the presence of an anthropogenic component, as the methodology of scientific research is based on the method of information-anthropogenic analysis based on the fundamental position that no artificial intelligence processes are possible without information/data as an object and human as a subject of cognition. Any exchange of matter, energy or information is conditioned by conscious human goals and interests, controlled and programmed by humans and based on information interaction and a component (Kelly Kevin, 2018).

The theory of artificial intelligence is a complex multidisciplinary science, which is located at the junction of economics, sociology, computer science, mathematics, psychology. Summarizing the processes of interdisciplinary interaction of artificial intelligence, we note that its study requires an interdisciplinary approach based on the synthesis of scientific knowledge, as revealing the content and principles of functioning of a complex invariant system of artificial intelligence. To analyze the modern model of artificial intelligence, it is necessary to apply a systematic institutional-evolutionary approach.

Alongside the principle of systemic, the general methodological basis should be provided by the civilisational approach, which involves considering the individual stages of civilisational development: agrarian (pre-industrial), industrial, post-industrial/information and anthropogenic society. The civilizational approach should be based not only on logical (considering a process or phenomenon at its point of development before the current time period) or historical (considering the genesis of an object) regularities but on integral aspects of the interaction between the historical development of theories and processes and their present state (Voronkova, Nikitenko, Andryukaitene, Oleksenko, 2021).

In studying the process of artificial intelligence, it is necessary to apply the method of sublimation, which allows identifying the content of the stages of transformation, giving them a comparative analysis. The process of constructing the logical structure of any theory should consist of two stages: the induction stage – ascending from the concrete to the concrete abstract, when the researcher identifies a central system-forming concept, a system of axiomatic requirements or a single research approach, and the deduction stages – ascending from the abstract to the concrete. The deductive method (the use of theoretical knowledge) is of great practical importance for artificial intelligence as well (Dobrodum, Kivliuk, 2018).

The deductive method should be complemented by an empirical approach, in which the underlying assumptions of artificial intelligence are adopted on the basis of analysis of reliable empirical data. By analysing different methodological approaches, it is necessary to acknowledge the presence of an anthropogenic component, as the methodology of scientific research is based on the method of information-anthropogenic analysis based on the fundamental position that no artificial intelligence processes are possible without information/data as an object and human as a subject of cognition. Any exchange of matter, energy or information is conditioned by conscious human goals and interests, controlled and programmed by humans and based on information interaction and a component.

The Agile method, as a synergistic method of adapting complex socio-economic systems that is based on self-organising processes, has played a major role (Nikitenko Vasylchuk, Merzhynskyi, 2022).

The statement of basic materials.

Artificial Intelligence as a Potential and Resource for Use in Different Sectors of the Social and Economic Sphere: Technological Dimensions

«At the beginning of the 21st century, it seems that informatization and virtualization, digitaliza-

tion, robotization, and computerization cover more and more spheres of human life — it is possible to record and state the actualization and accentuation of technologies, their kind of sacralization and deification» (Dobrodum O., Kyvliuk O., 2021, p. 87).

. Therefore, based on a critical analysis of the historical, cultural, praxeological, axiological, socio-institutional, physiological systems that form human existence when creating artificial intelligence, it is possible to understand the role and meaning of humans in a world that is no longer anthropocentric, as we live in a multidimensional ecosystem of people, machines and other interacting artefacts.

The anthropological foundations of artificial intelligence aim to rethink human existence in the context of its functioning, which allowed a change in the direction of society towards overcoming discrimination, inequality, aggression, injustice, etc. The collective efforts of both theoretical and practical scientists to create, operate and improve artificial intelligence must be based on knowledge/data from various scientific fields and specialities in order to identify the many possibilities, interdependencies, prospects, risks, and dangers and explore possible futures (Kivliuk, Mordows, 2018).

For each level of risk, the proposal is defined by a proportionate set of requirements to be met by the AI system. With regard to data, the European Strategy encourages the creation of several thematic data spaces in which civil society, the public and the commercial sector can exchange data, as well as a Data Management Act to facilitate the voluntary exchange of data by individuals and businesses, harmonising the conditions for using certain public sector data.

A new key initiative is a future data law that extends users' rights to access and share data created by the products or services they use and, together with other legislation covering digital services and the digital marketplace, prevents the abuse of a dominant position by "big players" in ways that harm citizens, businesses and consumers. This combination of legal instruments sets boundaries for the development of artificial intelligence technologies in a way that supports the values that are the foundation of the European Union, namely respect for human dignity, freedom, democracy, equality, the rule of law and respect for human rights, which are the ontological foundations of human existence (Marienko, 2021).

"In the modern world, issues related to transhumanism, robotics, e-government and Silicon Valley projects in many countries of the globe (work in the European Parliament, taxation of robots, etc.) are becoming relevant. It remains axiomatic that high technology contributes to the revolutionisation of social life, the reformatting of society, the emergence of a smart society, the redistribution of values. Virtualisation acts as an anthropological revolution in the life of modern society: there is a doubling of social reality, the sacralisation of cyberspace, the transition of virtual reality into another format of human life (cyborgisation, robotisation, chipisation), and in this context, the appearance of the transhuman and the solemnity of artificial intelligence as a combination of ideas and technology are debated (Dobrodum, Kivliuk, 2018).

Some scientists and civil society organisations have questioned whether artificial intelligence will be used as a panacea, or as a variable component, or as a system technology if necessary, perhaps becoming more effective than humans for certain processes, but its prevalence, relevance, researchability, popularity is not in doubt. For example, machine learning (ML), which evolved from the study of pattern recognition theory and computational learning in artificial intelligence, explores the construction of algorithms that can learn and make predictions based on data. Such algorithms progress by following strictly static software instructions, making predictions or data-driven decisions by building a model from samples of input data. Machine learning is used in a number of computational tasks where explicit algorithms cannot be developed and programmed. Machine learning allows a computer to collect data and learn from it to generate ideas (Voronkova, Nikytenko, Andryukaitene, Oleksenko, 2021).

Alongside machine learning, we should not forget areas of artificial intelligence such as natural language processing (NLP), which deals with the interaction between computers and human (natural) languages, and in particular deals with programming computers to process natural languages efficiently (neural networks: connective units designed to learn and recognise patterns, similar to the human brain) [20]; robotics, which deals with the design, construction, operation and use of robots as well as computer systems for their control, sensory feedback and information processing (Oltrade, Dagogo, 2021); software that is capable of mimicking intelligent human behaviour by learning data patterns and analysing information (from chatbots to deep learning and machine learning software with cognitive computing capabilities (Rowan David, 2021).

Artificial Intelligence (AI) is the modelling of human intelligence processes by machines, i.e.

© Vìtalina, Nikitenko, Valentyna, Voronkova, Olga, Kyvliuk, Roman, Oleksenko, Valeria, Suhenko, 2024

engineering systems that include the following processes: learning – obtaining information and rules for its use; reasoning – using rules to draw approximate or final conclusions; self-correction – separate applications of AI include narrow artificial intelligence, face recognition and 'computer vision'.

Modern Artificial Intelligence capabilities make it possible to analyse more data in more depth with neural networks that have many hidden layers. A few years ago, it was almost impossible to create a fraud detection system with five hidden layers. This has changed through the increased power of the latest technology and the emergence of vast amounts of data. Indeed, large amounts of data are required to train deep learning models, as they are the ones that learn directly. Thus, the GDPR (General Data Protection Regulation) imposes strict limits on how companies can use consumer data (Oltrade Dagogo, 2021).

Convergence of big data with artificial intelligence and its main components: ontological dimensions

The convergence of big data with artificial intelligence has become a major development shaping the future of various institutions, businesses, and agencies that are reaping dividends from the array of information-analytical data. The concepts of 'artificial intelligence' and 'machine learning' are now used as interrelated, even though artificial intelligence and machine learning are not exactly the same thing, but the notion of it can sometimes lead to some confusion. Artificial Intelligence is intelligence exhibited by machines, applied when a machine mimics 'cognitive' functions that humans associate with the minds of others, such as 'learning' and 'problem-solving'. Machine learning is a class of algorithms that automate the construction of an analytical model that allows computers to learn without explicit programming (Gupta, Sunil, 2020).

Thanks to new emerging technologies such as automation, the internet, virtual and augmented reality, artificial intelligence and 5G connectivity, almost all industries and economic activities (construction, engineering, utilities, automotive industry, state and local government, etc.) have new opportunities to tackle their complex future-oriented challenges. For these reasons, Oracle Industry Lab has been opened outside of Chicago as an incubator and testing ground where potential customers and partners can explore 5G and other transformational technologies. Communication service providers (CSPs) are investing billions of dollars in 5G and fibre optic networks to generate new revenue streams in the corporate market [8]. The capabilities of 5G make it possible to quickly and easily acquire the vast amounts of data needed to create a digital city. A remote Spot resource provides a view of the latest environmental measurements, facilitating intelligent workflows. Oracle Communications and Oracle Construction & Engineering technologies improve remote operations through the intelligent, secure, direct, accurate exchange of digital information, etc., to represent the energy efficiency and reliability of their use in the real world (Diamandis, Peter & Kotler, Steven, 2021).

By using machine learning to provide useful information, CSPs can proactively detect problems as soon as they arise. Closed-loop automation can enable providers to guarantee the reliable quality of service on their network, ensuring full access for both customers and their employees. Fibre optic networks can be a differentiated service, but they need to be constantly monitored for failures to prevent or reduce customer frustration.

Communication is key to enabling billions of people to work, communicate, shop and have fun in a digital world. Through lab-driven ecosystem thinking, the communications industry can and will help service providers and other technology companies explore and test use cases that will accelerate new revenue opportunities with 5G support. The terms "anthropogenesis" and "technogenesis" are two aspects of the same phenomenon (here is the deepest meaning of symbiosis), and in digital technogenesis the very essence, informative and electric, pulsates even closer and feels the interference between the two functions (Nikitenko, Vasylchuk, 2022).

Real-world ontologies internally realised by artificial intelligence paradigms: Good-Old-Fashioned Artificial Intelligence (GOFAI); machine learning (ML) systems; artificial neural networks (ANN); situational, SED systems, disconnected from the world because of the ontological gap. In other words, the way these systems internally represent the external world is not at all the same as the way the world is. Artificial Intelligence systems (using any of these paradigms) do not relate to reality in the same way that humans do, so they do not construct an ontology of the inner world as well as an ontology of reality (Kai-Fu Li, 2020).

A URI or Uniform Resource Identifier is used to uniquely identify a resource. A resource can be anything that has a unique identity; it is a string that refers to a resource, which can contain a person, a web page or a company using web address syntax. It has wide application in artificial intelligence because it helps

improve the quality of data for training datasets. This provides more coherent and easier navigation when users want to navigate from one concept to another in the ontology structure. In addition, ontologies can be used to create a knowledge graph for a set of individual facts. Knowledge can be described as a set of entities in which nodes and boundaries between nodes explain the type and relationship between them (Kelly Kevin, 2018).

The use of ontologies using Web Ontology Language (OWL) has recently been noticed. A domain-specific ontology is a combination of artificial intelligence-based data analysis tools that can serve relevant data and identify new data trends and patterns. This means that the ontology can be adapted to the goals of each organisation using logical, semantic or mathematical approaches.

We can state that the application of the biosemiotic perspective plays a crucial role in enabling autonomous ontologies in synthetic agents. This is the basis for realizing the ability to formulate subjective judgements in synthetic agents. We have developed artificial intelligence systems that exceed human capabilities, but only for specific, narrowly defined tasks. Even if these possibilities seem very impressive, this is not what we are looking for. The conceptual criterion requires that the proposed solutions close the conceptual gap, including the ontological gap between cognitive science and artificial intelligence technologies (Dixon, Patrick, 2021).

Artificial Intelligence and Their Role in Enhancing Human and Social Digitalisation: Anthropological Dimensions

Human consciousness creates an internal ontology. Conceptualisations of the external ontology are more or less accurate, as this is a prerequisite for safe communication with reality. This means that we take responsibility for the ontology we create. We can distinguish between our representation and the external world and recognise the difference between them and what that means for us. In other words, we are aware, in principle, of the ontological gap. However, in the case of artificial systems, we are faced with a very specific distinction – the disconnect between the ontologies of the artificial agent and the human agent. In this perspective, the subject's corporeal/physical involvement with reality allows him/her to identify (and single out) meaningful parts of reality (Diamandis Peter & Kotler Stevens, 2021).

" The fact that the worldwide web with its possibilities creates such a conditionally-symbolic environment, which radically transforms space and time, became dimensions of human existence, has been proved. And here the most indicative form of this environment is the virtual reality created on the basis of modern information-computer and electronic-digital technologies. There is a perception that human beings initially exist in parallel in several temporal and spatial forms of being, which are only real in the imagination of the individual. It is not a question of psychological pathologies, be they futurological teachings, but the real existence of the individual: personal or collective planning for both near and distant futures, behavioural skills and reactions, forms of collective consciousness, religious motives, intellectual, cultural, creative potential, etc. Immersion in virtual reality, the transition from one virtual state to another has always been and remains the prerogative of the human mind. But with the emergence of technical capabilities and understanding of the role of virtual reality in human life, the full-scale domination of information, telecommunications, and electronic and digital technologies began. It was the needs and pace of development of the digital society that led to the assertion of virtual reality and virtual culture as a socially significant phenomenon"(Kivliuk, Mordows, 2018, p, 24-25).

In intelligent interaction, the computer understands the meaning of the user's message and the context of the message. As an example, human interaction is usually done through language and body gestures. If we want to have truly intuitive communication, computers will need their own vision and language to fit naturally into the human world. Machine learning is a subsphere of artificial intelligence, allowing computers to learn without simple programming. Among the many driving forces behind the rapid growth of the technology ecosystem, artificial intelligence and its subdomains are at the forefront. Gartner – this is the application of "advanced analysis and logical methods" for modelling human intelligence, which is a complex system with multiple use cases for individuals and businesses in a variety of industries. There are numerous ways of using artificial intelligence to support, automate and extend human tasks, as evidenced by a number of proven practices and grounded theories (Skinner, Chris, 2020).

Therefore, artificial intelligence can be grouped into broad functional categories, in particular:

1. Automate processes. This is the thing that makes a system or process work automatically. For example, RPA (Robotic Process Automation) can be programmed to perform repetitive tasks faster than humans. The function of automating AI applications

© Vìtalina, Nikitenko, Valentyna, Voronkova, Olga, Kyvliuk, Roman, Oleksenko, Valeria, Suhenko, 2024

corresponds to the main goal of artificial intelligence – to minimise human intervention in performing tasks, whether they are routine and repetitive or complex and complicated. By collecting and interpreting the volumes coming to it, artificial intelligence solutions can be used to determine the next steps in a process and execute it smoothly (Steiner, Christopher, 2018).

2. Data analysis and interpretation. The main function of AI solutions, especially for enterprises, is to create knowledge bases of structured and unstructured data and then analyse and interpret such data before making predictions and recommendations based on the results. This is called AI analytics, and it uses machine learning to learn from data and draw patterns. Whether the analytical tools are predictive, directive, augmented or even descriptive, AI is at the heart of determining how data is prepared, discovering new insights and patterns and predicting outcomes (Tegmark, Max, 2019).

3. Personalisation and user acquisition. Relationship building has become the holy grail of customer engagement and retention. AI adds intelligence to existing products. In most cases, it is not marketed as an app in itself. On the other hand, the products you already use will be enhanced with AI features, just as Siri – a feature added to the next generation of Apple products.

Automation, conversational platforms, bots and intelligent machines with big data can be combined to improve various technologies in private and professional domains, ranging from security to financial investment analysis. AI is adaptable through advanced learning algorithms and data-driven programming. AI identifies structure and patterns in data; in this way, the algorithm acquires skills: it becomes a classification or prediction algorithm. Just as it can learn to play chess on its own, it can decide on its own which product to recommend online. And models adapt in the presence of new data. Backpropagation is an artificial intelligence technique that allows models to self-adapt by learning and adding data when the first answer is not quite right (Dobrodum, Kyvliuk, 2021).

AI can be classified as either weak or strong. Weak AI, or narrow AI, is an artificial intelligence system designed and trained to perform a specific task. In this way, virtual personal assistants such as Apple's Siri are a weak form of AI. As for strong artificial intelligence, it has human cognitive abilities. If an unknown task is set, a good artificial intelligence system is able to find a solution without human intervention. The hardware, software and personnel costs for artificial intelligence can be high (Dixon, Patrick, 2021).

This is how many providers include AI components in their standard offerings, as well as access to AIaaS (Artificial Intelligence as a Service) platforms. AIaaS allows individuals and companies to experiment with artificial intelligence and test multiple platforms before getting started. The most popular AI cloud offerings include Amazon AI services, IBM Watson Assistant, Microsoft Cognitive Services and Google AI services.

4. Advanced intelligence for the general public. Artificial intelligence tools offer a range of new functions for the business. However, the use of AI raises ethical questions. Indeed, deep learning algorithms underpin many of the most advanced AI tools. However, their intelligence depends on the data provided to them during training. As humans select the data used to train an AI programme, the risk of human bias is inherent and must be carefully managed.

Some industry experts believe that the term 'artificial intelligence' is too closely associated with popular culture. The general public, therefore, has unrealistic fears about AI. But there are also unlikely expectations of how it will change the workplace and life in general. Consequently, researchers and marketers hope that the name 'augmented intelligence', which has a more neutral connotation, will help people understand that artificial intelligence will simply improve products and services. But above all, it will not replace the people who use them (Schwab, Klaus, 2019).

In summary, artificial intelligence has made its way into a number of areas. In particular, healthcare – is used for better and faster diagnostics; business – machine learning integrates analytics and customer relationship management (CRM) platforms to improve customer service; education – automating assessment and knowledge validation; finance – personal data collection and advice; manufacturing is an area that has been at the forefront of integrating robots into the workflow; the drone concept addresses safety and ethics issues, etc. On the other hand, the existence of hackers using sophisticated artificial intelligence tools to access sensitive systems should not be taken out of the equation, which consequently raises security issues. Therefore, on the whole, artificial intelligence has played a major role as a growth factor in the ecosystem in the context of technological, ontological, and anthropological dimensions.

Conclusions

Artificial Intelligence (AI) is a broad term used to define technologies/engineering systems that emu-

late human intelligence, linking to neurophysiology, robotics, psychology (pattern recognition, modelling of psychological processes), transhumanism, cybernetics (computing power to find patterns in large data sets). Artificial Intelligence has been defined as a software-engineered system that is capable of influencing the environment with varying degrees of autonomy, producing results (predictions, recommendations, decisions) for a specific set of goals for the digitalisation of society. On the other hand, artificial intelligence causes many problems that are seen as cyber/virtual addiction, loss of reality, increased surveillance, loss of protocol control, privacy issues, cybersecurity, etc. The convergence of large data with artificial intelligence has become the single most important development shaping the future of social institutions in the digital society and the prospects for realising potential opportunities. Thanks to the latest digital technologies, advances in software engineering, and evolving artificial intelligence, there are both new perspectives for solving the most complex problems of modern civilization and new challenges in the technological, ontological, and anthropological dimensions.

References

Andriukaitiene, Regina, Voronkova, V. H., Kyvliuk, O. P., & Nikitenko, V. O. (2017). Formation and development of smart society as high-minded, high-tech *and high-intelligent community. Humanities Bulletin of Zaporizhzhe State Engineering Academy*. 71. 17-25.

Bostrom, Nick (2020). Superintelligence: Paths, Dangers, Strategies / translated from English Anton Yashchuk, Antonina Yashchuk. Kyiv : *Nash Format*. 408.

Vance, Ashlee, & Elon, Musk (2018). Tesla SpaceX, and the Quest for a Fantastic Future / Trans. from English Myroslava Lizina. Eighth edition. Kyiv : *PE Forostina O.V*. 428.

Voronkova, V. H., & Nikitenko, V. O. (2022). Philosophy of the digital man and the digital society: theory and practice: monograph. Lviv-Torun : *Liha-Press.* 460. Access mode: http://catalog.liha-pres.eu/index.php/liha-pres/catalog/book/148

Valentina, Voronkova, Vitalina, Nikytenko, Regina, Andryukaitene, & Roman, Oleksenko (2021). Artificial Intelligence as a major decisive force that can change humanity. *Quarterly German Scientific/Scientific Popularity Bulletin "Scientific Results"; Sociology, Criminology, Philosophy, Political Science.* 2. №6. 32-37. https://sci-result.de/journal/issue/view/6/6 https://sciresult.de/journal/issue/view/5/5%20(Verlag)%20(kostenfrei%20zug%C3%A4nglich

Voronkova, V., Kyvliuk, O., Nikitenko, V., & Oleksenko, R. (2018). "Stem-education" as a factor in the development of "smart-society" : forming of "stem-competence". *Humanitarian Bulletin of the Zaporizhzhya State Engineering Academy: collection of scientific works.* / Chief editor V.G. Voronkova. Zaporizhzhia : *ZDIA*. 72. 114-124.

Gupta, Sunil (2020). Driving Digital Strategy: A Guide to Reimagining Your Business / translated from English by I. Kovalyshena. Kyiv : *KM-BOOKS Publishing House.* 320.

Diamandis, Peter & Kotler, Steven (2021). The future is closer than it seems. How technology is changing business, industry and our lives / translated from English by Dmytro Kozhedub. Kyiv: *Laboratory*. 320.

Dixon, Patrick (2021). The Future of (Almost) Everything. How the world will change over the next hundred years / translated from English by I. Voznyak. Kharkiv : *Vivat*. 432.

Dobrodum, O., Kyvliuk, O. (2021). Transhumanism and Posthumanism: Reflection of the Human Civilization Future. *Philosophy and Cosmology.* 26. 77-89. DOI: https://doi.org/10.29202/phil-cosm/26/6.

Dobrodum, O. V., & Kivliuk, O. P. (2018). Technological miracle of modern India: on the way to artificial intelligence and smart society. *Interdisciplinary studies of complex systems : [collection of scientific papers].* 12. Kyiv : Drahomanov National Pedagogical University. 79-91.

Kai-Fu, Li (2020). Artificial Intelligence Superpowers. China, Silicon Valley and the New World Order / translated from English by Vyacheslav Punko. Kyiv : *Force Ukraine*. 303.

Kelly, Kevin (2018). Unstoppable. 12 technologies shaping our future / translated from English by Natalia Valevska. Kyiv : *Nash format.* 304.

Kivliuk, O. P. & Mordows, I. O. (2018). Game as a phenomenon of philosophical anthropology in the context of virtualization of social relations. *Educational discourse: a collection of scientific papers* / Ed. O. P. Kivliuk. Kyiv: Gilea Publishing House. 7. 17-26.

Marienko, V. (2021). Information and communication technologies as a factor in improving the efficiency of the organization's innovation potential. *Humanity Studies.* 9 (86). 154-167. http://humstudies.com.ua/article/view/252012/249406.

Nikitenko, V. O., Vasylchuk, G. M., & Merzhynskyi, E. K. (2022). The network economy as a factor in increasing the efficiency of digitalization in the context of the development of the digital society from 1G to 5G. *Humanities studies: Collection of Scientific Papers. Zaporizhzhia: Publishing house "Helvetica"*. 10(87). 112-121. http://humstudies.com.ua/

© Vìtalina, Nikitenko, Valentyna, Voronkova, Olga, Kyvliuk, Roman, Oleksenko, Valeria, Suhenko, 2024

article/view/254715.

Nikitenko, V. O., & Vasylchuk, G. M. (2022). The model of a *digital city as a factor of creative development.* Humanities studies: a collection of scientific papers. Zaporizhzhia: Helvetica Publishing House. 11 (88). 48-58. http://humstudies.com.ua/article/view/261864/258256.

Oltrade, Dagogo (2021). New thinking. From Einstein to Artificial Intelligence: Science and Technology that Changed the World. Kharkiv: Vivat. 368.

Rowan, David (2021). Non-Bullshit Innovation. Radical ideas from the world's most powerful radicals / translated from English by Natalia Paliy. Dnipro: "Balance Business Books. 464.

Skinner, Chris (2020). The Digital Man. The fourth revolution in human history that will affect everyone. Kharkiv: Ranok Publishing House: Fabula. 272.

Steiner, Christopher (2018). Total automation. How computer algorithms change life / translated from English by Oleksandr Lototskyi. Kyiv: Nash format. 280.

Tegmark, Max (2019). Life 3.0 The Age of Artificial Intelligence / translated from English by Zoryna Korablina. Kyiv: Nash format. 432.

Schwab, Klaus (2019). The Fourth Industrial Revolution, Shaping the Fourth Industrial Revolution. Kharkiv: Family Leisure Club. 426.

ВІТАЛІНА, НІКІТЕНКО – доктор філософських наук, професор,
професор кафедри управління та адміністрування,
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (Запоріжжя, Україна)
E-mail: vitalina2006@ukr.net
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0001-9588-7836

ВАЛЕНТИНА, ВОРОНКОВА – доктор філософських наук, професор,
Академік академії наук вищої освіти України,
завідувачка кафедри управління та адміністрування,
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні,
Запорізький національний університет (Запоріжжя, Україна)
E-mail: valentinavoronkova236@gmail.com
ORCID ID: http://orcid.org/0000-0002-0719-1546

ОЛЬГА, КИВЛЮК – доктор філософських наук, професор,
завідувачка кафедри філософії та психології,
Київський університет інтелектуальної власності та права
Національного університету «Одеська юридична академія» (Київ, Україна)
E-mail: panyolga@ukr.net
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-7900-9299

Роман ОЛЕКСЕНКО – доктор філософських наук, професор,
професор кафедри кафедри філософії, політології та психології,
Центральноукраїнський державний університет імені В. Винниченка (Кіровоград, Україна)
E-mail: roman.xdsl@ukr.net
ORCID ID: https://orcid.org/ 0000-0002-2171-514X

ВАЛЕРІЯ, СУХЕНКО – студентка четвертого курсу спеціальності 073 «Менеджмент»
за освітньо-професійною програмою «Промисловий менеджмент»,
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (Запоріжжя, Україна)
E-mail: suhenkolera260@gmail.com
ORCID ID: https://orcid.org/0009-0001-3197-4524

ФІЛОСОФСЬКА РЕФЛЕКСІЯ ПРО ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА РОЗВИТОК СУСПІЛЬСТВА, ЛЮДИНИ ТА ОСВІТИ

Анотація

Актуальність досліджень штучного інтелекту в цифровому суспільстві представляє численні причинно-наслідкові зміни, серед яких: космічні дослідження, біотехнології, нанотехнології, цифрові технології тощо. Наслідки для людей і людської цивілізації є значними, оскільки вони впливають на вирішення низки сучасних проблем економіки, політики, етики, права, психології, конфліктології, соціології та екології. Антропологія має повернутися до існування людей у суспільстві штучного інтелекту, свідомості та навіть фізичного тіла. Дослідження концептуалізує штучний інтелект як фактор росту екосистеми в контексті технологічного, онтологічного та антропологічного вимірів. **Цілі дослідження:** 1) концептуалізувати штучний інтелект як потенціал і ресурс для використання в усіх секторах соціально-економічної сфери в контексті технологічних вимірів; 2) з'ясувати конвергенцію штучного інтелекту та його основних компонентів у контексті онтологічних вимірів; 3) розкрити роль штучного інтелекту в посиленні цифровізації суспільства та людини в контексті антропологічних вимірів. У дослідженні ми керуємось працями вчених, які вивчають проблеми штучного інтелекту як складного соціального, економічного та культурного феномену: Р. Андрюкайтене, Н. Бостром, А. Венс, П. Діамандіс, С. Котлер, П. Діксон, Л. Кай-Фу, К. Келл. **Методологія** дослідження. Теорія штучного інтелекту є комплексною мультидисциплінарною наукою, яка знаходиться на межі економіки, соціології, інформатики, математики, психології. Узагальнюючи процеси міждисциплінарної взаємодії штучного інтелекту, зазначимо, що його дослідження потребує міждисциплінарного підходу на основі синтезу наукових знань, як розкриття змісту та принципів функціонування складної інваріантної системи штучного інтелекту. Для аналізу сучасної моделі штучного інтелекту необхідно застосувати системний інституційно-еволюційний підхід. Аналізуючи різні методологічні підходи, необхідно визнати наявність антропогенної складової, оскільки методологія наукових досліджень ґрунтується на методі інформаційно-антропогенного аналізу, який базується на принциповому положенні про те, що без інформації/даних неможливі процеси штучного інтелекту. як об'єкт і людину як суб'єкт пізнання. Крім того, використовувалися такі методи: індукції, дедукції, сублімації, синергетики, еволюційного історизму, моделювання, прогнозування. Результат дослідження. Штучний інтелект (AI) – це широкий термін, який використовується для визначення технологій/інженерних систем, які імітують людський інтелект, пов'язуючи його з нейрофізіологією, робототехнікою, психологією (розпізнавання образів, моделювання психологічних процесів), трансгуманізмом, кібернетикою (обчислювальна потужність для пошуку закономірностей у великих даних). набори). Штучний інтелект визначається як розроблена програмним забезпеченням система, яка здатна впливати на навколишнє середовище з різним ступенем автономності, виробляючи результати (прогнози, рекомендації, рішення) для певного набору цілей для цифровізації суспільства. З іншого боку, штучний інтелект створює багато проблем, які розглядаються як кібер/віртуальна залежність, втрата реальності, посилене спостереження, втрата контролю протоколів, проблеми конфіденційності, кібербезпека тощо. Конвергенція великих даних із штучним інтелектом стала єдиною найважливіший розвиток, що формує майбутнє соціальних інститутів у цифровому суспільстві та перспективи реалізації потенційних можливостей. Завдяки новітнім цифровим технологіям, прогресу програмної інженерії та штучному інтелекту, що розвивається, з'являються як нові перспективи для вирішення найскладніших проблем сучасної цивілізації, так і нові виклики в технологічному, онтологічному та антропологічному вимірах.

Ключові слова: штучний інтелект, доповнена реальність, цифрове суспільство, антропологічний та онтологічний виміри.

© The Author(s) 2024
This is an open access article under
the Creative Commons CC BY license

Received date 09.03.2024
Accepted date 15.03.2024
Published date 17.04.2024

How to cite: Vìtalina, Nikitenko, Valentyna, Voronkova, Olga Kyvliuk, Oleksenko, Roman, V**aleriia, Suhenko.** Philosophical reflection on artificial intelligence and its impact on the development of society, human, and education. Humanities studies: Collection of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia: Publishing house «Helvetica», 2024. 19 (96). P. 67–76.

doi: https://doi.org/10.32782/hst-2024-19-96-07

© Vìtalina, Nikitenko, Valentyna, Voronkova, Olga, Kyvliuk, Roman, Oleksenko, Valeria, Suhenko, 2024

УДК 140.8:37.017.4]:159.923
DOI https://doi.org/10.32782/hst-2024-19-96-08

СВІТОГЛЯД ЯК ДУХОВНА ОСНОВА ГРОМАДЯНСЬКОГО СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ

ОЛЕКСАНДР, ПРИТУЛА[1]

Анотація

Аналізується світогляд людини, що являє собою взаємодію таких елементів як світовідчуття, світорозуміння, світосприйняття. Рисами світогляду сучасної людини можна вважати науковість, творчість, креативність, плюралістичність. **Мета статті** – визначити особливості світоглядного виховання українського громадянина-воїна, проаналізувати світогляд як духовну основу громадянського становлення особистості. Громадянсько-патріотична свідомість сучасного українського громадянина все ще знаходиться в низько-розгорнутому стані. Потребами забезпечення дослідницьким матеріалом означеного завдання, центром якого є налагодження ефективного виховання, становлення громадянськості української молоді, якраз і обумовлена спрямованість статті. Розвинений світогляд також є підґрунтям для громадянського становлення особистості. Лише «озброєна» знаннями та переконана у своїй правоті людина може активно діяти у суспільстві, відстоювати свою громадянську позицію у публічних дискусіях, сприяти оновленню суспільства, буди локомотивом його прогресу. У соціальному контексті світогляд постає як духовна основа громадянського становлення особистості. Безсумнівно, що від якісних характеристик світогляду людини напряму залежить її громадянське становлення, форми соціалізації, врешті-решт життєвий успіх. Світогляд людини – це своєрідний результат її індивідуальної духовної діяльності, яка знаходить свій прояв у соціально-громадянському житті. Усвідомлюючи значення національних й загальнолюдських цінностей, охарактеризовано особливості світогляду захисника Вітчизни, який має демонструвати такі риси як рішучість та дієвість у відстоюванні інтересів країни. Як правило у захисника Батьківщини сформована чітка світоглядно-громадянська позиція, яка склалась у результаті поєднання його знань, досвіду, емоцій, впливу навколишньої соціальної дійсності. Зроблено висновок, що на сьогоднішній день український військовий є носієм світоглядно-ціннісних установок, які є прикладом під час виховання особистості. Важливою рисою військовослужбовця, яка варта наслідування під час формування особистості є служіння Батьківщині. Усвідомлення значущості покладеної на нього захисної місії становить стрижень професійної діяльності та особистісного світогляду військовослужбовця. Український військовослужбовець є також і захисником демократичних цінностей, реального гуманізму, прав й свобод громадян.

Ключові слова: особистість, світогляд, громадянське виховання, ноосферне світорозуміння, громадянська свідомість, світогляд захисника.

Постановка проблеми. Характеристики світогляду можна аналізувати у різних вимірах. Зокрема, у соціальному контексті світогляд постає як духовна основа громадянського становлення особистості. Безсумнівно, що від якісних характеристик світогляду людини напряму залежить її громадянське становлення, форми соціалізації, врешті-решт життєвий успіх. Світогляд людини – це своєрідний результат її індивідуальної духовної діяльності, яка знаходить свій прояв у соціально-громадянському житті.

Сучасний український громадянин-воїн є носієм особливого світогляду, який просякнутий героїкою минулого та сьогодення. У зв'язку з цим зосередимо увагу на понятті світогляду як поєднанні світовідчуття, світорозуміння, світосприйняття.

Corresponding author:
[1] Запорізький національний університет (Запоріжжя, Україна)
E-mail: prityla1970@ukr.net
ORCID: https://orcid.org/0000-0001-8800-8207

Аналіз публікацій за темою дослідження. Дослідження філософії світогляду як духовної основи громадянського становлення особистості представлена розробками сучасних науковців, такими, зокрема, як: П. Атаманчук, І. Бех, Н. Грибанова, Л. Зарванська, В. Капіца, В. Крисаченко, Г. Михайлишин, С. Новосад, М. Розумний, О. Сокуренко, Ю. Хайрулліна та багато інших.

Однак, громадянсько-патріотична свідомість сучасного українського громадянина все ще знаходиться в низько-розгорнутому стані. Потребами забезпечення дослідницьким матеріалом означеного завдання, центром якого є налагодження ефективного виховання, становлення громадянськості української молоді, якраз і обумовлена спрямованість статті.

Мета статті – визначити особливості світоглядного виховання українського громадянина-воїна.

Виклад основного матеріалу. У науковому дискурсі поняття світогляду традиційно постає як

духовне утворення, що спонукає особистість до певних дій, способу життя та думки. При цьому у психолого-педагогічних дослідженнях становлення світогляду особистості постає як центральна проблема з огляду на його провідну роль в особистісному розвитку людини та суспільному поступу. Світогляд, зазначає О. Сокуренко, як «система принципів, поглядів, цінностей, ідеалів і переконань, визначає ставлення особистості до дійсності, загальне розуміння світу, життєві позиції людей... У структурному плані він складається із світовідчуття, світосприйняття та світорозуміння» (Сокуренко, 2014. с. 70).

Натомість, з точки зору Ю. Хайрулліної, поняття «світогляд» характеризує не лише систему поглядів на світ, але й активне самовизначення людини в світі, що докладає зусиль у пошуках шляхів від ідеї до дії. Відповідно, світогляд, за переконанням дослідниці, «є системою принципів та знань, ідеалів і цінностей, надій та вірувань, поглядів на сенс і мету життя, котрі визначають діяльність індивіда, або соціального суб'єкта, й органічно входять до його вчинків і норм мислення» (Хайрулліна, 2011, с. 31). Наслідком невідповідності думок та дії, продовжує свою думку дослідниця, є розвиток таких негативних явищ як соціальна мімікрія, конформізм, лицемірство, що зумовлюють глибинну кризу пануючих у суспільстві світоглядних цінностей та актуалізує потребу вироблення нових цінностей і світогляду. Без них «суспільство не може функціонувати, оскільки світогляд є формою його суспільної самосвідомості, через яку суб'єкт усвідомлює свою соціальну сутність і оцінює свою духовно – практичну діяльність» (Хайрулліна, 2011, с. 31).

Український громадянин-воїн має яскраво виражений діяльнісний світогляд, у якому поєднуються національні цінності та ідеали, які є підґрунтям для активних дій щодо захисту Батьківщини.

У свою чергу світовідчуття як структурний елемент світогляду передбачає суб'єктивне переживання дійсності людиною, виходячи з рівня її культури, ступеня розвиненості емоційного інтелекту тощо.

Як доводять науковці, чуттєва інформація розуміється через певну структурну зумовленість й функціональну цілісність. Межі культурних цінностей визначають закономірності існування як об'єктивних, так і суб'єктивних аспектів культури. Чуттєве переживання на особистісному рівні залежить від об'єктивних факторів існування культури, у межах культурних цінностей. Освоєння культури на рівні відчуття містить у собі акт трансформації об'єктивних аспектів культури в суб'єктивне відчуття. «Сутність культури світовідчуття полягає в культурі свідомості, яка здатна до творчого процесу художнього освоєння світу в естетично-знаковій інформаційній формі. Чуттєві уявлення є змістом творчого процесу і змістом культури як ціннісного відношення людини до світу» (Грибанова, 2012. с. 139).

Цілком логічно, що сучасний український воїн сприймає світ як на рівні раціонального усвідомлення подій, так і на рівні переживань, емоцій, почуттів.

Натомість, світовідчуття доповнюється такими складовими світогляду як світорозуміння та світосприйняття. Розуміння за своєю суттю передбачає оволодіння смислом, здатність впорядковувати інформацію, виявляти зв'язки між новою та відомою раніше інформацією тощо. Таким чином, «здатність осмислювати життєву процесуальність виявляється фундаментальною, субстанційною ознакою людини як істоти інтелектуальної – такої, що розуміє, або, принаймні, прагне зрозуміти, оволодіти смислом, сформувати якомога повніше смислове уявлення про дійсність, а значить – про її логіку, тенденції і закономірності становлення» (Михайлишин, 2012, с. 123).

Таким чином, емоційна компонента світогляду українського громадянина-захисника органічно взаємодіє з раціональною складовою.

Світорозуміння та світосприйняття людини репрезентується не тільки у способах мисленнєвої діяльності, а й у певних знакових системах, що відображають смислові форми такої діяльності. На думку М. Розумного, «смисл – це зміст свідомості, що рефлексивно співвідноситься з певним знаком і тільки в цій співвіднесеності гіпостазується як семантична цілісність. Відтак, смисл, поняття та ідея є термінами, що описують єдиний цілісний механізм самовідтворення людської свідомості, механізм, який вступає в дію на певному етапі розвитку цієї свідомості за певних історичних умов і який узагальнено ми називаємо рефлексією» (Розумний, 1999. с. 7).

На переконання дослідників, в наш час формується нове світорозуміння та світосприйняття, новий світогляд, який отримав назву ноосферний.

Відповідно до концепції В. Капіци, висувається поняття ноосферного розуміння, в якому об'єкт і суб'єкт поєднуються, причому суб'єкт вважається більш оперативним, мобільним та активно творчий, ніж об'єкт. Суб'єкт реалізує

© Олександр, Притула, 2024

себе у «активних об'єктах» і існує лише разом із ними за принципом суб'єкт-об'єктної єдності. Таке нове розуміння ноосфери та ноосферної реальності постає як певна «вища» та «інтегральна» ноореальність, у якій поєднуються різні «реальності, полісемантичні смислові контексти і трансцендентальні дискусії, пов'язані з єдиною суб'єкт-об'єктною семіотикою. Однак ноосфера – це не окрема реальність як «оболонка над біосферою, соціосферою, культуросферою і креатосферою або «вмістилище» всієї космічної інформації та духовно-ідеальний феномен. Ноореальність об'єктно утворюється тільки за наявності «соціальної об'єктної реальності» та суб'єктованої «наукової реальності» генерованих духовно-практичних знань. У разі чого в культуросфері (штучної «третьої природи») стають можливими процеси опредмечення – розпредмечення ментальної рефлексії творчих суб'єктів у процесі їх матеріально-предметної та об'єктно-дійсної самореалізації й утворення креатосфери активних суб'єкт-об'єктних взаємодій «розумної природи» (Капіца, 2013, с. 300–301).

Можна погодитись з інтерпретацією сучасного світогляду даним дослідником, виокремлюючи такі його риси як науковість, творчість, креативність, плюралістичність. У процесі формування світоглядних характеристик українського громадянина-воїна ми маємо культивувати саме вищеозначені детермінанти.

На нашу думку, характеристики світогляду можна аналізувати у різних вимірах. Зокрема, у соціальному контексті світогляд постає як духовна основа громадянського становлення особистості. Безсумнівно, що від якісних характеристик світогляду людини напряму залежить її громадянське становлення, форми соціалізації, врешті-решт життєвий успіх. Світогляд людини – це своєрідний результат її індивідуальної духовної діяльності, яка знаходить свій прояв у соціально-громадянському житті.

Поняття особистої або індивідуальної духовної діяльності у літературі визначають як творчу працю, активну громадянську діяльність особи, що вимагає її значних зусиль з трансформації моральних багатств суспільства – політичних ідей, світоглядних, естетичних поглядів та переконань та моральних ідеалів на внутрішні цінності особи та норми її поведінки (Новосад, 2010, с. 207].

Громадянське становлення особистості неможливе без набуття людиною чітких переконань, знань та принципів, які є структурними елементами світогляду. Зокрема, переконання розуміють як систему потреб, що спонукають людину здійснювати ті чи інші вчинки. П. Атаманчук та О. Ніколаєва характеризують переконання як систему знань людини, що пропущена через її почуття. У переконаної людини ідеї поєднані із почуттями та волею, що дозволяє їй здійснювати лише ті вчинки, що узгоджуються із її принципами. Згадувані вище автори апелюють категорією «сформовані переконання», що передбачають впевненість особистості щодо істинності її тверджень, думок, поглядів, та згадують Аристотеля, який «вважав, що переконання має свою раціональну підставу в системі «власна думка (погляд) – віра – переконання – розумна підстава (логос)». Переконання є системою мотивів особистості, яка спонукає її діяти відповідно до власних поглядів і принципів. Основою переконань становлять знання, які для людини є істинними, незаперечними, в яких вона не має сумніву» (Атаманчук, Ніколаєв, 2016, с. 108).

Лише «озброєна» знаннями та переконана у своїй правоті людина може активно діяти у суспільстві, відстоювати свою громадянську позицію у публічних дискусіях, сприяти оновленню суспільства, буди локомотивом його прогресу.

Як переконує класик педагогічної думки В. Сухомлинський, громадянськість має бути однією з основних детермінант світогляду людини, яка живе не тільки заради реалізації власних інтересів, а й піклується про загальне благо.

В. Сухомлинський у своїх багатьох працях проводив думку щодо життя як цінності та як служіння. Життя як цінність, згідно педагогу, немає нічого спільного із споживацьким типом життя з його суто утилітарними потребами, у якому людина не може стати найвищою цінністю. Споживацькому типу життя В. Сухомлинський протиставляє життя-служіння, у якому особистість розвивається і реалізується у вищих духовних цінностях, які для неї постають як незаперечний пріоритет. Слідуючи вищеозначеній логіці видатний педагог поняття «служіння» розглядає як засадниче у формулюванні категорії «громадянськість». Остання тлумачиться ним «як служіння народові, вірність і відданість Батьківщині, її цілям, гордість за неї», а сам феномен служіння «як набуток, який віддала і віддає людина своєму народові, що вона залишила від своєї душі , свого розуму в матеріальних і духовних цінностях Вітчизни» (Бех І., 2018, с. 288–289). При цьому почуття відданості Батьківщині, згідно

з В. Сухомлинським, пов'язується не лише з її теперішнім, але й з її минулим, з її віковими традиціями та святинями. Саме Батьківщина, народ, праця, яка одухотворена великими почуттями, стають не просто святинями, а найвищими святинями для особистості (Бех І., 2018, с. 288–289).

У контексті вищенаведеного науковці дискутують про сутність, особливості та засоби формування не тільки громадянськості як риси світогляду, а й про змістове наповнення громадянської свідомості.

Феномен громадянської свідомості часто пояснюється через поняття «громадянські якості» особистості на тій підставі, що тільки свідомий громадянин з розвинутими громадянськими якостями здатний виявляти власну обдуману позицію та активно брати участь у громадському житті. А процес утвердження громадянських якостей особистості у свою чергу постає як вияв її громадянського розвитку та закономірний наслідок громадянського виховання. Громадянськість як інтегральна властивість особистості, що формується в процесі її громадянського виховання, складається з системи громадянських рис і якостей громадянина. Кожна громадянська риса представляє собою складну динамічну систему, що включає в себе правові, патріотичні, національні, морально-етичні та інші якості і прояви особистості. Результатом комплексного громадянського вихованням, Л. Зарванська, вважає «сформованість таких основних громадянських рис, як громадянська свідомість, почуття громадянської гідності, обов'язку й відповідальності тощо. Громадянська свідомість показує, наскільки особистість володіє світоглядними політичними, громадянськими установками та проявляє стійкість у втіленні їх у життя. Громадянська свідомість передбачає розвинене полікультурне мислення, здібності глибокого осмислення й оцінювання міжнародних подій, правильні тактичні та стратегічні висновки щодо напрямів суспільного й світового розвитку» (Зарванська, 2013, с.184).

Проаналізувавши світогляд у загальному розумінні, зупинимось на особливостях світогляду сучасного захисника вітчизни. Сучасний захисник вітчизни повинен мати глибокі знання щодо історії та культури власного народу, розуміти сутність національної ідеї (національного ідеалу), дотримуватись принципів національної відданості та гуманізму.

Також світогляд сучасного захисника Вітчизни повинен містити національні цінності, які сприймаються ним не формально, а є іманентною рисою такого типу світосприйняття.

В. Крисаченко у своїх дослідженнях акцентує увагу на національних цінностях як перманентному системо організуючому чиннику буття та розвитку українського суспільства. В усі часи національні цінності, зазначає дослідник, як «світоглядний предикат визначав своєрідність українського етносу, його розуміння держави, громади, сім'ї та значення конкретної особистості у світі, національні цінності творили надійний підмурівок доброзичливого, толерантного ставлення до інших, породжували почуття відповідальності за свої вчинки та спонукали до налагодження справедливості і взаєморозуміння. Через це національні цінності ставали чи не найголовнішою перепоною перед намірами різноманітних агресивних сил підкорити Україну, а її народ перетворити на слухняну юрбу без роду-племені. Національні цінності є тим знаменом, під яким гуртувалось не одне покоління українців у визвольних змаганнях проти загарбників, саме вони постають духовним началом, на основі якого нині вибудовується незалежна європейська українська держава» [6, с. 30].

Усвідомлюючи значення національних й загальнолюдських цінностей, захисник Вітчизни має демонструвати такі риси світогляду як рішучість та дієвість у відстоюванні інтересів країни. Як правило у захисника Батьківщини сформована чітка світоглядно-громадянська позиція, яка склалась у результаті поєднання його знань, досвіду, емоцій, впливу навколишньої соціальної дійсності.

Сучасний захисник Вітчизни має бути не тільки сильний духовно, а й сповідувати чіткі світоглядні настанови щодо здорового способу життя, фізичного самовдосконалення й розвитку. Щоденні фізичні вправи, дотримання режиму дня, прагнення до найкращих результатів у спортивних змаганнях військового спрямування мають бути невід'ємною складовою світоглядних настанов сучасного воїна.

Також, сутнісними рисами світогляду захисника Вітчизни є патріотизм, хоробрість, дієвість, відданість національним ідеалам та традиціям, духовна та фізична сила.

Висновки. Світогляд людини являє собою взаємодію таких елементів як світовідчуття, світорозуміння, світосприйняття. Рисами світогляду сучасної людини можна вважати науковість, творчість, креативність, плюралістичність.

© Олександр, Притула, 2024

Розвинений світогляд також є підґрунтям для громадянського становлення особистості. Лише «озброєна» знаннями та переконана у своїй правоті людина може активно діяти у суспільстві, відстоювати свою громадянську позицію у публічних дискусіях, сприяти оновленню суспільства, буди локомотивом його прогресу.

Натомість, сучасний захисник вітчизни повинен демонструвати такі риси світогляду як знання щодо історії та культури власного народу, розуміти сутність національної ідеї (національного ідеалу), дотримуватись принципів національної відданості та гуманізму. У процесі формування світогляду українського громадянина-воїна варто культивувати наступні аксіологеми − патріотизм, духовну міць, відданість національним традиціям та ідеалам.

Одним з результатів виховання українського громадянина-воїна є формування потужної сили духу та «духовної сили». Можна констатувати, що системна праця, вміння досягати поставленої мети та долати труднощі загартовують силу духу, зміцнюють духовність людини у всіх її вимірах. Сила духу плекається індивідуальними практиками духовного зростання та детермінується соціальними умовами розвитку людини.

На сьогоднішній день український військовий є носієм світоглядно-ціннісних установок, які є прикладом під час виховання особистості. Важливою рисою військовослужбовця, яка варта наслідування під час формування особистості є служіння Батьківщині. Усвідомлення значущості покладеної на нього захисної місії становить стрижень професійної діяльності та особистісного світогляду військовослужбовця. Український військовослужбовець є також і захисником демократичних цінностей, реального гуманізму, прав й свобод громадян.

Визначальною рисою світогляду українського воїна є шляхетність, яка є підґрунтям героїзму – здатності пожертвувати своїм життям заради Батьківщини, товаришів по зброї тощо. Шляхетні громадяни та національні герої позитивно впливають на державотворчі й націотворчі процеси, оскільки їх суспільна діяльність й приклад морального вибору формують не тільки сучасний соціум, а й закладають основи розвитку української нації на майбутнє.

Список використаних джерел:

Атаманчук П., Ніколаєв О. Технологічні основи формування світогляду учнів майбутніми вчителями фізико-технологічного профілю. *Наукові записки. Серія: проблеми методики фізико-математичної і технологічної освіти*. 2016. Вип. 7. С. 107-113.

Бех І. Д. Особистість на шляху до духовних цінностей : монографія. Київ – Чернівці: «Букрек», 2018. 320 с.

Грибанова Н. Є. Світовідчуття – модель освоєння світу (постановка проблеми). *Культура народов Причерноморья*. 2012. № 235. С. 139-141.

Зарванська Л. Процес формування громадянської свідомості та громадянської позиції молоді. Матеріали Першої науково-практичної конференції. *Актуальні проблеми громадянської освіти та виховання: український та зарубіжний досвід.* 2013. С. 183-184.

Капіца В. Світоглядна культура і ноосферне світорозуміння. Кривий Ріг: Видавничий центр, 2013.592 с.

Крисаченко В. Національні цінності України: сутність, розмаїття, консолідаційний потенціал. *Українознавство*. 2022. № 1 (82). С. 28-50.

Михайлишин Г. Й. Феноменологія світосприйняття та світорозуміння. *Вісник Дніпропетровського університету.* 2012. Вип. 22. № 9/2. С. 120-125.

Новосад С. О. Духовна самоактуалізація особистості в умовах громадянського суспільства: українознавча складова. *Наука. Релігія. Суспільство*. 2010. № 3. С. 207-213.

Розумний М. Суспільна ідея в структурі ідентичності. *Ґенеза. Спец. Вип.* Київ, 1999. С. 4–17.

Сокуренко О. Формування світорозуміння дитини дошкільного віку як психолого-педагогічна проблема. *Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи.* 2014. № 1. С. 70-74.

Хайрулліна Ю. О. Світоглядна культура особистості: структурно-функціональний аналіз : монографія; Мін-во освіти і науки, молоді та спорту України, Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. 235 с.

References

Atamanchuk, P., Nikolayev, O. (2016). Technological bases of formation of students' worldview by future teachers of physical and technological profile. Scientific notes. Series: problems of methods of physical, mathematical and technological education. 2016. 7. 107-113.

Bekh, I. D. (2018). Personality on the way to spiritual values: a monograph. Kyiv – Chernivtsi: “Bukrek, 2018. 320.

Gribanova, N. E. (2012). Worldview – a model of world exploration (problem statement). Culture of the Black Sea Peoples. 2012. 235. 139-141.

Zarvanska, L. (2013). The process of forming civic consciousness and civic position of youth. Materials of the First Scientific and Practical Conference. Actual problems of civic education and upbringing: Ukrainian and foreign experience. 183-184.

Kapitsa, V. (2013). Worldview culture and noospheric worldview. Kryvyi Rih: Publishing center. 592.

Krysachenko, V. (2022). National values of Ukraine: essence, diversity, consolidation potential. Ukrainian Studies. 2022. 1 (82). 28-50.

Mykhailyshyn, G. Y. (2012). Phenomenology of world perception and world understanding. Bulletin of Dnipropetrovs'k University. 2012. 22. 9/2. 120-125.

Novosad, S.O. (2010). Spiritual Self-Actualization of Personality in the Conditions of Civil Society: Ukrainian Studies Component. Science. Religion. Society. 2010. 3. 207-213.

Rozumny, M. (1999). Social idea in the structure of identity. Genesis. Kyiv, 4-17.

Sokurenko, O. (2014). Formation of preschool children's worldview as a psychological and pedagogical problem. Pedagogical innovations: ideas, realities, prospects. 2014. 1. 70-74.

Khairullina, Y. O. (2011). Worldview culture of personality: structural and functional analysis: monograph; Ministry of Education and Science, Youth and Sports of Ukraine, National Pedagogical Dragomanov University. Kyiv: Drahomanov National Pedagogical University. 235.

OLEXANDR, PRYTULA – Candidate of Pedagogical Sciences, docent,
Professor of the Department of Theory and Methodology of Physical Culture and Sports
at the Zaporizhia National University, Zaporizhia, Ukraine
E-mail: prityla1970@ukr.net
ORCID: https://orcid.org/0000-0001-8800-8207

WORLDVIEW AS THE SPIRITUAL BASIS OF THE CIVIC FORMATION OF A PERSONALITY

Abstract. The worldview of a person is analyzed, which is an interaction of such elements as world outlook, world understanding, world perception. Science, art, creativity, and pluralism can be considered features of the worldview of a modern person. The purpose of the article is to determine the peculiarities of the worldview education of a Ukrainian citizen-warrior, to analyze the worldview as a spiritual basis for the civic formation of a personality. The civic and patriotic consciousness of a modern Ukrainian citizen is still in a low state of development. The need to provide research material for this task, the center of which is the establishment of effective education, the formation of citizenship of Ukrainian youth, is precisely the focus of the article. A developed worldview is also the basis for the civic development of an individual. Only a person «armed» with knowledge and convinced of his rightness can actively act in society, defend his civic position in public discussions, contribute to the renewal of society, be the locomotive of its progress.In the social context, the worldview appears as the spiritual basis of the civic formation of the personality. There is no doubt that the qualitative characteristics of a person's outlook directly depends on his citizenship, forms of socialization, and ultimately success in life. A person's worldview is a peculiar result of his individual spiritual activity, which finds its manifestation in social and civil life. Realizing the importance of national and universal values, the characteristics of the worldview of the defender of the Motherland, who must demonstrate such traits as determination and efficiency in defending the interests of the country, are characterized. As a rule, the defender of the Motherland has a clear worldview and civic position formed as a result of a combination of his knowledge, experience, emotions, and the influence of the surrounding social reality. It is concluded that today the Ukrainian military is a carrier of worldview and value attitudes that serve as an example in the education of the individual. An important feature of a serviceman that is worthy of imitation in the formation of personality is service to the Motherland. Awareness of the significance of the defense mission entrusted to him/her is the core of the professional activity and personal outlook of a serviceman. A Ukrainian serviceman is also a defender of democratic values, real humanism, and the rights and freedoms of citizens.

Key words: personality, worldview, civic education, noospheric worldview, civic consciousness, defender's worldview.

© The Author(s) 2024
This is an open access article under
the Creative Commons CC BY license

Received date 07.03.2024
Accepted date 07.04.2024
Published date 12.04.2024

How to cite: Олександр, Притула. Світогляд як духовна основа громадянського становлення особистості. Humanities studies: Collection of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia : Publishing house “Helvetica”, 2024. 19 (96). P. 77–82.
doi: https://doi.org/10.32782/hst-2024-19-96-08

© Олександр, Притула, 2024

УДК 321.01:327.5.
DOI https://doi.org/10.32782/hst-2024-19-96-09

ВПЛИВ ГЛОБАЛЬНИХ ТЕНДЕНЦІЙ НА РОЗВИТОК ПОЛІТИЧНИХ ЕЛІТ

ЯКІВ, ТАРАРОЄВ[1]
ВІКТОРІЯ, ГОРЕВА[2]

Анотація

Дослідження відображає взаємозв'язок між політичною елітою, як важливої частини структури політичної системи, та формуванням правових норм. Дослідження виокремлює основні аспекти політичних еліт, виявляє генералізований вплив еліт на політичні системи та на їх розвиток, і крім цього аналізує особливості формування правового порядку у контексті різноманітних політичних устроїв. Взаємозв'язок між політичною системою та правовим порядком є ключовим для забезпечення стабільності та розвитку суспільства. Лише шляхом спільних зусиль політичних та правових інститутів можна забезпечити ефективне функціонування правового порядку та вирішення актуальних соціальних проблем. **Мета статті** – здійснити структурований аналіз впливу глобальних тенденцій на розвиток політичних еліт, а також визначення наслідків цих трансформацій. Результати дослідження свідчать про те, що сучасні світові тренди, такі як глобалізація, цифровізація, демократизація суспільства, війни та конфлікти, природні катаклізми та демографічні зміни, мають значний та неоднозначний вплив на формування політичної еліти, як складову частину політичних систем. Сучасність з її як позитивними, так з негативними явищами змушує переосмислювати такі філософські поняття як етика та мораль в контексті політичних еліт. Водночас виникає питання що до світогляду сучасних політичних еліт, а також до методів їх керування. Як відомо, що більше половини людей на планеті живуть у країнах, де у 2024 році відбудуться загальнонаціональні вироби, і така знакова подія станеться уперше та матиме неабиякий вплив на суспільство. **Практичне значення дослідження** полягає у більш чіткому розумінні динаміки взаємодії між політичними елітами та правовими порядками, які вони формують, висвітлюючи шляхи гармонізації владних та правових структур в умовах глобалізації та технологічного прогресу. Втім, такі тренди як війни, конфлікти та катаклізми часто призводять до зміцнення авторитарних владних структур, збільшення військового контролю та обмеження громадянських свобод, що може вести до громадянських протестів та ерозії демократичних стандартів. В цілому, сучасні тренди вимагають від держави балансу між адаптацією до глобальних викликів та збереженням основ демократії та правової держави. Необхідність в адаптивному правовому регулюванні та гнучких політичних системах, здатних відповідати на швидкі зміни, є ключовою для забезпечення стабільності та розвитку в умовах зростаючої непередбачуваності глобального контексту.

Ключові слова: політична еліта, політична система, демократія, авторитаризм, тоталітаризм, правовий порядок.

Постановка проблеми

Сучасне суспільство неможливо уявити без двох важливих аспектів: політичної системи та правового порядку. Хоча, на перший погляд, з точки зору повсякденної свідомості, ці два поняття можуть здаватися різними, насправді, з точки зору наукового підходу, вони є нероздільно пов'язаними складовими одного цілого. Дійсно, само поняття «політика» походить від давньогрецького πόλις — «місто, держава». У свою чергу виникнення перших в світовій історії міст-держав ще у Шумерській культурі, пов'язано з формуванням системи законів у цих містах, а сам інститут держави (правителі) які мали назву Єн, Єнсі, Лугаль були, у тому числі, й певним «механізмом» реалізації цих законів, який забезпечував їх виконання. Тобто правителі, як політичні діячи, формували закон та забезпечували його виконання. Саме існування міст-держав передбачало існування складної соціальної структури, з різноманітними соціальними групами, у яких були різні, у тому числі й суперечливі матеріальні (і не тільки) інтереси. Система права та її функціонування повинна була, для стабільності соціальної системи, сформулювати баланс цих інтересів. Діяльність по формування балансу інтересів у полісі через закони та систему їх виконання ми і можемо назвати політичною діяльністю, а людей, які займаються цієї діяльністю – політиками. Все це справедливо з самого виникнення політики і до сьогодення. Політика та право, окремо або разом, впливають на розвиток суспільства, забезпечують справед-

Corresponding author:
[1] Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» (Харків, Україна)
E-mail: yakiv.tararoiev@khpi.edu.ua
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-0734-0804
[2] Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» (Харків, Україна)
E-mail: Viktoriia.Horeva@sgt.khpi.edu.ua
ORCID ID https://orcid.org/0009-0007-1669-6005

ливість та порядок, а також визначають основні цінності та цілі, які спрямовані на практичне втілення. Взаємозв'язок між політичною системою та правовим порядком є ключовим для забезпечення стабільності та розвитку суспільства. Лише шляхом спільних зусиль політичних та правових інститутів можна забезпечити ефективне функціонування правового порядку та вирішення актуальних соціальних проблем.

Політична еліта відіграє важливу ролі у політичній системі. Еліта є головною конструктивною силою суспільства, хоча різноманітні, у тому числі сучасні, ціннісні концепції еліт істотно розрізняються за ступенем їхнього аристократизму, відношення до мас, демократії та ін. Можна виділити певні спільні риси соціальної елітарності, хоча цей список є приблизним і умовними.

– Належність до еліти визначається високими якостями і показниками в найбільш важливих для всього суспільства сферах діяльності.

– Еліта відносно згуртована на здоровій основі виконуваних нею керівних функцій. Тобто еліта є цілісною соціальною групою з високим рівнем самосвідомості свого соціального статусу.

– Взаємовідносини між елітою і масою мають характер не стільки політичного або соціального панування, тобто керування за допомогою сили, скільки керівництва, що припускає управлінський вплив, заснований на згоді і добровільній слухняності керованих і авторитеті керуючих.

– Формування еліти, яка ефективно виконує свої функції – це скоріше слідство природного добору суспільством найбільше цінних представників.

– Наявність еліти у суспільстві – умова ефективного функціонування будь-якого суспільства. Вона заснована на природному поділі управлінської і виконавчої праці, закономірно випливає з рівності можливостей і не суперечить демократії (Семке, 2009).

Впродовж останніх п'яти років держави зазнають значного впливу від низки ключових трендів, зокрема цифровізації та інновацій, розвитку штучного інтелекту, які реформують урядові служби, зменшуючи передумови для розвитку корупції та зміцнюючи демократичні засади суспільства. Хоча даний тезис є спірним та потребує детального дослідження, але неможливо не оминути того факту, що запровадження онлайн сервісів отримання документів, у тому числі дозвільного характеру, коли рішення приймається за відповідністю запиту чітко визначеному алгоритму в обхід людського фактора, зменшує залежність отримання такого документа від волі чи рішення окремого працівника. Демографічні зміни, такі як старіння населення та міграція, впливають на соціальні політики та робочу силу. Ескалація геополітичних напруженостей та війн по всьому світу акцентує необхідність у зміцненні національної безпеки та оборони. Ці тренди вимагають комплексного підходу до адаптації політичних, економічних та соціальних систем, щоб забезпечити стале майбутнє.

В кризових ситуаціях, коли суспільство потребує негайних рішень для вирішення соціальних проблем, взаємозв'язок між політичною елітою та правовим порядком стає особливо очевидним. Різні політичні системи реагують на кризові ситуації по-різному, використовуючи різні підходи та інструменти для вирішення проблем. Деякі країни, що мають в основі демократичну систему устрою, вимушені вдаватися до авторитарних підходів впливу на правовий порядок, інші ж, навпаки, намагаються зберегти демократичні стандарти вирішення суспільних проблем, котрі в результаті не завжди є ефективними.

Проте, з огляду на сучасні глобальні тенденції, спостерігається зміна у правовому порядку, яка породжує певні проблеми, зокрема до неузгодженості між існуючими законами та вимогами сучасності. Крім того, зростаюча складність суспільних відносин та технологічний прогрес ставлять під сумнів ефективність та дієвість існуючого правового порядку.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Питання структури політичних еліт та правових систем суспільства достатньо освітлене у зарубіжній та вітчизняній літературі, то ж теоретична база дослідження є достатньо багатою. Автори як H. Drechsler, W. Hiligen, F. Neumann надають комплексний огляд різних аспектів взаємодії між державою та суспільством, використовуючи для цього широкий спектр політичних теорій. Водночас, R. Lempert та J. Sanders підкреслюють значення соціально-правових досліджень для розуміння механізмів функціонування та розвитку політичних систем.

Значний внесок у розуміння динаміки та принципів розвитку політичних систем зробив В.М. Марчук, який аналізує основні концепції державності та правової системи, надаючи основу для подальших досліджень у цій галузі. В.В. Сухонос та тандем М. Шуміло та О.В. Панасюк також вносять важливий вклад у розвиток теоретич-

© Яків, Тараоєв, Вікторія, Горева, 2024

них основ політичної та правової науки, пропонуючи власні погляди на структуру та еволюцію правових систем. Герасіна Л.М. та Гільбурт А.М. детально аналізують специфіку формування та функціонування політичних систем в умовах глобальних геополітичних змін та взаємодії правових інститутів.

Крім вже згаданих правових проблем, спостерігається реактуалізація етичної проблематики. Однією з найгарніших питань для сучасної моралі є питання толерантності, гостроту якою відчуває канадський публічний інтелектуал Джордан Пітерсон (Пітерсон, 2021).

Невирішені раніше частини загальної проблеми

Попри значний обсяг наукових праць, присвячених філософії права, існує потреба у систематизації сучасних досліджень, які відображають вплив трендів розвитку суспільства на політичні еліти. Крім цього, філософський потенціал такого феномену як політична еліта, на нашу думку, досліджений не до кінця, що у свою чергу вимагає сучасних філософських візій.

Мета статті – здійснити структурований аналіз впливу глобальних тенденцій на розвиток політичних еліт, а також визначення наслідків цих трансформацій.

Виклад основного матеріалу.

У сучасній політичній науці виділяють різноманітні класифікації політичних систем, засновані на таких критеріях, як військовий чи цивільний характер управління, ступінь консерватизму чи схильність до змін, рівень відкритості до міжнародного співробітництва, стан розвитку економіки та торгівлі та інтеграції в глобальні процеси, а також традиційність чи сучасність політичної культури. Тобто, у основу класифікації політичних систем можуть бути покладені різні чинники: соціально-економічні, культурні, релігійні і т.і. У контексті цього дослідження варто зосередити увагу на суто політичних засадах формування та функціонування не монархічної, республіканської влади, а саме на трьох основних типах політичних систем: демократії, тоталітаризмі та авторитаризмі, оскільки вони найбільш яскраво демонструють різноманітність підходів до управління державою та взаємодії політичних еліт з правовим порядком та громадянським суспільством (Герасіна, 2014).

Демократія. У демократичних системах, які існують у країнах, що самі себе називають демократичними, типу Великобританії, США, Канади, та інших, ключовими принципами, які стверджуються на законодавчому рівні, є політична свобода, соціальна захищеність, економічний лібералізм та індивідуалізм, з обов'язковим дотриманням законності. Такі системи відзначаються чітким законодавчим розмежуванням владних повноважень, наявністю ефективних механізмів балансу та контролю, стабільністю та розвиненою партійною системою.

Авторитаризм. Авторитарні режими, поширені переважно в країнах, що розвиваються, включають законодавче обмеження політичних свобод, сильний потенціал для використання насильства та нечітке розмежування владних функцій, що часто призводить до домінування однієї з гілок влади над іншими. Політична активність громадян в таких системах обмежена та контрольована.

Тоталітаризм є найбільш репресивною формою правління, де влада централізована, суспільство піддається суворому контролю, обмежується свобода слова, а політична активність громадян категорично заборонена. Історичні приклади включають нацистську Німеччину та фашистську Італію (Буник, 2010).

Вплив політичної еліти на розвиток як правового порядку, так і громадянського суспільства має як прогресивну, так і захисну функції. Сучасні глобальні тенденції демонструють неоднозначність у розвитку політичних систем світу. З одного боку, існує загальне переконання, що створення тоталітарного суспільства у країнах із традиційно демократичним устроєм, таких як західні держави чи сучасна Україна, є неможливим. Це пояснюється зміною виховання та ціннісних орієнтирів молодого покоління, яке прагне до індивідуалізму та самовираження, відмовляючись від сліпого слідування наказам. Однак, на тлі цієї позитивної тенденції до більшої свободи та унікальності, світ також спостерігає зменшення популярності демократичних форм управління на користь авторитарних режимів. Ця зміна відбувається на фоні розчарування громадян у можливостях демократичних систем вирішувати щоденні проблеми та надавати ефективну відповідь на виклики сучасності. Статистика показує, що з 2006 по 2018 рік погіршення стану демократії та зсув у бік авторитаризму було зафіксовано у 113 країнах, тоді як позитивні зрушення в бік демократизації спостерігалися лише в 62 державах (Козицький, 2022).

Політолог Самуель Гантінгтон вказує на «втому від демократії» як одну з основних при-

чин зростання авторитарних тенденцій. Люди втомлюються від нестабільності, непередбачуваності та неефективності, що іноді супроводжують демократичні режими, і можуть віддавати перевагу більш авторитарним формам управління, які обіцяють швидкі та рішучі дії.

Сучасний світ перебуває на роздоріжжі, де взаємодія між прагненням до більшої індивідуальної свободи та зростаючим попитом на авторитарні методи управління створює складний і неоднозначний ландшафт розвитку політичних систем та правового порядку (Козицький, 2022).

Безумовно, політика та право, окремо або разом, як стимулюють, так і стримують розвиток суспільних відносин, також функціонують для забезпечення справедливості та порядку, через які реалізується баланс інтересів різноманітних соціальних груп. Суть їх існування полягає у допомозі встановлення меж одне для одного. Ці межі запобігають надмірності односторонності в політиці або праві, що схожі на механізм «перевірки та балансу» (Drechsler, 1995).

На практиці всі правові інститути є частковим відображенням індивідуальних або колективних політичних рішень, які задовольняють інтереси певних соціальних груп, у певний час та у певному середовищі, які прийняли правову форму і характер. Це, правда, відбувається в системах, де головним законодавцем є екстремально-політично легітимований орган (наприклад, Верховна Рада, як законодавець), а також в системах, де судово-прецедентне право має сильний вплив, оскільки навіть найавтономніша судова система завжди визначається певним видом політичного впливу.

Політичні рішення розробляються і приймаються здебільшого політичною елітою, яка є центральною ланкою державного управління, від діяльності якої в значній мірі залежить хід політичного розвитку суспільства, функціонування політичної системи та правових інститутів.

Однією з основних функцій політичної еліти, є інтегративна функція, сутність якої складається в зміцненні стабільності суспільства, стійкості його політичної системи, у запобіганні гострих конфліктів. Важливим змістом цієї функції є зімкнення різних верств населення на основі гармонізації їхніх соціальних інтересів, співробітництва й взаємодії всіх сил у суспільстві. Головне завдання політичної еліти в рамках виконання цієї функції – створення стійкої рівноваги політичних сил, формування стабільного політичного режиму, політичної системи даного суспільства.

Можна узагальнити вплив політичних еліт на розвиток правового порядку в наступних твердженнях:

1. Взаємодія та взаємовплив між політичними і правовими системами є багатогранними та складними процесами, які відображають історичний розвиток, культурні та правові традиції кожної конкретної країни. Ці процеси впливають на загальний розвиток держави та формування її національної ідентичності.

2. Ситуація з правами людини та іншими фундаментальними свободами в різних країнах відрізняється, і це впливає на формування політичних та правових систем цих держав. Зокрема, це стосується визнання та захисту прав і свобод громадян, які є основоположними в демократичних системах (Гільбурт, 2018).

Після розгляду правових аспектів елітаризму, важливо акцентувати увагу на філософських принципах, що є основою для еволюції та зміни політичних еліт. Філософські концепції етики сприяють формуванню моральних принципів та стандартів, на яких ґрунтується прийняття рішень та взаємодія із суспільством. Під час війни та збройних конфліктів політичні еліти виконують не тільки здебільшого стратегічну функцію, але і формують стабільність та баланс політичної системи. Окрема увага має бути приділена філософським принципам гуманізму чи його відсутності, уникаючи ототожнення та формалізму.

Розглянемо як політична еліта впливає на розвиток правового порядку через наступні філософські чинники:

1. Мораль. Моральні переконання політичних еліт можуть відображатися у законодавстві та правових актах. Закони, що базуються на моральних принципах, зазвичай мають більшу підтримку серед населення і сприяють зміцненню правової системи. Політичні лідери, які виявляють високий рівень моральності та етики у своїй поведінці, можуть впливати на моральні стандарти у суспільстві. Їхні вчинки можуть надихати інших дотримуватися високих моральних принципів. Справедливість і рівність, можуть бути основою для створення законів і політик, спрямованих на забезпечення справедливого та рівного обґрунтування для всіх громадян. Політична еліта, яка діє відповідно до моральних принципів, зазвичай має більше довіри суспільства і більшу легітимність у своїх діях. Це сприяє стабільності політичної системи і зміцненню правового порядку.

© Яків, Тараоєв, Вікторія, Горева, 2024

Отже, мораль відіграє важливу роль у формуванні правового порядку через вплив політичної еліти, і її врахування сприяє розвитку справедливого, ефективного та підтримуваного суспільства.

2. Онтологія, воно ж світогляд, воно ж картина світу. Бачення світу взагалі, як цілого є необхідною умовою будь якої людської та суспільної діяльності. Уява про те, яким повинно бути суспільство є невід'ємною складової бачення світу загалом. Класичним прикладом цього є теорія держави Платона, яку він виклав у своїх діалогах «Тімей», «Держава», та «Закони» (Платон, 2000). Теорія держави, і відповідно теорія політичної еліти та теорія права у Платона є наслідком загальної світобудови: існування світу ідей поза сферою нерухомих зірок, подорож людських душ після смерті людей у цей світ, запам'ятовування ідей людськими душами, повернення душ у нові тіла, виховання молоді таким чином, щоб вони пригадували ідеї, які бачили у світі ідей. Відповідно з цим політичною елітою є ті, хто найкраще пригадав ідеї (філософи), а політична діяльність є втіленням ідей у матеріальному соціальному світі. Відповідно соціальні закони, тобто система права є відображенням та втіленням вищого світу ідей. Релігійні картини світу від самого початку виникнення інституту держави та права й до сьогодення також виступають основою системи права та політичної діяльності. У якості доказів достатньо подивитися закони Хаммурапі. Відповідно самі правові акти – є законами не соціуму, а законами Бога, володар є втілення божественної волі, яку він виконує через політичну діяльність. У сучасному світі право, держава та політична діяльність також базується на світогляді, але він має не тільки релігійний, а філософський та науковий характер. Точніше кажучи, у кожному конкретному випадку у сучасності будь-якої культури та держави, світогляд як основа політики та права представлений у різних співвідношеннях релігії, філософії, науки, та навить міфології. Відповідно, політична еліта, яка не має обмежень в доступі до знань та освіти, і сама може дуже повільно впливати на їх формулювання, створюючи систему ідеологій, через цю систему впливає і на розвиток правового порядку, у тому числі і через формування моральних переконань як складової ідеології та світогляду.

3. Методологія. Цей чинник пов'язаний зі світоглядом, але його необхідно розглядати й окремо. Він забезпечує функціонування правової та політичної систем, його взаємодію з суспільством. Це відбувається через певні методи. У якості цих методів, наприклад, для теократичних суспільств, можуть виступати певні релігійні практики, на кшталт фикха для ісламу, єврейського права, індуського права, або інші ранішні та сучасні форми релігійного права. Ці норми права та методи регулюють і політичну діяльність політичних еліт у цих суспільствах. Загальним методом для західної культури та усього світу є формальна логіка Аристотеля, на якій побудовано усі форми західного права (романо-німецької та англосаксонської (англо-американської) правової сім'ї загального права), і на базі якої функціонують політичні системи тих країн, які мають ці правові системи. Формальна логіка Аристотеля була створена самим Аристотелем, перш за все як науковий метод, але у подальшому, саме на цій базі у часи Римської республіки та імперії було побудовано Римське право. У сучасному світі, у зв'язку з розвитком науково-технічного прогресу, перш за все у сфері комунікації, технічних засобів накопичення та переробки інформації, виникають нові, додаткові, методи функціонування політичної системи (віртуальна реальність, штучний інтелект і т.п.), які опосередковано пов'язаний з системою права, оскільки система права повинна «враховувати» нову реальність. Але ця тематика потребує окремого дослідження.

Вищевказані чинники є основними філософськими «механізмами», за допомогою яких політична еліта впливає на розвиток правової системи.

Висновки. Сучасні світові тренди останніх п'яти років, такі як глобалізація, цифровізація, демократизація суспільства, війни та конфлікти, катаклізми та демографічні зміни, мають різносторонній вплив на правовий порядок та політичні системи. Неоднозначно, але позитивними аспектами є перехід до більш глобалізованих, демократичних стратегій, що сприяє міжнародній кооперації та гармонізації законодавства. Цифровізація та використання штучного інтелекту підвищують прозорість та знижують корумпованість, водночас сприяючи демократизації та рівноправності у суспільстві. Втім, такі тренди як війни, конфлікти та катаклізми часто призводять до зміцнення авторитарних владних структур, збільшення військового контролю та обмеження громадянських свобод, що може вести до громадянських протестів та ерозії демократичних стандартів.

В цілому, сучасні тренди вимагають від держави балансу між адаптацією до глобальних викликів

та збереженням основ демократії та правової держави. Необхідність в адаптивному правовому регулюванні та гнучких політичних системах, здатних відповідати на швидкі зміни, є ключовою для забезпечення стабільності та розвитку в умовах зростаючої непередбачуваності глобального контексту.

Список використаних джерел

Drechsler H., Hiligen W., Neumann, F., et al. Gesellschaft und Staat, Lexikon der Politik (9., neubearbeitete und erweiterte Auflage), Verlag Franz Vahlen, Munich 1995.

Lempert R., Sanders J. An Invitation to Law and Social Science, University of Pennsylvania Press, Philadelphia 1990.

WJP Rule of Law Index 2023 Global Press Release. World Justice Project, 2023. URL: https://worldjusticeproject.org/news/wjp-rule-law-index-2023-global-press-release

Буник В. Поняття політичної системи суспільства: теоретичний аспект. *Науковий вісник Ужгородського університету,* 2010, 15, 7-10.

URL: https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/7932/1/%D0%9F%D0%9E%D0%9D%D0%AF%D0%A2%D0%A2%D0%AF%20%D0%9F%D0%9E%D0%9B%D0%86%D0%A2%D0%98%D0%A7%D0%9D%D0%9E%D0%87%20%D0%A1%D0%98%D0%A1%D0%A2%D0%95%D0%9C%D0%98%20%D0%A1%D0%A3%D0%A1%D0%9F%D0%86%D0%9B%D0%AC%D0%A1%D0%A2%D0%92%D0%90.pdf

Герасіна Л. М. Глобальна конструкція політичної системи світу в умовах геополітичних зрушень сучасності. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»,* 2014, № 4 (23).

URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/8381/1/Gerasina_140.pdf

Гільбурт А. М. Політична та правова система суспільства: співвідношення і взаємодія. Порівняльно-аналітичне право, 2018. 6 26-30.

URL: https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/7dc68e0d-88ef-4da9-858e-83891f880413/content

Козицький А. Сьогодні збудувати тоталітарне суспільство в країнах Заходу чи в Україні – неможливо. *Львівський університет*, 2022. URL: https://lnu.edu.ua/sohodni-zbuduvaty-totalitarne-suspilstvo-v-krainakh-zakhodu-chy-v-ukraini-nemozhlyvo-andriy-kozytskyy/

Марчук В.М. Теорія держави і права. Київ. нац. торг.-екон. ун-т. Київ: *КНТЕУ,* 2021. – 423 с

Семке Н.М. Політологія. Модульний курс: навчальний посібник. Харків, 2009.

Сухонос В. В. Теорія держави і права. Університетська книга, 2023.

Пітерсон Дж. За межами порядку. Ще 12 правил життя; пер. з англ. О. Панич. Київ: Наш формат, 2021. 400 с.

Платон Держава / Пер. з давньогр. Д.Коваль. Київ: Основи, 2000. 355 с.

Шуміло М., Панасюк О.В. Теорія держави та права. Харків. нац. ун-т внутр. справ, Сумська філія, Каф. юрид. дисциплін. Суми: Мрія, 2023.

References

drechsler, H., Hiligen, W., Neumann, F., et al. (1995). Gesellschaft und Staat, Lexikon der Politik (9., neubearbeitete und erweiterte Auflage), Verlag Franz Vahlen, Munich..

Lempert, R., Sanders, J. (1990). An Invitation to Law and Social Science, University of Pennsylvania Press, Philadelphia.

WJP Rule of Law Index 2023 Global Press Release. World Justice Project, 2023. URL: https://worldjusticeproject.org/news/wjp-rule-law-index-2023-global-press-release

Bunyk, V. (2010). The concept of the political system of society: theoretical aspect. Scientific Bulletin of Uzhhorod University. 15. 7-10.

URL: https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/7932/1/%D0%9F%D0%9E%D0%9D%D0%AF%D0%A2%D0%A2%D0%AF%20%D0%9F%D0%9E%D0%9B%D0%86%D0%A2%D0%98%D0%A7%D0%9D%D0%9E%D0%87%20%D0%A1%D0%98%D0%A1%D0%A2%D0%95%D0%9C%D0%98%20%D0%A1%D0%A3%D0%A1%D0%9F%D0%86%D0%9B%D0%AC%D0%A1%D0%A2%D0%92%D0%90.pdf

Gerasina, L. M. (2014). The global construction of the political system of the world in the context of geopolitical shifts of the present. Bulletin of the National University “Yaroslav Mudryi Law Academy of Ukraine”. 4 (23).

URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/8381/1/Gerasina_140.pdf

Gilburt, A. M. (2018). Political and legal system of society: correlation and interaction. Comparative and Analytical Law. 6. 26-30.

URL: https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/7dc68e0d-88ef-4da9-858e-83891f880413/content

Kozytskyi , A. (2022). Today it is impossible to build a totalitarian society in the West or in Ukraine. Lviv: Lviv University.

URL: https://lnu.edu.ua/sohodni-zbuduvaty-totalitarne-suspilstvo-v-krainakh-zakhodu-chy-v-ukraini-nemozhlyvo-andriy-kozytskyy/

© Яків, Тараоєв, Вікторія, Горева, 2024

Marchuk, V. M. (2021). Theory of state and law. Kyiv National University of Trade and Economics. Kyiv: KNTEU, 2021. 423.

Semke, N. M. (2009). Political science. Modular course: study guide. Kharkiv.

Sukhonos, V. V. (2023). Theory of state and law. University book.

Peterson, J. (2021). Beyond order. 12 more rules of life; translated from English by O. Panych. Kyiv: Our format. 400.

Platon (2000). The Republic / Trans. from the ancient Greek by D. Koval. Kyiv: Osnovy. 355.

Shumilo, M., Panasiuk, O. (2023). Theory of State and Law. Kharkiv National University of Internal Affairs, Sumy Branch, Department of Legal Disciplines. Sumy: Mriya.

JAKOV, TARAROEV – doctor of philosophy, professor, Head of the Department of Philosophy, National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute" (Kharkiv, Ukraine)
E-mail: yakiv.tararoiev@khpi.edu.ua
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-0734-0804

VIKTORIIA, HOREVA – postgraduate student of the Department of Philosophy, National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute" (Kharkiv, Ukraine)
E-mail: Viktoriia.Horeva@sgt.khpi.edu.ua
ORCID ID https://orcid.org/0009-0007-1669-6005

THE IMPACT OF GLOBAL TRENDS ON THE DEVELOPMENT OF THE POLITICAL ELITES

Abstracts

This study reflects the relationship between the political elite, as an important structural part of the political system, and the formation of legal norms in different countries. The study identifies the main aspects of political elites, reveals the generalized influence of elites on political systems and their development, and analyzes the peculiarities of the formation of legal order in the context of various political systems. The relationship between the political system and the legal order is key to ensuring the stability and development of society. Only through the joint efforts of political and legal institutions can the effective functioning of the legal order and the solution of pressing social problems be ensured. The purpose of the article is to provide a structured analysis of the impact of global trends on the development of political elites, and to determine the consequences of these transformations. The study results show that current world trends, such as globalization, digitalization, democratization of society, wars and conflicts, natural disasters, and demographic changes, have a significant and ambiguous impact on political elites as an integral part of political systems. Modernity with its both positive and negative phenomena makes us rethink such philosophical concepts as ethics and morality in the context of political elites. As we know, more than half of the world's population live in countries where national elections will be held in 2024; this is the first time such a landmark event will take place and it will have a major impact on society. Practical significance of the study lies in clearer understanding of the dynamics of interaction between political elites and the legal orders they form, highlighting the ways to harmonize power and legal structures in the context of globalization and technological progress. However, trends such as wars, conflicts and disasters often lead to the strengthening of authoritarian power structures, increased military control and restrictions on civil liberties, which can lead to civil protests and the erosion of democratic standards. In general, current trends require the state to strike a balance between adapting to global challenges and preserving the foundations of democracy and the rule of law. The need for adaptive legal regulation and flexible political systems capable of responding to rapid change is key to ensuring stability and development in an increasingly unpredictable global context.

Keywords: political elites, political system, democracy, authoritarianism, totalitarianism, legal order.

© The Author(s) 2024
This is an open access article under the Creative Commons CC BY license

Received date 17.03.2024
Accepted date 07.04.2024
Published date 17.04.2024

How to cite: Яків, Тараоєв, Вікторія, Горева. Вплив глобальних тенденцій на розвиток політичних еліт**.** Humanities studies: Collection of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia : Publishing house "Helvetica", 2024. 19 (96). P. 83–89.
doi: https://doi.org/10.32782/hst-2024-19-96-09

УДК 37:374:316.42+101:502.3+003.86
DOI https://doi.org/10.32782/hst-2024-19-96-10

ОСВІТА ПРОТЯГОМ ЖИТТЯ ЯК ЗАГАЛЬНОЛЮДСЬКА ЦІННІСТЬ У XXI СТОЛІТТІ: СИСТЕМНИЙ ТА СИНЕРГЕТИЧНИЙ ВИМІРИ

ІРИНА, ЧАЙКА[1]
ВАЛЕРІЙ, ПАВЛОВСЬКИЙ[2]
РОМАН, КРАВЧЕНКО[3]

Анотація

Стаття присвячена філософському аналізу освіти протягом життя як загальнолюдської цінності у XXI столітті. Перехід сучасного суспільства на інформаційну стадію розвитку актуалізував проблему того, яким чином зміни у новому укладі, пов'язані із становленням цифрової економіки, позначилися на соціальній динаміці, структуризації суспільства, тенденціях розвитку суспільної свідомості. Певним способом осмислення зазначених проблем стало виникнення концепції суспільства знань, як соціальної теорії, що доповнювала і пояснювала дещо економікоцентровану парадигму інформаційного суспільства. Саме концепція суспільства знань спонукала філософів та суспільствознавців до рефлексії специфіки буття людини у інформаційному соціумі, важливим модусом якого стає постійне оновлення інформації, знань, а, отже, і постійне самоперевизначення. Таким чином, актуалізується і значення навчальної діяльності, як способу такого буття. Освіта виступає основною умовою успішної соціалізації та соціальної адаптації людини у суспільстві знань, і є запорукою самореалізації. Освіта як цінність не є унікальним явищем для XXI ст. Втім специфіка полягає в універсалізації освіти як цінності: сьогодні вона виступає не як одна з опцій, що визначає доступ людини до всього спектру соціальних взаємодій, а як обов'язкова умова інтеграції сучасної людини до соціуму. Більш того освіта у XXI ст. постає як процес, що відбувається постійно, оскільки у суспільстві знань, саме оновлення знання триває безперервно. Цілком адекватною методологією для аналізу традиційної системи освіти можна вважати загальну теорію систем. Дійсно, допуск до професійної діяльності передбачав послідовне здобуття освітніх рівнів в процесі навчання, внаслідок чого, як результат виникнення властивості нададдитивності, людина здобувала цілісну систему компетенцій, які могла використовувати необмежений період часу. У XXI ст., усвідомлюючи освіту як глобальну загальнолюдську цінність, маємо шукати нові методології для її осмислення, оскільки освіта набуває нової сутнісної якості, здійснюючись протягом всього життя. Неактуальною стає освітня траєкторія, що містить уніфіковані характеристики, на перший план виходить ідея індивідуальної освітньої траєкторії. І адекватним методологічним підходом в цій ситуації стає синергетика.

Ключові слова: інформаційне суспільство, суспільство знань, навчання протягом життя, загальна теорія систем, синергетика, індивідуальна освітня траєкторія, soft skills.

Постановка проблеми

Провідною тенденцією суспільного розвитку у XXI столітті залишається постійне зростання ролі інформаційного чинника у функціонуванні розвинених країн. Прихід інформаційного суспільства, який передрікав Деніел Белл, відбувся, і постало питання, яким чином зміни у новому укладі, пов'язані із становленням цифрової економіки, позначилися на соціальній динаміці, структуризації суспільства, тенденціях розвитку суспільної свідомості. Певним способом осмислення зазначених проблем стало виникнення концепції суспільства знань, як соціальної теорії, що доповнювала і пояснювала дещо економікоцентровану парадигму інформаційного суспільства. Саме концепція суспільства знань спонукала філософів та суспільствознавців до рефлексії специфіки буття людини у інформаційному соціумі, важливим модусом якого стає постійне оновлення інформації, знань, а, отже, і постійне самоперевизначення. Отже, актуалізується і значення навчальної діяльності, як способу такого буття. А освіта протягом життя набуває характеру цінності, яка, зважаючи на глобальний характер інформаційного суспільства, поступово набуває статус загальнолюдської.

Рефлексія проблеми суспільства знань, суспільства, що навчається, освіти протягом життя здійснювалася в роботах багатьох українських дослідників. Зокрема, в роботі С. Савченко розглянута трансформація глобального інформаційного суспільства в «суспільство знань» як фактор формування інтелектуального капіталу

Corresponding authors:
[1] Запорізький національний університет (Запоріжжя, Україна)
E-mail: Thcokur2004@ukr.net
ORCID https://orcid.org/0000-0003-2315-7724
[2] Запорізький національний університет
E-mail: pavlovskyivo77@gmail.com
ORCID https://orcid.org/0009-0004-4542-2183
[3] Запорізький національний університет (Запоріжжя, Україна)
E-mail: kravchenko_rv@znu.edu.ua
ORCID https://orcid.org/0009-0007-5306-5974

© Ірина, Чайка, Валерій, Павловський, Роман, Кравченко, 2024

нації (Савченко, 2017). О. Щолок звертає увагу на феномен самоосвіти в інформаційному суспільстві (Щолок, 2005). Л. Шимченко, А. Зленко, О. Плужник обґрунтовують суспільство знань як вимогу нового підходу до освітнього процесу (Шимченко, 2022). В. Андрущенко зазначає, що «інфосуспільство» є суспільством довічного навчання, тому що в ньому все населення буде вимушено вчитися усе своє активне трудове життя (Андрущенко, 2005). В. Воронкова, Т. Романенко, Р. Андрюкайтене, аналізуючи феномен «smart–суспільства», стверджують, що освіта, за рахунок використання електронних і колективних технологій, стає більш масовою та ефективною (Воронкова, Романенко, Андрюкайтене, 2017). Зважаючи на наявний науковий консенсус щодо значимості навчальної діяльності у життєдіяльності сучасної людини, незалежно від її віку, можна стверджувати, що освіта у XXI столітті є цінністю, яка має загальнолюдський характер. Наукова рефлексія цієї проблеми може бути здійснена завдяки використанню мультипарадигмальної методології.

Саме тому, **метою цього дослідження** є філософський аналіз феномену освіти протягом життя як загальнолюдської цінності у вимірі системної і синергетичної парадигм.

Виклад основного матеріалу

Звернення до проблеми навчання протягом життя як суспільної цінності передбачає з'ясування специфіки суспільної системи, в якій вона актуалізується, тобто суспільства знання. Американський політолог Р. Лейн вводить до обігу концепт «суспільства знання» для опису того, як наукове знання впливає на сферу публічної політики і управління (Lane 1966). Трьома роками пізніше П. Дракер у дослідженні «Епоха дискретності», присвячує зазначеній проблемі главу, назвавши її «Суспільство знання». Зважаючи на те, що П. Дракер є характерним представником економікоцентричного напрямку у теорії інформаційного суспільства, то він акцентував увагу на тому, що до середини 70-х років XX століття сектор економіки, ґрунтований на знаннях, становитиме половину всього ВВП, зазначаючи, що найважливішим завданням є «навчитися вчитися» (Drucker 1968). П. Дракеру належить термін «суспільство знань», проте особливості економіки, у якій знання постає як товар, предмет праці та засіб виробництва були проаналізовані Ф. Маклапом. П.Дракер звертається до його досліджень, коли обґрунтовує цю концепцію. Дослідження Ф. Маклапа «Продукування і поширення знань у США» (1962 р.) містить обґрунтування важливості дослідження проблем і виробництва знань, і їхнього поширення. Науковець зазначає, що вже в другій половині XX ст. зростає виробництва знань; збільшуються бюджетні асигнування на виробництво і поширення знань; значна частина цих асигнувань залежить від державного фінансування; вдосконалюється політика щодо розподілу суспільних фондів; зростає корисність знань для суспільства і людини (Machlup 1962). Ф. Маклап запропонував авторське тлумачення термінів «знання» і «виробництво знань», порівнявши зміст понять «знання» та «інформація». Суттєве значення мала запропонована Маклапом концепція «індустрії знань» («knowledge industry»). Індустрія знань, на думку дослідника, передбачає поєднання декількох видів людської діяльності: це освіта, наукові дослідження і розробки, засоби спілкування, інформаційні машини, інформаційні послуги. Поява «індустрії знання», на думку Маклапа, є передтечею становлення «економіки знання».

Важливий аспект даної теорії – акцент на антропоцентричних цінностях, оскільки звертається увагу на нову якість людської особи в суспільних процесах, на невідчужувані від свого носія інтелектуальні і креативні здібності людини, які стають, на думку учених, безпосередньою продуктивною силою, а інноваційні процеси – виробництво, придбання і впровадження наукових знань – головним джерелом продуктивності. У такому ракурсі людина постає як основна рушійна сила господарського прогресу, а основною його метою є підвищення якості життя.

Таким чином, поняття «суспільство знань» на початкових етапах свого функціонування у науковому обігу використовувалося переважно в якості певного аналогу терміну «інформаційне суспільство», що застосовувалося для характеристики останнього у, так би мовити вузькому сенсі: а саме для опису специфіки функціонування економічної його підсистеми, яка у нових умовах розширювалася за рахунок включення до своєї царини частини духовної сфери, а саме виробництва знання, яке набувало статусу економічного ресурсу.

Незважаючи на те, що в сучасному науковому дискурсі ідея «суспільства знань» розглядається переважно як проект, а у деяких випадках як прожект, що має очевидні недоліки і є модернізованим варіантом традиційних прогресивістських концепцій, міжнародні гуманітарні організації схильні

вважати «суспільство знань» важливою ідеєю, на якій можуть ґрунтуватися програми розвитку сучасного суспільства. Саме тому можемо говорити, про суспільство знань не лише, як про дослідницьку концепцію, але й про соціальну реальність.

Необхідність тлумачення сучасного глобального суспільства, як інформаційного, на думку дослідницьких інституцій ЮНЕСКО обмежує дослідницький дискурс, оскільки не враховує повною мірою потенційної ролі інформаційної і комунікаційної революції в розвитку людства, не відображає того бачення соціального і гуманітарного розвитку, який став можливим завдяки застосуванню інформаційно-комунікаційних технологій. Розв'язання цього парадоксу може бути здійснено завдяки зверненню до ідей «суспільств знань» або «суспільств, заснованих на знаннях». У 2003 році за участі 13 тисяч учасників з 130 країн було проведено першу стадію Всесвітнього саміту з питань інформаційного суспільства, організовану Генеральною Асамблеєю ООН під патронатом Генерального секретаря ООН Кофі Аннана, за сприяння Міжнародного телекомунікаційного союзу в Женеві. Ця подія стала першою в історії інформаційного суспільства, що була проведена на найвищому рівні, і завершилася прийняттям двох стратегічних документів (Декларації принципів, що визначила фундаментальні положення розбудови інформаційного суспільства, та Плану дій, що включав цілі, обмежені часовими рамками, досягнення яких мало сприяти втіленню концепції відкритого для всіх і справедливого інформаційного суспільства), які підписали держави-члени ООН.

Друга стадія відбулася два роки потому (у 2005 р.) в Тунісі. Учасники змогли проаналізувати, наскільки успішно реалізується План дій, та прагнули досягти консенсусу щодо управління Інтернетом. Було погоджено, що управління Інтернетом має здійснюватися технічними структурами і бути позбавленим політичного впливу.

ЮНЕСКО, здійснюючи процес підготовки Всесвітнього саміту з інформаційного суспільства, завжди акцентувало чотири базові принципи, на яких має ґрунтуватися суспільство знань:

- свобода виразу думок;
- якісна освіта для всіх;
- універсальний доступ до знань і інформації
- повага до культурної і мовної різноманітності.

Ці пріоритетні засади зафіксовані і у Декларації принципів, і у Плані дій, прийнятих на женевському етапі Всесвітнього саміту, і у Туніському зобов'язанні і Туніській програмі.

ЮНЕСКО визнає наявність тісного зв'язку між використанням знань і розвитком, підкреслюючи і наполягаючи на тому, що саме створення суспільств знань має суттєве вплив на покращення якості життя, зміцнення соціальних зв'язків, що ґрунтується на повазі різноманітності і зміцнення економік різних суспільств, відкриваючи шлях до гуманізації процесу глобалізації.

На відміну від поняття єдиного глобального інформаційного суспільства концепція «суспільств знань» акцентує увагу «не на глобальній одноманітності, а на звільняючій різноманітності, плюралізмі і загальній участі». Згідно з нею стверджується, що нові технології відкривають щонайширші можливості для прискорення розвитку, сприяючи активній участі людей в управлінні суспільством.

Найчіткіше позиція ЮНЕСКО з питання співвідношення інформаційного суспільства і суспільства знань представлена в інтерв'ю заступника Генерального директора ЮНЕСКО з питань комунікації і інформації Абдул Вахид Хана. У відповідь на питання, чим концепція «суспільства знань» відрізняється від концепції «інформаційного суспільства» і чому в світі, де 80 % людей не мають доступу до базових структур телекомунікацій, суспільства знання є ключем до кращого майбутнього, він сказав: «Взагалі, ці дві концепції доповнюють одна одну. Інформаційне суспільство – наріжний камінь для суспільства знань. Саме тому, на мою думку, концепт «інформаційне суспільство» дотичний до ідеї «технологічних інновацій», а концепт «суспільств знання» включає вимір соціальних, культурних, політичних та інституціональних трансформацій, в більш плюралістичній і орієнтованій на розвиток перспективі. Я розглядаю концепт «суспільства знань» як більш прийнятний порівняно з «інформаційним суспільством», оскільки він краще схоплює складність і динамізм тих змін, які відбуваються» (Khan 2003).

Дотичним до ідеї суспільства знань є концепція «суспільства, що навчається» (learning society).

Вперше ця ідея отримала наукове осмислення у дослідженнях Р. Хатчинсона і Т. Хусейна. Автори використали її для позначення нового типу суспільства, в якому отримання знань не обмежується ані стінами закладів освіти (у просторі), ані завершенням початкової освіти (у часі). Як відзначає Е. Фор, в доповіді «Вчитися існувати: мир освіти сьогодні і завтра» (1972 р.), «… освіта не повинна мати обмеження щодо жодної вікової групи, або просто відображати сімейні вірування і традиції. Вона також не має задоволь-

© Ірина, Чайка, Валерій, Павловський, Роман, Кравченко, 2024

няти потреби певного соціального класу або бути розділеною на окремі рівні та потоки. Не менш важливо, що освіта не має перешкоджати творчості або сприяти відтворенню соціальної нерівності» (Faure 1972).

Отже, освіта виступає основною умовою успішної соціалізації та соціальної адаптації людини у суспільстві знань, і є запорукою самореалізації. Втім освіта, як цінність, не є унікальним явищем для XXI ст., оскільки здобуття освіти розглядалося як один із важливих інструментів соціальної мобільності протягом всієї історії людства. В чому ж полягає специфіка сучасної освіти? В універсалізації освіти як цінності: сьогодні вона виступає не як одна з опцій, що визначає доступ людини до всього спектру соціальних взаємодій (як це було ще 100 років тому), а як обов'язкова умова інтеграції сучасної людини до соціуму.

Більш того освіта у XXI ст. постає як процес, що відбувається постійно, оскільки у суспільстві знань, саме оновлення знання триває безперервно. А сучасна людина, як казкова Аліса, має постійно рухатися (здобувати знання), щоб, принаймні, залишитися на своєму місці (зберегти свій статус).

Наукова рефлексія цього феномену можлива завдяки зверненню до концепту «навчання протягом життя» (lifelong learning). Передбачення щодо необхідності навчання протягом життя здійснив А. Менсбрідж на Всесвітній конференції з освіти дорослих у Лондоні ще на початку 20 ст. у 1929 р., запропонувавши ідею безперервної освіти (Sutton, 1994).

На рівні міжнародних організацій концепцію «неперервної освіти» представив П. Ленгранд під час форуму ЮНЕСКО 1965 року. У центрі концепції знаходиться людина, як істота, орієнтована на навчальну діяльність, на здобуття освіти. Необхідним є створення для неї умов задля якнайповнішого розкриття її задатків протягом всього життя. Ідеологічною основою концепції неперервної освіти є ідея «єдності світу», у відповідності до якої всі компоненти людської цивілізації є взаємопов'язаним та взаємозумовленими. А сама людина виступає у якості головної цінності і є центром всіх взаємодій і процесів, які перебігають у сучасному світі. Основою для популяризації практичних і теоретичних розвідок у сфері неперервної освіти було дослідження Р. Даве, в якому зазначено 25 ознак, які описують неперервну освіту. У відповідності до цих теоретичних положень було здійснено кроки з реформування національних систем освіти як у розвинених країнах (США, Японії, Німеччині, Великій Британії, Канаді, країнах Східної Європи), так у країнах, що розвиваються.

Концепція навчання впродовж життя стала відповіддю на ті виклики, яких зазнало людство в процесі трансформації індустріального суспільства на постіндустріальне, інформаційне суспільство.

На цьому шляху світове суспільство мало вирішити цілу низку питань, пов'язаних із застаріванням наявних у людини знань, як наслідку постійних технологічних трансформацій; необхідністю рутинної взаємодії із значними інформаційними масивами; зростанням ролі колективної взаємодії у робочому процесі і зниженням ролі індивідуальних зусиль у професійній діяльності.

Концепція «навчання протягом життя» має велике практичне значення, оскільки застосування її принципів є ефективним інструментом подолання явища ейджизму, як однієї с форм дискримінації у сучасному світі. Об'єктивною стороною ейджизму є неготовність певної частини представників старшого покоління постійно оновлювати власні професійні компетентності, відповідаючи на виклики, пов'язані з інтенсивністю розвитку виробничої та економічної сфер, а також невідповідність традиційної системи освіти вимогам сучасного життя.

Цілком адекватною методологією для аналізу традиційної системи освіти, що існувала до другої половини XX ст., можна вважати загальну теорію систем. Дійсно, допуск до професійної діяльності передбачав послідовне здобуття освітніх рівнів в процесі навчання, внаслідок чого, як результат виникнення властивості нададдитивності, людина здобувала цілісну систему компетенцій, які могла використовувати необмежений період часу. Підвищення кваліфікації здійснювалося, знову ж таки, часто в межах вже сформованої системи знань, що сприяло її розвитку і ускладненню. Сам процес професійного розвитку за таких умов набував лінійного характеру, і поставав як прогресивний (у випадку набуття нових компетенцій в межах системи сталих професійних вимог), або регресивний, коли таке набуття не здійснювалося. Набута спеціальність, отримана в рамках стандартизованої уніфікованої системи фахової підготовки, визначала, таким чином, перебіг професійної кар'єри.

У XXI ст., усвідомлюючи освіту як глобальну загальнолюдську цінність, маємо шукати нові методології для її осмислення, оскільки освіта набуває нової сутнісної якості, здійснюючись протягом всього життя. Неактуальною стає освітня траєкторія, що містить уніфіковані характерис-

тики, на перший план виходить ідея індивідуальної освітньої траєкторії. І адекватним методологічним підходом в цій ситуації стає синергетика. Дійсно, в сучасному світі жоден майбутній фахівець не може очікувати на стабільність не тільки відносно свого робочого місця, але й стосовно реалізації своїх компетентностей саме в рамках здобутої спеціальності. Будь-яка професія може зникнути внаслідок непередбачуваних біфуркаційних змін у процесі розвитку виробничих технологій і впровадження революційних інновацій. Професійна кар'єра сучасного працівника розвивається сьогодні у відповідності до принципів нелінійності, а умовою професійного розвитку стає здатність до швидкого відновлення власної ефективності в умовах зовнішнього середовища, що швидко змінюються (мова, зокрема, може йти про коливання попиту і пропозиції на ринку праці), навіть якщо така адаптація передбачатиме фахове перепрофілювання. Така ситуація спонукає до змін у системі сучасної освіти, яка має забезпечувати адекватну рівновагу між фаховою підготовкою спеціаліста і розвитком системи soft skills (здатність до критичного мислення, вміння працювати в команді, стресостійкість, емпатія, емоційний інтелект, креативність, здатність до самоорганізації, тощо). Крім того, такі трансформації системи освіти підвищать значимість її результатів, оскільки знімуть проблему працевлаштування випускників не за фахом, як показника її неефективності. Сучасне індивідуально орієнтоване навчання може сприяти формуванню ефективного, здатного підтримувати, а у разі необхідності відновлювати, свою конкурентоздатність на ринку праці фахівця, чиї компетентності є такими, що постійно збагачуються, а іноді і абсолютно оновлюються.

Висновки

Отже, здійснюючи філософський аналіз освіти протягом життя як загальнолюдської цінності у XXI столітті, можна висловити деякі зауваження. Перехід сучасного суспільства на інформаційну стадію розвитку актуалізував проблему того, яким чином зміни у новому укладі, пов'язані із становленням цифрової економіки, позначилися на соціальній динаміці, структуризації суспільства, тенденціях розвитку суспільної свідомості. Певним способом осмислення зазначених проблем стало виникнення концепції суспільства знань, як соціальної теорії, що доповнювала і пояснювала дещо економікоцентровану парадигму інформаційного суспільства. Саме концепція суспільства знань спонукала філософів та суспільствознавців до рефлексії специфіки буття людини у інформаційному соціумі, важливим модусом якого стає постійне оновлення інформації, знань, а, отже, і постійне самоперевизначення. Таким чином, актуалізується і значення навчальної діяльності, як способу такого буття. Освіта виступає основною умовою успішної соціалізації та соціальної адаптації людини у суспільстві знань, і є запорукою самореалізації. Освіта, як цінність, не є унікальним явищем для XXI ст. Втім специфіка полягає в універсалізації освіти як цінності: сьогодні вона виступає не як одна з опцій, що визначає доступ людини до всього спектру соціальних взаємодій (як це було ще 100 років тому), а як обов'язкова умова інтеграції сучасної людини до соціуму. Більш того освіта у XXI ст. постає як процес, що відбувається постійно, оскільки у суспільстві знань саме оновлення знання триває безперервно. Цілком адекватною методологією для аналізу традиційної системи освіти, що існувала до другої половини XX ст., можна вважати загальну теорію систем. Дійсно, допуск до професійної діяльності передбачав послідовне здобуття освітніх рівнів в процесі навчання, внаслідок чого, як результат виникнення властивості нададдитивності, людина здобувала цілісну систему компетенцій, які могла використовувати необмежений період часу. У XXI ст., усвідомлюючи освіту як глобальну загальнолюдську цінність, маємо шукати нові методології для її осмислення, оскільки освіта набуває нової сутнісної якості, здійснюючись протягом всього життя. Неактуальною стає освітня траєкторія, що містить уніфіковані характеристики, на перший план виходить ідея індивідуальної освітньої траєкторії. І адекватним методологічним підходом в цій ситуації стає синергетика.

Список використаних джерел

Андрущенко В. Організоване суспільство. Проблема організації та суспільної самоорганізації в період радикальних трансформацій в Україні на рубежі століть. Досвід соціально-філософського аналізу. Київ : ТОВ «Атлант ЮЕмСі», 2005. 498 с.

Воронкова В. Г., Романенко Т. П., Андрюкайтене Р. Ґенеза від інформаційного суспільства до «smart–суспільства» в контексті історичної еволюції сучасного світу: теоретико–концептуальний контекст. *Збірник наукових праць «Гілея: науковий вісник».* 2017. Вип.116. С.128–133.

Савченко С. В. Трансформація глобального інформаційного суспільства в «суспільство знань» як фактор формування інтелектуального капіталу нації. *Гуманітарний вісник ЗДІА.* 2017. № 70. С.84–93.

© Ірина, Чайка, Валерій, Павловський, Роман, Кравченко, 2024

Шимченко Л., Зленко А., Плужник О. Інформаційна епоха – суспільство знань як вимога нового підходу до освітнього процесу. *Society. Document. Communication. Соціум. Документ. Комунікація.* 2022. № 17. С. 199–226.

Щолок О. Б. Феномен самоосвіти в інформаційному суспільстві. *Комп'ютерноорієнтовані системи навчання: Зб. наук. пр.* Київ : НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2005. Випуск 3 (10).С.318–323.

Drucker P. The Age of Discontinuity. Guidelines to Our Changing Society. New York: Haper and Row, 1968. 402 p.

Faure E. Learning to be. The World of Edu-cation Today and Tomorrow. Paris/London: UNESCO/Harrap., 1972. 313 p.

Khan A.W. A World of Science. UNESCO's Natural Sciences Quarterly Newsletter. 2003.Vol. 1, 4. P. 8–9.

Lane R. The decline of Politics and Ideology in a Knowledgeable Society. American sociological review. 1966.Vol. 31, 5. P. 649–662.

Machlup F. The Production and Distribution of Knowledge in the United States. Princeton: Princeton University Press,1962. 444 p.

Sutton P. Lifelong and continuing education. The International Encyclopedia of education. Vol.6. Oxford : Elsevier Science Ltd, 1994. P. 111–120.

References

Andrushchenko, V. (2005). Orhanizovane suspilstvo. Problema orhanizatsii ta suspilnoi samoorhanizatsii v period radykalnykh transformatsii v Ukraini na rubezhi stolit. Dosvid sotsialno-filosofskoho analizu. Kyiv : TOV «Atlant YuEmSi», 498.

Voronkova, V. H., Romanenko, T. P., Andriukaitene, R. (2017). Geneza vid informatsiinoho suspilstva do «smart–suspilstva» v konteksti istorychnoi evoliutsii suchasnoho svitu: teoretyko–kontseptualnyi kontekst. Zbirnyk naukovykh prats «Hileia: naukovyi visnyk». Vyp.116. 128–133.

Savchenko, S. V. (2017). Transformatsiia hlobalnoho informatsiinoho suspilstva v «suspilstvo znan» yak faktor formuvannia intelektualnoho kapitalu natsii. Humanitarnyi visnyk ZDIA. № 70. 84–93.

Shymchenko, L., Zlenko, A., Pluzhnyk, O. (2022). Informatsiina epokha – suspilstvo znan yak vymoha novoho pidkhodu do osvitnoho protsesu. Society. Document. Communication. Sotsium. Dokument. Komunikatsiia. № 17. 199–226.

Shcholok, O. B. (2005). Fenomen samoosvity v informatsiinomu suspilstvi. Kompiuternooriientovani systemy navchannia: Zb. nauk. pr. Vypusk 3 (10). 318–323.

Drucker, P. (1968). The Age of Discontinuity. Guidelines to Our Changing Society. New York: Haper and Row. 402.

Faure, E. (1972). Learning to be. The World of Edu-cation Today and Tomorrow. Paris/London: UNESCO/Harrap. 313 p.

Khan, A.W. (2003). A World of Science. UNESCO's Natural Sciences Quarterly Newsletter, vol. 1, 4: 8–9.

Lane, R. (1966).The decline of Politics and Ideology in a Knowledgeable Society". American sociological review. Vol. 31, 5: 649–662.

Machlup, F. (1962). The Production and Distribution of Knowledge in the United States. Princeton: Princeton University Press. 444.

Sutton, P. Lifelong and continuing education. The International Encyclopedia of education. Vol.6. Oxford : Elsevier Science Ltd, 1994. 111–120.

IRYNA, CHAIKA – Doctor of Philosophy, Associate Professor,
Professor of the Department of Philosophy, Public Administration and Social Work,
Zaporizhzhia National University (Zaporizhzhia, Ukraine)
E-mail: Thcokur2004@ukr.net
ORCID https://orcid.org/0000-0003-2315-7724

VALERII, PAVLOVSKYI – Postgraduate student of the Department of Philosophy,
Public Administration and Social Work, Zaporizhzhia National University (Zaporizhzhia, Ukraine)
E-mail: pavlovskyivo77@gmail.com
ORCID https://orcid.org/0009-0004-4542-2183

ROMAN, KRAVCHENKO – Postgraduate student of the Department of Philosophy,
Public Administration and Social Work, Zaporizhzhia National University (Zaporizhzhia, Ukraine)
E-mail: kravchenko_rv@znu.edu.ua
ORCID https://orcid.org/0009-0007-5306-5974

LIFELONG LEARNING AS A UNIVERSAL HUMAN VALUE IN THE TWENTIETH CENTURY: SYSTEMIC AND SYNERGISTIC DIMENSIONS

Abstract.

The article is devoted to the philosophical analysis of lifelong learning as a universal human value in the twenty-first century. The transition of modern society to the information stage of development has actualized the problem of how

changes in the new way of life associated with the emergence of the digital economy have affected social dynamics, structuring of society, and trends in the development of public consciousness. A certain way of understanding these problems was the emergence of the concept of the knowledge society as a social theory that complemented and explained the somewhat economically centered paradigm of the information society. It is the concept of the knowledge society that has prompted philosophers and social scientists to reflect on the specifics of human existence in the information society, where constant updating of information and knowledge, and thus constant self-determination, is becoming an important modus operandi. Thus, the importance of educational activity as a way of such being is also becoming more relevant. Education is the main condition for successful socialization and social adaptation of a person in the knowledge society, and is the key to self-realization. Education as a value is not a unique phenomenon for the twenty-first century. However, the specificity lies in the universalization of education as a value: today it is not one of the options that determines a person's access to the entire spectrum of social interactions, but a prerequisite for the integration of a modern person into society. Moreover, education in the twenty-first century is seen as an ongoing process, since in a knowledge society, it is the renewal of knowledge that is continuous. The general systems theory can be considered an adequate methodology for analyzing the traditional education system. Indeed, admission to professional activity involved the sequential acquisition of educational levels in the learning process, whereby, as a result of the emergence of the property of additivity, a person acquired a holistic system of competencies that could be used for an unlimited period of time. In the twenty-first century, realizing education as a global human value, we must look for new methodologies for its comprehension, as education acquires a new essential quality, being carried out throughout life. An educational trajectory containing unified characteristics is becoming irrelevant, and the idea of an individual educational trajectory is coming to the fore. And synergy becomes an adequate methodological approach in this situation.

Keywords: information society, knowledge society, lifelong learning, general systems theory, synergetics, individual educational trajectory, soft skills.

© The Author(s) 2024
This is an open access article under
the Creative Commons CC BY license

Received date 15.03.2024
Accepted date 05.04.2024
Published date 15.04. 2024

How to cite: Ірина, Чайка, Валерій, Павловський, Роман, Кравченко. Освіта протягом життя як загальнолюдська цінність у XXI столітті: системний та синергетичний виміри. Humanities studies: Collection of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia : Publishing house “Helvetica”, 2024. 19 (96). P. 90–96.

doi: https://doi.org/10.32782/hst-2024-19-96-10

© Ірина, Чайка, Валерій, Павловський, Роман, Кравченко, 2024

УДК 113:181.11.
DOI https://doi.org/10.32782/hst-2024-19-96-11

АНАЛІТИЧНИЙ ОГЛЯД ДОСЛІДЖЕНЬ СУЧАСНИХ ФІЛОСОФСЬКИХ ПОГЛЯДІВ ПОНЯТТЯ «ПРИРОДА» ТА «ОБРАЗ ПРИРОДИ» У СУЧАСНІЙ КИТАЙСЬКІЙ ФІЛОСОФІЇ

ЧЖАН, ХУНВЕЙ[1]

Анотація

У статті досліджується феномен поняття «Образ природи» та його еволюція у філософії Китаю від давніх часів до наших днів, вплив на сучасні екологічні стратегії як у Китаї, так і у світі. стаття присвячена змінам, які відбуваються у сучасному уявленні про образ природи у китайській філософії. Мета статті - здійснити сучасні філософські рефлексії на тему природи у контексті взаємодії культурних, екологічних та соціальних аспектів в китайській філософії. Завдання дослідження: 1) здійснити еволюцію уявлень про природу у китайській філософії; 2) проаналізувати китайську філософію як частину китайської культури; 3) розкрити природний гуманізм як уособлення природи та невід'ємної частини людського життя; 4) з'ясувати найбільш поширені образи природи у сучасній китайській філософії; 5) обгрунтувати постмодерністські екологічні імплікації та важливість спільної відповідальності всього світу за екологічні проблеми. Мета та завдання дослідження спрямовані на огляд досліджень сучасних філософських та екологічних галузей науки щодо аналізу природи у сучасній китайській філософії. Використання кроскультурного методу дозволило порівняти концепції природи в китайській філософії з іншими філософськими традиціями та історичними етапами розвитку китайської філософії. Здійснюючи аналітичний огляд даної проблематики, автор вивчає сучасне уявлення природи у китайській філософії, модернізацію китайської філософії, теорію природної людської природи у китайській філософії, а також китайські філософські конструкції та роздуми. Наукова новизна теми полягає в тому, що дослідження пропонує нові підходи до розв'язання екологічних проблем. Еволюція уявлень про природу у китайській філософії здійснена через багату спадщину традиційних уявлень про природу, які базуються на концепціях гармонії, взаємозв'язку та балансу. У зв'язку зі світовою глобалізацією та взаємодією різних культур, китайська філософія може враховувати інші культурні уявлення про природу та навколишнє середовище. Еволюція уявлень про природу у китайській філософії вимагає інтеграції традиційних концепцій з сучасними науковими дослідженнями, а також активної участі у глобальних дискусіях щодо екологічних проблем. Сучасна китайська філософія може сприяти збереженню біорізноманіття та підтримці здорових екосистем шляхом вироблення усвідомленого підходу до взаємодії людини з природою. Практичне значення еволюції уявлень про природу у китайській філософії полягає в сприянні сталому розвитку, збереженні природних ресурсів, підтримці екологічної свідомості та виробленні стратегій для збереження навколишнього середовища. Сучасна китайська філософія є цікавим об'єктом наукового дослідження через її унікальний характер і вплив на сучасний світ.

Ключові слова: природа, образ природи, природний гуманізм, довкілля, філософія Китаю, модернізм, постмодернізм.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями.

Перед автором постало питання дослідити та розкрити питання еволюції та змін, які відбуваються у сучасному уявленні про образ природи у китайській філософії. Ми маємо певну можливість споглядати, що сучасне уявлення на природу у китайській філософії можна простежити на прикладі мислення та робіт сучасних китайських мислителів (曹林. 哲学中的自然 对中国古代音 思想文化的影响研究.文化月刊,2023.147-149). У цей період уявлення про природу у китайській філософії почало відчувати вплив сучасної науки і західної філософії і поступово зазнало ряд трансформацій. Одним із важливих мислителів був Кант (康德), чия критична філософія справила глибокий вплив на китайську філософію. Вивчення сучасного уявлення природи у китайській філософії є актуальним напрямом сучасної науки (王国良. 中国哲学基本精神及其 代价值. 文化 实力研究, 2016. 57].

З розвитком суспільства та науково-технічного прогресу китайська філософія стикається з новими викликами та можливостями у процесі модернізації. Розуміння еволюції та зміни сучасного образу природи у китайській філософії має велике значення для глибокого розуміння тенденції розвитку та ідеологічного підтексту

Corresponding author:
[1] Інститут соціально-гуманітарних технологій,
Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут» (Харків, Україна)
E-mail: zhwhsd@163.com
ORCID ID: ORCID ID: orcid.org/0009-0008-0227-8133

китайської філософії. В даний час аналіз сучасного образу природи в китайській філософії свідчить, що все ще є деякі недоліки, які вимагають подальшого глибокого вивчення та дослідження. Важливим для даного аналізу стало порівняння української та китайської філософії про природу у сучасних філософських дискурсах. Китайська філософія, як унікальна система думки, має унікальні цінності та концепції розуміння природи (邢 . 中国哲学研究的困境和出路. 中国人民大学学报, 1999. 11).

З розвитком модернізації китайська філософія зазнала низку змін та трансформацій. По-перше, вивчення еволюції та зміни сучасного образу природи у китайській філософії може допомогти нам глибоко зрозуміти хід розвитку та ідеологічний підтекст китайської філософії, а також забезпечити теоретичну базу та керівництво для наслідування та розвитку китайської філософії (李蔓莉. 浅论中国哲学的现代意义.明日风尚, 2017. 110). По-друге, результати дослідження можуть спонукати до розвитку філософії нові напрями та ідеї для просування інновацій китайської філософії. Результати дослідження мають певну прикладну цінність, яка може бути орієнтиром для академічних досліджень та практичної діяльності у суміжних галузях.

Аналіз останніх досліджень та публікацій, з яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор.

Для аналізу специфіки феномена «образ природи» та питань філософії екології ми розглянули низку дослідницьких праць таких українських науковців, як Т.Гардашук, М. Кисельов, В. Деркач, А. Толстоухов, Ф.Канак, Н.Годзь. Ми прийшли до висновку, що аналіз понять «образ природи», «природа» неможливо проводити без знання філософії мови, лінгвістики. Тому ми у дослідженні звернулися до матеріалів, які запропоновано у праці І.Голубовської, В.Михайлова. Цікавим для нас було звернутися до матеріалів, які запропоновано у роботі Я.Шекера «Генеза та функціонування художніх образів у китайській поезії доби Тан (VII-X ст.)», оскільки досліджувати сучасне неможливо без знання минулого. В китайському дискурсі ми впершу чергу аналізували роботи Таосіу Лю (刘桃秀), Юпей Цзі (吉钰佩), Хайпін Чень (陈钗钗) та Ваньшу Цяо (乔望舒), які докладно обговорюють розвиток та зміну сучасного образу природи в китайській філософії. Дун Лей (董蕾), Ван Чуньмей (王春梅), Цзін Бо (景波), Кан Юй (康宇) і Сунь Бін (孙兵) аналізують сучасний образ природи в китайській філософії з різних точок зору, висувають різні дослідницькі ідеї та методи. Юлан Хуан (黄玉兰) та Цзінтао Сунь (孙璟涛) вивчали еволюцію концепції природного людства та прагнення до повернення людської природи; Вейянь Фань (樊维艳) та Сюань Чжоу (周璇) досліджували важливу позицію та роль контекстуального мислення та постмодерністських екологічних наслідків у китайській філософії.

Мета та формулювання цілей статті - здійснити сучасні філософські рефлексії на тему природи у контексті взаємодії культурних, екологічних та соціальних аспектів в китайській філософії.

Завдання дослідження: 1) здійснити еволюцію уявлень про природу у китайській філософії; 2) проаналізувати китайську філософію як частину китайської культури; 3) розкрити природний гуманізм як уособлення природи та невід'ємної частини людського життя; 4) з'ясувати найбільш поширені образи природи у сучасній китайській філософії; 5) обгрунтувати постмодерністські екологічні імплікації та важливість спільної відповідальності всього світу за екологічні проблеми. **Мета та завдання дослідження** статті спрямовані на огляд досліджень сучасних філософських та екологічних галузей науки щодо понять «природа» та «образ природи» у сучасній китайській філософії.

Методологія. Для досягнення поставленої мети використано комплекс філософсько-методологічних підходів, за допомогою яких у порівняльно-компаративному аналізі розкрито особливості китайської сучасної філософії, зокрема еволюція феномена образа «природи» в китайській філософії. Використання кроскультурного методу дозволило порівняти концепції природи в китайській філософії з іншими філософськими традиціями або з історичними етапами розвитку китайської філософії, порівняння з традиціями західної філософії або з ідеями екологічної філософії. Детальне вивчення філософських текстів та трактування ключових концепцій, пов'язаних із природою, у різних періодах китайської філософії дозволило виявити зміни в уявленнях про природу від давнини до сучасності. Вивчення історичного контексту та етапів розвитку китайської філософії привело до розуміння того, як формувалися та змінювалися уявлення про природу в цій традиції. Звернення до соціокультурного контексту та врахування впливу історичних, культур-

© Чжан, Хунвей, 2024

них та соціальних чинників свідчило про розвиток філософських уявлень про природу в Китаї. Використання діалектичного методу дозволило розкрити протиріччя у філософських поглядах на природу та їхнього впливу на її розвиток у китайській філософії. Ці методи дозволяють глибше розуміти еволюцію концепцій природи в китайській філософії та їхні взаємозв'язки з культурним, історичним та соціальним контекстом.

Виклад основного матеріалу дослідження.

1. Еволюція уявлень про природу у китайській філософії

Уявлення природи у філософії - це аналіз всіх явищ природи з погляду філософії, яка є ключем до формування китайської думки і культури, яка впливає на пізнання природи, моральні уявлення та ціннісні орієнтації в стародавньому і сучасному Китаї (兆雪. **中国哲学中的意境思考**. **文化学刊**, 2020: 57). Погляд Канта (**康德**) на "цілеспрямованість природи" наголошує, що людське знання та розуміння природи засноване на обмеженнях власної суб'єктивності і що люди не в змозі досягти прямого розуміння сутності природи (**邢** . **中国哲学研究的困境和出路**. **中国人民大学学报**, 1999: 12).

Ця думка певною мірою узгоджується з ідеєю єдності Неба і людини в китайській філософії, згідно з якою закони природи та духовні чи моральні цілі людства доповнюють один одного. Іншим важливим мислителем є Ху Ші (**胡适**), який висунув ідею "поєднання науки та гуманітарних наук", стверджуючи, що сучасна наука та техніка повинні поєднуватися з гуманістичними цінностями для досягнення цілей людської свободи та щастя (**范蠡**. **中国哲学真理** 研究的重要意义——**中国哲学的**趋势, 2019 **第二届中国哲学真理** 国 学术会 文集, 2019: 15). Цей погляд перегукується із прагненням до гармонії та рівноваги у традиційній китайській культурі, де підкреслюється, що розвиток науки та природи має відповідати цінностям людської солідарності та прогресу. Крім того, сучасне уявлення на природу в китайській філософії передбачає прийняття та засвоєння сучасної західної науки (兆雪. **中国哲学中的意境思考**. **文化学刊**, 2020: 57). На початку XX століття деякі китайські філософи почали перекладати, впроваджувати та вивчати західні наукові теорії, поєднуючи їх із традиційною китайською думкою з метою новаторства. Цей напрямок думки сприяв формуванню в китайській філософії сучасного погляду на природу, що підкреслює об'єктивність науки і позитивістський спосіб мислення (提依明·**吾布力**. **浅** 中国哲学的源头.**山西青年**, 2019: 36).

В цілому сучасне уявлення на природу в китайській філософії поступово формувалося під впливом сучасних мислителів, поєднуючи ідеї традиційної філософії, кантівської філософії та західної науки, підкреслюючи взаємозв'язок природи та людини, поєднання природничих та гуманітарних наук і прагнення до досягнення мети людської свободи. В цьому контексті важливими є роботи Т.Гардашука, М.Кисельова, В.Деркача, А. Толстоухова, Ф. Канак, Н. Годзь, в яких досліджується питання філософії екології, філософії екологічної футурології (Головні підходи до футурології та прогнозування з позиції філософії, 2017, Годзь, 2017, С.283; Годзь, 572 с.); питання розуміння образу природи в контексті метафори «різноманіття» (Гардашук, 2006) та «біорізноманіття» (Гардащук, 2006; Головні підходи до футурології та прогнозування з позиції філософії, 2017; Годзь, 2023; Концептуальні виміри екологічної свідомості, 2003), а також не менш важливими є і праці лінгвістичного напряму та вивчення еволюціонування певної низки понять у мові (Голубовська, 2004; Михайлов, 2010; Шекера, 2006).

Досліджуючи літературу по даній проблематиці, автор аналізує та вивчає сучасне уявлення природи у китайській філософії, модернізацію китайської філософії, теорію природної людської природи у китайській філософії, а також китайські філософські конструкції та роздуми. Підходячи до питання модернізації китайської філософії ми мусемо в першу чергу розкрити питання про уявлення природи у китайській філософії, щоб зрозуміти, як вона розглядає та виражає природу у процесі модернізації (**吉** 佩. 代中国哲学构建的 言学反思.**湘潭大学**, 2012: 155). Будучи унікальною системою думки, китайська філософія має унікальні цінності та уявлення про природу. Проте з розвитком модернізації китайська філософія зазнала низку змін та трансформацій.

У статті «Сучасний напрямок китайської філософії: роздуми та перспективи» Ян Гуоронг (杨国荣) розмірковує про модернізацію китайської філософії та дивиться у майбутнє. Еволюція сучасної китайської філософії є амбівалентна: з однієї сторони, це революційний процес у філософії, а, з другої, тенденція до модернізму (国荣. **中国哲学的** 代走向:**反思与展望**. **探索与争** , 2020: 35). Аналізуючи історію про сучасну ситуацію китайської філософії, автор вказує на про-

блеми, з якими стикається китайська філософія в процесі модернізації, та пропонує деякі напрями для удосконалення її розвитку. У контексті аналізу китайської філософії як єдиного цілого, звертається увага важливу основу для розуміння мінливого образу сучасної природи.

В іншій роботі, присвяченій модернізації китайської філософії, «Модернізація та космополітизація китайської філософії» Чжу Цзін (朱晶) розглядає модернізацію китайської філософії з погляду філософії. Філософія минулого матеріальна, головне – інновації. Філософія має бути живою традицією, не заснованою на накопиченні історії, і філософія у загальному розумінні відповідає духовному світу живих людей (朱晶.中国哲学的 代化与世界化.法制博 , 2019: 298).

Розбираючи історію та сучасну ситуацію в китайській філософії, Чжу Цзін вказує на недоліки та галузі, що потребують поліпшення у процесі модернізації китайської філософії. Модернізація китайської філософії - це процес адаптації та перетворення традиційних китайських філософських концепцій під впливом сучасних умов, технологій та соціокультурних змін. Однією з основних характеристик такої модернізації є спроба зберегти цінності ідентичності та спадщини китайської філософії, але в контексті сучасного світу. Одним з напрямків модернізації є спроба інтеграції традиційних китайських концепцій з західною філософією та ідеями.

Наприклад, впровадження елементів демократії, прав людини та інших західних цінностей у контексті китайської філософії. Крім того, модернізація включає в себе інтерпретацію традиційних текстів і понять через сучасні методи філософського аналізу та підходи. Наприклад, застосування філософського герменевтичного аналізу до класичних текстів китайської філософії для зрозуміння їх сучасного значення. Деякі сучасні китайські філософи також працюють над адаптацією традиційних концепцій до викликів сучасності, таких як глобалізація, технологічний прогрес та екологічна криза. Наприклад, переосмислення концепції співвідношення людин з природою з огляду на сучасні екологічні проблеми. Модернізація китайської філософії відображає спроби збереження та перетворення її у контексті сучасного світу, з врахуванням як традиційних цінностей, так і нових викликів та можливостей.

У роботі «Доктрини про людину та природу в китайській філософії» автор розглядає доктрини про взаємини людини та природи в китайській філософії. Взаємини людини та природи в давньокитайській філософії в основному виражені в теорії відносин між Небом і людиною, яку можна розділити на два типи: один підкреслює єдність Неба та людини, а інший – поділ Неба та людини. Перша отримала своє первісне оформлення в пропозиціях Менція «якщо знаєш природу, то знаєш небо», Дун Чжуншу (董仲舒) «небо і земля подібні» і т. д. Чжан Цзаймін (张载明) висунув пропозицію про «єдність неба і землі», що зробило більший вплив на історію розвитку китайської філософії. Як пише автор, це суттєво вплинуло на історію китайської філософії (中国哲学中关于人与自然的学 .中国社会科学.16). Аналізуючи та інтерпретуючи давню класичну літературу, автор узагальнює кілька різних поглядів та доктрин на відносини між людиною та природою у китайській філософії. Це закладає важливу теоретичну основу розуміння розвитку сучасного образу природи китайської філософії.

2. Китайська філософія як частина китайської культури

Китайська філософія є важливою частиною традиційної китайської культури, її вивчення має значення для розуміння китайської культури та думки. Сучасне уявлення природи - важливий напрям досліджень у китайській філософії, який включає вивчення природи, відносин між людиною і природою, а також концепції світобудови (李 麟. 中国哲学的自然人性 与对人性回归的追求.中共中央党校学报. 2007: 29).

Мета даного дослідження – розглянути та проаналізувати актуальну тему за допомогою вивчення літератури, щоб мати можливість глибше зрозуміти поточний стан та тенденцію розвитку досліджень сучасного образу природи у китайській філософії. З «Досліджень з китайської філософії» можна дізнатися, що сфера китайської філософії дуже широка, включаючи давню, сучасну та новітню філософію (徐宁.《中国哲学大 》的 克思主义哲学中国化研究.渤海大学, 2013).

Ми приходимо до думки, що вивчення китайської філософії вже має відносно повну теоретичну систему та досягло великого прогресу у методах дослідження. Однак ми можемо звернути увагу на деякі проблеми у вивченні китайської філософії, такі як вузьке дослідницьке бачення та єдиний метод дослідження. В «Огляді та перспективах китайських філософських досліджень» Чжан Веньсянь, Чжан Сюй (张旭) роз-

© Чжан, Хунвей, 2024

глядає історичний розвиток китайських філософських досліджень та намічає майбутні стратегії. Китайські філософські дослідження мають різні характеристики та спрямованість у різні історичні періоди, і водночас важко простежити тенденцію розвитку сучасних китайських філософських досліджень досить складно саме через різноманітність (**景波.老子**对知 的 度和 及其对当代教育的启示, 2018(9): 234).

Дослідженням загальної теорії та методології китайської філософії приділяється значна увага. Останніми роками, за умов культурної самосвідомості, значно посилилося усвідомлення необхідності відновлення самоідентичності китайської філософії. Вчені взяли на себе ініціативу відповісти на питання про легітимність китайської філософії, активно досліджували особливості китайської філософії та поступово поверталися до внутрішніх міркувань традиційної філософії, намагаючись відновити проблеми та контексти, які хвилювали давніх мислителів, щоб виявились особливі характеристики китайської філософії (文祥. **回** 与展望_**中国哲学研究** 状. **未来与** 展. 2020: 24). Майбутні дослідження китайської філософії мають бути спрямовані на взаємозбагачення з іншими дисциплінами, а також глибоке вивчення традиційної китайської культури.

У статті «Сучасний стан досліджень китайської філософії та їх перспективи – огляд 25-річного шляху» Лай Кунго (功欧) дає огляд сучасного стану китайських філософських досліджень. За останні 25 років вивчення китайської філософії досягло великого прогресу, а результати досліджень багаті та різноманітні (功欧. **中国哲学的研究** 状及其展望——25**年**历程之概 .**江西社会科学**, 2005: 8).

У статті також представлені деякі важливі результати досліджень та методи дослідження, такі як документальні, історичні та порівняльні. дослідження. Китайські філософські дослідження багаті змістом та методами досліджень у різних галузях та на різних рівнях. На додаток до вищезгаданого ряду літератури були опубліковані й інші відповідні роботи, такі як «Давні та сучасні зміни в китайській філософії та сучасна форма китайської філософії», «Дослідження особливостей еволюційної теорії сучасної китайської філософії», «Сучасний стан китайської філософії та тенденції її розвитку». У цих роботах з різних точок зору глибоко вивчається сучасний образ природи у китайській філософії, висуваються різні дослідні погляди та методи.

Китайська філософія і культура мають значний вплив на сприйняття та ставлення до природи та довкілля. Ось деякі аспекти цього впливу:

1) Філософські течії, такі як даосизм, вчать про гармонійне співіснування з природою та усвідомлення важливості взаємодії з нею. Це може сприяти розвитку ставлення до природи як до рівноправного партнера, а не об'єкту експлуатації.

2) Китайська культура виховує повагу до природи як до джерела життя та джерела інспірації. Це може підтримувати усвідомлення важливості охорони природи та відповідального ставлення до неї.

3) В китайській культурі існують різноманітні обряди та ритуали, пов'язані з природою, такі як свято Першого Місяця, День Квітів, День Поминання Предків тощо. Ці обряди сприяють утриманню зв'язку з природою та підтримці культурних традицій.

4) З урахуванням сучасних екологічних викликів, китайська культура та філософія починають займатися питаннями екологічної свідомості та заохочувати збереження природних ресурсів.

5) У сучасному Китаї спостерігається поєднання традиційних цінностей із сучасними стратегіями збереження довкілля. Наприклад, розвиток відновлювальних джерел енергії та створення екологічних парків та резерватів.

Отже, китайська філософія та культура впливають на ставлення до природи та довкілля шляхом сприяння гармонії, поваги, традиційних обрядів і сучасних екологічних ініціатив.

3. Природний гуманізм як уособлення природи та невід'ємної частини людського життя

Що стосується питання теорії особливостей розуміння людської природи у китайській філософії, ми можемо насамперед сказати, що китайська філософія - одна з найдавніших філософських традицій у світі, в якій теорія природної людської природи є важливою частиною китайської філософії (雅迪. **中国哲学中"自然"概念的内涵及衍化.上海交通大学学**报, 2024: 20). Природний гуманізм розглядає відносини між людиною та природою, вивчає становище та роль людини в природі. У статті «Деякі особливості походження китайської натурфілософії» на основі вивчення витоків китайської натурфілософії робиться висновок про те, що для китайської натурфілософії характерні єдність Неба та людини, концепція небесної долі та філософія виживання у суворих природних умовах (**彭彤**. **中国** 自然哲学的重 与回归. **河南大学**, 2023: 97).

У дослідженні використано метод вивчення літератури та виявлено особливості зародження китайської натурфілософії на основі всебічного аналізу відповідної літератури. Еволюція відносин між людиною та природою від шанування, рівноваги до розриву і потім назад до повернення шляхом вивчення еволюції відносин між людиною та природою у китайській філософії (**中国哲学中关于人与自然的学** .**中国社会科学**.16). У дослідженні використовуються методи вивчення літератури та теоретичного аналізу, виявляються закони еволюції відносин між людиною та природою у китайській філософії шляхом прочитання відповідної літератури та виведення теорій.

За підсумками вивчення природного гуманізму в китайської філософії висувається прагнення повернення людської природи з погляду природного гуманізму (**彭彤**. **中国** 自然哲学的重 与回归. **河南大学**, 2023: 100). У дослідженні використовуються методи вивчення літератури та теоретичного аналізу, розкривається еволюція концепції природної людської природи та прагнення до повернення людської природи до китайської філософії на основі всебічного аналізу відповідної літератури та теоретичних висновків. Ідея природного гуманізму Кан Ювея (**康有**为) мала яскраво виражений антифеодальний характер і зіграла велику роль у просвіті того часу. Старе конфуціанство приймало ритуал і мораль за сутність людини, пов'язувало людей жорсткою феодальною мораллю і описувало таку мораль як вічний і незмінний шлях, стверджуючи, що «Небо незмінне, і шлях незмінний», вважало сутність людини та соціальну історію незмінними та заперечувало індивідуальність людини, прогрес та розвиток соціальної історії (**王巧慧**. **中国哲学中的后** 代生 意 . **厦** 大学.2024: 90). Зокрема, філософія Сун та Мін протиставляла матеріальні інтереси, матеріальне щастя та духовну самореалізацію моралі, рішуче виступала за аскетизм, ратувала за «зживання небесного розуму та згасання людських бажань», що призвело до жорстокої реальності «вбивства людей розумом» (**曹林**. **哲学中的自然** 对中国古代音 思想文化的影响研究.**文化月刊**,2023:147-149).

З позицій буржуазного гуманізму Кан Ювей стверджував законність і розумність людських бажань і прагнення до щасливого життя, а також стверджував, що людина і людське суспільство постійно розвиваються, що є запереченням феодальних етичних норм і потужним ударом по владі старомодних звичок через яких сучасний Китай змирився з бідністю та слабкістю. Звісно, людина, стверджуваний Кан Ювеем (**康有**为), був лише природною людиною, не бачив, що людина - істота соціальна, не бачила соціальної природи людини, та її теорія природи людини як і залишається абстрактної, ідеалістичної теорією природи людини (乔望舒.**以胡适** 例 代中国哲学史研究的探索.**浙江大学**, 2008). Але, зрештою, думка Кан Ювея (**康有**为) мала великий просвітницький вплив на історію, і вона також дуже корисна сьогодні. Природний гуманізм в китайській філософії відображається через розглядання людини як нероздільної частини природи і відносини між людиною і природою як основи гуманістичних цінностей. Концепція гармонії з природою займає центральне місце в китайській філософії.

Людина розглядається як частина природи, що має жити в гармонії з нею, а не владарювати над нею. Це відображається в ідеях та концепціях, таких як єдність людини і природи. Китайська філософія сприймає всі форми життя як цінні та поважні. Це відображається у відносинах людини з природою, де кожен організм має своє місце та значення в екосистемі. У китайській філософії надається великий акцент на самовдосконалення людини і розвиток гармонійних відносин у суспільстві.

Це означає пошук рівноваги між індивідуальним самовдосконаленням та добробутом суспільства в цілому. Китайська філософія акцентує на важливості доброчесності, моральних цінностей та етики у стосунках між людьми та з природою. Це відображається у поняттях, таких як гуманність і моральне добро. Ці аспекти формують основи природного гуманізму в китайській філософії, який відрізняється від західного гуманізму своїм уособленням природи як невід'ємної частини людського життя та цінностями гармонії, поваги та самовдосконалення. Природний гуманізм у китайській філософії відображає важливість гармонійного взаємозв'язку між людиною і природою, а також акцентує на цінності та достоїнстві кожної людської істоти.

Назвемо деякі ключові аспекти природного гуманізму в китайській філософії:

1) Китайська філософія вчить, що людина повинна жити в гармонії з природою, а не панувати над нею. Це означає повагу до природи, її циклічності та незалежності.

2) Згідно з китайською філософією, всі живі істоти є частиною великого цілого, яке взаємопов'язане і взаємозалежне. Це сприяє роз-

© Чжан, Хунвей, 2024

витку розуміння важливості підтримки та захисту всього живого.

3) Китайська філософія підкреслює унікальність кожної людської істоти та її внесок у гармонію світу. Кожна людина має своє місце і роль в природі і суспільстві.

4) Природний гуманізм у китайській філософії спонукає до розвитку моральних якостей, таких як доброта, повага, толерантність та взаємоповага. Ці принципи є основою гармонійного співіснування.

5) Китайська філософія ставить акцент на самовдосконаленні та досягненні гармонії внутрішньої і зовнішньої. Це означає розвиток розуму, серця та душі, а також уміння жити в мирі зі світом навколо себе.

Узагальнюючи, природний гуманізм у китайській філософії відображає особливе ставлення до природи, підкреслюючи гармонійну взаємодію між людиною і навколишнім світом, а також важливість розвитку моральних цінностей та самовдосконалення.

4. Найбільш поширені образи природи у сучасній китайській філософії

Тема китайських філософських розмислів присвячена вивченню сучасних образів природи у китайській філософії. Сучасний образ природи має велике значення у китайській філософії, який відображає знання та розуміння природи у китайській філософії (璟涛. 哲学的个性.**吉林大学**, 2003: 50). Метою даного дослідження є огляд та аналіз відповідної літератури сучасних образів природи у китайській філософії, щоб глибше зрозуміти розвиток та значення сучасних образів природи у китайській філософії.

У статті «Сучасні роздуми про побудову китайської філософії - Про побудову китайської філософії» автор розглядає проблему побудови китайської філософії. Розглядаючи та аналізуючи китайську філософську традицію, автор вказує на проблеми та дилеми побудови китайської філософії. Автор вважає, що для побудови китайської філософії необхідно повернутися до витоків традиційної культури та висунути нову ідею побудови. Вивчаючи історію китайської філософії та розмірковуючи про сучасне суспільство, автор приходить до висновку, що будівництво китайської філософії має бути процесом, що йде в ногу з часом.

У статті «Контекстуальне мислення у китайській філософії» автори розглядають контекстуальне мислення у китайській філософії. Вивчаючи давню китайську культуру та філософію, автор приходить до висновку, що контекстуальне мислення у китайській філософії має унікальні характеристики та значення. Контекстуальне мислення в китайській філософії - це спосіб мислення за межами мови та концепцій, який може допомогти людям краще зрозуміти та відчути природу (兵.“**中国哲学史”的** 撰及**“生命哲学”的建构.黑** 江大学, 2006).

Аналізуючи стародавню китайську літературу та спостерігаючи за сучасним суспільством, автори дійшли висновку про важливу позицію та роль контекстуального мислення в китайській філософії. Сучасна китайська філософія використовує різноманітні образи та символи природи, щоб висловлювати свої ідеї і цінності.

Ось деякі з найбільш поширених образів природи у сучасній китайській філософії:

1) Янцзи - третя за довжиною річка в світі і символізує потік часу та постійні зміни. У сучасній китайській філософії образ річки Янцзи використовується для висловлення ідеї про нестримність часу та постійне розвиток.

2) Гори і океани в китайській філософії символізують мудрість, могутність і грандіозність природи. Вони також можуть використовуватися для позначення внутрішнього розвитку і самовдосконалення людини.

3) Червоний сонцевий світанок (червона долина) асоціюється з національним відродженням та ростом Китаю. Він символізує нову еру розвитку та надію на майбутнє.

4) Бамбук в китайській культурі є символом гнучкості, витривалості та простоти. У сучасній філософії він може використовуватися для вираження ідеї про скромність, гнучкість і стійкість у вирішенні проблем.

5) Лотос - символ чистоти, духовного розвитку та відродження у китайській культурі. У сучасній філософії він може використовуватися для вираження ідеї про духовний розвиток та виходження з темряви до світла.

Ці образи природи в сучасній китайській філософії допомагають висловлювати складні ідеї про людину, суспільство та взаємини з природою, а також служать як джерело вдохновлення для мистецтва, літератури та інших сфер культури.

5. Постмодерністські екологічні імплікації та важливість спільної відповідальності всього світу за екологічні проблеми

У процесі глобалізації та модернізації Китай стикається з необхідністю навчатися у Заходу

і водночас із низкою проблем, з якими зіткнувся Захід у процесі модернізації, таких як погіршення екології та відчуження людини від науки та техніки. Традиційна культура Китаю також стикається з проблемами позиціонування себе у процесі модернізації, а також інтеграції китайської та західної культур (王巧慧. 中国哲学中的后 代生 意 . 厦 大学.2024: 90-91). У статті «Постмодерністські екологічні імплікації у китайській філософії» Ван Цяохуей (王巧慧), Чжао Чжунгун (赵忠功) розглядають постмодерністські екологічні імплікації у китайській філософії. Поєднуючи китайську філософію та екологію, автор досліджує значення та цінність постмодерністських екологічних імплікацій у китайській філософії.

Постмодерна екологічна імплікація - це свого роду переосмислення природи і турбота про навколишнє середовище, яка може допомогти людям краще зрозуміти і захистити природу (功欧. 中国哲学的研究 状及其展望——25年历程之概 .江西社会科学,2005: 7-16). На основі вивчення літератури з китайської філософії та екології та огляду сучасного суспільства автори приходять до висновку, що постмодерністські екологічні імплікації займають важливе місце та відіграють важливу роль у китайській філософії.

Постмодерністські екологічні імплікації у китайській філософії виникають з певних концепцій та підходів, які поєднують елементи постмодернізму і екології в контексті китайської думки.

Постмодерністська філософія підкреслює важливість відмови від абсолютних істин та відкриття для різноманітності інтерпретацій. У китайській філософії це може виявитися через розглядання природи як суб'єкта, що має свою власну "істину", яка може бути різною для кожної особи або культури. Це може призвести до більшої поваги до різноманітності екосистем та розуміння їх важливості для збереження біорізноманіття. Постмодерністський підхід до екології може сприяти переосмисленню взаємодії людини з природою. Китайська філософія, зокрема традиційна концепція, може бути використана для підтримки ідеї гармонії між людьми і природою, замість влади над нею.

Постмодерністська філософія сприймає критику технологічних та наукових підходів до вирішення екологічних проблем. Вона може допомогти зосередитися на альтернативних, нематеріальних підходах до взаємодії з природою, таких як медитація, ритуали або естетичний досвід природи. Постмодерністський підхід до екології може підкреслити важливість спільної відповідальності всього світу за екологічні проблеми. В контексті китайської філософії це може означати розгляд екологічних проблем як глобальних, а не обмежених національними межами. Постмодерністська китайська філософія може вносити важливий внесок у розвиток екологічного мислення, пропонуючи альтернативні підходи до взаємодії з природою та вирішення екологічних проблем.

Сучасні філософські рефлексії на тему природи в китайському контексті враховують взаємодію культурних, екологічних та соціальних аспектів.

1) Філософи досліджують вплив культурних цінностей і традицій на сприйняття та ставлення до природи в сучасному Китаї. Вони розглядають, як традиційні концепції, такі як гармонія, баланс і взаємозв'язок, формують сприйняття природи та взаємодію з нею.

2) Філософські рефлексії стосовно природи враховують екологічні виклики та проблеми, з якими стикається сучасний світ, включаючи зміни клімату, втрату біорізноманіття та забруднення навколишнього середовища. Вони аналізують, як ці проблеми впливають на природу та людське суспільство і як можна знайти екологічно сталий підхід до їх вирішення.

3) Філософи розглядають взаємозв'язок між природою та соціальними аспектами, такими як економіка, політика, технології та культура. Вони досліджують, як соціальні структури і системи впливають на використання природних ресурсів, а також як екологічні проблеми впливають на соціальний розвиток і благополуччя.

4) Філософи використовують інтердисциплінарний підхід, поєднуючи філософію з екологією, соціологією, економікою та іншими галузями знань, щоб отримати більш глибоке розуміння взаємозв'язків між людиною, природою і суспільством.

Отже, сучасні філософські рефлексії на тему природи в китайському контексті спрямовані на розуміння та вирішення складних проблем, пов'язаних з взаємодією культурних, екологічних та соціальних аспектів. Вони відображають багатогранність китайської філософської традиції та її актуальність у сучасному світі.

Висновки

Сучасна китайська філософія представляє багатоцінну спадщину, яка відображає традиційні китайські цінності та відповідає на сучасні

© Чжан, Хунвей, 2024

виклики. них Сучасна китайська філософія поєднує в собі традиційні концепції, такі як конфуціанство, даосизм і буддизм, з сучасними ідеями і методами. Цей синтез дозволяє зберегти цінність стародавніх традицій і одночасно розвивати нові концепції, що відповідають сучасному світу.

Сучасна китайська філософія набула великого впливу на світову сцену. Зростаюча роль Китаю в глобальній економіці та політиці привертає увагу до китайської культури і філософії, що сприяє її поширенню і вивченню за межами Китаю. Багато з концепцій сучасної китайської філософії акцентують на досягненні гармонії - гармонії між людьми, природою і самим собою. Це відображає важливість рівноваги і співіснування в сучасному світі.У зв'язку зі змінами в суспільстві та технологіях, сучасна китайська філософія переглядає традиційні цінності, щоб адаптуватися до сучасних реалій. Це включає переосмислення концепцій сім'ї, спільноти та індивідуальності. Сучасна китайська філософія стає все більш важливою у глобальній моральній дискусії. Її ідеї про етику, справедливість і людські права стають об'єктом обговорень і впливу на розвиток міжнародних відносин.

У загальному розумінні, сучасна китайська філософія відображає багатогранність китайської культури і стає джерелом вдумливого розмірковування над сучасним світом. З'ясувалося, що з розвитком суспільства та науково-технічним прогресом китайська філософія стикається з новими викликами та можливостями у процесі модернізації (**王国良. 中国哲学基本精神及其**代价值. **文化** 实力研究, 2016: 56-60). Розуміння еволюції та зміни сучасного уявлення природи у китайській філософії має велике значення для глибшого розуміння тенденції розвитку та ідеологічного підтексту китайської філософії (雅迪. **中国哲学中"自然"概念的内涵及衍化.上海交通大学学**报, 2024: 11-23).

У ході дослідження ми виявили еволюційну модель та внутрішній зв'язок сучасних образів природи в китайській філософії, вивчивши та проаналізувавши відповідну літературу. Ми виявили, що сучасний образ природи зазнав трансформації від традиційного образу природи до сучасного образу природи в китайській філософії, що включає зміни у способі розуміння природи і відносин між природою і людиною. Ці зміни відображають оновлене знання та розуміння природи китайською філософією у процесі модернізації.

Однак у сучасних дослідженнях, присвячених сучасному образу природи у китайській філософії, досі є деякі недоліки. По-перше, необхідно розширити рамки дослідження, оскільки в основному воно присвячене еволюції сучасного уявлення природи в китайській філософії, тоді як дослідження конотації образу природи та тенденцій розвитку філософської думки, як і раніше, обмежене. По-друге, необхідно вдосконалити методологію дослідження: нині переважно використовується метод огляду та аналізу літератури, бракує підтримки емпіричних та порівняльних досліджень. Це дослідження має важливий внесок і значення для наукової та практичної громадськості. Вивчення еволюції та зміни сучасного уявлення природи в китайській філософії допомогли глибоко зрозуміти історію розвитку та ідеологічний підтекст китайської філософії, забезпечити теоретичну базу та керівництво для наслідування та розвитку китайської філософії (**李蔓莉. 浅** 中国哲学的 代意义.**明日** 尙, 2017: 110).

Результати дослідження можуть надати дослідникам філософії нові напрями та ідеї для просування інновацій та розвитку китайської філософії. Результати дослідження також мають певну прикладну цінність, яка може бути орієнтиром та посиланням для академічних досліджень та практичної діяльності у суміжних галузях (**彭彤. 中国** 自然哲学的重 与回归. **河南大学**, 2023: 97-100). Підсумовуючи, можна сказати, що завдяки огляду літератури та аналізу сучасних образів природи в китайській філософії, це дослідження розкриває її еволюційні закони та внутрішні зв'язки, надає теоретичну базу та ідеї для подальших досліджень та вивчення розвитку китайської філософії. Тим не менш, у цьому дослідженні зберігаються деякі обмеження, які вимагають подальшого розширення рамок дослідження та вдосконалення методології дослідження. Важливість і значущість цього дослідження полягає у поглибленні розуміння китайської філософії та наданні теоретичної підтримки та керівництва для наслідування та розвитку китайської філософії.

Список використаної літератури

Гардашук Т. В. Сучасний екологізм: теоретичні засади та практичні імплікації: Автореф. дис... д-ра філософ. наук: 09.00.09 / Т.В. Гардашук ; Ін-т філос. ім. Г.С.Сковороди НАН України. Київ, 2006. 36 с.

Головні підходи до футурології та прогнозування з позиції філософії (в контексті розробляємої тематики екологічної футурології). Society for Cultural and Scientific Progress in Central and Eastern Europe / Scientific and Professional Conference Humanities and Social sciences in the Era of Globalization – 2017. Held in Budapest on 28 –th of May 2017. P.29–31.

Годзь Н. Б. Щодо обґрунтування понять «втрачене майбутнє» та «нереалізоване майбутнє». Інформаційні технології: наука, техніка, технологія, освіта, здоров'я: тези доповідей XXV міжнародної науково-практичної конференції MicroCAD-2017, 17-19 травня 2017 р.: у 4 ч., Ч. IV. / за ред. проф. Сокола Є.І. Харків: НТУ «ХПІ», 2017. С. 283.

Годзь Н. Б. Вступ до екологічної футурології: монографія.Харків: Видавець Олександр Савчук, 2017. 572 с.

Годзь Н. Б. Урбаністика в світлі аналізу сучасних потреб екологічної футурології в Україні. Інформаційні технології: наука, техніка, технологія, освіта, здоров'я: тези доповідей XXXI міжнародної науково-практичної конференції MicroCAD-2022, 17-20 травня 2023 р. / за ред. проф. Сокола Є.І. Харків: НТУ «ХПІ», 2023. С. 900.

Голубовська І. О. Етноспецифічні константи мовної свідомості: Автореф. дис... д-ра філол. наук: 10.02.15; Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. Київ, 2004. 38 с.

Концептуальні виміри екологічної свідомості : Моногр. / М. М. Кисельов, В. Л. Деркач, Т. В. Гардашук, А. В. Толстоухов, Ф. М. Канак; НАН України. Ін-т філос. ім. Г.С.Сковороди, Благод. орг. "Центр практ. філос.". Київ : Вид. ПАРАПАН, 2003. С. 299-308.

Михайлов В. С. Людиновимірність соціально-філософської традиції Давнього Китаю і сучасність: автореф. дис. ... канд. філософ. наук : 09.00.03 / В. С. Михайлов ; Нац. техн. ун-т України "Київ. політехн. ін-т". Київ, 2010. 20 с.

Шекера Я. В. Генеза та функціонування художніх образів у китайській поезії доби Тан (VII-X ст.): Автореф. дис... канд. філол. наук: 10.01.04; Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. Київ, 2006. 19 с.

李蔓莉. **浅**论中国哲学的现代意义.**明日**风尚, 2017. 110

王国良. **中国哲学基本精神及其**现代价值. **文化**软实力研究,2016,56-60

邢东风. **中国哲学研究的困境和出路**. **中国人民大学学**报, 1999. 11-15

汤兆雪. **中国哲学中的意境思考**. **文化学刊**, 2020. 56-60

范蠡. **中国哲学真理**观研究的重要意义——中国哲学的趋势, 2019 **第二届中国哲学真理**观国际学术会议论文集, 2019. 15

买买提依明·吾布力. **浅**论中国哲学的源头.**山西青年**, 2019. 36

曹林. **哲学中的自然**观对中国古代音乐思想文化的影响研究.**文化月刊**, 2023.147-149

张雅迪. **中国哲学中"自然"概念的内涵及衍化**.**上海交通大学学**报, 2024, 11-23

彭彤. **中国**传统自然哲学的重释与回归. **河南大学**, 2023. 97-100

中国哲学中关于人与自然的学说.**中国社会科学**.16页

杨国荣. **中国哲学的**现代走向:**反思与展望**. **探索与争**鸣, 2020. 34-38

朱晶.**中国哲学的**现代化与世界化.**法制博**览, 2019. 298

张文祥. **回**顾与展望_**中国哲学研究**现状. **未来与**发展, 2020. 24-30

赖功欧. **中国哲学的研究**现状及其展望——25**年**历程之概观.**江西社会科学**,2005. 7-16

李钟麟.论中国哲学的自然人性论与对人性回归的追求.**中共中央党校学**报, 2007. 29-32

王巧慧. **中国哲学中的后**现代生态意蕴. **厦**门大学, 2024, 90-91

吉钰佩.现代中国哲学构建的语言学反思.**湘潭大学**, 2012.

乔望舒.**以胡适**为例论现代中国哲学史研究的探索.**浙江大学**, 2008.

景波.**老子**对知识的态度和认识及其对当代教育的启示, 2018(9):234.

孙兵."**中国哲学史"的**编撰及"生命哲学"的建构.**黑**龙江大学, 2006.

孙璟涛.论哲学的个性.**吉林大学**, 2003.

周璇.**开**创中国哲学史研究的现代化时代.**黑**龙江大学, 2004.

陈斌玉.**朱**谦之中国哲学对欧洲的影响研究.**北京外国**语大学, 2021.

徐宁.《**中国哲学大**纲》的马克思主义哲学中国化研究.**渤海大学**, 2013.

References

Gardashuk, T. V. (2006). Modern ecologism: theoretical foundations and practical implications: Author's dissertation ... Dr. philos. sciences: 09.00.09 / T.V. Gardashuk; G.S. Skovoroda Institute of Philosophy of the National Academy of Sciences of Ukraine. Kyiv. 36.

The main approaches to futurology and forecasting from the standpoint of philosophy (in the context of the developed topic of environmental futurology) (2017). Society for Cultural and Scientific Progress in Central and Eastern Europe / Scientific and Professional Conference Humanities and Social sciences in the Era of Globalization – 2017. Held in Budapest on 28 –th of May 2017. 29–31.

Godz, N. B. (2017). On the substantiation of the concepts of "lost future" and "unrealized future". Information technologies: science, engineering, technology, education, health: abstracts of the XXV International Scientific and

© Чжан, Хунвей, 2024

Practical Conference MicroCAD-2017, May 17-19, 2017: in 4 parts, Part IV / edited by Prof. Sokol E.I. Kharkiv: NTU "KHPI". 283.

Godz, N. B. (2017). Introduction to environmental futurology: monograph: Publisher Oleksandr Savchuk. 572.

Godz, N. B. (2023). Urbanism in the light of the analysis of modern needs of environmental futurology in Ukraine. Information technology: science, engineering, technology, education, health: abstracts of the XXXI International Scientific and Practical Conference MicroCAD-2022, May 17-20, 2023 / edited by Prof. Sokol E.I. Kharkiv: NTU "KHPI". 900.

Ethnospecific constants of linguistic consciousness: PhD thesis (2004): 10.02.15; Kyiv National Taras Shevchenko University. Kyiv. 38.

Conceptual dimensions of ecological consciousness: Monograph (2003) / M.. Kiselyov, V. Derkach, T. Gardashuk, A. Tolstoukhov, F. Kanak; NAS of Ukraine. G.S. Skovoroda Institute of Philosophy, Charitable Organization. "Center for Practical Philosophy". Kyiv: PARAPAN Publishing House. 299-308.

Mikhailov, V. S. (2010). Human Dimensionality of the Socio-Philosophical Tradition of Ancient China and Modernity: PhD thesis: 09.00.03 / V. S. Mikhailov ; National Technical University of Ukraine "Kyiv Polytechnic Institute". Kyiv. 20.

Shekera, Y. V. (2006). Genesis and Functioning of Artistic Images in Chinese Poetry of the Tang Dynasty (VII-X centuries): PhD thesis: 10.01.04; Kyiv National Taras Shevchenko University. Kyiv. 19.

Li, Manli (2017). A Brief Discussion on the Modern Significance of Chinese Philosophy. Tomorrow's Style. 110.

Wang, Guoliang (2016). The basic spirit of Chinese philosophy and its modern value. Research on Cultural Soft Power. 56-60.

Xing, Dongfeng (1999). The Dilemma and Way Out of Chinese Philosophy Research. Journal of Renmin University of China. 11-15.

Tang, Zhaoxue (2020). Reflections on Context in Chinese Philosophy. Journal of Culture. 56-60.

Fan, Li (2019). The Importance of Research on Truth Concept in Chinese Philosophy - Trends in Chinese Philosophy, Proceedings of the Second International Conference on Truth Concept in Chinese Philosophy. 2019. 15.

Baiduimin, Gubli (2019). A Brief Discussion on the Source of Chinese Philosophy. Shanxi Youth. 36.

Cao, Lin (2023). Research on the influence of the concept of nature in philosophy on ancient Chinese music thought and culture. Culture Monthly.147-149.

Zhang Yadi (2024). Connotation and Derivation of the Concept of "Nature" in Chinese Philosophy. Journal of Shanghai Jiao Tong University. 11-23.

PENG, Tong (2023). The reinterpretation and return of traditional Chinese natural philosophy. Henan University. 97-100.

Chinese philosophy on man and nature. Chinese Social Sciences. 16.

Yang, Guorong (2020). The modern direction of Chinese philosophy:reflection and prospect. Exploration and Controversy. 34-38

Zhu, Jing (2019). Modernization and globalization of Chinese philosophy. Law and order exposition. 298.

Zhang, Wenxiang (2020). Review and Prospect_Status of Chinese Philosophy Research. Future and Development. 24-30.

Lai, Gong-O. (2005). Current Research Status and Prospects of Chinese Philosophy: An Overview of 25 Years' Journey. Jiangxi Social Science. 7-16.

Li, Zhonglin (2007). On the Natural Humanism of Chinese Philosophy and the Pursuit of the Return of Human Nature. Journal of the Party School of the Central Committee of the Communist Party of China. 29-32.

Wang, Qiaohui (2024). Wang Qiaohui. Postmodern Ecological Implications in Chinese Philosophy. Xiamen University. 90-91

Ji, Yupei (2012). Linguistic reflection on the construction of modern Chinese philosophy. Xiangtan University.

Qiao, Wangshu (2008). Exploring the history of modern Chinese philosophy with Hu Shi as an example. Zhejiang University.

Jing, Bo (2018). Laozi's attitude and understanding of knowledge and its revelation to contemporary education. 234.

Sun, Bing (2006). The Compilation of "History of Chinese Philosophy" and the Construction of "Philosophy of Life". Heilongjiang University.

Sun, Jingtao (2004). On the Individuality of Philosophy. Jilin University, 2003.

Zhou, Xuan. Initiating a Modern Era of Research on the History of Chinese Philosophy . Heilongjiang University.

Chen, Binyu (2021). Study on Zhu Qianzhi's Influence of Chinese Philosophy on Europe. Beijing Foreign Studies University.

Xu, Ning (2013). Study on the Chineseization of Marxist Philosophy in Outline of Chinese Philosophy. Bohai University.

ZHANG, HONGWEI – graduate student of the Department of Philosophy
of the Institute of Social and Humanitarian Technologies
of the National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute" (Kharkiv, Ukraine)
E-mail: zhwhsd@163.com
ORCID ID: orcid.org/0009-0008-0227-8133

ANALYTICAL REVIEW OF STUDIES OF MODERN PHILOSOPHICAL VIEWS ON THE CONCEPTS OF "NATURE" AND "IMAGE OF NATURE" IN CONTEMPORARY CHINESE PHILOSOPHY

Abstract

The article examines the phenomenon of the concept of "Nature Image" and its evolution in Chinese philosophy from ancient times to the present day, its impact on modern environmental strategies both in China and in the world. the article is devoted to the changes that are taking place in the modern concept of nature image in Chinese philosophy. The purpose of the article is to make contemporary philosophical reflections on the theme of nature in the context of the interaction of cultural, ecological and social aspects in Chinese philosophy. The objectives of the study are: 1) to carry out the evolution of ideas about nature in Chinese philosophy; 2) to analyze Chinese philosophy as part of Chinese culture; 3) to reveal natural humanism as the personification of nature and an integral part of human life; 4) to find out the most common images of nature in contemporary Chinese philosophy; 5) to substantiate postmodern environmental implications and the importance of the world's shared responsibility for environmental problems. The purpose and objectives of the study are aimed at reviewing the research of modern philosophical and ecological branches of science on the analysis of nature in contemporary Chinese philosophy. The use of the cross-cultural method made it possible to compare the concepts of nature in Chinese philosophy with other philosophical traditions and historical stages of development of Chinese philosophy. In conducting an analytical review of this issue, the author examines the modern concept of nature in Chinese philosophy, the modernization of Chinese philosophy, the theory of natural human nature in Chinese philosophy, as well as Chinese philosophical constructions and reflections. The scientific novelty of the topic is that the study offers new approaches to solving environmental problems. The evolution of the concept of nature in Chinese philosophy is based on the rich heritage of traditional ideas about nature, which are based on the concepts of harmony, interconnection, and balance. With the globalization of the world and the interaction of different cultures, Chinese philosophy can take into account other cultural ideas about nature and the environment. The practical significance of the evolution of ideas about nature in Chinese philosophy is to promote sustainable development, conserve natural resources, maintain environmental awareness, and develop strategies to preserve the environment. Modern Chinese philosophy is an interesting object of scientific research because of its unique character and influence on the modern world.

Key words: nature, image of nature, natural humanism, environment, Chinese philosophy, modernism, postmodernism.

© The Authors(s) 2024
This is an open access article under
The Creative Commons CC BY license

Received date 01.03.2024
Accepted date 15.03.2024
Published date 15.04.2024

How to cite: Чжан, Хунвей. Аналітичний огляд досліджень сучасних філософських поглядів поняття «природа» та «образ природи» у сучасній китайській філософії. Humanities studies: Collection of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia : Publishing house "Helvetica", 2024. 19 (96). P. 97–108.
doi: https://doi.org/10.32782/hst-2024-19-96-11

© Чжан, Хунвей, 2024

ФІЛОСОФІЯ СПОРТУ
PHILOSOPHY OF SPORT

УДК 796.034
DOI https://doi.org/10.32782/hst-2024-19-96-12

РОЗРОБКА МОДЕЛІ ЦИФРОВОГО СПОРТУ ЯК ІННОВАЦІЙНОЇ ФОРМИ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ, ЗМІЦНЕННЯ ЗДОРОВ'Я ТА ПІДВИЩЕННЯ ФІЗИЧНОЇ АКТИВНОСТІ

ВЛАДА, БІЛОГУР[1]
ЕДУАРД, СИВОХОП[2]
ІВАН, МАРІОНДА[3]

Анотація

Стаття присвячена розробці моделі цифрового спорту як новаторського підходу до фізичного виховання. У сучасному цифровому світі, де технології стають все більш важливими, необхідно використовувати їх для покращення фізичної активності та здоров'я. Ця модель поєднує в собі елементи віртуальної реальності, ігровість та фітнес-технології для створення привабливого та ефективного середовища для занять спортом**. Мета дослідження** – розробка моделі цифрового спорту як інноваційної форми фізичного виховання, зміцнення здоров'я та підвищення фізичної активності. **Методологія дослідження.** Для розробки моделі цифрового спорту як інноваційної форми фізичного виховання, зміцнення здоров'я та підвищення фізичної активності використовуються різні методи. Статистичний аналіз даних використовується для обробки результатів дослідження, включаючи порівняння середніх значень, аналіз варіації, кореляційний аналіз та інші статистичні методи для встановлення взаємозв'язків між факторами. Контент-аналіз використовується для аналізу вмісту ігор або тренувальних програм в цифровому спорті. Він дозволяє визначити наявність та характер певних елементів, таких як фізичні вправи, інтерактивні елементи тощо. Фізіологічні вимірювання передбачають вимірювання фізіологічних Результат дослідження. 1. Проаналізовано цифрові інновації як пріоритет розвитку цифрового спорту. 2. Сформовано модель цифрового спорту як інноваційної форми фізичного виховання. 3. Розкрито напрями цифровізації спортивної індустрії. 4. Визначено коннотативні характеристики цифровізації спортивної індустрії. 6. З'ясовано механізми цифровізації спортивної індустрії у контексті розширення можливостей цифрової економіки. 6. Охарактеризовано кіберспорт як різновид цифрових технологій та заходи щодо підтримки індустрії кіберспорту та інтернет-індустрії. 7. Розроблено практичні рекомендації стратегії високоякісного розвитку цифрової спортивної індустрії в нову епоху. Представлені результати досліджень та рекомендації щодо впровадження моделі цифрового спорту в систему фізичного виховання для досягнення оптимальних результатів у збереженні та підвищенні рівня фізичної активності та здоров'я у сучасному суспільстві.

Ключові слова: модель цифрового спорту, фізичне виховання, зміцнення здоров'я, підвищення фізичної активності, кіберспорт, спортивна індустрія, механізми цифровізації спортивної індустрії, інноваційна форма фізичного виховання.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

Цифровий спорт для студентів – це інноваційна форма фізичного виховання, що об'єднує традиційні методи фізичної активності з використанням цифрових технологій. Він розширює можливості участі у спорті, навчання навичкам та захисту спорту за допомогою даних, пов'язаних з активністю. Однією з його переваг є можливість більш ефективно допомагати учням покращити фізичну форму, точно розвивати спортивні навички та підвищити рівень володіння навичками здорового способу життя. Цифровий спорт сприяє розвитку командної роботи учнів у вигляді цікавих змагань і виховує цінності в епоху цифрових технологій. Цифровий інтерактивний курс повинен супроводжуватися спеціальними спортивними цифровими інтерактивними програмами.

Corresponding authors:
[1] ДВНЗ «Ужгородський національний університет» (Ужгород, Україна)
E-mail: bilogurvlada@gmail.com
ORCID ID: http//orcid.org/0000-0001-8939-8446
[2] ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
E-mail: eduard.syvokhop@uzhnu.edu.ua
ORCID ID: http//orcid.org/0000-0001-8939-8446
[3] ДВНЗ «Ужгородський національний університет» (Ужгород, Україна)
E-mail: ivan.marionda@uzhnu.edu.ua
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-3950-8202

Цифровий інтерактивний курс спорту є новаторською формою навчального курсу, який інтегрує спортивний контент з цифровими технологіями, створюючи новий формат цифрової спортивної освіти та тренувань. Основна ідея полягає в застосуванні цифрових ресурсів у спортивних заняттях для створення інтерактивних сценаріїв тренувань зі зворотним зв'язком у реальному часі. Це включає збір та аналіз спортивних даних у реальному часі для персоналізації курсу. Цифрові спортивні споруди можуть бути використані для створення таких інтерактивних курсів для учнів різного віку. Аналіз та оцінка даних тренувального процесу дозволяє зрозуміти рівень фізичної підготовленості окремих учнів та груп, а також розробити індивідуальні плани навчання спорту. Важливо створити цифрову модель спортивної оцінки, що дозволить учням встановлювати для себе конкретні спортивні цілі та відстежувати їх досягнення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, з яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор

Модель цифрового спорту включає в себе використання цифрових технологій для запису всього процесу навчання учнів фізичного виховання, збирання та аналізу даних про здоров'я кожного учня, і поєднання оцінки процесу з оцінкою результатів. Це охоплює базову, процесну та вибіркову оцінку, що може призвести до інновацій у механізмі спортивних іспитів, сприяючи невід'ємній єдності освіти та відбору. Важливим етапом є створення моделі інтелектуального аналізу великих спортивних даних, що дозволить урядам і школам отримувати дані про підготовку спортивних талантів. Великі дані про спорт включають основні фізіологічні дані студентів, дані про фізичну підготовку, моніторинг фізичної форми та інше. Цифровий спорт допомагає викладачам оцінити вплив фізичного виховання в реальному часі та вчасно вносити поліпшення. Збір та аналіз великих спортивних даних допомагає точно виявляти студентів з відмінним потенціалом та особливими талантами, що створює основу для їхньої подальшої підготовки. Індивідуальні змагання сприяють високоякісній науковій підготовці, соціальній взаємодії та розвитку навичок командної роботи (Andriukaitiene, Voronkova, Kyvliuk, Nikitenko, 2017).

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття

Цифрова обробка традиційних видів спорту відкриває можливість вибору найвідповідніших видів для учнів на основі їхнього фізичного розвитку, таких як сила, витривалість, гнучкість, спритність та швидкість. Це дозволяє розробляти індивідуальні плани тренувань та проводити персоналізовані фізичні вправи. Використання цифрових засобів для визначення фізичного навантаження та наукової оцінки стану здоров'я та фізичної підготовки може вирішувати проблеми щодо безпеки фізичних вправ у школах та вдома. Наприклад, відстежуючи показники фізичного навантаження та аналізуючи дані про пульс, частоту серцевих скорочень та швидкість відновлення серця, можна отримати «цифрову» інформацію про свій фізичний стан і розумно планувати інтенсивність вправ. Цифрові технології можуть застосовуватись для впровадження інновацій у моделях спортивних випробувань. Останнім часом включення спортивних результатів у середній школі стало ключовим кроком у вдосконаленні екзаменаційної системи та моделі фізичного виховання. (Voronkova, Nikitenko, Bilohur, Oleksenko, Butchenko, 2022).

Мета – розробка моделі цифрового спорту як інноваційної форми фізичного виховання, зміцнення здоров'я та підвищення фізичної активності. Завдання дослідження: 1) проаналізувати цифрові інновації як пріоритет розвитку цифрового спорту; 2) сформувати модель цифрового спорту як інноваційної форми фізичного виховання; 3) розкрити напрями цифровізації спортивної індустрії; 4) визначити коннотативні характеристики цифровізації спортивної індустрії; 5) з'ясувати механізми цифровізації спортивної індустрії у контексті розширення можливостей цифрової економіки; 6) охарактеризувати кіберспорт як різновид цифрових технологій та заходи щодо підтримки індустрії кіберспорту та інтернет-індустрії; 7) осягнути результат стратегії високоякісного розвитку цифрової спортивної індустрії в нову епоху.

Методологія дослідження. Для розробки моделі цифрового спорту як інноваційної форми фізичного виховання, зміцнення здоров'я та підвищення фізичної активності використовуються різні методи. Статистичний аналіз даних використовується для обробки результатів дослідження, включаючи порівняння середніх значень, аналіз варіації, кореляційний аналіз та інші статистичні методи для встановлення взаємозв'язків між факторами. Контент-аналіз використовується

© Влада, Білогур, Едуард, Сивохоп, Іван, Маріонда, 2024

для аналізу вмісту ігор або тренувальних програм в цифровому спорті. Він дозволяє визначити наявність та характер певних елементів, таких як фізичні вправи, інтерактивні елементи тощо. Фізіологічні вимірювання передбачають вимірювання фізіологічних показників, таких як пульс, кров'яний тиск, рівень кисню в крові тощо, які дозволяють оцінити вплив цифрового спорту на фізичне здоров'я. Проводились опитування серед учасників цифрового спорту щодо їхнього рівня фізичної активності, мотивації, здоров'я тощо. Це дозволяє отримати кількісні дані та оцінки фізіолоігчних показників їхньої фізичної активності, стилю гри, мотивації тощо. Ці методи можуть застосовуватися окремо або в комбінації залежно від конкретних цілей та завдань дослідження. Кожен з них має свої переваги та обмеження, і їх вибір залежить від конкретного контексту дослідження.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів

1. Цифрові інновації як пріоритет розвитку цифрового спорту

Цифрові інновації стали ключовим пріоритетом у розвитку цифрового спорту. З виникненням концепцій, таких як Інтернет+, великі дані та штучний інтелект, цифровий спорт перетворився на центральний елемент у спортивній індустрії. Бізнес-модель, орієнтована на пропозицію, трансформується в бізнес-модель, орієнтовану на попит, та парадигму створення вартості, створюючи сприятливу атмосферу для масового підприємництва та інновацій, а також сприяючи вдосконаленню та ефективності національної економіки. Цифрова економіка характеризується високою ефективністю, точністю, зручністю, своєчасністю, можливістю обміну, спільного використання та відкритістю, що позитивно впливає на розвиток спортивної індустрії. Індустрія цифрового спорту відкриває нові можливості для побудови спортивної держави та реалізації комплексного розвитку спортивної індустрії та цифрової економіки, що стало глобальним консенсусом (Antanas Usas, Ausrine Sidlaus, 2022).

Цифрові технології можуть значно полегшити досягнення цілей спортивної реформи. Для побудови спортивної держави необхідно активно створювати національну систему фітнес-послуг, ретельно реформувати та вдосконалювати національну систему змагальних видів спорту, а також усувати інституційні та інфраструктурні перешкоди, що стримують розвиток спортивної індустрії. Створення та постійне вдосконалення комплексної системи фітнес-послуг є ключовим кроком та фундаментом для забезпечення реалізації мети створення сильної спортивної нації. У сучасних умовах застосування технологій цифрові технології широко використовуються у змагальних видів спорту, масовому спорті та спортивному вихованні юнацтва з метою підвищення ефективності, зручності та широкого розвитку спорту. Це сприяє популяризації спортивних концепцій, розумінню знань про здоров'я та просуванню ідеї спортивної культури.

Індустрія цифрового спорту не лише створює сприятливі умови для спортивної індустрії, щоб ефективно зосередитися на конкретних сегментах аудиторії, але також надає широкий спектр продуктів та послуг для користувачів Інтернету. Вона сприяє поширенню інформації про спорт та здоров'я, сприяючи розповсюдженню спортивних знань. Безперечно, ця система здатна задовольнити попит. Глибоке застосування цифрових технологій у спортивній галузі дійсно змушує сам спорт активно просувати нові технології та методи за допомогою технологічних оновлень. Це дозволяє поліпшити цифрові можливості та інтернет-грамотність у різних аспектах спорту. Це в свою чергу сприяє усуненню інституційних та технологічних перешкод для реформування та розвитку спорту, сприяючи досягненню мети "розвитку спорту для всіх". Крім того, цифрові технології допомагають покращити національну систему охорони здоров'я, сприяючи збору, аналізу та розповсюдженню даних про здоров'я та фізичну активність, а також надаючи нові можливості для вдосконалення медичної діагностики та реабілітації.

Щоб створити та вдосконалити національну систему охорони здоров'я, необхідно забезпечити повну участь населення, всебічне охоплення, відстеження та управління повним життєвим циклом, а також надавати комплексне обслуговування. Поєднання цифрових технологій з побудовою національної системи охорони здоров'я може допомогти створити національну базу даних з охорони здоров'я, здійснити централізоване та уніфіковане управління цією базою даних, забезпечити повне відстеження та управління життєвим циклом громадян та надавати всебічні медичні послуги. Використання мережевої платформи великих даних дозволить розробляти різноманітні спортивні стратегії, орієнтовані на

стан здоров'я та потреби різних груп населення у фізичній активності, тим самим сприяючи покращенню загального рівня здоров'я (Bilohur, Syvohop, & Karabanov, 2023).

Використання інтернет-технологій для створення бази даних з рецептами на вправи та просування цих рецептів для конкретних груп населення дійсно допоможе побудувати ефективну систему охорони здоров'я. Це дозволить забезпечити інтеграцію різного медичного обладнання з Інтернетом та зробити моніторинг стану здоров'я більш точним і ефективним. Поєднання системи охорони здоров'я з Інтернетом значно зменшить трудові та часові витрати, підвищить точність надання медичних послуг та надасть можливість постійно задовольняти різні потреби людей в області здоров'я та фізичного благополуччя.

2. Модель цифрового спорту як інноваційної форми фізичного виховання

Цифрові технології сприяють розвитку шкільного спорту. В даний час мультимедійне цифрове навчання продовжує проникати до шкіл і поєднується з класним навчанням. Відображенням цієї тенденції є набір спеціальностей з кіберспорту в університеті, а суттю її є реформа викладання в «цифровому класі». Модель «цифрового класу» дозволяє не лише підвищити інтерес учнів до навчання, а й розширити обсяг та способи отримання знань учнів, забезпечити зручність для досягнення цілей виховання людей та талантів, сприяти покращенню рівня здоров'я учнів. Популяризація Інтернету покращила інтернет-грамотність та розумові здібності молодих людей. «Інтернет + фізичне виховання» застосовує мультимедіа до уроків фізкультури для просування інновацій у методах викладання у класі та підвищення ефективності.

Інтеграція Інтернету у викладання фізкультури може адаптуватися до поточної тенденції розвитку мультимедійного інтерактивного навчання, адаптуватися до потреб реформи мультимедійного навчання, сприяти розвитку спорту на освітньому рівні. Поєднання цифрових додатків та спортивної індустрії може сприяти перетворенню кінетичної енергії у спортивній індустрії, сформувати тенденцію розвитку галузі, в основі якої лежать інновації, та домогтися стрибкоподібного розвитку спортивної індустрії. Поєднання спортивної індустрії та цифрових технологій задовольняє потреби мас у спортивному споживанні, оптимізує розподіл ринкових ресурсів за допомогою технологічних інновацій, сприяє розвитку спортивної індустрії за рахунок інтеграції нових форм та нових бізнес-форматів, а також породжує народження великої кількості підприємств, платформ та додатків, пов'язаних спортом.

Персоналізовані фітнес-програми в деяких додатках підвищили інтерес користувачів до фітнесу та знизили витрати на фітнес, що відіграє певну роль у розвитку національного фітнесу. Грунтуючись на аналізі поточної реальності, необхідно активно просувати міжгалузевий, міжформатний розвиток спортивної індустрії. «Інтернет+Спорт», який став ключем до реалізації корпоративних перетворень та модернізації, що веде спортивну промисловість у «цифрове століття», «століття мереж» (Bilohur, Skrypchenko, Nepsha, 2023).

«Індустрія цифрового спорту» забезпечує безперервну інтеграцію спорту з суміжними галузями, такими як наука та технології, культура, охорона здоров'я, догляд за літніми людьми, туризм тощо, стимулюючи всебічну трансформацію та модернізацію галузі. не тільки сприяє економічному розвитку, але також сприяє розвитку спортивної індустрії та сприяє реалізації стратегії спортивної влади. Цифрові технології є загальною тенденцією глобального спортивного розвитку в майбутньому, розвиток спорту має відповідати нинішній глобальній тенденції розвитку. Спорт продовжує інтегруватися з іншими галузями за допомогою цифровізації, інформатизації, створення мереж та інтелекту, що може стимулювати економічний розвиток загалом та привести спортивну індустрію до нового інноваційного розвитку. Індустрія цифрового спорту надає важливу можливість вирішити проблеми промислової оптимізації та модернізації, а також недостатню інноваційну потужність, з якою стикається розвиток спорту в нову епоху. Інноваційні механізми цифрового спорту, практичне дослідження та розвиток цифровізації спортивної індустрії в епоху цифрової економіки виведуть цифровий спорт на новий рівень. Розробка моделі цифрового спорту та спортивної індустрії повинна прискоритися, поступово формуватимуться нові моделі та нові бізнес-формати, орієнтовані на попит на спортивне споживання, послуги передачі даних та управління з використанням даних як основний фактор спортивної індустрії. Спортивні підприємства мають перетворити кризи у можливості скористатися новими технологіями, новими потребами та новими можливостями, а також дозволити цифровій економіці забезпечити якіс-

© Влада, Білогур, Едуард, Сивохоп, Іван, Маріонда, 2024

ний розвиток спортивної індустрії (Bilohur, Andriukaitiene & Makieshyna, 2021).

3. Напрями цифровізації спортивної індустрії

Цифровізація спортивної промисловості – це процес розвитку, у якому цифрові технології та спортивна індустрія інтегруються підвищення ефективності виробництва, у умовах епохи цифрової економіки. підприємства; цифровізація спортивної індустрії сприяє оптимізації розподілу спортивних ресурсів та підвищенню загальної продуктивності факторів виробництва, сприяє транскордонній інтеграції спортивної індустрії, породжує нові бізнес-формати та нові моделі, а також підвищує конкурентоспроможність спортивних підприємств. Спортивна індустріям сприяє інноваційному розвитку ланцюжка спортивного розвитку на основі цифрового економічного мислення та стає лідером у моделі спортивної бізнес-моделі «онлайн + офлайн», надаючи спортивним підприємствам рекомендації для сприяння цифровій трансформації та розвитку, а також покращуючи розробку політики на найвищому рівні. , Консолідація цифрової інфраструктури, розвиток цифрових економічних талантів, створення цифрових відкритих платформ, розвиток та зміцнення ринкових суб'єктів і т. д. – єдиний спосіб сприяти цифровому розвитку спортивної індустрії в майбутньому (Bilohur, Syvohop, Oleksenko, Kotova, 2023).

Цифровізація спортивної промисловості. Промисловість – це процес розвитку, в якому цифрові технології та спортивна індустрія інтегруються для підвищення ефективності промисловості в епоху цифрової економіки, суть якого полягає в цифровій трансформації моделей роботи спортивних підприємств. розподіл спортивних ресурсів, підвищення загальної ефективності виробництва, сприяння транскордонній інтеграції галузей, створення нових форм бізнесу та нових моделей, а також підвищення конкурентоспроможності спортивних підприємств. Так, Alisports Group сприяє інноваційному розвитку ланцюжка спортивної індустрії за допомогою мислення про цифрову економіку та стає моделлю спортивного бізнесу «онлайн+офлайн», яка надає спортивним підприємствам цінний досвід для сприяння цифровому розвитку. Як покращити розробку політики на найвищому рівні, консолідувати цифрову інфраструктуру, розвивати таланти в галузі цифрової економіки, створення відкритої цифрової платформи та розширення учасників ринку, необхідні для сприяння цифровому розвитку спортивної індустрії в майбутньому (Lekavičius, Tomas, 2020).

Швидкий розвиток нових цифрових технологій, представлених комунікаційними технологіями 5G, блокчейном, мобільним Інтернетом, великими даними, не тільки зробив цифрову економіку важливою рушійною силою високоякісного промислового розвитку, а й започаткував новий виток технологічного розвитку. Цифрова економіка є ще однією економічною формою після аграрної економіки та індустріальної економіки. Вона вже проникла у всі сфери економіки та суспільства та поступово сприяє цифровізації галузей. Цифрова економіка має значні переваги у зниженні ринкових транзакційних витрат, сприянні транскордонній інтеграції галузей, підвищенні ефективності промисловості та створенні нових драйверів спортивного зростання. Тому слід активно розвивати цифрову економіку та сприяти глибокій інтеграції штучного інтелекту, Інтернету, великих даних та реальної економіки, розвивати нові формати цифрової економіки, зміцнювати платформну економіку та «Інтернет+», збільшувати підтримку та розвивати індустрію послуг життя, що інтегрує онлайн- та офлайн-сервіси. Необхідно розвивати нові формати цифрової економіки, ще більше прискорити цифрову трансформацію галузей та допомогти побудувати сучасну промислову систему» (Bilohur, Vlada, 2021).

Основні характеристики цифровізації спортивної індустрії полягають у наступному: 1) Ресурси даних стали основним фактором спортивного виробництва. У процесі виробництва та обігу дані генеруються разом із виробництвом товарів та транзакціями. 2) Інтелектуалізація знань та інформації стала основною тенденцією спортивної індустрії. . В епоху цифрового спорту фактори виробництва, такі як дані, знання та інформація поступово замінюють традиційні фактори виробництва. Завдяки збору, обробці, аналізу та оцінці інтелектуальних технологій підвищується чутливість та зручність спортивної діяльності, а також змінюються сценарії способу життя та роботи. 3) Цифрова спортивна інфраструктура стала важливою матеріальною основою, яка включає цифрову трансформацію сучасної інформаційної інфраструктури та традиційної фізичної інфраструктури, може поширити революцію в галузі інформаційних технологій у спорті, реалізувати ефект мультиплікації цін-

ності цифрової економіки. 4) Платформенна економіка стала основною бізнес-моделлю, сформована на основі міжмережевих зовнішніх ефектів, має характеристики відкритості, інклюзивності, взаємовигідного співробітництва, може змінити організаційну форму традиційного виробництва та розподілу, особливо платформи з краудфандингом. 5) Філософія споживання характеризується диверсифікацією та персоналізацією. З розвитком мобільного Інтернету односторонні відносини передачі вартості між виробниками та споживачами продуктів та послуг перетворилися на спільне створення вартості виробників та споживачів. Потрібна відповідна інтелектуальна екосистема. Модель отримання прибутку компанії перетворилася на модель, орієнтовану на споживчий попит. Модель зв'язку "онлайн + офлайн" вимагає від компаній надання більш диверсифікованих та персоналізованих продуктів та послуг.

Нові інформаційні технології, такі як Інтернет, сприяють інтеграції спортивних підприємств та мобільного Інтернету, підтримують розвиток «Інтернет + Спорт». Проблеми дисбалансу та недостатності, що виникли у розвитку спортивної індустрії в нову епоху, визначають, що розвиток спортивної індустрії має бути зосереджено на якості та ефективності, а структурна реформа спортивної індустрії має бути прискорена. Ключовими заходами є сприяння цифровому розвитку спортивної промисловості. Переживши епідемію, люди стали краще усвідомлювати провідну роль технологічних інновацій в економіці та суспільстві, а також їх місце у розвитку спортивної індустрії. Це стало соціальним консенсусом щодо активного розвитку цифрової економіки та просування цифровізації спортивної індустрії. (Bradauskiene, & Svagzdiene, 2022).

4. Коннотативні характеристики цифровізації спортивноїй індустрії

Цифровізація спортивної індустрії – це процес розвитку, який інтегрує цифрові технології зі спортивною індустрією і підвищує ефективність промисловості в умовах епохи цифрової економіки. реформуються та оптимізуються бізнес-процеси, тим самим підвищуючи ефективність спортивної індустрії. Цифровізація спортивної індустрії в основному включає цифровізацію факторів, цифровізацію процесів і цифровізацію продукції, що відбивається на всьому процесі інноваційного ланцюжка, виробничого ланцюжка і ланцюжка створення вартості. Цифровізація факторів спортивної індустрії переважно відноситься до дослідження та застосування даних як незалежних виробничих факторів, включаючи цифрову реформу спортивних об'єктів та виробничого обладнання, створення промислових цифрових ресурсів талантів (Kaykaian, Raffi. 2023).

Процес цифровізації спортивної індустрії промисловість в основному передбачає оцифрування спортивних послуг та продуктів, оцифрування бізнес-процесів, таких як проектування, НДДКР, виробництво, постачання та продаж, оцифрування операційних процесів та оцифрування всього життєвого циклу, оцифрування спортивної продукції. промисловість в основному відбивається на інноваціях моделей спортивних послуг та інтелектуальних спортивних продуктів. Сутність цифровізації спортивної індустрії полягає у цифровій трансформації методів роботи спортивних підприємств. Ядром є елемент даних, метою якого є сприяння інноваціям у галузі управління, трансформації та розвитку спортивних підприємств. Основні характеристики цифровізації спортивної індустрії відображені у трьох аспектах: 1) цифровізація відбивається у цьому, що це стали основним виробничим чинником спортивної промисловості. 2) Інтелект знаходить своє відображення у використанні великих даних, штучного інтелекту та інших технологій у спортивній індустрії для задоволення різноманітних потреб спортивних споживачів. 3) У разі мережного суспільства спортивна індустрія використовує модель «Інтернет + Спорт» на формування взаємозалежної мережевої структури, що забезпечує зручніші умови створення, передачі та застосування різних елементів у діяльності спортивної індустрії. Багато фітнес-клубів використовують онлайн-платформи для запуску онлайн-занять у прямому ефірі під час епідемії, щоб задовольнити потреби спортивних споживачів у фітнесі (Voronkova, Cherep, Nikitenko, Andriukaitiene, 2019).

5. Механізми цифровізації спортивної індустрії у контексті розширення можливостей цифрової економіки

В даний час логіка розвитку спортивної індустрії змінюється: з'являються онлайн-заходи, прямі трансляції, онлайн-посібники з фітнесу і т.д. Поступово формуються бізнес-моделі, що інтегрують онлайн та офлайн. Глибока інтеграція цифрової економіки та спортивної індустрії не лише дає новий імпульс якісному розвитку спортивної індустрії, а й робить цифровізацію основним трендом розвитку спортивної індустрії. У разі швидкого розвитку цифрової економіки

© Влада, Білогур, Едуард, Сивохоп, Іван, Маріонда, 2024

спортивна індустрія відкрила можливості цифрового розвитку. Необхідно терміново підвищити загальну продуктивність факторів виробництва за рахунок цифровізації, сприяти транскордонній інтеграції спортивної індустрії та інших галузей, реалізувати інноваційні бізнес-моделі спортивних підприємств. та підвищити якість спортивних послуг та продуктів. На рівні ресурсів та факторів цифрова економіка розширює можливості спортивної індустрії та може підвищити загальну продуктивність факторів виробництва з точки зору ефективності поєднання виробничих факторів, ефективності інновацій та ефективності державного управління. На рівні промисловості та підприємств цифрова економіка розширює можливості спорту. Структурні оновлення, промислова інтеграція та інші перспективи породили нові бізнес-формати та підвищили конкурентоспроможність спортивних підприємств.

Ми повинні просувати цифровізацію промисловості, використовувати нові інтернет-технології та нові програми для всебічної, всебічної та комплексної трансформації традиційних галузей промисловості, підвищувати загальну продуктивність факторів виробництва та звільнити цифровий вплив. Як новий фактор виробництва дані можуть забезпечити зв'язок та спільні інновації з працею, капіталом, технологіями та іншими факторами. Цифровізація спортивної індустрії передбачає використання даних як новий фактор для рекомбінації традиційних факторів виробництва, досягнення спільного розвитку, інтенсивної інтеграції та ефективного використання ресурсів та факторів, а також підвищення загальної продуктивності факторів виробництва.

Сприяння цифровізації спортивної індустрії може не тільки підвищити ефективність інновацій у галузі, але й порушити традиційний розподіл факторів, стимулювати інші виробничі фактори через основний фактор виробництва даних, залучити більше спортивних споживачів за допомогою цифрових мережевих платформ та забезпечити різноманітні онлайн-спортивні послуги та продукти. У той же час цифровізація спортивної індустрії може також активізувати виробничі фактори, що простоюють, за допомогою нового елемента даних і зменшити невизначеність, з якою стикаються спортивні підприємства у своєму розвитку за допомогою цифрового співробітництва та обміну інформацією (Максименюк, Нікітенко, 2016).

У розвитку спортивної індустрії дані слід використовувати як новий фактор, повною мірою розкриваючи їхній мультиплікативний ефект на ефективність інших факторів, сприяючи змінам у багатьох підрозділах, зміні структури спортивного споживання та методів поставок спортивних товарів, популяризації. Інноваційна стратегічна орієнтація є першою рушійною силою розвитку спортивної індустрії. З погляду світового економічного розвитку, цифровізація змінює виробництво та спосіб життя людей. Наприклад, у сфері світового професійного спорту цифрові технології є природною технологією глобалізації, а цифрові форми стали новою важливою точкою зростання професійного спорту. Глобалізація професійного спорту величезна та економічно ефективна, вона відкриває нові можливості для розширення ринку професійного спорту та розподілу ресурсів. Інший приклад: щоб отримати більше прибутку, промисловість з виробництва спортивних товарів терміново потребує промислової трансформації та модернізації. Зокрема, спортивна індустрія має зміцнити свої зв'язки із сучасною індустрією спортивних послуг за допомогою технологічних інновацій, а глибока інтеграція дозволить підвищити додану вартість бренду.

6. Кіберспорт як різновид цифрових технологій: заходи щодо підтримки індустрії кіберспорту та інтернет-індустрії

Будучи представником цифрових технологій, кіберспорт поєднує технології віртуальної реальності, технології комп'ютерних комунікацій, технології штучного інтелекту та технології великих даних. Це основна сфера випробувань і сфера застосування сучасних передових цифрових технологій. Розвиток цифрових технологій зробило взаємопроникнення між галузями більш поширеним явищем, а транскордонні проблеми та інновації стали проблемами, на які підприємствам чи галузям необхідно звертати увагу. В умовах постійного розвитку науки та технологій як традиційні види спорту, так і кіберспорт стикатимуться з наслідками та проблемами. Цифровізація змінить кіберспорт у всіх аспектах. Сьогоднішні цифрові технології не лише реструктурують бізнес-модель кіберспорту, а й перевизначають напрямок розвитку кіберспортивної індустрії (Molokanoviene, Andriukaitiene, & Bilohur, 2022).

Необхідно використовувати мислення електронної комерції для створення платформи послуг для кіберспорту. Спортивні організації закликають всіх типів постачальників послуг працювати разом над створенням платформи розглядає права інтелектуальної власності на кіберспортивні

заходи як основу галузі, поєднуючи операції та управління кіберспортивними заходами, розробку та управління онлайн-іграми, а також кіберспортивні ЗМІ, щоб відкрити всі ланки галузевого ланцюжка. На основі переваг індустрії кіберспортивних заходів спортивні організації використовують високотехнологічні промислові досягнення, такі як мобільний зв'язок, хмарні обчислення, штучний інтелект та інтелектуальне виробництво, щоб допомогти якісному розвитку індустрії кіберспорту. Традиційні третинні галузі, такі як індустрія традиційного спорту, створюють весь галузевий ланцюжок екосистеми кіберспорту. Бізнес-моделі кіберспорту, як прояв віртуального спорту, в основному ґрунтуються на онлайн-маркетингу. Спортивні організації (Ali Sports у Китаї) ламають онлайн-і офлайн-бар'єри та створюють кіберспортивні майданчики, повні технологічного самовираження. Наприклад, Ali Sports використовує модель кооперативного будівництва уряду та соціального капіталу для будівництва кіберспортивних об'єктів, які відповідають умовам проведення Азіатських ігор, який завершений для проведення Азіатських ігор у Ханчжоу 2022 року як кіберспортивний майданчик Азіатських ігор (Narkevičius, 2023).

Використовуючи фізичні майданчики як носій, Ali Sports взяв на себе ініціативу з інтеграції віртуального спорту з реальною економікою з метою збільшити промисловий вплив шляхом створення центру індустрії кіберспорту. Ali Sports підписала угоду про стратегічне співробітництво з відповідними державними відомствами муніципалітету Чунціна, і обидві сторони здійснюватимуть поглиблену співпрацю у кіберспортивних заходах. Побудувавши цифровий розважальний центр кіберспорту та культурний район науки та технологій кіберспорту, Чунцін повною мірою користається своїми науковими та освітніми перевагами у південно-західному регіоні, щоб сформувати центр індустрії кіберспорту з міським культурним брендом, створити культуру бренду кіберспорту, сумісну з цифровими технологіями, що включає спорт, культурний туризм, дозвілля та розваги, які розвиваються як блоки індустрії.

В останні роки Чунцін послідовно ввів низку заходів щодо підтримки індустрії кіберспорту та інтернет-індустрії, залучаючи багатьох виробників індустрії кіберспорту та інтернет-гігантів. Зокрема, він спільно створив цифрову спортивну культурну екологію з Інтернет-компаніями, такими як Ali Sports, які можуть не тільки активно просувати оптимізацію структури споживання та промисловий розвиток, допоможуть збільшити вплив промисловості та, зрештою, сформувати ефективну та здорову промислову модель. Цифровізація спортивної індустрії допомагає побудувати сучасну систему спортивної індустрії та має певне значення для сприяння покращенню спортивного споживання та формуванню нової моделі розвитку з внутрішнім циклом як основну частину та внутрішнім та міжнародним подвійними циклами. Вступаючи в епоху цифрової економіки, уряд має взяти внутрішній цикл як основний орган, грати роль макроконтролю, покращити розробку політики на найвищому рівні, активно впроваджувати політику, зосередитися на «цифровізації», а не лише стимулювати інвестиції та споживання. , управління, послуги (Nikitenko, 2013b).

Реформа «делегування, регулювання та послуг» також вимагає енергійних зусиль щодо розвитку та розширення «масового підприємництва та інновацій» та платформної економіки, а також щодо просування «безконтактних» послуг. На основі стратегічних та загальних вимог посилити постачання цифрових систем для спортивної індустрії. Сприяння розробці законів, постанов, адміністративних регламентів, стандартів управління, систем оцінки та інших систем для розвитку промислової цифровізації. Зокрема, спортивний департамент має працювати з відповідними департаментами, такими як фінанси, промисловість та інформаційні технології, та туризму для вивчення, формулювання та видачі відповідних висновків щодо впровадження для сприяння цифровому розвитку спортивної індустрії. Роз'яснювати напрямок, завдання, методи, принципи, гарантії та інші питання цифрового розвитку спортивної індустрії, надавати вказівки фінансовим установам щодо збільшення підтримки. для ключових проектів цифрового розвитку спортивної індустрії, створити спеціальні фонди для цифрового розвитку спортивної індустрії, а також використовувати фіскальну та податкову політику (Nikitenko, 2013a).

Завдяки постійному розвитку комерційних технологій 5G у спортивній індустрії буде повністю запущено новий виток циклу індустрії спортивних технологій, а підхід «апаратне забезпечення + програмне забезпечення + дані» призведе до якісного розвитку спортивної індустрії. Інвестиції в дослідження та розробки цифрових технологій, таких як 5G, блокчейн, штучний

© Влада, Білогур, Едуард, Сивохоп, Іван, Маріонда, 2024

інтелект та великі дані, мають бути збільшені, їх застосовність має постійно оптимізуватись, а також необхідно докладати зусиль для задоволення реальних потреб спортивної індустрії; цифровий розвиток індустрію виробництва спортивних товарів слід використовувати як прорив для створення ланцюжка спортивної індустрії на формування нової диверсифікованої екологічної системи для спортивної індустрії; спортивні компанії повинні покращити свої незалежні можливості досліджень та розробок, сприяти трансформації та модернізації за допомогою інтелектуального виробництва за допомогою таких технологій, як такі як штучний інтелект, великі дані, хмарні обчислення та Інтернет речей, а також просувати виробництво спортивних товарів та спортивних послуг. Розумні пристрої, такі як розумні кросівки і розумний годинник, використовують цифрові технології для аналізу спортивних даних, втілюючи в собі переваги інтелекту і зручності, і користуються популярністю серед спортивних споживачів. Щодо індустрії спортивних послуг, спортивні підприємства також мають освоїти основні цифрові технології, використовувати промисловий Інтернет, розвивати «Інтернет + Спорт», підвищити рівень цифровізації та створити сучасну індустрію спортивних послуг (Nikitenko, Voronkova, Andriukaitiene, Oleksenko, 2021).

7. Практичній рекомендації щодо стратегії високоякісного розвитку цифрової спортивної індустрії в нову епоху

Стратегія високоякісного розвитку цифрової спортивної індустрії в нову епоху по суті вимагає, щоб режим розвитку спортивної індустрії змінився з високої швидкості на високу якість, а мотивація розвитку змінилася з факторно-орієнтованою на інноваційно-цифрову. Завдяки глибокій інтеграції цифрових технологій, таких як великі дані та Інтернет, у сервісні продукти або фізичні продукти, рівень цифровізації продуктів стає все вище і вище, що також дозволяє керованим адаптивним інноваціям в продуктах краще відображати характеристики витрат і вигод. підвищує ефективність інновацій у спортивній галузі. Цифрова спортивна індустрія охоплює безліч аспектів, таких як нові елементи, технології, бізнес-формати, моделі та нові галузі. Її суть – цифрова економіка та інтегрована економіка. Ефект інтеграції інтегрує її з реальною економікою, підвищує рівень модернізації промислової економіки, формує якісні точки спортивного зростання. Транскордонна інтеграція є одним із основних шляхів досягнення якісного розвитку спортивної цифрової індустрії в умовах нового витка цифрової технологічної революції. У порівнянні з іншими факторами виробництва елементи даних у цифровій економіці мають сильніші можливості інтеграції і можуть закласти основу для транскордонної інтеграції спортивної індустрії. Транскордонна інтеграція спортивної промисловості невіддільна від невід'ємної необхідності підвищення ефективності спортивної промисловості, політики стимулювання, проведеної урядами всіх рівнях, і інноваційного прагнення цифрової економіки. Необхідно зважати на тенденції реформи бізнесу та модернізації споживання, стимулювати підприємства до використання сучасних інформаційних технологій, такі як 5G, великі дані, мобільний Інтернет (Rakašius, 2023).

З погляду розвитку спортивної індустрії цифрові технології є важливим рушійною силою транскордонної інтеграції спортивної індустрії. промисловість. За допомогою моделі «Інтернет + Спорт», спортивні організації повинні сприяти інтеграції спортивної індустрії з туризмом, медициною, охороною здоров'я, освітою, технологіями, культурою, доглядом за людьми похилого віку, фінансами та іншими галузями на більш глибокому та високому рівні. Вступаючи в епоху цифрової економіки, все більше спортивних компаній повинні звернути увагу на цифрову трансформацію галузі та сформувати модель розвитку, що інтегрує онлайн та офлайн цифрового розвитку спорту. Завдяки цифровій трансформації необхідно впроваджувати інновації у спортивні товари, щоб задовольнити індивідуальні потреби спортивних споживачів, використовуючи технології мобільного Інтернету для створення інтелектуального цифрового спорту. Цифровізація та пов'язані з нею технології допомагають компаніям впроваджувати інноваційні продукти та послуги для споживачів, створювати споживчу цінність, змінювати взаємини в ланцюжку поставок, реорганізовувати організаційні структури та бізнес-процеси, сприяти оптимізації операційних систем та підвищенню операційної ефективності компаній.

Конкуренція є способом виживання спортивних підприємств в умовах ринкової економіки. Підвищення конкурентоспроможності спортивних підприємств стало ключовим завданням у розвитку спортивної індустрії. Для досягнення цифрової трансформації необхідно просувати

цифрову економіку та інтеграцію спортивної промисловості. Цифрова економіка сприяє модернізації спортивної промисловості, головним чином з допомогою підвищення конкурентоспроможності спортивних компаній у продуктах, послугах, маркетингу тощо. буд. Цифровизація спортивної промисловості реконструює модель конкуренції спортивних підприємств і допомагає підвищити ефективність розподілу спортивних ресурсів. За допомогою цифрових технологій активно розвиває Інтернет індустрії спортивних об'єктів, що не тільки сприяє комерційному розвитку спортивної індустрії, але і прискорює процес цифровізації спортивної індустрії (Олексенко, 2015)..

Висновки

Цифровізація спортивної індустрії відкрила рідкісну можливість розвитку та стала новим «двигуном» якісного розвитку спортивної індустрії. Завдяки технологічним інноваціям, викликаним новим витком науково-технічної революції, в нашій країні з'явилося безліч нових галузей, нових бізнес-форматів та нових моделей, які постійно надають нового імпульсу та сприяють трансформації та вдосконаленню промислової структури. Під керівництвом та заохоченням ринкового просування, сприятливої політики та диверсифікованих спортивних потреб мас загальний масштаб та додана вартість спортивної індустрії моєї країни досягли нового рівня завдяки таким спортивним послугам, як фітнес та дозвілля, спортивна освіта та тренування. Спортивна індустрія також швидко розвивалася, і її частка у спортивній індустрії поступово збільшувалася. Цифрова економіка розширює можливості спортивної індустрії, тобто використання цифрового економічного мислення для сприяння інтеграції цифрових технологій та спортивної індустрії, використання нових виробничих факторів, таких як дані, знання та інформація для перетворення спортивної індустрії з усіх боків і в усіх аспектах. напрями та сприяти оптимізації структури спортивної індустрії. Модернізація призведе до появи нових бізнес-моделей та нових форматів, тим самим збільшуючи кількість та ефективність поставок спортивних послуг та продуктів. виживання та розвитку сучасних спортивних підприємств. Вступаючи в епоху цифрової економіки, з формуванням у людей звичок споживання спортивних товарів в Інтернеті та постійною популяризацією мобільного Інтернету, споживачі спорту більш схильні вибирати універсальні послуги для задоволення індивідуальних спортивних потреб, а спортивні компанії схильні вибирати за допомогою цифрової трансформації спортивні онлайн-послуги та продукти. Спортивні адміністративні департаменти поступово впроваджуватимуть онлайн-офіси та просуватимуть такі моделі, як «Інтернет + спортивні справи уряду» та «Інтернет + нагляд за спортивним ринком». В умовах швидкого розвитку цифровізації у спортивній індустрії необхідно дотримуватися концепції відкритості, щоб побудувати цифрову відкриту платформу, покращити сервісні функції платформи обміну даними спортивної індустрії, сприяти відкритості та обміну даними між регіонами, відомствами. та промисловості.

Список використаних джерел

Andriukaitiene, Regina, Voronkova V. H., Kyvliuk O. P., Nikitenko V. O. Formation and development of smart society as high-minded, high-tech and high-intelligent community. *Humanities Bulletin of Zaporizhzhe State Engineering Academy.* 2017. Вип. 71. С.17-25.

Antanas Usas, Ausrine Sidlauske. The influence of digital marketing on the ommunication of football clubs. *Humanities studies: Collection of Scientific Papers*. Zaporozhzhia: Publishing house “Helvetica”, 2022. 13 (90). С. 54-58.

Bilohur, Vlada, Syvohop, Eduard, & Karabanov, Yevhen. A new paradigm for the development of the sports industry in digitalization conditions (based on the experience of highly developed countries in the world)**.** *Humanities studies: Collection of Scientific Paper*s / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia : Publishing house “Helvetica”, 2023. 16 (93). С.84-94.

Bilohur Vlada, Skrypchenko Iryna, Nepsha Olexandr. The influence of globalization and digitalization on the establishment and conceptual digital sports development in China. *Humanities studies: Collection of Scientific Papers*. Zaporozhzhia : Publishing house “Helvetica”, 2023. 14 (91). С.83-92.

Bilohur Vlada, Andriukaitiene Regina & Makieshyna Yuliia. Educational policy in the field of sport. during the COVID-19 pandemic: challenges, threats, development trends. *Humanities studies.* Запоріжжя : ЗНУ, 2021. Вип. 7(84). С. 65–74.

Bilohur, Vlada, Syvohop, Eduard, Oleksenko, Roman, Kotova, Elena. Philosophical reflection of sports philosophшcal evolution as a science in its foreign views, concepts, and dimensions. *Humanities studies: Collection of Scientific Papers /* Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia : Publishing house “Helvetica”, 2023. 15 (92). P. 64-72.

Bilohur, Vlada. Формування концепції спортивного менеджменту у контексті викликів пандемії COVID-19. *Humanities studies: Collection of Scientific Papers* / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia : Publishing house “Helvetica”, 2021. 9 (86). P.71-70.

© Влада, Білогур, Едуард, Сивохоп, Іван, Маріонда, 2024

Bradauskiene, Kristina, & Svagzdiene Biruta. Sports as leisure during the pandemic period: theory and practice. *Humanities studies: Collection of Scientific Papers*. Zaporozhzhia: Publishing house “Helvetica”, 2022. 13 (90). P.69-73.

Voronkova Valentina, Cherep Alla, Nikitenko Vìtalina, Andriukaitiene Regina. Conceptualization of digital reality expertise in conditions of stochaic insurance: nonlinear methodology. *Humanities studies: Collection of Scientific Papers Zaporozhzhia: Publishing house “Helvetica*”, 2019. 2 (79). P.182-195.

Voronkova Valentyna, Nikitenko Vitalina, Bilohur Vlada, Oleksenko Roman, Butchenko Taras. The conceptualization of smart-philosophy as a post-modern project of non-linear pattern development of the XXI century. *Cuestiones Políticas,* Volumen 40, Número 73, julio-diciembre de 2022. Pp.527-538.

Kaykaian, Raffi. The application of social responsibility practice expression in sports organizations. *Humanities studies: Collection of Scientific Paper*s / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia : Publishing house “Helvetica”, 2023. 15 (92). P. 73-78.

Lekavičius, Tomas. Management of human resources in a sports organisation from the point of view of employees. *Humanities Studie*s. Запоріжжя : ЗНУ, 2020. Вип. 5 (82). С. 147–159.

Максименюк М. Ю., Нікітенко В. О. Формування парадигми інформаційно-комунікативного суспільства як різновиду складної соціальної системи і взаємодії. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2016. Вип. 66. С.266-278.

Molokanoviene, Diana, Andriukaitiene, Regina, & Bilohur, Vlada. Social responsibility – practise application in sports organization. *Humanities studies: Collection of Scientific Papers.* Zaporozhzhia : Publishing house “Helvetica”, 2022. 11 (88). P. 99–109.

Narkevičius Matas. The quality of sports club services. *Humanities studies: Collection of Scientific Papers*. Zaporizhzhia : Publishing house “Helvetica”, 2023. 15 (92). P. 74-83.

Nikitenko V.O Modern geokultura as a geokulturnij phenomenon. *Humanitarian Bulletin of Zaporizhzhia State Engineering Academy. Zaporizhzhia State Engineering Academy.* Zaporizhzhia. 2013a. Вип. 53. С.261-270.

Nikitenko V. O. Human values as geocìnnostì global scale: the anthropological dimension *Humanitarian Bulletin of Zaporizhzhya State Engineering Academy*. Zaporizhzhia : publishing ZDIA. 2013b. Вип. 55. С. 139-146.

Nikitenko Vitalina, Voronkova Valentyna, Andriukaitiene Regina, Oleksenko Roman. The crisis of the metaphysical foundations of human existence as a global problem of post-modernityand the ways of managerial solutions. *Propósitos y representaciones.* 2021. Том 9. Випуск 1. С. 96

Rakašius, Tomas. Assessment of the communication of the football club on social networks. *Humanities studies: Collection of Scientific Papers*. Zaporizhzhia : Publishing house “Helvetica”, 2023. 15 (92). P. 84-88.

Олексенко Р. І. Деякі підходи до людини як об'єкта комплексного дослідження у філософії. *Міжнародна науково-практична конференція: "Людиновимірність гармонізації культурно-освітнього простору майбутніх педагогів: наукові досягнення і перспективи",* МДПУ ім. Б. Хмельницького, м. Мелітополь 11-12 червня. 2015. 52-55.

References

Andriukaitiene, Regina, Voronkova V. H., Kyvliuk O. P., Nikitenko V. O. (2017). Formation and development of smart society as high-minded, high-tech and high-intelligent community. *Humanities Bulletin of Zaporizhzhe State Engineering Academy.* 71. 17-25.

Antanas, Usas, Ausrine, Sidlauske (2022). The influence of digital marketing on the ommunication of football clubs. *Humanities studies: Collection of Scientific Papers*. Zaporozhzhia: Publishing house “Helvetica”.13 (90). 54-58.

Bilohur, Vlada, Syvohop, Eduard, & Karabanov, Yevhen (2023). A new paradigm for the development of the sports industry in digitalization conditions (based on the experience of highly developed countries in the world)**.** *Humanities studies: Collection of Scientific Papers*. Zaporizhzhia : Publishing house “Helvetica”. 16 (93). 84-94.

Bilohur, Vlada, Skrypchenko, Iryna, Nepsha, Olexandr (2023). The influence of globalization and digitalization on the establishment and conceptual digital sports development in China. *Humanities studies: Collection of Scientific Papers*. Zaporozhzhia : Publishing house “Helvetica”. 14 (91). 83-92.

Bilohur, Vlada, Andriukaitiene, Regina & Makieshyna, Yuliia (2021). Educational policy in the field of sport. during the COVID-19 pandemic: challenges, threats, development trends. *Humanities studies.* Запоріжжя : *ЗНУ.* 7(84). 65–74.

Bilohur, Vlada, Syvohop, Eduard, Oleksenko, Roman, Kotova, Elena (2023). Philosophical reflection of sports philosophшcal evolution as a science in its foreign views, concepts, and dimensions. *Humanities studies: Collection of Scientific Paper*s. Zaporizhzhia : Publishing house “Helvetica”.15 (92). 64-72.

Bilohur, Vlada (2021). Формування концепції спортивного менеджменту у контексті викликів пандемії COVID-19. *Humanities studies: Collection of Scientific Papers* / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia : Publishing house “Helvetica”. 9 (86). 71-70.

Bradauskiene, Kristina, & Svagzdiene, Biruta (2022). Sports as leisure during the pandemic period: theory and practice. Humanities studies: Collection of Scientific Papers. Zaporozhzhia: Publishing house “Helvetica”. 13 (90). 69-73.

Voronkova, Valentina, Cherep, Alla, Nikitenko, Vìtalina, Andriukaitiene, Regina (2019). Conceptualization of digital reality expertise in conditions of stochaic insurance: nonlinear methodology. *Humanities studies: Collection of Scientific Papers Zaporozhzhia: Publishing house "Helvetica".* 2 (79). 182-195.

Voronkova, Valentyna, Nikitenko, Vitalina, Bilohur, Vlada, Oleksenko, Roman, Butchenko, Taras (2022). The conceptualization of smart-philosophy as a post-modern project of non-linear pattern development of the XXI century. *Cuestiones Políticas.*40. 73. 527-538

Kaykaian, Raffi (2023). The application of social responsibility practice expression in sports organizations. *Humanities studies: Collection of Scientific Papers*. Zaporizhzhia : Publishing house "Helvetica". 15 (92). 73-78.

Lekavičius, Tomas (2020). Management of human resources in a sports organisation from the point of view of employees. *Humanities Studies.* Запоріжжя : ЗНУ. 5 (82). 147–159.

Maksymeniuk, M., Nikitenko, V. (2016). Formation of the paradigm of information and communication society as a kind of complex social system and interaction. Humanitarian Bulletin of Zaporizhzhia State Engineering Academy. 266-278.

Molokanoviene, Diana, Andriukaitiene, Regina, & Bilohur, Vlada (2022). Social responsibility – *practise application in sports organization. Humanities studies: Collection of Scientific Papers. Zaporozhzhia : Publishing house "Helvetica".*11 (88). 99–109.

Narkevičius, Matas (2023). The quality of sports club services. *Humanities studies: Collection of Scientific Papers*. Zaporizhzhia : Publishing house "Helvetica". 15 (92). 74-83.

Nikitenko, V. O (2013). Modern geokultura as a geokulturnij phenomenon. *Humanitarian Bulletin of Zaporizhzhia State Engineering Academy.* Zaporizhzhia State Engineering Academy. Zaporizhzhia, Вип. 53. 261-270.

Nikitenko, V. O. (2013). Human values as geocìnnostì global scale: the anthropological dimension *Humanitarian Bulletin of Zaporizhzhia State Engineering Academy*. Zaporizhzhia: publishing ZDIA. 55. 139-146.

Nikitenko, Vitalina, Voronkova, Valentyna, Andriukaitiene, Regina, Oleksenko, Roman (2021). The crisis of the metaphysical foundations of human existence as a global problem of post-modernityand the ways of managerial solutions. *Propósitos y representaciones*. 9. 1. 96

Rakašius, Tomas (2023). Assessment of the communication of the football club on social networks. *Humanities studies: Collection of Scientific Papers.* Zaporizhzhia : Publishing house "Helvetica". 15 (92). 84-88.

Oleksenko, R. I. (2015). Some approaches to man as an object of complex research in philosophy. *International scientific and practical conference: "Human dimension of harmonization of the cultural and educational space of future teachers: scientific achievements and prospects",* MDPU named after B. Khmelnytskyi, Melitopol, June 11-12. 2015. 52-55.

VLADA, BILOHUR – Doctor of Philosophy, professor of the Department of physical education,
Uzhhorod National University (Uzhhorod, Ukraine)
E-mail: bilogurvlada@gmail.com
ORCID ID: http//orcid.org/0000-0003-1053-2716

EDUARD, SIVOHOP – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Department of physical education, Uzhhorod National University (Uzhhorod, Ukraine)
E-mail: eduard.syvokhop@uzhnu.edu.ua
ORCID ID: http//orcid.org/0000-0001-8939-8446

IVAN, MARIONDA – Candidate of Pedagogical Sciences (Ph.D),
Associate Professor, Head of the Department of physical education,
Uzhhorod National University (Uzhhorod, Ukraine)
E-mail: ivan.marionda@uzhnu.edu.ua
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-3950-8202

DEVELOPMENT OF THE DIGITAL SPORTS MODEL AS ANINNOVATIVE PHYSICAL EDUCATION, HEALTH PROMOTION AND PHYSICAL ACTIVITY INCREASE FORM

Abstract

The article is devoted to the development of a digital sports model as an innovative approach to physical education. In today's digital world, where technology is becoming more and more important, it is necessary to use it to

© Влада, Білогур, Едуард, Сивохоп, Іван, Маріонда, 2024

improve physical activity and health. This model combines elements of virtual reality, gaming and fitness technologies to create an attractive and efficient environment for sports. The purpose of the article is to develop digital sports model as an innovative physical education form, health promotion and physical activity improvement. Research methodology. Different methods are used to develop digital sports model as an innovative physical education, health promotion and physical activity forms. tatistical data analysis is used to process research results, including mean value comparison, variance analysis, correlation analysis, and other statistical methods to establish relationships between factors. Content analysis is used to analyze the content of games or training programs in digital sports. It allows you to determine the presence and nature of certain elements, such as physical exercises, interactive elements, etc. Physiological measurements involve the measurement of physiological indicators. Researching results. 1.Digital innovations are analyzed as a priority for the digital sports development. 2.A digital sports model as an innovative physical education form was formed. 3.The digitalization directions of the sports industry are disclosed. 4.The connotative sports industry digitalization characteristics are determined. 5.Digitalization mechanisms of the sports industry in the context of expanding the possibilities of the digital economy are clarified. 6.Sports as a digital type of technology and measures to support the it's industry and the Internet industry are described. 7.Practical recommendations for the high-quality strategy development of the digital sports industry in the new era have been developed. Research results and recommendations on the implementation of the digital sports in physical education system model to achieve optimal results maintaining and increasing the physical activity and health levels in modern society are presented.

Key words: digital sports model, physical education, health promotion, increasing physical activity, e-sports, sports industry, digitalization sports industry mechanisms, innovative physical education form.

© The Author(s) 2024
This is an open access article under
the Creative Commons CC BY license

Received date 05.03.2024
Accepted date 15.03.2024
Published date 15.04.2024

How to cite: Влада, Білогур, Едуард, Сивохоп, Іван, Маріонда. Розробка моделі цифрового спорту як інноваційної форми фізичного виховання, зміцнення здоров'я та підвищення фізичної активності. Humanities studies: Collection of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia: Publishing house «Helvetica», 2024. 19 (96). P. 109–121.

doi: https://doi.org/10.32782/hst-2024-19-96-12

UDC 796.068:364.4
DOI https://doi.org/10.32782/hst-2024-19-96-13

IMPROVING THE QUALITY OF LEISURE AND SPORTS CLUB

AKVILE, ZEMENAUSKAITĖ[1]
REGINA, ANDRIUKAITIENE[2]

Abstract

Decreasing physical activity encourages business organizations in the sports industry to establish more sports clubs and facilities, strengthen sports infrastructure. Organizations providing sports services face numerous challenges, which prompt decision-making aimed at encouraging customers to be interested in the services offered and to use them. Therefore, it is essential for all levels of management personnel and shareholders to remain creative, original, innovative, flexible, and most importantly – innovative (Howieson et al., 2019). Currently, an increasing number of studies show that the success of sports center management and maintaining competitiveness requires more effective and modern management (Álvarez – García et al., 2019). With increasing competition in the service sector of leisure and sports clubs, the satisfaction of customer expectations with the service becomes a priority. Managing a positive customer experience by increasing customer loyalty is an important aspect to stay in a competitive environment. Therefore, it is important that sports organizations dedicate time and effort to understand and assess the expectations and needs of their unique segment of customers when using the services of a sports club. Research problem question: What is the gap between customers' expectations and the actual quality of service, and what are the ways to address quality gaps? Research aim: To determine the quality of sports club services from the perspective of customers. Research objectives: define the factors influencing the quality of leisure and sports club services and improvement directions; evaluate the quality of leisure sports club services from the perspective of customer expectations and the actual service received. Research Methods: literature review and synthesis, quantitative research – questionnaire survey, statistical data analysis, descriptive statistical analysis. Conclusion: The service of the sports club is at a sufficiently high level, but quality improvement solutions are needed for modernization and expansion of premises and updating equipment. Additional services (nutritionist, masseuse, solarium service) and expand group workouts have been established. The study found that when assessing the quality of services in terms of tangibleness, reliability, certainty, responsiveness, empathy for clients, empathy is the lowest valued empathy. The ability of employees to implement the needs of visitors, the allocation of individual attention to the visitor, the solution of problems that have arisen in the problems encountered by the client, the implementation and qualification of special needs, the provision of equipment for services are evaluated with lower scores.

Keywords: quality, service, leisure and sports club.

Introduction

The concept of quality of service is very broad and complex. The researchers agree that its definition is not unambiguous, since services can be varied and have different aspects depending on the context and customer needs. Most scientists share the opinion that the quality of service should be assessed from the perspective of the consumer, as this reflects the real experience of using the services and the expectations of customers. It is important to emphasize that each individual can perceive the quality of services differently. This creates challenges for organizations seeking to ensure a high quality of service, as it is important to delve into the needs and expectations of various customers.

The provision and offer of the highest quality services is the key to success in the service sector. In today's market of intense competition, improving and monitoring the quality of services is a priority task for service organizations. Attracting and retaining customers depends on meeting the expectations that satisfy consumers, on the perception of the quality of the service expected and received by consumers (Behman et.al., 2020). If sports club organizations delve into and realize the need for services and can offer quality services that exceed customer expectations (Behman et. al. 2020), the likelihood of increasing the demand for services and the number of customers increases. The quality of service becomes a key factor when organizations seek to gain a competitive advantage (Biscaia et.al., 2017), quality services create greater added value for customers. The scientific literature presents models for assessing the quality of service: a model of generally perceived quality, a model of service quality gaps, a SERVQUAL service quality model, a 4Q quality model and other models (Al-Gasawneh et al, 2021; Hue Minh et al, 2015 ir kt.). One of the most popular and widely used models for assessing the quality of cus-

Corresponding authors:
[1] Lithuanian Sports University (Kaunas, Lithuania)
E-mail: akvile.zemenauskaite@stud.lsu.lt
ORCID ID https:// 0000-0002-9841-1961
[2] Lithuanian Sports University (Kaunas, Lithuania)
E-mail: regina.andriukaitiene@lsu.lt
ORCID ID hppt:// 0000-0002-0691-7333

© Akvile, Zemenauskaitė, Regina, Andriukaitiene, 2024

tomer service is the service quality model SERVQUAL, which is used to determine the quality of services when serving customers in various sectors. The study's problematic question: what is the gap between customer expectations and the real quality of service, and in what ways to address quality gaps? The aim of the study: to determine the quality of leisure and sports club services from the point of view of customers. The quality of the services of leisure and sports club is assessed in terms of customer expectations and the service actually received. Research objectives: define the factors influencing the quality of leisure and sports club services and improvement directions; evaluate the quality of leisure sports club services from the perspective of customer expectations and the actual service receive. Research Methods: literature review and synthesi, quantitative research – questionnaire survey, statistical data analysis, descriptive statistical analysis. Research data processed in SPSS and Microsoft Word, Microsoft Excel programs. The research data is analyzed using descriptive statistical methods (frequency table analysis, numerical characteristics of the sample data (mean, standard deviation, correlation analysis (Cronbach's Alpha, Pearson Correlation Sig. (2-tailed)). The study involved 206 clients.

Results

When analyzing the quality of service, the statements in the questionnaire are evaluated on the Likert scale from 1 to 5 points, when 1 point is very bad, 2 points – bad, 3 points – average, 4 points – good, 5 points – very good. The quality of the study is rated as high (5-4 points), average level (three points) and low level (2-1 points).

1 table. Reliability of the questionnaires

Questionnaire scale	Cronbach's Alpha
Evaluation of the quality of services received	.953
Lūkesčiai dėl teikiamų sporto klubo paslaugų	.976

Before calculating the results, the reliability of the scale was checked using Cronbach's Alpha criterion. The results show that the questionnaire is reliable because Cronbach's Alpha value is greater than 0.7.

2 table. Average of consumer expectations and assessment of the service received

Scoring scales	N	Mean	Std. Deviation
Evaluation of the quality of services received	206	4.0464	.58363
Expectations regarding the services provided by the sports club	206	4.6620	.47136
Result	206	.6156	.59602

Comparing the respondents' current experience of playing sports in a sports club with their expectations, it was found that the sports club does not sufficiently meet expectations. After calculating the averages of the quality of service received and the expected quality of sports services, it was found that consumer expectations were 0.61 points higher than the services received. Table 3 presents assessments of the criteria of tangibleness, reliability, responsiveness, certainty and empathy from the point of view of respondents.

3 lentelė. The average of customer expectations and the assessment of the service received and the gap according to the elements of the service quality model

Claims	Average	Difference
Tangibleness		
Customer expectations	4,585	0,505
Services received	4,08	
Reliability		
Customer expectations	4,69	0,602
Services received	4,088	
Responsiveness		
Customer expectations	4,655	0,682
Services received	3,972	
Certainty		
Customer expectations	4,655	0,682
Services received	3,972	
Empathy		
Customer expectations	4,646	0,778
Services received	3,868	

Analyzing the results of consumer expectations and the service received, we note that the biggest gap is in the statements of empathy, how employees serve the client, fulfill their needs, etc. The smallest gap is in tangible statements. This includes the arrangement of simulators in the sports club, modern equipment, the quality of training. As a result of a thorough study, it was noticed that the clients of the sports club most appreciate the politeness and helpfulness of employees, it is very important in serving customers. According to Siddiqi (2011), the attentiveness, sincerity, professionalism of employees, the ability to understand the needs of customers and meet them have a direct impact on customer satisfaction and loyalty (Siddiqi, 2011). This only proves that the competence and helpfulness of the staff are important factors for increasing customer loyalty, satisfaction and feedback. Leisure and port clubs are increasingly looking for ways to retain existing customers and attract new customers. Studies show that high-quality customer service and professionalism bring profit, customers become more loyal (Polyakova & Ramchandani 2023). In addition, empathy and personal attention from

the employees of the sports club is one of the essential expectations of customers and has a great influence on the quality of the customer experience. Researchers, Aminuddin and Shah (2017), in their study, noticed that employee empathy affects customer stress and their satisfaction. Empathetic and personal communication with customers allows them to feel valued, understood and supported. Customers in leisure and sports clubs are looking not only for quality services, but also for a cozy and friendly environment in which they can feel comfortable. Empathy and personal attention from employees can help create this cozy atmosphere in which customers will feel respected, understood and supported. This includes not only empathetic behavior, but also petty things such as eye contact, a smile, a pleasant tone and attention to detail. Customers tend to return to sports clubs where they feel not only well served, but also understood and appreciated.

Conclusion

The quality of leisure and sports club services is determined by the main factors: strategy, marketing, communication, work environment, qualified employees, image and reputation of the organization, and technologies. These factors affect the experience and satisfaction of customers with the services provided by the sports club, therefore it is important to identify the most important factors in the case of assessing the quality of services of each organization and, in order to ensure a high quality of service, make targeted decisions. Measures to improve the quality of sports services are very diverse and are selected depending on the type and specifics of services of a particular sports organization. Improvement measures can cover various areas, ranging from staff training and competence development, modernization of sports clubs with innovative equipment, use of social media to maintain communication with customers, offer of loyalty programs, creation of a cozy environment, maintaining the relationship of managerial staff with customers and other measures to ensure a positive customer experience.

The service of the sports club is at a sufficiently high level, but the gap between the services received and the expectations regarding the service indicate the need for quality improvement solutions for modernization and expansion of premises and renovation of equipment. The need of clients to receive additional services of a nutritionist, massage, solarium, to expand the options for group trainings in accordance with the needs of clients has been identified. It has been established that polite communication of employees, individual attention and satisfaction of special needs are very important for customers, therefore, in order to retain existing customers and increase the number of customers, it is important to constantly improve the competencies of the staff. The study found that when assessing the quality of services in terms of tangibleness, reliability, certainty, responsiveness, empathy for clients, empathy is the lowest valued empathy. The ability of employees to implement the needs of visitors, the allocation of individual attention to the visitor, the solution of problems that have arisen in the problems that have arisen for the client, the implementation and qualifications of special needs, the provision of equipment for services are evaluated with lower scores. In order to increase the quality of service, it is appropriate to modernize training equipment, provide employee training and develop competencies for empathy and quality customer service, maintain feedback with customers through various means, give more individual attention to the clients of the sports club.

References

Álvarez-García, J., González-Vázquez, E., Del Río-Rama, M. D. L. C., & Duran-Sanchez, A. (2019). Quality in customer service and its relationship with satisfaction: an innovation and competitiveness tool in sport and health centers. *International journal of environmental research and public health*, 16(20), 3942.Al-Gasawneh J.A., Anuar M.M., Dacko-Pikiewicz Z., Saputra J. (2021). The Impact Of Customer Relationship Management Dimensions On Service. Quality Polish Journal Of Management Studies, Vol.23, No. 2, p.24-41

Aminuddin, J. J., & Shah, P. M. (2017). Customer's expectation, perception and satisfaction with service quality of a fitness center in Malaysia. *Int. J. Phys. Educ. Sports Health,* 4, 146-150.

Attia, M. A., Chepyator-Thomson, J. R., Sonkeng, K., & el Azim, H. K. E. D. A. (2018). Use of Sport Promotion Mix to Increase Consumption of Services: A Case Study of El-Hawwar Sport Club in Egypt. *ICHPER-SD Journal of Research*, 10(1), 28-38.

Behnam, M., Doyle, J. P., & Delshab, V. (2020). The impact of consumer knowledge on profitable consumer loyalty through perceived service quality and psychological involvement in non-profit sport clubs. *International Journal of Sports Marketing & Sponsorship,* 22(2), 407-427

Biscaia, R., Correia, A., Santos, T., Ross, S., & Yoshida, M. (2017). Service quality and value perceptions of the 2014 FIFA World Cup in Brazil. *Event Management*, 21(2), 201-216.

Howieson, W. B., Burnes, B., & Summers, J. C. (2019). Organisational leadership and/for sustainability: Future directions from John Dewey and social movements. *European Management Journal,* 37(6), 687-693.

© Akvile, Zemenauskaitė, Regina, Andriukaitiene, 2024

Hue Minh, N., Thu Ha, N., Chi Anh, P. & Matsui, Y. (2015). Service Quality and Customer Satisfaction: A Case Study of Hotel Industry in Vietnam. Asian Social Science, Vol. 11, No. 10, p. 73-85

Polyakova, O., & Ramchandani, G. (2023). Perceived service quality among regular users of gyms in public sports centres in the UK. Managing Sport and Leisure, 28(1), 35-54.

Siddiqi K.O. (2011). Interrelations between service quality attributes, customer satisfaction and customer loyalty in the retail banking sector in Bangladesh. *International Journal of Business &* Management ,6(3) pp 12-36.

АКВІЛЕ, ЗЕМЕНАУСКАЙТЕ – магістрантка, кафедра менеджменту спорту і туризму
Литовський університет спорту (Каунас, Литва)
E-mail: akvile.zemenauskaite@stud.lsu.lt
ORCID ID https:// 0000-0002-9841-1961

РЕГІНА, АНДРЮКАЙТЕНЕ – доктор PhD соціальних наук (менеджмент), лектор
Литовського Університету спорту (Каунас, Литва)
E-mail: regina.andriukaitiene@lsu.lt, Lithuanian Sports University (Kaunas, Lithuania)
ORCID ID hppt:// 0000-0002-0691-7333

ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ДОЗВІЛЛЯ ТА СПОРТИВНОГО КЛУБУ

Анотація

Зниження фізичної активності спонукає підприємницькі організації спортивної індустрії створювати більше спортивних клубів і споруд, зміцнювати спортивну інфраструктуру. Організації, що надають спортивні послуги, стикаються з численними проблемами, які спонукають до прийняття рішень, спрямованих на заохочення клієнтів цікавитися пропонованими послугами та користуватися ними. Тому важливо, щоб усі рівні управлінського персоналу та акціонерів залишалися креативними, оригінальними, інноваційними, гнучкими, а головне – інноваційними (Howieson et al., 2019). В даний час все більша кількість досліджень показує, що успіх управління спортивними центрами і підтримання конкурентоспроможності вимагає більш ефективного і сучасного менеджменту (Álvarez – García et al., 2019). При зростанні конкуренції в сфері обслуговування спортивних клубів задоволення очікувань клієнтів сервісом стає пріоритетним завданням. Управління позитивним клієнтським досвідом шляхом підвищення лояльності клієнтів є важливим аспектом для збереження конкурентного середовища. Тому важливо, щоб спортивні організації присвячували час і зусилля для розуміння і оцінки очікувань і потреб свого унікального сегмента клієнтів при користуванні послугами спортивного клубу. Дослідницька проблема: який розрив між очікуваннями клієнтів і фактичною якістю обслуговування, і які існують шляхи усунення розривів у якості? Мета дослідження: визначити якість послуг спортивного клубу з точки зору клієнтів. Завдання дослідження: визначити фактори, що впливають на якість послуг розважально-спортивного клубу та напрями його вдосконалення; Оцініть якість послуг спортивного клубу з точки зору очікувань клієнтів і фактично отриманого сервісу. Методи дослідження: огляд та синтез літератури, кількісні дослідження – анкетування, статистичний аналіз даних, описовий статистичний аналіз. Висновок: сервіс спортивного клубу знаходиться на досить високому рівні, але необхідні якісні рішення з підвищення якості для модернізації та розширення приміщень та оновлення обладнання. Встановлено додаткові послуги (дієтолог, масажистка, послуги солярію) та розширено групові тренування. Дослідження показало, що при оцінці якості послуг з точки зору відчутності, надійності, визначеності, оперативності, емпатії до клієнтів емпатія є найменш цінною емпатією. З нижчими балами оцінюється здатність співробітників реалізовувати потреби відвідувачів, виділення індивідуальної уваги відвідувачу, вирішення проблем, що виникли в проблемах, що виникли у клієнта, реалізація та кваліфікація особливих потреб, забезпечення обладнанням для надання послуг.

Ключові слова: якість, сервіс, дозвілля та спортивний клуб.

© The Author(s) 2024
This is an open access article under
the Creative Commons CC BY license

Received date 15.03.2024
Accepted date 05.04.2024
Published date 15.04.2024

How to cite: Akvile, Zemenauskaitė, Regina, Andriukaitiene. Improving the quality of leisure and sports club. Humanities studies: Collection of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia: Publishing house «Helvetica», 2024. 19 (96). P. 122–125.
doi: https://doi.org/10.32782/hst-2024-19-96-13

ФІЛОСОФІЯ ОСВІТИ
PHILOSOPHY OF EDUCATION

УДК 378.4:001.891:004.81
DOI https://doi.org/10.32782/hst-2024-19-96-14

ФІЛОСОФІЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ВИЩІЙ ОСВІТІ

ЮРІЙ, МЕЛЬНИК[1]
СВІТЛАНА, ТОДОРОВА[2]
ГАННА, ШЕВЧЕНКО[3]

Анотація. Стаття присвячена аналізу перспектив, ризиків та переваг застосування штучного інтелекту у вищої освіті. Розглянуто стан та перспективи розвитку штучного інтелекту, обґрунтовано важливість вивчення даної проблеми та необхідність проведення подальших досліджень, щодо впливу на академічну доброчесність, якість та успішність навчання. Мета статті – дослідження та аналіз етичних та філософських питань, пов'язаних з використанням штучного інтелекту у вищій освіті. Завдання дослідження: 1) проаналізувати вплив штучного інтелекту на викладачів, здобувачів вищої освіти та освітню систему в цілому; 2) визначити потенційні переваги та ризики використання штучного інтелекту у вищій школі; 3) розглянути етичні питання, пов'язані з використанням штучного інтелекту в освітньому процесі та науковій діяльності; 4) запропонувати рекомендації щодо відповідального використання штучного інтелекту у вищій школі. Використано методи загально-філософського аналізу для узагальнення та систематизації результатів досліджень. Розглянуто, що цифрові технології активно застосовуються у вищої школі. Відмічено, що це призводить до позитивних тенденцій, зокрема, пропонуються здобувачам персоналізовані навчальні курси та методичний матеріал, адаптований до їхніх особливостей. Штучний інтелект дозволяє значно автоматизувати розробку технічних завдань, методичних матеріалів для освітнього процесу, спростити документообіг тощо. Відзначено також ризики, які виникають при використанні штучного інтелекту, а саме, проблеми конфіденційності, відсутності відповідальності, не дотриманням принципів академічної доброчесності тощо. Для запобігання та зниження ризиків необхідно дотримуватися принципів – прозорості, конфіденційності, соціальної відповідальності та запобігання шкоди людині. Все це вимагає приведення законодавства в галузі використання штучного інтелекту у відповідності з міжнародними нормами, а для освітян переосмислення не лише системи оцінювання знань та контролю здобувачів, а й всієї парадигми методології викладання у вищій школі.

Ключові слова: штучний інтелект, вища освіта, соціально-філософські проблеми, освітня та наукова діяльність.

Постановка проблеми у загальному вигляді, її зв'язок з важливим науковими і практичними завданнями. В останні роки штучний інтелект (ШІ) міцно входить у наше життя, розкриваючи перед людиною різноманітні можливості, покращуючи якість життя, розширюючи горизонти самореалізації тощо. Однак ШІ таїть у собі й нові небезпеки, значно впливаючи на людину, суспільство та навколишнє середовище (Maidaniuk I. , 2022).

З одного боку, ШІ представляє собою науковий напрям, що охоплює як теоретичні, так і прикладні дослідження. Представники цієї галузі займаються аналізом та моделюванням процесів пізнання й мислення людини за допомогою обчислювальної техніки. З іншого боку, під ШІ сьогодні можна розуміти сукупність гаджетів, механізмів та програмних рішень, які у певній мірі можна віднести до "інтелектуальних". У загально філософському контексті ШІ можна розуміти як сукупність "уявлень про пізнання, розум і людину, що роблять можливою саму постановку питання про моделювання інтелекту" (Довгань С. А., 2020, Шевченко А. І., 2023)

ШІ, що стрімко розвивається впливає на процеси пізнання та буття людини. Відповідно змінюється процес освіти, у рамках цього порушуються питання мобільності, ефективності, часу, простору тощо (Поліщук О., 2022)

Corresponding authors:
[1] Навчально-науковий інститут прикладної економіки і менеджменту ім. Г. Е. Вейнштейна Одеського національного технологічного університету (Одеса, Україна)
E-mail: ynmelnik@gmail.com
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0001-7020-842X
[2] Навчально-науковий інститут прикладної економіки і менеджменту ім. Г. Е. Вейнштейна Одеського національного технологічного університету (Одеса, Україна)
E-mail: sv.todorova1973@gmail.com
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0001-8606-3018
[3] Навчально-науковий інститут прикладної економіки і менеджменту ім. Г. Е. Вейнштейна Одеського національного технологічного університету (Одеса, Україна)
E-mail: queen.annash@gmail.com
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-3613-7303

© Юрій, Мельник, Світлана, Тодорова, Ганна, Шевченко, 2024

В даний час існує значна кількість вітчизняних та зарубіжних досліджень технічного, юридичного, соціологічного та філософського характеру, в яких розглянуто питання ШІ та проблеми його застосування у різних сферах. Незважаючи на це, все ще відзначається дефіцит соціально-філософських досліджень, присвячених розгляду різноманітних наслідків застосування ШІ в сучасному суспільстві, зокрема, в освіті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких представлено вирішення даної проблеми і на які спирається автор. Визначення понять "штучно створена" та "розумна" машина вже давно вивчалося у науково-філософській літературі. Ці терміни вперше були введені на Дартмутській конференції 1955 року, де Джон Маккарті та інші вчені обговорювали можливості створення машин, здатних до мислення. Хоча ідея штучних машин існувала вже століттями, саме на цьому заході було офіційно визнано розгалуження науки, яке ми сьогодні називаємо ШІ (McCarthy, J., 1955).

У той час англійський математик Алан Тюрінг вивчав емоційний аспект ШІ та визнавав, що емоції відіграють важливу роль у людському інтелекті. Він навіть припускав, що машини можуть мати емоції, проте це твердження досі залишається предметом активних дискусій. Алан Тюрінг здійснив дослідження в галузі, яку він називав машинним інтелектом (Machine Intelligence) (Copeland, J (Ed.), 2004).

У своїй книзі "Суспільство розуму" (1986), Марвін Мінський відзначив, що дослідження ШІ повинні зосередитися на штучно простих ситуаціях, відомих як мікросвіти (*micro-worlds*). Ці агенти, яких Мінський називав " *micro-worlds* ", діють на основі простих правил поведінки, але можуть об'єднуватися для створення складних когнітивних функцій. Він стверджував, що протягом покоління задачу створення „ШІ “ буде по суті розв'язано. (Minsky M., 1986).

Фахівець з квантових комп'ютерів Девід Дойч у «The Guardian» відзначає що філософський підхід може допомогти програмістам і нейрофізіологам у розробці штучного розуму. Він відзначав, що проблема ШІ – це проблема філософії, а не комп'ютерних наук або нейрофізіології. Девід Дойч відмічав, що ШІ – творча істота, яку неможливо створити без розуміння якісних відмінностей між власне ним та звичайною комп’ютерною програмою. (Deutsch D., 2012)

У роботі "Штучний інтелект. Етапи. Загрози. Стратегії" шведського філософа, професора Оксфордського університету Бострома (2014), співзасновника Всесвітньої асоціації транс гуманістів та директора Оксфордського інституту майбутнього людства є попередження: "Штучний інтелект може бути менш людяним, ніж інопланетяни" (Bostrom N., (2014).

Філософ Хью Прайс вважає, що принципова відмінність ШІ від людського зумовлює його небезпеку. Адже всі цінності (наприклад, любов, щастя, бажання) важливі для людини, тому що вони мають певну історію. У той же час, інтелектуальні машини можуть і не розділяти їх з людиною. Науковці тільки намагаються відтворити в електронному розумі творчість мислення (Бусол О.Ю., 2015)

У преамбулі Монреальської декларації ШІ характеризується як "автономна система, здатна виконувати складні завдання, які раніше виконувалися тільки "природним" інтелектом: опрацювання великої кількості інформації, обчислення, прогнозування, навчання та адаптацію відповідей до мінливих умов, а також розпізнавання і класифікацію об'єктів" (Montréal Declaration: Responsible AI., 2018). Європейська комісія зі штучного інтелекту визначає його як інтелектуальні системи, які аналізують навколишнє середовище і діють із деяким ступенем автономності (European Commission, 2018)

Д. О. Зелінська відзначає, що надзвичайна складність створення аналогу людського мозку говорить про те, що відмінності будуть, і досить суттєві. Але справа не у відмінностях, а в результатах функціонування. В першу чергу, ШІ повинен бути безпечним для людини, а у разі виникненні невідповідностей – надавати змогу усунути їх наслідки. По-друге ШІ не повинен обмежувати свободу волі і приватність людини; по-третє, ШІ не можна використовувати для підривної діяльності та гонки озброєнь. Отже, ШІ повинен використовуватися на благо людини та задля формування такого рівня сучасного суспільства, якого люди ще не досягли самостійно (Зелінська Д. О., 2018).

У роботі, підготовленій Спеціальним міжурядовим комітетом експертів із штучного інтелекту Ради Європи, зазначено, що системи ШІ набули широкого поширення у таких галузях, як державне управління, транспорт, сільське господарство, контроль навколишнього середовища та кліматичних змін, охорона здоров'я, освіта, правосуддя, банківська, фінансова та страхова діяльність, військова сфера та ін. (Stahl B.C., 2022). Наукові технології стали причиною створення ШІ та повномасштабного впровадження

його в повсякденне життя людини. Це свідчить, що сучасна система освіти повинна відповідати запитам, що змушує використовувати ШІ у своїй діяльності (Поліщук О., 2022).

Стратегія розвитку ШІ в Україні передбачає застосування його в науковій діяльності та освіті. Так, відповідно до концепції передбачено впровадження методів і технологій ШІ в освіту та науку – а саме, для оптимізації навчального процесу та профілювання здобувачів за здібностями – а також розвиток міждисциплінарних досліджень на перетині ШІ та інших галузей науки (Шевченко А. І. , 2023).

Притаманні системам ШІ переваги продовжують вражати свідомість через здатність полегшити діяльність людини, а деяких випадках – зовсім замінити її. Разом з тим, поряд з позитивними тенденціями та ефективністю, подібні нововведення містять у собі небезпечні протиріччя між людиною та суспільством з одного боку та ШІ – з іншого. Великий перелік галузей застосування систем ШІ на даний час свідчить про фундаментальне впровадження його у життя сучасного суспільства, дедалі зростаючий вплив на людей, їхні звичні форми буття, сформовані системи цінностей, спосіб життя тощо. Все це зумовлює інтерес до дослідження систем ШІ з боку різних наукових напрямів. При цьому важлива роль у їх розгляді та аналізі належить фахівцям у контексті соціально-філософського напряму, які займаються виявленням основ, а також наслідків розвитку теорії та практики впровадження системи ШІ.

Мета статті є дослідження та аналіз етичних та філософських питань, пов'язаних з використанням ШІ у вищій освіті

Формування цілей статті: 1) проаналізувати вплив ШІ на викладачів, здобувачів вищої освіти та освітню систему в цілому; 2) визначити потенційні переваги та ризики використання ШІ у вищій школі; 3) розглянути етичні питання, пов'язані з використанням ШІ в освітньому процесі та науковій діяльності; 4) запропонувати рекомендації щодо відповідального використання ШІ у вищій школі.

Методологія дослідження. При написанні статті використано комплекс загальнонаукових методів дослідження: теоретичний та порівняльний аналіз —офіційних матеріалів та аналітичних звітів міжнародних організацій, результатів наукових досліджень вітчизняних та зарубіжний вчених щодо застосування системи ШІ; методи загально-філософського аналізу для узагальнення та систематизації результатів досліджень стосовно використання ШІ у вищій школі.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Інтеграція та розвиток ШІ в різних галузях вплинули і на сферу освіти. Широкі можливості та перспективи використання ШІ в освіті простежуються задля трансформації в більш інноваційний, інклюзивний та результативний процес завдяки впровадженню нових високоякісних методів навчання. Справжньою метою ШІ в освіті має стати індивідуалізація освіти, пропонуючи здобувачам персоналізовані навчальні курси відповідно до їх здібностей та методичний матеріал, адаптований до їхніх особливостей, зберігаючи при цьому якість освіти (European Parliament resolution, 2021, Драч, І., 2023). ШІ має важливі переваги для освіти, це наприклад, персоналізоване навчання відповідно до вподобань кожного здобувача, допомагаючи їм навчатися у власному темпі. Тобто, важливою перевагою використання ШІ в майбутньому є здатність «оцінювати студентів, надавати зворотній зв’язок і створювати та перевіряти наукові гіпотези принаймні так само добре, як це можуть зробити люди» (Alexander, B., 2019). Ця трансформаційна технологія має потенціал змінити способи надання, розуміння та взаємодії з освітнім контентом для здобувачів вищої освіти. Технологічні основи ШІ охоплюють широкий спектр функціональних можливостей, кожна з яких пристосована до конкретних завдань, що в сукупності покращує навчальний процес.

Одним із напрямів використання ШІ в освіті є застосування обробки природної мови (NLP), тобто аналіз людської мови обчислювальним способом. NLP поширила свої застосування в різних сферах, таких як машинний переклад, виявлення спаму в електронній пошті, витяг інформації, інтерпретації та аналізу й оцінювання письмового тексту, узагальнення відповіді на запитання тощо (Khurana D, 2023). Ця можливість не лише спрощує процес оцінювання, але й забезпечує миттєвий зворотній зв'язок зі здобувачами вищої освіти, що дозволяє їм покращувати свої навички навчання в режимі реального часу.

Ще один із прикладів застосування ШІ в освіті – прогнозування на основі даних і персоналізовані рекомендації. Проводячи паралелі з індустрією розваг, де такі платформи, як Netflix, використовують ШІ, щоб пропонувати фільми на основі вподобань користувачів, подібні технології можна адаптувати для освітніх цілей. Наприклад,

© Юрій, Мельник, Світлана, Тодорова, Ганна, Шевченко, 2024

системи ШІ можуть рекомендувати здобувачам освіти персоналізовані навчальні освітні компоненти та курси на основі їхньої історії навчання, вподобань та успішності. Такий підхід має значення для ефективнішого залучення здобувачів і забезпечення їхньої індивідуальної траєкторії навчання з метою надання максимально сприятливих умов для освіти.

Корисність систем ШІ не обмежується лише персоналізованою доставкою контенту, але також включає інтерактивні інструменти для вирішення складних завдань. Наприклад, викладачам надається можливість створювати зображення технічних рішень, які потім можуть бути оброблені та оцінені системами ШІ. Це не лише сприяє у викладанні, але й забезпечує динамічне та інтерактивне навчальне середовище для здобувачів.

Технологія розпізнавання голосу та віртуальні помічники на основі ШІ, такі як Siri і Alexa, які доступні на Android і Windows, представляють ще одну можливість в освітніх технологіях. Вони можуть допомогти в діагностиці труднощів читання, полегшити вивчення мови і навіть керувати рутинними академічними завданнями, тим самим звільняючи цінний час для викладачів та здобувачів, щоб зосередитися на більш складних видах навчальної діяльності.

Концепція ШІ як інтерактивного освітнього інструменту є особливо переконливою. На відміну від традиційних методів навчання, які можуть покладатися на статичні матеріали, такі як підручники та навчальні посібники, керовані ШІ, можуть залучати здобувачів до діалогу. Такий інтерактивний підхід не лише допомагає передавати теоретичні знання, а й забезпечує зворотній зв'язок у режимі реальному часі та коригування відповідей здобувачів. Такий динамічний і адаптивний процес навчання сприяє створенню більш персоналізованого та ефективного освітнього досвіду.

Поряд з цим відмічаємо, що ШІ в освітньому процесі створює умови проектування досліджень, які в реальному житті буває іноді неможливими зробити. Тобто, завдяки ШІ, змінюється уявлення людей про технологію виробництва, методи отримання знань тощо (Поліщук О., 2022).

Однозначно позитивні оцінки отримує, як правило, такий вектор застосування ШІ, як організація навчально-методичного процесу та документообіг у закладах вищої освіти, що може істотно вплинути на адміністрування освітнього процесу. У будь-якій установі функціонує безліч підрозділів, кафедр, відділів, що приводить до великої кількості процесів та документації. Технології ШІ дозволяють автоматизувати та спростити документообіг. Методична робота також може бути полегшена комп'ютерним розумом: електронні відомості про успішність, інтерактивні розклади, цифрові навчальні середовища – це далеко не весь перелік методичних інструментів, де може допомогти ШІ.

Впровадження ШІ в освітньому процесі значно зросло, особливо після пандемії COVID-19 та початку воєнних подій в нашій країні, що призвело до сплеску дистанційного навчання. Залучення ШІ і, як наслідок його цифровізація та діджиталізація, спонукає педагогічних, науково-педагогічних працівників по-новому подавати навчальний матеріал. Тобто необхідно активно опановувати сучасні досягнення науки і техніки. У зв'язку з цим, сьогодні, на рівні державних та громадських організацій, пропонуються різноманітні курси, тренінги щодо ознайомлення з програмами ШІ та їх можливостями у використанні в освітньому процесі (Поліщук О., 2022).

Незважаючи на широке використання ШІ у вищій школі, залишаються актуальними питання щодо ефективності його застосування та впливу на покращення результатів навчання. Це порушує важливі аспекти щодо змісту, методології викладання, ролі викладачів, а також більш широких соціальних та етичних наслідків інтеграції ШІ в освітній процес. Одним із пріоритетних завдань є виявлення ризиків та прогнозування наслідків, які можуть бути пов'язаних з використанням ШІ в освітньому процесі та науці.

Розглянемо, які є переваги та ризики використання ШІ у вищій освіті. Так, в Європейській асоціації університетів (European University Association) відзначили, що окремої уваги використання ШІ в діяльності університетів заслуговує:

- відсутність посилань на джерела інформації;
- неточність даних та алгоритмів;
- невизначеність інтелектуальної власності та авторських прав;
- проблеми, пов'язані з конфіденційністю, безпекою даних і доброчесністю.

Керівний комітет навчання та викладання Європейської асоціації університетів у своєму зверненні відзначив, що будь-яка спроба заборонити ШІ є марною, і що вища освіта повинна адаптуватись таким чином, щоб ШІ використовувати ефективно та належним чином (European Parliament resolution, 2021, Драч, І., 2023).

Проблеми непрозорості, порушення конфіденційності, соціальної несправедливості, порушення автономії, відсутності відповідальності та інші. Ці проблеми необхідно розглядати з точки зору соціально-філософських, оскільки вони охоплюють більш широкий комплекс питань взаємодії людини та ШІ, суть яких виходить далеко за межі предмета науки етики.

На даний час можна розглядати як переваги так і недоліки використання ШІ в освітньої діяльності. Наприклад, ШІ можна ефективно використовувати для персоналізованої освіти, створюючи навчальні плани, які будуть адаптовані до індивідуальних потреб та інтересів кожного здобувача, пропонуючи їм більш індивідуальні траєкторії навчання. З одного боку це може допомогти досягти більш високих навчальних результатів, оскільки здобувачі зможуть зосередитися на темах, які найбільше їх цікавлять, і які вони найкраще засвоюють. З іншого боку, персоналізоване навчання також має потенціал підірвати традиційну модель освіти, в якій усі здобувачі отримують однаковий освітній досвід. Це може призвести до того, що здобувачі з різними потребами та інтересами стануть відокремлені один від одного, тобто не буде відбуватися такий важний процес освіти як соціалізація.

Автоматизація оцінювання є ще однією областю, в якій ШІ має потенціальні можливості в освіті. ШІ можна використовуватися для перевірки тестів, написання звітів, надання зворотного зв'язку студентам та інше. Це у свою чергу може звільнити час викладачів для інших завдань, таких як консультування здобувачів та розробка навчальних програм. Однак, автоматизація оцінювання може знизити роль викладача в освітньому процесі. Якщо оцінювання буде повністю автоматизовано, викладачі можуть втратити можливість формувати особисті стосунки зі студентами і надавати їм індивідуальний зворотний зв'язок.

Віртуальні навчальні середовища – це ще одна область, де ШІ має потенціал трансформувати освіту. Основною перевагою цих середовищ є їх доступність для здобувачів. Це робить освіту більш доступною для людей з обмеженими можливостями та для тих, хто проживає у віддалених районах. Однак віртуальні навчальні середовища також можуть підірвати традиційну модель освіти, де навчання відбувається в аудиторіях. Студенти можуть відчути відсутність зв'язку з викладачами та іншими студентами, що може негативно вплинути на їхні навчальні та комунікативні навички

Це свідчить, що необхідно адаптувати методологію викладання, тобто трансформувати освітній процес у вищій школі у більш інклюзивний, гнучкий, результативний та більш ефективний за допомогою використання сучасних методів навчання з урахуванням етичних та філософських норм.

Окрім визначення переваг та ризиків використання ШІ в освітньому процесі, також важливим є розгляд етичних аспектів. Це обумовлено тим, що поява цифрових технологій для створення текстів на основні ШІ, таких як ChatGPT, вплинуло на традиційний ландшафт вищої школи. Викликає занепокоєння питання щодо академічної доброчесності та можливого зловживання такими інструментами. Так, на сайті Міжнародного центру академічної доброчесності (ICAI) розміщена стаття Луїса Енріке «Технології не мають моралі, а університети... повинні». Автор запитав ChatGPT про те, які етичні параметри він використовує для дотримання академічної етики. Відповідь була наступною: «ChatGPT не використовує етичних параметрів, пов'язаних з академічною чесністю. Це інструмент, який генерує текст на основі шаблонів, отриманих із різних джерел даних, і не має вбудованого розуміння етичних міркувань. Відповідальність за етичність використання ChatGPT і забезпечення академічної чесності лежить на користувачах, – викладачах, студентах і розробниках». Можна сказати, що саме учасники освітнього процесу та науковці мають нести відповідальність за етичне використання інструментів ШІ, з урахуванням таких людських якостей як чесність, порядність, справедливість, відповідальність тощо (Андрощук А. Г., 2024). Також постійне використання ШІ для написання текстів значно знижує здібності здобувачів виконувати літературні пошуки, аналізувати, критично мислити та приймати самостійно відповідні рішення. Подібне використання систем ШІ може призвести до необґрунтованого спотворення справжніх переконань, мотивів та цілей людини.

Здобувачі освіти можуть використати можливості ШІ для написання письмових текстів чи вирішення інших задач без докладання власних зусиль. У результаті невідомо робота була виконана самостійно, або сформована з використанням системи ШІ. Серед важливих аспектів вирішення проблеми академічної недоброчесності в контексті використання ШІ пропонують використання спеціальних програм для визначення плагіату тексту (Толочко С.В., 2023).

© Юрій, Мельник, Світлана, Тодорова, Ганна, Шевченко, 2024

Крім того, технології ШІ безпосередньо впливають на побудову міжособистісних відносин; використання ШІ може призвести до змін у способах спілкування викладачів та здобувачів освіти, а також у середовищі, в якому вони перебувають. Це може вплинути на подальші соціальні взаємодії і розвиток навичок комунікації в майбутньому. Тому розробка та запровадження нових методик роботи із здобувачами допоможе подолати проблеми, які пов'язані з поширенням цифровізації в освіті (Певень К., 2023).

На даний час питання щодо етичних норм використання ШІ в освіті й науці знаходяться в центрі уваги. Порушуються питання дотримання та забезпечення академічної доброчесності науково-педагогічними працівниками та здобувачами освіти як на рівні законодавчих документів, так і на рівні досліджень науковцями та освітянами. Однак, чинне законодавство поки ще не має сформованих назв видів порушення академічної доброчесності, пов'язаних зі згенерованими ШІ текстами (Толочко С.В., 2023).

Таким чином, незважаючи на широке запровадження ШІ в освітньому процесі та науковій діяльності, необхідно відзначити, що спостерігається нестача освітніх та законодавчих ініціатив із упровадження необхідних новацій у практику закладів освіти. Так, Кабінетом Міністрів України розпорядженням №1556-р, від 02 грудня 2020 р ухвалено Концепцію розвитку штучного інтелекту на період до 2030 року. Одним з пріоритетних напрямів реалізації даної Концепції є впровадження технологій ШІ у сфері освіти, науки, що, перш за все, вимагає приведення законодавства в галузі використання технологій ШІ у відповідність з міжнародними нормативно-правовими актами. Це свідчить, що сучасні умови цифровізації суспільства диктують зміну пріоритетів і в галузі освіти.

Висновки.

Загалом можна відзначити, що як позитивні, так і негативні аспекти впровадження систем ШІ у закладах освіти не обмежуються вищезазначеним. На сьогоднішній день ШІ лише доповнення до традиційної освітньої та наукової діяльності вітчизняних університетів. Поки що ШІ не має достатніх якостей, щоб замінити викладачів, які мають не тільки необхідні компетенції, а й педагогічну майстерність. Тому можна припустити, що технології ШІ в найближчі роки будуть використовуватися виключно з метою технічної допомоги освітньому процесу. Однак, незважаючи на недоліки та можливі загрози використання ШІ в освітньому процесі закладів освіти, поступово ці технології все частіше будуть інтегруватися в освітню та наукову діяльність. Це, в свою чергу, вимагає від науковців та освітян переосмислення не лише системи оцінювання та контролю знань здобувачів, але й всієї парадигми методології викладання у вищій школі. Необхідно проводити роботу з покращення обізнаності викладачів та науковців у останніх розробках з використання ШІ, підвищення розуміння ролі викладача в освітній діяльності, трансформації та адаптації методології викладання та проведення досліджень для ефективного використання ШІ в освітньому процесі та науковій діяльності з урахуванням етичності, прозорості, академічної доброчесності та соціально-психологічних норм

Також вважаємо, що для запобігання та зниження ризику виникнення та розвитку соціально-філософських і етичних проблем у зв'язку з використанням систем ШІ в сфері освіти необхідно дотримуватися принципів прозорості, конфіденційності, соціальної відповідальності та запобігання шкоди людині. Вважаємо, що ці фундаментальні філософські принципи можуть стати основою для впровадження систем ШІ в освітню та наукову діяльність.

Список використаних джерел:

Maidaniuk I., Tsoi T., Hoian I., Doichyk M., Patlaichuk O., & Stupak O. The Problem of Artificial Intelligence in Contemporary Philosophy. BRAIN. *Broad Research in Artificial Intelligence and Neuroscience*, 2022. 13(4), P. 436-449. https://doi.org/10.18662/brain/13.4/397

Довгань С. А., Бутурліна О. В., Тухтарова Т. К. Філософські проблеми трансформації медіапростору під впливом цифрових технологій. *Науково-теоретичний альманах «Грані»,* 2020. Т. 23, № 1–2. С.40–48.

Стратегія розвитку штучного інтелекту в Україні: монографія / А.І.Шевченко, С.В.Барановський, О.В.Білокобильський та ін.; За заг. ред. А.І.Шевченка. Київ: ІПШІ, 2023. 305 с

Поліщук О., Поліщук О., & Дудченко В. Філософія штучного інтелекту в освітньому процесі. Humanities studies: Collection of Scientific Papers, 2022. 13 (90). P. 103–109

McCarthy J., Minsky M. L., Rochester N., & Shannon C. E. A Proposal for the Dartmouth Summer Research Project on Artificial Intelligence, August 31, 1955. *AI Magazine*, 2006. 27(4), 12. https://doi.org/10.1609/aimag.v27i4.1904

Copeland J (Ed.). The Essential Turing: The ideas that gave birth to the computer age . *Oxford: Clarendon Press*, 2004. 622 P. ISBN 0-19-825079-7

Minsky M. The Society of Mind, Published by Simon and Schuster, New York, 1986. 336 p.

Deutsch D. Philosophy will be the key that unlocks artificial intelligence, 2012. https://www.theguardian.com/science/2012/oct/03/philosophy-artificial-intelligence

Bostrom N. Superintelligence. Paths, Dangers, Strategies. Oxford University Press, 2014. 345 P. https://dorshon.com/wp-content/uploads/2017/05/superintelligence-paths-dangers-strategies-by-nick-bostrom.pdf

Бусол О. Ю. Потенційна небезпека штучного інтелекту. *Інформація і право*. 2015. №2. С.121-128

Montréal Declaration: Responsible AI. Montréal Declaration for a Responsible development of artificial intelligence 2018 – https://monoskop.org/images/d/d2/Montreal_Declaration_for_a_Responsible_Development_of_Artificial_Intelligence_2018.pdf

European Commission. Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions on Artificial Intelligence for Europe, 2018. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM%3A2018%3A237%3AFIN

Зелінська Д. О. Філософія як ключ до створення штучного інтелекту //*Матеріали XLVII науково-технічної конференції підрозділів ИНТУ, Вінниця*, 14-23 березня, 2018 р. https://ir.lib.vntu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/20448/4144.pdf?sequence=3&isAllowed=y

Stahl B. C., Antoniou J. et al. Organisational responses to the ethical issues of artificial intelligence / B. C. Stahl, J. Antoniou, M. Ryan, K. Macnish, T. Jiya // *AI & Society,* 2022. Vol. 37. p. 23-37

European Parliament resolution of 19 May 2021 on artificial intelligence in education, culture and the audiovisual sector (2020/2017(INI)). EUR-Lex – 52021IP0238 – RU – EUR-Lex (europa.eu) ,

Драч І., Петроє О., Бородієнко О., Регейло І., Базелюк О., Базелюк Н., & Слободянюк, О. Використання штучного інтелекту у вищій освіті. *Міжнародний науковий журнал «Університети і лідерство»*. 2023. 15, 66-82. https:// doi.org/10.31874/2520- 6702-2023-15-66-82

Alexander B., Ashford-Rowe K., Barajas-Murphy N., Dobbin G., Knott J., McCormack M., Pomerantz J., Seilhamer R., & Weber, N. EDUCAUSE Horizon Report: 2019 Higher Education Edition. https://library.educause.edu/-/media/files/library/2019/4/2019horizonreport.pdf?la=en&hash=C8E8D444AF372E705FA1BF9D4FF0DD4CC6F0FDD1

Khurana D, Koli A, Khatter K, Singh S. Natural language processing: state of the art, current trends and challenges. *Multimed Tools Appl*, 2023. 82(3). p. 3713-3744. doi: 10.1007/s11042-022-13428-4.

Андрощук А. Г., Малюга О. С. Використання штучного інтелекту у вищій освіті: стан і тенденції. *International Science Journal of Education and Linguistics,* 2024. Vol. 3, No. 2. p. 27-35. doi: 10.46299/j.isjel.20240302.04.]

Толочко С. В. Безперервна освіта викладачів у процесі саморегуляції у віртуальних середовищах. *Diversity and inclusion in scientific area : proceedings of the 2nd International Scientific and Practical Conference. (Warsaw, January 26-28, 2023)*. Warsaw, 2023. p. 317–323

Певень К., Хміль Н., Макогончук Н. Вплив штучного інтелекту на зміну традиційних моделей навчання та викладання: аналіз технологій для забезпечення ефективності індивідуальної освіти. *Перспективи та інновації науки*, 2023. № 11(29). с. 306-316: http://perspectives.pp.ua/index.php/pis/article/view/5496

Толочко С. В., Бордюг Н. С., Міронець Л. П. Академічна доброчесність та штучний інтелект в освітній і науковій діяльності. *Інноваційна педагогіка*, 2023. Випуск 62. Том 2. с. 25 – 32

References

Maidaniuk, I., Tsoi, T., Hoian, I., Doichyk,M., Patlaichuk, O., & Stupak, O. (2022). The Problem of Artificial Intelligence in Contemporary Philosophy. BRAIN. *Broad Research in Artificial Intelligence and Neuroscience*, 13(4), 436-449. https://doi.org/10.18662/brain/13.4/397

Dovgan, S.A, Buturlina, O.V., Tukhtarova, T.K. (2020). Philosophical problems of media space transformation under the influence of digital technologies. *Scientific and theoretical almanac "Grani"*, 23, 1-2, 40-48.

Shevchenko, A.I., Baranovskyi, S.V., Bilokobylskyi, O.V. et al. (2023). Strategy for the development of artificial intelligence in Ukraine: monograph; Edited by A.I. Shevchenko. Kyiv: IPSI, 305.

Polishcuk, O., Polishcuk, O., Dudchenko, V., (2022). Philosophy of artificial intelligence in the educational process. Humanities studies: Collection of Scientific Papers, 13 (90), 103-109 doi: https://doi.org/10.26661/hst-2022-13-90-12

McCarthy, J., Minsky, M. L., Rochester, N., & Shannon, C. E. (2006). A Proposal for the Dartmouth Summer Research Project on Artificial Intelligence, August 31, 1955. *AI Magazine*, 27(4), 12. https://doi.org/10.1609/aimag.v27i4.1904

© Юрій, Мельник, Світлана, Тодорова, Ганна, Шевченко, 2024

Copeland, J (Ed.). (2004). The Essential Turing: The ideas that gave birth to the computer age . *Oxford: Clarendon Press*, 622.

Minsky, M. (1986). The Society of Mind, *Published by Simon and Schuster, New York*, 1986, 336.

Deutsch, D. (2012). Philosophy will be the key that unlocks artificial intelligence, https://www.theguardian.com/science/2012/oct/03/philosophy-artificial-intelligence

Bostrom, N. (2014). Superintelligence. Paths, Dangers, Strategies. Oxford University Press, 345. https://dorshon.com/wp-content/uploads/2017/05/superintelligence-paths-dangers-strategies-by-nick-bostrom.pdf

Busol, O. (2015). Potential danger of artificial intelligence. *Information and Law*, 2, 121-128.

Montréal Declaration: Responsible AI. Montréal Declaration for a Responsible development of artificial intelligence 2018 – https://monoskop.org/images/d/d2/Montreal_Declaration_for_a_Responsible_Development_of_Artificial_Intelligence_2018.pdf

European Commission, (2018). Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions on Artificial Intelligence for Europe. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM%3A2018%3A237%3AFIN

Зелінська, Д. О. Філософія як ключ до створення штучного інтелекту //*Матеріали XLVII науково-технічної конференції підрозділів ИНТУ, Вінниця*, 14-23 березня, 2018 р. https://ir.lib.vntu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/20448/4144.pdf?sequence=3&isAllowed=y

Stahl, B. C., Antoniou, J., Ryan, M., Macnish, K., Jiya, T. (2022), Organisational responses to the ethical issues of artificial intelligence . *AI & Society,* 37, 23-37

European Parliament resolution of 19 May 2021 on artificial intelligence in education, culture and the audiovisual sector (2020/2017(INI)). EUR-Lex – 52021IP0238 – RU – EUR-Lex (europa.eu)

Drach, I., Petroe, O., Borodienko, O., Regeylo, I., Bazeliuk, O., Bazeliuk, N., & Slobodianiuk, O. (2023). The use of artificial intelligence in higher education. *International scientific journal "Universities and Leadership"*, 15, 66-82

Alexander, B., Ashford-Rowe, K., Barajas-Murphy, N., Dobbin, G., Knott, J., McCormack, M., Pomerantz, J., Seilhamer, R., & Weber, N. (2019). EDUCAUSE Horizon Report: 2019 Higher Education Edition. https://library.educause.edu/-/media/files/library/2019/4/2019horizonreport.pdf?la=en&hash=C8E8D444AF372E705FA1BF9D4FF0DD4CC6F0FDD1

Khurana, D, Koli, A, Khatter, K, Singh, S. (2023). Natural language processing: state of the art, current trends and challenges. *Multimed Tools Appl*, 82(3). 3713-3744. doi: 10.1007/s11042-022-13428-4.

Androshchuk, A. G., Maliuga, O. S. (2024). The use of artificial intelligence in higher education: state and trends. *International Science Journal of Education and Linguistics*, 3, 2, 27-35. doi: 10.46299/j.isjel.20240302.04.]

Tolochko, S.V. (2023). Continuing education of teachers in the process of self-regulation in virtual environments. *Diversity and inclusion in scientific area: proceedings of the 2nd International Scientific and Practical Conference. (Warsaw, January 26-28, 2023)*. Warsaw, 317–323

Peven, K., Khmil, N., Makohonchuk, N. (2023). The impact of artificial intelligence on changing traditional models of learning and teaching: analysis of technologies to ensure the effectiveness of individual education. *Perspectives and innovations of science*, 11(29), 306-316 http://perspectives.pp.ua/index.php/pis/article/view/5496

Tolochko, S. V., Bordyug, N. S., Mironets, L. P. (2023) Academic integrity and artificial intelligence in educational and scientific activities. Innovative pedagogy, 62, 2, 25 – 32.

YURIY, MELNIK – Ph.D, associate professor of department of sociology, philosophy and law, Odesa National University of Technology
E-mail: ynmelnik@gmail.com
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0001-7020-842X

SVITLANA, TODOROVA - Ph.D, associate professor of department of sociology, philosophy and law, Odesa National University of Technology
E-mail: sv.todorova1973@gmail.com
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0001-8606-3018

HANNA, SHEVCHENKO- Ph.D, associate professor of department of sociology, philosophy and law, Odesa National University of Technology
E-mail: queen.annash@gmail.com
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-3613-7303

PHILOSOPHY OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN HIGHER EDUCATION

Abstract
The article analyses the prospects, risks and benefits of using artificial intelligence in higher education. The author considers the state and prospects of artificial intelligence development, substantiates the importance of studying this issue and the need for further research on the impact on academic integrity, quality and learning outcomes. The purpose of the article is to study and analyse ethical and philosophical issues related to the use of artificial intelligence in higher education. Objectives of the study: 1) to analyse the impact of artificial intelligence on teachers, higher education students and the educational system as a whole; 2) to identify the potential benefits and risks of using artificial intelligence in higher education; 3) to consider ethical issues related to the use of artificial intelligence in the educational process and research; 4) to propose recommendations for the responsible use of artificial intelligence in higher education. The methods of general philosophical analysis were used to summarise and systematise the research results. It is considered that digital technologies are actively used in higher education. It is noted that this leads to positive trends, in particular, personalized training courses and methodological material adapted to their characteristics are offered to students. Artificial intelligence can significantly automate the development of technical specifications, teaching materials for the educational process, simplify document management. The risks that arise when using artificial intelligence are also noted, namely, confidentiality issues, lack of responsibility, non-compliance with the principles of academic integrity. To prevent and mitigate risks, it is necessary to adhere to the principles of transparency, confidentiality, social responsibility and prevention of harm to humans. All of this requires bringing legislation on the use of artificial intelligence in line with international standards, and for educators, rethinking not only the system of knowledge assessment and control of students, but also the entire paradigm of teaching methodology in higher education.
Keywords: artificial intelligence, higher education, socio-philosophical issues, educational and scientific activities.

© The Authors(s) 2024
This is an open access article under
The Creative Commons CC BY license

Received date 10.03.2024
Accepted date 15.03.2024
Published date 15.04.2024

How to cite: Юрій, Мельник, Світлана, Тодорова, Ганна, Шевченко. Філософія штучного інтелекту у вищій освіті. Humanities studies: Collection of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia : Publishing house “Helvetica”, 2024. 19 (96). P. 126–134.
doi: https://doi.org/10.32782/hst-2024-19-96-14

© Юрій, Мельник, Світлана, Тодорова, Ганна, Шевченко, 2024

ФІЛОСОФІЯ ОСВІТИ
PHILOSOPHY OF EDUCATION

УДК 159.95:001:37.014
DOI https://doi.org/10.32782/hst-2024-19-96-15

ІНТЕЛЕКТ ЯК ІПОКРЕНА КРЕАТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ НАУКИ ТА ОСВІТИ

ОЛЕГ, ПУНЧЕНКО[1]
ВАЛЕНТИНА, ВОРОНКОВА[2]
РЕГІНА, АНДРЮКАЙТЕНЕ[3]

Анотація. У статті розкривається базова роль інтелекту як мозкового рубікона у становленні та розвитку науки та освіти. У статті зроблено спробу розкрити практичну інноваційну цінність знання за умов військової обстановки. **Мета статті:** розкрити поняття інтелекту як іпокрену союзу науки та освіти, його практичну значущість у долях людства. Проблема штучного інтелекту знайшла своє відображення у роботах С. Рассела («Штучний інтелект. Сучасний підхід», 2009); А. Ведяхіна («Сильний штучний інтелект. На підступах до надрозуму», 2021). В Україні проблему штучного інтелекту пов'язали із захистом, що вкладається в нього інформацією, це відображено у роботах Ю.І. Когута («Штучний інтелект і безпека», 2024), Стайкуца С.В. («Методі оцінки безпеки у мережах інформаційно-комунікаційних технологій», 2023) та багатьох інших дослідників.Пояснено випереджувальну роль науки в цьому союзі, освіта розкрита як «співробітник» науки, завданням якого є впровадження у свідомість соціуму відкритих наукою таємниць природи. Наголошено, що обидві ці сфери інтелектуальної діяльності людства існувати в опосередкованому взаємозв'язку не можуть, незважаючи на різноспрямованість їхнього руху, союз їх глибоко взаємопов'язаний та діалектичний. У контексті поставленої мети інтелект постає як іпокрена, тобто джерело творчого натхнення, а стрижнем єднання науки та освіти виступає їх ноосферний, креативний характер, що виражається у здатності до створення нового у різних сферах суспільного буття. У статті встановлено, що раціональні реконструкції у змісті науки та освіти не завжди збігалися, що пояснено діями суб'єктивного чинника, різнорозумінням потенційного, діяльного та набутого інтелекту. Розкрито їх суперечливий характер через діяльність Нобелівського Комітету та Римського Клубу. Досліджується інтелект у руху та розвитку від становлення до сучасності. Автори статті дійшли наступного результату. По-перше, становлення інтелекту обґрунтовано як природний перехід біосфери до ноосфери. По-друге, виділено та характеризуються два основні етапи його розвитку – докібернетичний та кібернетичний, обґрунтовано роль науки в їх розвитку. По-третє, досліджено процеси одухотворення кіборга, підкреслено його сутність і значущість, як одного зі штучних засобів, що використовуються для вирішення поставленого завдання. По-четверте, досліджено сутність штучного інтелекту як провідного артефакту та «співробітника» людини, зазначені завдання щодо його реконструкції, щодо закладених у його зміст програми. По-п'яте, показано необхідність захисту інформації як головного засобу протистояння різних соціальних систем з метою оволодіння нею.

Ключові слова: інтелект, іпокрена, креативність, наука, освіта, знання, раціональна реконструкція, кіборг, штучний інтелект.

Актуальність та постановка проблеми в загальному вигляді. Звернення до проблеми інтелекту, як іпокрені, джерела творчого натхнення, креативної взаємодії двох інтелектуальних сфер власності людства – науки та освіти, є вкрай важливим. У попередній нашій статті з проблеми інтелекту – «Інтелект як визначальний тренд розвитку людини та історичні етапи його раціональної реконструкції», обґрунтовувався ранок його виникнення як мозкового рубікону у становленні та розвитку науки та освіти. Однак, наука та освіта – це різні сфери духовної діяльності людини, їхньою загальною матрицею виступає категорія «знання», як єдина творча сила. «Знання» – це інтегруючий концепт, що пов'язує науку та освіту, але водночас цей концепт має особливості свого змісту у цих сферах людської діяльності. Це добре ілюструє аналіз діяльності Нобелівського Комітету з науки та діяльності

Corresponding authors:
[1] Одеська державна академія технічного регулювання та якості (Одеса, Україна)
E-mail:olegpetr02.09@gmail.com
ORCID ID: https://orcid.org/ 0000-0003-2694-6841
[2] Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю.М. Потебні Запорізького національного університету (Запоріжжя, Україна)
E-mail:valentinavoronkova236@gmail.com
ORCID ID: http://orcid.org/ 0000-0002-0719-1546
[3] Литовський Університет опору (Каунас, Литва)
E-mail: E-mail: regina.andriukaitiene@gmail.com
ORCID ID: https://orcid.org/ 0000-0002-0697-7333

Римського Клубу з освіти. Виходячи з аналізу їхньої діяльності видно, що освіта – це детермінуючий «співробітник» науки. Союз цих сфер діяльності людства креативний за своїм змістом, тобто здатний до творчості, створення нового. Це підтверджує сучасна практика суспільних відносин. У разі військових дій цьому союзі лежать основні завдання розробки та впровадження їх досягнень через розвиток ВПК, що підтверджується появою новинок на театрі бойових дій. Але не можна зважати, що ці новинки є матеріалізована сила знань, частка людського інтелекту. Звернення до проблеми взаємозв'язку науки і освіти є вкрай актуальним, але в дослідженнях цієї проблеми превалює теоретичний аспект, що стосується практичного втілення ідей цього союзу, воно найяскравіше виявляється в умовах екстремального буття людини.

Аналіз останніх досліджень та публікацій у зарубіжній та вітчизняній антропологічній думці в роботах Бернарда Н.Р., Вілсона Є., Шовкопляса І.Г., Тегако Л.І., Франкла Дж. та багатьох інших, підтверджує єдність їхніх поглядів на проблему становлення інтелекту та утвердження того факту, що протягом усього буття людства він був, є і залишається детермінуючим фактором розвитку всіх сторін суспільного життя.

Зазначається, що наука і освіта, що виникли і розвиваються на фундаменті інтелекту, відразу ж набули ноосферного характеру, обидва вони дітища розуму, а не набули цього характеру з бурхливим розвитком капіталізму, як вважають деякі дослідники. Союзом їхньої ноосферної діяльності виступило поняття «знання», що розвивається і реалізується на практиці. Однак поняття «знання» у науки та освіти має свої особливості, що добре демонструє порівняння досліджень до науки Нобелівського Комітету з науки та Римського Клубу, ареалом якого виступають проблеми освіти. Аналіз союзу науки і освіти, що розвивається, виник з розвитком інтелекту і порівняння діяльності та ставлення до них Нобелівського Комітету і Римського Клубу підтверджують той факт, що на всіх етапах цього союзу освіта виступає як «співробітник» науки.

Зазначається, що до проблеми становлення інтелекту, його сутності зверталася науково-освітня думка ще в докібернетичний період. На цьому етапі можна виділити звернення до дослідження інтелекту у Анаксагора, у його вченні про «нус», у Аристотеля, у його вченні про формальну логіку; у Аль-Фарабі, в його обґрунтуванні змісту потенційного, дієвого та благопридбаного інтелекту; у М. Монтеня, який обґрунтував аналітичну схему загального функціонування людського мозку, а також розкрив вертикаль та горизонталь діяльності нашого розуму, в яких інтелекту належить верховенство. М. Монтень стверджував, що це відкриття відбуваються в інтелекті, проте, розуміння відбувається у розумі.

Особливе місце на докібернетичному етапі належить Б. Паскалю, який створив першу обчислювальну машину та Г.-В. Лейбніцу, який створив перший в історії людства механічний комп'ютер. Обидва відкриття започаткували копіювання діяльності інтелекту людини, а технічні науки, в XX столітті, привели до створення ЕОМ, заклали основи штучного інтелекту. Особливому розвитку двох останніх відкриттів сприяло створення М. Вінером кібернетики (1948 р.) та її бурхливий розвиток у роботах У. Ешбі, В.М. Глушкова, А. Тьюринга, О.М. Колмогорова, К. Шеннона та багатьох інших.

Ці ідеї пов'язали згодом зі свідомістю кіборгів як біотехнічної реальності. Проблема сутності кіборга знайшла своє відображення в роботах Е. Девіса, Д. Мейса, В. Воронкової, В. Нікітенко, Н. Хамітова, М. Клайн, Н. Клайне та інших. Щодо штучного інтелекту, сьогодні у просторі технічного знання ця проблема є пріоритетною. Вона породила багато його дефініцій, стала ареною шпигунства за її досягненнями.

Проблема штучного інтелекту знайшла своє відображення у роботах С. Рассела («Штучний інтелект. Сучасний підхід», 2009); А. Ведяхіна («Сильний штучний інтелект. На підступах до надрозуму», 2021). В Україні проблему штучного інтелекту пов'язали із захистом, що вкладається в нього інформацією, це відображено у роботах Ю.І. Когута («Штучний інтелект і безпека», 2024), Стайкуца С.В. («Методі оцінки безпеки у мережах інформаційно-комунікаційних технологій», 2023) та багатьох інших дослідників.

У статті зроблено спробу розкрити практичну інноваційну цінність знання за умов військової обстановки.

Мета статті: розкрити поняття інтелекту як іпокрену союзу науки та освіти, його практичну значущість у долях людства.

Виклад основного матеріалу

Найбільшою таємницею природи, яку наука протягом свого розвитку намагається пояснити – становлення прояснюючої свідомості, тобто інтелекту. Цю таємницю неможливо прорахувати

© Олег, Пунченко, Валентина, Воронкова, Регіна, Андрюкайтене, 2024

раціонально, бо розвиток робиться не раціональною причинністю, а Великим Космосом, а конкретніше, однією з його сфер – біосферою. Перехід біосфери в ноосферу, сферу дослідження становлення, сутності та структури інтелекту завжди хвилювала всю науку, а особливо біологічну, антропологічну, психічну та філософську думку. У дослідженнях цього феномена спостерігається рідкісна, для багатьох інших наукових проблем єдність думок, як у зарубіжній, так і у вітчизняній науковій літературі.

Ця єдність у розумінні інтелекту походить від введеного ще Анаксагором поняття «нус», що означає розум, за допомогою якого ми пізнаємо речі навколишнього світу. На його думку, «нус щоразу пише свою долю світу, користуючись гомеомірними елементарними частинками, роблячи це на кшталт письменника, що складає твори із запозичених зі словника букв». «Нус» і сьогодні пише долю світу, але вже виходячи із соціально-політичної та економічної обстановки.

У Аристотеля «нус» означає ейдос ейдосів, тобто розуміння сутності. Пізніше Е. Гуссерль розглядав «нус» як інтелектуальну інтуїцію.

Розкривались різні підходи до проблеми становлення та сутності інтелекту в роботах Зіглера В., Фромма Е., Хейзінга Й., Юнга К., Т. де Шардена, Алексєєва В.П., Андрєєва І.Л., Вернадського В.І., Мечнікова І.І., Рубенштейна С.Л. та інших. Дж. Франкл узагальнює їх і зазначає, що інтелект не зводиться передусім до рефлекторної діяльності. Інтелект зароджується тоді, коли становлення соціальної структури у єдиному субстраті зробило одні рефлекси недостатніми для виживання людини. У цей час, коли потреби ситуації вийшли за межі інстинктів, що стало причиною розвитку фронтальної зони кори головного мозку, а наслідком можливості створення предметів, що втілюють уявні образи. Це підтверджується рухом людської думки від створення кам'яних рубав до навичок та вмінь, заснованих на узуальному знанні.

Завдяки наявності інтелекту, практичні узуальні знання стають фундаментом виникнення наукового знання. Незважаючи на те, що узуальне знання існує і сьогодні на рівні повсякденного пізнання, але вони за змістом різко відрізняються від наукових. «Наука ставить завдання не лише узагальнення, систематизації та класифікації раніше накопиченого знання, вона на основі первинної методології… розгортає цілеспрямовано процес пізнання» ([Пунченко, 2017). Це, по-перше.

По-друге, цінності, що розробляються наукою, необхідно було впроваджувати у свідомість соціуму. Науці знадобився такий її «співробітник», таке соціальне відкриття, завданням якого було донесення її відкриттів у свідомості соціуму. Освіта, а чи не навчання майстерності з виробництва артефактів, які задовольняють потреби людини, було винайдено раніше науки. «Це дві взаємопов'язані сфери інтелектуальної власності людства, які розкривають рух його допитливого розуму до пізнання таємниць природи та донесення їх до свідомості соціуму. Якщо наука відображає процес пізнання вглиб, то освіту вшир. За змістом – це рух різноспрямований, по суті, він глибоко взаємопов'язаний, діалектичний» (Пунченко, 2010).

По-третє, ці дві інтелектуальні власності людства з моменту свого становлення були ноосферними за своєю сутністю, а чи не стали ними під час свого розвитку. Змінювали свій зміст структурні елементи і науки, і освіти, але їх ноосферний характер визначився ще переходом біосфери в ноосферу.

У дослідженні інтелекту як детермінуючого фактора буття ноосфери можна виділити теоретичні реконструкції, що яскраво розширюють його сутнісно-структурну організацію. Так, мусульманський філософ X століття Аль-Фарабі, стверджував, що «людина стала людиною завдяки розуму», тобто інтелекту.

Досліджуючи інтелект, він поділяє його на потенційний, діяльний і придбаний [Пунченко, Воронкова, Андрюкайте, 2023]. Виходячи з цих структурних складових інтелекту, він робить висновки про норми поведінки викладача та здібності інтелекту філософа. Він зазначає, що норма поведінки викладача полягає в тому, що він не повинен виявляти ні зайвої суворості, ні надмірної потурання, оскільки суворість відновлює опромінюючого проти свого наставника, а потурання призводить до неповаги його персони, недбальства до його викладання та його науки. З його боку необхідні старанність і наполегливість, бо вони подібні до здатності води, крапля за краплею, що пробиває камінь.

Характеризуючи філософів, він пише:

Неспроможним філософом є той, хто освоює теоретичні знання, не маючи найвищої досконалості, щоб прищепити свої знання іншим людям.

Несправжнім філософом є той, хто вивчає теоретично науки, не спотворюючи їх, але хто не робить чеснотних вчинків, а, навпаки, у всьому слідує своїм пристрастям і бажанням.

Помилковим філософом є той, хто вивчає теоретичні науки, не будучи від природи схильним до цього.

Якщо філософ не знаходить собі застосування, то такий філософ марний.

Новий підхід до вивчення інтелекту можна знайти у М. Монтеля. Він визначає інтелект як вищу форму діяльності розуму, що представляє його проникливу здатність під час оперування виключно абстракціями. Він розкриває вертикаль та горизонталь розуму, де найвищою формою його діяльності виступає інтелект (докладніше: стаття цих авторів у попередньому журналі «Інтелект як визначальний тренд розвитку людини та історичні етапи його раціональної реконструкції).

У сучасній науці у дослідженні інтелекту з початку його виникнення можливо виділити два етапи – докібернетичний та посткібернетичний. Але другий розширює свою сферу дослідження інтелекту з допомогою виникнення технічного знання та оформлення технічних наук.

З початку свого виникнення інтелект постає як іпокрена. Іппокрена, в грецькій міфології – це джерело, що виникло від удару копита крилатого коня Пегаса по скелі гори Гелікон, на якій мешкали музи і який став джерелом їхньої творчої наснаги. І інтелект, що виник, те ж джерело творчого натхнення для науки і освіти, для бурхливого розвитку всіх сторін нашого буття. Сьогодні він змушує людину проникати у глибинні таємниці природи. Інтелект виражає у людині його здатність до творчості, створення нового. Визначення заслуг людства у створенні нового належать Нобелівському Комітету з науки, проблеми освіти – це ареал діяльності Римського Клубу.

Нобелівський Комітет з науки був організований Альфредом Нобелем, який пішов з життя в 1896 р., а премії цього Комітету стали вручати з 1901 р. за досягнення в галузі фізики, хімії, економіки, медицини та фізіології, в 1969 р. – з літератури та за діяльність із зміцнення світу.

Римський комітет займається проблемами освіти. У 2018 р. він зажадав від освіти «викликати інтерес, звільняти енергію, та активно задіяти здібності кожного студента вчитися для самого себе та допомагати вчитися іншим… освіта має коренитися у цінностях, як квінтесенції людської мудрості; фокусуватися на стійкості; культивувати інтегральне мислення (Von Weizsacker E., Wijkman A., 2018).

З розв'язуваних завдань цими двома науково-освітніми організаціями видно, що науку та освіту поєднує творча, створювальна сила знання. Проте поняття знання відображає як їх єдність та й специфіку його завдань, які стоять перед наукою і освітою.

У науці переважає знання як результат істинного пізнання дійсності, об'єктивне відображення їхнього змісту в інтелекті (мисленні) людини. І сьогодні наука розкриває поняття знання через інформаційні ресурси. Ці ресурси є сукупність інформаційних результатів інтелектуальної діяльності людини, створених у матеріальній та нематеріальній формі та зафіксованих на носіях будь-якої фізичної властивості та призначених для використання в інформаційному обороті. Звідси, завдання науки пізнавати та розширювати інформаційні ресурси, а, отже, заглиблюватися у будову та сутність матеріального світу.

Створювальна сила знання, як складова освіти, полягає у розробці методології донесення відкритих науково-інформаційних ресурсів у свідомість учня; дослідження його мислення, здібностей сприйняття, обробки та засвоєння нової інформації, що становить у єдності ареал філософії, психології та педагогіки.

Ідеї становлення другого етапу – моделювання інтелекту – було закладено у надрах першого. Вони виявляються у Б. Паскаля, який створив першу обчислювальну машину та Г.-В. Лейбниця, який сконструював перший механічний комп'ютер.

Другий етап дослідження інтелекту пов'язаний з ім'ям М. Вінера, який випустив у 1948 р. роботу «Кібернетика або управління та зв'язок у тварині та машині». Спираючись на роботи фон Неймана, К. Шеннона, Р. Фішера, Х. Нейквіста, Р. Хартлі та інших М. Вінер створює нову концепцію моделювання інтелекту: виникла ціла серія ЕОМ, а пізніше комп'ютер, інтелектуальні інформаційні системи, кіборги та вінець сучасного етапу – штучний інтелект. Змінилася структура інтелекту. Сьогодні до неї входить:

– несвідоме, його спадкова інформація;
– інстинкти, як запам'ятовуючий пристрій мозку;
– розум;
– поняття, судження, висновки;
– почуття, сприйняття, уявлення;
– інтелектуальні системи людини;
– кіборг;
– штучний інтелект;
– високий штучний інтелект, на шляху якого сьогодні перебуває людство.

Останні три елементи структури інтелекту сьогодні вже існують, але продовжують свій інтенсивний розвиток у лоні науки.

© Олег, Пунченко, Валентина, Воронкова, Регіна, Андрюкайтене, 2024

Поштовхом до реалізації ідей створення штучного інтелекту виступали роботи письменників фантастів – Р. Уельса, А.Р. Бєляєва та багатьох інших, а особливий розвиток ідеї штучного інтелекту отримали після виникнення кібернетики. Штучний інтелект визначався як умовне позначення кібернетичних систем, що моделюють деякі сторони інтелектуальної діяльності – логічне та аналітичне мислення. Що ж до системи цього інтелекту, це комп'ютерна програма, яка використовує закодовані людські знання у прискореному вирішенні поставлених завдань.

Між кіборгом та штучним інтелектом є спільне та особливе. Спільним є наявність програм їх дій, закладених в імплантатах. Особливим виступає, передусім наявність дозволу поставлених завдань, з урахуванням їх комп'ютерної програми. С.Б. Кримський стверджував, що «науково-дослідна програма виражає динаміку методологічного пізнання, її здібностей виходити... у проектний світ теоретичних очікувань» (Кримський, 2006).

Проте, Л.М. Багата, дотримуючись цієї ідеї С.Б. Кримського щодо змісту програм, зазначає, «що самі програми методу не створюють. Метод формується в рамках підходу, який постає методологічною формою, утвореною в результаті інтеграції групи дослідницьких програм» (Багата, 2010).

Особливе полягає у змісті програм дій для кіборга та штучного інтелекту.

Проблема одухотворення кіборга не є новою. Е. Девіс неодноразово, вказуючи на еволюцію людини, зазначав, що якщо історія людства – це історія перетворення мавпи на ангела або, як проголосив Ніцше, звіра у надлюдини, то, мабуть, на одному з етапів цього шляху ми маємо побувати машинами. Ця доля нам зумовлена завдяки благам машинної цивілізації. І він вважає, що першими одухотвореними кіборгами були шамани, які, по суті, були інженерами сакрального екстазу. Але чи вони були кіборгами? Якщо так, то в такому разі багато провісників майбутнього, особливо в умовах воєнного часу, теж кіборги. Їх передбачення часто не справджуються, але вони грають на психологічних почуттях особистості, що є для них джерелом матеріальних благ.

Кіборг – це не просто абстракція людської природи, це реально створений артефакт. Так М. Клайне та Н. Клайн визначають кіборга, як «екзогенно розширений та організований комплекс, який функціонує як несвідомо інтегрована гомеостатична система». Кіборг включає комплекс біомашин, створених шляхом злиття організму та машини [Воронкова, Нікітенко, 2023]. У той же час Д. Гаравей стверджує, що це гібрид машини та організму, що це нова соціотехнічна реальність, яка формує нову стратегію людського буття.

Немає сумнівів, що кіборг – це біотехнічна реальність, яка діє на основі закладеної в імплантаті програми. Сенс закладеної програми полягає в тому, щоб вона впливала на біоскладову кіборга. Але згідно з підходами до одухотворення кіборга Г.І. Гурджієва, Ч. Тарта, Р. Хаббарда, Д. Кемпбелла необхідно «підвісити його свідомість», щоб воно не контролювало його свідому діяльність, тобто відключити, щоб він став зовсім пішаком, був не в змозі думати, а став програмованою машиною, що відповідає на зовнішні імпульси фактично став рондраідом.

Формуючи кіборга для певної діяльності необхідно враховувати, що цей біотехнічний артефакт, що володіє мозком, свідомістю, складається новий, за твердженням В.Н. Хамітова, метаантропологія. А на сутність повинна відповісти не тільки біологія і філософія, а й антропологія, психологія та ряд інших наук. Створити кіборга як гібрид людини і машини – справа технічна, а навчити її діяти як соціальна істота – інша справа.

Але зупинити цей процес – одухотворення кіборга, людство не може, адже воно рухається вперед, постійно озираючись на минуле, вивчаючи з нього уроки.

Після виникнення кібернетики (1948 р.) науці відкрилася широка стежка до створення штучного інтелекту. У середині 50-х років XX століття спілка наук – математики (Н. Вінер, М. Мінський), теорії інформації (К. Шеннон), а також бурхливий розвиток теорії зв'язку – розкрили можливості технологій штучного інтелекту у вирішенні складних завдань, що стоять перед наукою. У 1955 р. К. Шенноном та М. Мінським було організовано Дортмундський семінар, який став колискою штучного інтелекту.

За минулі майже 70 років проблема створення та широкого впровадження у всі основні сфери людської діяльності штучний інтелект зайняв одне з провідних місць у структурі досліджень та впровадження технологій цього інтелекту на практиці. У передмові до роботи «Штучний інтелект і безпека» Ю.І. Когута (2024) відмічається, що «штучний інтелект використовується у вразливих сферах суспільства, таких як судова система, критична інфраструктура, відеоспостереження тощо, що однак зумовлює необхідність заохочення кібербезпеки застосування цих нових

технологій… Цей інтелект відіграє визначальну роль у забезпеченні національної безпеки держави… він виконує роль ключового драйвера цифрової трансформації економіки в забезпеченні економічної безпеки держави, він постає як інструментарій забезпечення безпеки в промисловості та енергетиці» (Когут, 2024).

За ці роки багато країн ЄС, Японія та ООН прийняли декларації зі співробітництва в галузі штучного інтелекту, а Всесвітній економічний Форум, який відбувся в січні 2024 р., зазначив, що найбільшою загрозою штучного інтелекту визначено дезінформацію та масове розширення пропаганди, які генеруються за допомогою інформаційних технологій.

Одним із важких завдань у з'ясуванні сутності штучного інтелекту виступило завдання пояснення цього інтелекту як складної конструкції нашого мозку, в якому тісно взаємопов'язані нейрофізіологія та нейромережа.

У конструкціях штучного інтелекту його загальна дефініція позначається як умовне єдність кібернетичних систем, вкладених у виконання розроблених і закладених у яких процесів. Діяльність такого інтелекту розглядається як відгук на інформаційний сигнал, закладений у його програмі. У цій дефініції не позначені межі широкого та вузького інтелекту, слабкого та сильного.

Так, досліджуючи штучний інтелект, Пей Ванг вважає, що «інтелект – це здатність системи адаптуватися до свого оточення, працюючи через недостатні гроші та ресурси». У його дослідженнях інтелект відображає свою позицію як вузький та слабкий. А Шейн Легг та Марукс Хуттер стверджують, що «інтелект – це здатність агента успішно діяти у широкому діапазоні коштів». Обидва поняття пояснюють ставлення держави до цієї проблеми. Але створення широкого штучного інтелекту – це здатність наукової думки вчених, а й запровадження цієї проблеми у ранг першорядної.

Загальний штучний інтелект – це окремий напрямок зі своїми понятійним апаратом, підходами, методами, які лише частично перетинаються з методами вузького штучного інтелекту. «загальний інтелект – це здатність, на думку Бен Герцеля, досягати складних цілей у складних середовищах».

Новий підхід до штучного інтелекту виявляється у «Тлумачному словнику з штучного інтелекту» у Вікіпедії (1992 р.), де зазначається, що цей «науковий напрямок в рамках якого ставляться і вирішуються завдання апаратного чи програмного моделювання тих видів людської діяльності, які традиційно вважаються інтелектуальними». Ця дефініція свідчить про розробку слабкого інтелекту. Він певною мірою перетинається з вузьким інтелектом, він не робить особливого внеску на шляху до мислячих машин.

У той же час наука виділила нові пріоритети у розвитку інтелекту. Так, Ю.І. Когут пише, що «головна проблема у сфері штучного інтелекту лежить не у створенні систем та штучного інтелекту – таких розробок у світі вже достатньо, а у відсутності низки підходів до створення ефективних систем контролю, насамперед етичного характеру, за штучним інтелектом» (Когут, 2024).

Сьогодні людство вимагає захистити те, що вже створено. У зв'язку з цим у просторі української наукової думки ведеться робота із захисту інформації, що вкладається в штучний інтелект. Тут можна назвати, крім Ю.І. Когута, Довгополого А.С., Стрельбицького М.П., Стрельбицьку Л.М., Родченка В.Б., Стайкуцу С.В., Кононовича В.Г. та багато інших. Так, Стайкуца С.В., розробляє «методи оцінки безпеки у мережах інформаційно-комунікаційних технологій», розкриває загрози інноваційній діяльності, розкриває сферу застосування методів оцінки безпеки, створює моделі впровадження цих методів у систему безпеки цих технологій (Стайкуца С.В., 2023).

Сьогодні в Україні, в умовах воєнних дій, особливо яскраво проявляється союз науки та освіти, незважаючи на той факт, що в освіті суб'єктивний фактор впадав у кризовий стан щодо його ролі в цьому союзі. Сьогодні завдяки науці, її зв'язку з ВПК країни, захист вкладеної інформації в створювані нові засоби є одним з факторів перемоги країни. Сьогодні театр військових дій включає не лише літаки, нову артилерію, танки, що планують бомби і т.д., але сюди необхідно віднести розвиток засобів радіобезпеки, безпілотники, надводні та підводні катери, де відсутній готівковий людський фактор, що руйнують не лише інфраструктуру країни, але і нищівні її цінність – людину, націю.

І мабуть, якщо виникатимуть у майбутньому військові конфлікти, то вестимуться вони за допомогою кіборгів та штучного інтелекту, перемогу здобуде та країна, у якої ці штучні твори будуть більш високо розроблені, а лакмусовим папером виступатиме спілка науки, освіти та виробництва.

Висновки. Досліджується інтелект у руху та розвитку від становлення до сучасності. Автори статті дійшли наступного результату. По-перше,

© Олег, Пунченко, Валентина, Воронкова, Регіна, Андрюкайтене, 2024

становлення інтелекту обґрунтовано як природний перехід біосфери до ноосфери. По-друге, виділено та характеризуються два основні етапи його розвитку – докібернетичний та кібернетичний, обґрунтовано роль науки в їх розвитку. По-третє, досліджено процеси одухотворення кіборга, підкреслено його сутність і значущість, як одного зі штучних засобів, що використовуються для вирішення поставленого завдання. По-четверте, досліджено сутність штучного інтелекту як провідного артефакту та «співробітника» людини, зазначені завдання щодо його реконструкції, щодо закладених у його зміст програми. По-п'яте, показано необхідність захисту інформації як головного засобу протистояння різних соціальних систем з метою оволодіння нею.

Список використаних джерел

Богатая Л. Н. На пути к многомерному мышлению. Одесса: Печатный дом, 2010. 372 с.

Воронкова В., Никитенко В. Проблема трансформації людини у контексті трансгуманізму: методологія цифрової антропології. Humanities Stadies: збірник наукових праць «Філософія», № 16 (93) 2023. С. 9-17.

Запорожан В. Н., Донникова И. А., Ханжи В. Б. Между добром и злом: нравственное самоопределение человека. Одесса: ОНМедУ, 2020. 264 с.

Когут Ю. І. Штучний інтелект і безпека. Київ: «Сідсон-Дакор», 2024. 294 с.

Кузьміна С. Л. Філософія освіти та виховання в Київській академічній традиції XIX – початку XX ст. Сімферополь: Н. Оріанда, 2010. 552 с.

Мосинжник Л. А. Антропология цивилизаций. Кишинев: Высш. Антропол. шк., 2006. 467 с.

Палагута В. И. Самоидентификация социального субъекта в дискурсивных пространствах. Днепропетровск: «Инновация», 2010. 440 с.

Пунченко О. П. Цивилизационное измерение истории человечества. Одесса: Астропринт, 2013. 448 с.

Пунченко О. П., Пунченко Н. О. Археология ноосферного образования. Одесса: Друкарський Дім, Друк «Південь», 2017. 452 с.

Пунченко О. П., Пунченко Н. О. Образование в системе философских ценностей. Одесса: Печатный дом, Друк «Південь», 2010. 506 с.

Стайкуца С. В. Аналіз методів формування рейтингових систем інформаційної безпеки мережних спільнот і інноваційних процесів та підприємстві. В кн. «Інформаційна безпека інноваційної діяльності в інфокомунікаціях». Одеса: Астропринт, 2023. С. 132-147.

Стайкуца С. В. Методи оцінки безпеки в мережах інформаційно-комунікаційних технологій. В кн. «Інформаційна безпека інноваційної діяльності в інфокомунікаціях». Одеса: Астропринт, 2023. С. 164-175.

Створювальна сила знання: кол. монографія / під ред. проф. Доннікової І. А. Одеса: Фенікс, 2020. 250 с.

Философия мышления / под ред. Богатой Л. Н. Одесса: Печатный дом, 2013. 444 с.

Цикин В. А. Философия постнеклассического образования. Збірник матеріалів «Знання, освіта, освіченість». Вінниця: ВНТУ, 2014. С. 113-120.

Цимбал О. В. К вопросу о ноосферном образовании. Збірник матеріалів «Знання, освіта, освіченість». Вінниця: ВНТУ, 2014. С. 120-122.

Хамітов Н. В. Філософська антропологія: актуальні проблеми. Від теоретичного до практичного повороту. Київ: КНТ, 2018. 394 с.

Von Weizsacker, E., Wijkman, A. Come on! Capitalism, short-termism, Population and the Destruction of the planet. Springer, 2018. 220 p.

References

bogataya, L. N. (2010). On the way to multidimensional thinking. Odessa: Printing House, 2010. 372.

Voronkova, V., Nikitenko, V. (2023). The problem of human transformation in the context of transhumanism: methodology of digital anthropology. *Humanities Stadies: collection of scientific works "Philosophy"*, No. 16 (93). 9-17.

Zaporozhan, V. N., Donnikova, I. A., Khanzhi, V. B. (2020). Between good and evil: human moral self-determination. Odessa: ONMedU. 264.

Kogut, Yu. I. (2024). Individual intelligence and safety. Kiev: Sidson-Dakor. 294.

Kuzmina, S. L. (2010). Philosophy of study and learning in the Kiev academic tradition of the 19th century – the beginning of the 20th century. Simferopol: N. Orianda. 552.

Mosinzhnik , L. A. (2006). Anthropology of Civilizations. Chisinau: Higher. Anthropol. school. 467.

Palaguta, V. I. (2010). Self-identification of a social subject in discursive spaces. Dnepropetrovsk: "Innovation". 440.

Punchenko, O. P. (2013). Civilizational dimension of human history. Odessa: Astroprint. 448.

Punchenko O. P., Punchenko N. O. (2017). Archeology of noospheric education. Odessa: Drukarsky Dim, Druk "Pivden". 452.

Punchenko, O. P., Punchenko N. O. (2010). Education in the system of philosophical values. Odessa: printing house, Druk “Pivden”. 506.

Staykutsa, S. V. (2023). Analysis of methods for forming rating systems for information security of intermediate employees and innovative processes and enterprises. In the book. “Information security of innovative activities in infocommunications”. Odessa: Astroprint. 132-147.

Staykutsa, S. V. (2023). Methods for assessing security in information and communication technologies. In the book. Information security of innovative activities in infocommunications”. Odessa: Astroprint. 164-175.

The power of knowledge is created: count. Monograph / ed. Prof. Donnikova I.A. (2020). Odessa: Phoenix. 250.

Philosophy of thinking / ed. Bogaty L. N. (2013). Odessa: Printing House. 444.

Tsikin, V. A. (2014). Philosophy of post-non-classical education. Collection of materials “Knowledge, illumination, illumination”. Vinnytsia: VNTU. 113-120.

Tsimbal, O. V. (2014). On the issue of noosphere education. Collection of materials “Knowledge, illumination, illumination”. Vinnytsia: VNTU. 120-122.

Khamitov, N. V. (2018). Philosophical anthropology: current problems. From the theoretical to the practical turn. Kiev: KNT. 394.

Von Weizsacker, E., Wijkman, A. (2018). Come on! Capitalism, short-termism, Population and the Destruction of the planet. Springer. 220.

OLEG, PUNCHENKO – Doctor of Philosophic Scinces, Professor,
Professor Department of automated systems and information-measuring technology,
Odessa State Academy of Technical Regulation and Quality (Odesa, Ukraine).
E-mail: olegpetr02.09@gmail.com
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0003-2694-6841

VALENTYNA, VORONKOVA – Doctor of Philosophy (D.Sc.), Professor,
Academician of the Academy of Higher Education of Ukraine,
Head of the Department of Management and Administration,
Y. M. Potebnya Engineering Education and Scientific Institute
of Zaporizhzhia National University (Zaporizhzhia, Ukraine)
E-mail: valentinavoronkova236@gmail.com
ORCID ID: http://orcid.org/0000-0002-0719-1546

REGINA, ANDRIUKAITIENE – Doctor PhD of social sciences,
lect. of Lithuanian Sports University (Kaunas, Lithuania)
E-mail: regina.andriukaitiene@gmail.com
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-0691-7333

INTELLECT AS THE HYPOCRENE OF CREATIVE INTERACTION SCIENCES AND EDUCATION

Abstract. The article reveals the basic role of intelligence as a brain rubicon in the formation and development of science and education. The article attempts to reveal the practical innovative value of knowledge in a military situation. The purpose of the article is to reveal the concept of intelligence as an hypocrisy of the union of science and education, and its practical significance in the fate of mankind. The problem of artificial intelligence is reflected in the works of S. Russell (“Artificial Intelligence. A Modern Approach”, 2009); A. Vediakhin (“Strong Artificial Intelligence. On the Approach to Superintelligence”, 2021). In Ukraine, the problem of artificial intelligence is associated with the protection of the information invested in it, as reflected in the works of Y. Kogut (“Artificial Intelligence and Security”, 2024), S. Staikuts (“Methods of Assessing Security in Information and Communication Technology Networks”, 2023) and many other researchers. Translated with DeepL.com (free version)The leading role of science in this union is explained, education is revealed as a “co-worker” of science, whose task is to introduce into the consciousness of society the secrets of nature discovered by science. It is emphasized that both of these spheres of intellectual activity of mankind cannot exist in an indirect relationship, despite the multidirectionality of their movement, their union is deeply interconnected and dialectical. In the context of the set goal, intelligence appears as hippocrene, that is, a source of creative inspiration, and the core of the unity of science and education is their noospheric, creative character, express+ ed in the ability to create something new in various spheres of social existence. The article established that rational reconstructions

© Олег, Пунченко, Валентина, Воронкова, Регіна, Андрюкайтене, 2024

in the content of science and education did not always coincide, which is explained by the actions of the subjective factor, misunderstandings of potential, active and acquired intelligence. The relationship between individual and social intelligence is analyzed, their contradictory nature is revealed through the activities of the Nobel Committee and the Club of Rome. The authors of the article came to the following conclusion. First, the formation of intelligence is substantiated as a natural transition of the biosphere to the noosphere. Secondly, two main stages of its development – pre-cybernetic and cybernetic – are identified and characterized, and the role of science in their development is substantiated. Thirdly, the processes of spiritualization of the cyborg are studied, its essence and significance as one of the artificial means used to solve the task are emphasized. Fourthly, the essence of artificial intelligence as a leading artifact and a human "collaborator" is investigated, and the tasks of its reconstruction and the programs laid down in its content are indicated. Fifthly, the author shows the need to protect information as the main means of confrontation between different social systems in order to master it.

Key words: intelligence, hippocrene, creativity, science, education, knowledge, rational reconstruction, cyborg, artificial intelligence.

© The Authors(s) 2024
This is an open access article under
The Creative Commons CC BY license

Received date 12.03.2024
Accepted date 17.03.2024
Published date 12.04.2024

How to cite: Олег, Пунченко, Валентина, Воронкова, Регіна, Андрюкайтене. Інтелект як іпокрена креативної взаємодії науки та освіти. Humanities studies: Collection of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia : Publishing house "Helvetica", 2024. 19 (96). P. 135–143.
doi: https://doi.org/10.32782/hst-2024-19-96-15

ФІЛОСОФІЯ РЕЛІГІЇ
PHILOSOPHY OF RELIGION

UDC 1:2-299.572
DOI https://doi.org/10.32782/hst-2024-19-96-16

TRANSFORMATION OF THE IDEA OF THE SACRED IN MODERN SOCIETY

OKSANA, PANKO[1]

Abstract

The ideas of modern man about the sacred are considered, which today is understood not only as metaphysical, religious, but increasingly characterizes everyday aspects of life that are of particular importance for the individual and society. **The purpose** of the article is to study the idea of the sacred in modern man, society in the conditions of secularization. **The tasks** are to analyze the views of researchers regarding the transformation of the concept of the sacred; find out the influence of the modern cultural situation on this process; to consider the peculiarities of experiencing the sacred as secular.The transformation of the idea of the sacred means spreading the understanding of it, which expresses the significant values of a person, society, phenomena, objects, ideas, symbols, relations of a secular nature. This expanded understanding of the sacred, initiated by E. Durkheim, is shared and developed by a part of modern researchers. The views of scientists regarding the change in the idea of the sacred are analyzed. It is proved that such beliefs are established in connection with the deepening of secularization, which means the reduction of the social influence of religion and the related understanding of the sacred, the spread of the values of individualism, consumerism, hedonism, the priority of the material over the spiritual, the immanent over the transcendent, value relativism. It turns out that the modern economic and cultural situation leads to a decrease in the distance between the sacred and the profane, the sacralization of everyday things, and the finding of meaning in everyday life. It is noted that the transformation of the idea of the sacred from a metaphysical, religious to a broad interpretation that assigns an increasingly significant role to secular values, practices, and things leads to an increase in human dependence on the social, material world, psychological experiences and the deprivation of life of a deeper meaning, mystery, and completeness. In modern society, there are various ideas about the sacred. There are preserved views on it as something that relates to the metaphysical, divine dimension of being and is synonymous with the holy, inherent primarily to people who associate themselves with a religious tradition. Although various spiritual trends, practices, and their adherents have their own characteristics, this metaphysical sacred appears to be the complete opposite of the profane, giving a person a sense of something greater than himself, forming a holistic picture of the world, directing his activities, giving meaning to life in a qualitatively different dimension and perspective. With the development of secularization, there is a decrease in the influence of religion in society and the idea of the sacred formed by it, there is a demarcation of the concepts of the sacred and religion, which were previously considered identical. An expanded understanding of the sacred strengthens – that which means objects, symbols, things, and practices that are important for man and society, reflects everyday interests, ideas, and practices, is more dependent on the individual than on the influence of tradition and the church.

Key words*:* sacred, religion, secular, secularization, desacralization, values, everyday life.

Statement of the problem The sacred over the ages embodied the important values of truth, goodness, and beauty, which gave human life fullness and meaning, was a guide in everyday life, and supported the foundations of a person's life world. Its characteristic features were summarized by R. Otto in the well-known phrase mysterium tremendum et fascinans, which reflect it as internally "completely different", incomparable with everyday experience, that which is above and beyond our rational being, the abode of the hidden highest part of our nature, which cannot to find satisfaction in satisfying our simple sensual, physical or intellectual desires and needs. He interpreted the sense of the sacred as a radically different mysterious experience that simultaneously fascinates and frightens, leaving no room for doubt, independence, neutrality, which, however, is not available to everyone (Otto, 1924). The sacred plays an important role in renewing life, explaining and overcoming life's difficulties, vulnerability, lack of meaning, denotes something that has important value, causes awe and respect, is socially recognized and protected by strict rules (May S., 2021: 32). It includes certain places, persons, time and actions (temples, priests, holidays, worship) (Taylor Ch., 2007: 446).

Corresponding authors:
[1] Національний університет «Львівська політехніка» (Львів, Україна)
E-mail: oksana-panko@ukr.net
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0003-1185-5664

© Oksana, Panko, 2024

The sacred is traditionally associated with transcendent reality and supernatural forces, belongs to the main concepts in religious doctrines, which emphasize the radical difference between it and the profane. As noted by R. Otto, the sense of the sacred is the main element of religiosity, the innermost core of religion, an a priori category in which rational and irrational are combined (Otto, 1924:140).

At the same time, in recent decades, the attention of researchers has been paid to the expanded understanding of the sacred, where it denotes things and relationships that are important to a person, and appears to be of higher value, regardless of whether it is understood in metaphysical, transcendental terms. The result of such a transformation is the increasingly widespread use in scientific works instead of the concept of "holy" and "sacred" which denotes such a broader understanding. Proponents of this interpretation often refer to the definition of religion by E. Durkheim as "a system of beliefs and practices regarding sacred things – things that are separated and forbidden", according to which the sacred is not identified with the religious, but is understood as something different from everyday practices, things that are revered, feared and protected by certain prohibitions. Sacred things are recognized as having absolute and non-utilitarian value, constituting the core of society, being absolute, inviolable principles on which the social order is based, ensuring the necessary social solidarity and cohesion (Righetti N., 2014: 134). Also a certain number of other researchers note similar changes in ideas about the sacred a thorough study is needed to find out the factors that determine such a broad interpretation of the sacred, its manifestations and significance in human life.

The purpose of the article is to study the idea of the sacred in modern man, society in the conditions of secularization. **The tasks** are to analyze the views of researchers regarding the transformation of the concept of the sacred; find out the influence of the modern cultural situation on this process; to consider the peculiarities of experiencing the sacred as secular.

Presenting main material Features of the modern era are cultural relativism with an inherent tendency to abandon metanarratives, including religious, the destruction of binary differences, including the sacred/profane, the reduction of the distance between the sacred and the profane, when a person increasingly finds the sacred in various secular spheres, expanding the boundaries of "sacred secularity", the virtualization of the sacred, a pastiche of many religious traditions, in which it is combined as a rational as well as the irrational, consumerist approach to the sacred, simulativeness, individualism, agnosticism and departure from the traditional practice of devotion and faith, skepticism towards traditional institutions, giving preference to playing with the sacred. E.McEvan, evaluating samples of postmodern culture, claims that the postmodern sacred has no ontological basis, which characterizes the traditional sacred, does not refer to the referent of truth and is created exclusively for the purposes of capitalist consumption. It becomes possible only through the destruction of religious metanarratives, imitating the traditional sacred (McAvan E., 2007: 42-45).

The researcher emphasizes that the postmodern sacred is mostly consumerist, allows you to get pleasure from playing with the transcendent without obligations or even the need for faith inherent in religion, oscillating between faith and disbelief (McAvan E., 2007: 74). Postmodern sacred texts differ from traditional religious texts in that they usually cannot be believed, they are a set of symbols of appropriation, which, according to J. Baudrillard, has become another set of symbols for the postmodern game (McAvan E., 2007: 105). Emphasis on the imagery of modern culture brings it closer to the myth and, in turn, is one of the ways to restore the myth-sacrum at the social level (Lernatowicz A., 2017: 352-354).

Reducing the distance between the transcendent metaphysical and the earthly, giving a person primary importance to worldly affairs causes a change in the interpretation of religion, which is defined as one of the possible ways of finding the sacred, meaning, values, as N. Demerat notes, "religion becomes only possible, although very important the source of an expanded concept of the sacred" (Cusack C. 2008: 229). D. Vliegenthart defines "secular religion" as a practical or intellectual search for meaning, authority beyond the "I", which promises a fundamental transformation of man in the world. In it, the highest authority can be God, spirit, nature, energy, consciousness, transcendental "I", can refer to society or the state; the fundamental transformation of the personality may refer to salvation from sin, liberation from ignorance, psychological realization, etc.(Vliegenthart D., 2020: 270).

The sacred is increasingly understood not only as a synonym for the metaphysical, religious, which refers to transcendent reality, but also in a more general sense denoting any experience that surpasses

the everyday, things that are given special meaning, give value, accompany the constant process of creation and transmission of traditions, in connection with which this term is used more and more often instead of "holy".

Since certain things that are most valued, considered important and inviolable can be considered both secular and sacred, notes K. Knott, it is worth rejecting the understanding of the sacred as an exclusively religious category, which is opposed to the secular, the idea that the secular cannot be the source of the sacred (Knott K, 2013: 158). M.Evans even claims that the study of the sacred related only to the supernatural or otherworldly, religious did not contribute to the discovery of important secular values, things, customs, symbols, places, while the sacred related to the supernatural is rare in modern society (Evans M., 2003: 41-44). He interprets religion as a special social institution that projects the sacred beyond this world, that connects it with supernatural beings or forces and is a symbolic system that represents and strengthens the power and authority of the sacred. It is religion that most emphasizes the peculiarity, the difference of the sacred, which, however, should not be identified only with it, since, in his opinion, there are different types of the sacred, such as "personal sacred", "civil sacred", "spiritual sacred" and "religious sacred" (Righetti N., 2014: 136-138).

The understanding of the "sacred" as that which has the "highest value", special, forbidden, "unspeakable", causes awe, dependence, integrity makes it possible to use this term not only by believers, but even by agnostic and skeptical individuals who can find similar in their experience. In line with this approach, G.Lynch interprets the sacred as: "defined by what people collectively experience as absolute, unconditioned realities that make undeniable moral claims to the meaning and behavior of their lives. Separate forms of the sacred arise historically and involve the interweaving of symbols, views, morality, and a sense of collective identity. These sacred forms retain their viability in social life through repeated acts imbued with sacred meaning that reinforce their reality for their adherents...the sacred...is a powerful source of meaning that legitimizes ways of treating people that would be unacceptable in everyday, social interaction» (Lynch G., 2012).

A. Taves interprets the sacred in a similar way as "a subset of a larger class of things that people consider special", considering departments of religious studies as "places for studying" things that people consider special and the ways in which people include them and perpetuate them in larger socio-cultural formations, regardless of whether people consider these formations to be religious" (von Stuckrad, K., 2023: 619). S. Guthrie emphasizes that the sacred as separated and forbidden corresponds to our experience of the Other, which is not revealed directly, but through social experience, following P. Bloom: "The primary encounter with otherness is the paradigm of sacredness... it is not a collision with a disembodied spirit or force , but with another person. The sacred, although it is not limited to the social or does not coincide with it, first opens in society" (Guthrie S., 1996).

The transformation of the idea of the sacred occurs to some extent thanks to modern scientific and technological achievements, as a result of which life has become more predictable, in contrast to the past, when the sacred indicated the insecurity of man, beyond his control, unpredictable events, etc. As S. Guthrie points out, the reasons for the spread of the secular "sacred" in modern society are religious heterogeneity in society, individualism, and the uncertainty of the concept itself (Guthrie S., 1996). Individualistic guidelines lead to a decrease in the importance of religious communities in a person's life, which traditionally transmitted spiritual values and the corresponding understanding of the sacred.

The change in the perception of the sacred is also the result of the process of secularization, when the reduction of the influence of religion in social life leads to giving more importance to worldly affairs, materialistic guidance. The conditions of modern life encourage a person to pay more attention to secular problems and, accordingly, to the secular sacred. Capitalism, with its economic incentives, is an important factor in reducing the influence of the metaphysical religious sacred and establishing an expanded, more everyday version of it. Secularization manifests itself primarily in mass culture with its sacralization of consumption, digital technologies also becoming synonymous with desacralization, when material values gain more and more authority.

P. Costa notes that secularization appears primarily as desacralization, disappointment, synonymous with the decline of the transcendent in favor of the everyday, is the reconciliation of the transcendent with the everyday (Costa P., 2022: 62-64). In contrast to the world in which the place of fullness was understood as something that is outside the boundaries of human life, the modern era sees the fullness of life in the achievement of goals that are purely immanent, giving less importance to

© Oksana, Panko, 2024

the transcendent (Taylor Ch., 2007: 143). Various national symbols, principles, relationships between people can belong to it, material things, etc. are increasingly considered to be such.

One of the examples of the above-mentioned transformation can be the attitude of modern western man to nature, which, as research shows, can be given a sacred meaning. They describe their "almost sacred" experience with the following characteristics: beautiful, soothing, authentic, enhances the sense of presence in the physical body, which creates a sense of connection with childhood and previous generations, this world, and at the same time feels like an otherworldly experience. At the same time, evaluating their experiences, individuals often try to distance themselves from religious terminology due to the perception of religion as irrational and repressive (Thurfjell D., 2021: 22). The secular sacred is less perceived as an impressive radically different experience that causes a feeling of subordination, dependence as in the religious sacred, to a certain extent it becomes under the control of a person, such that it does not require too much effort to establish contact with him.

There is a certain privatization of the sacred when, instead of love for God, reverence for the transcendental, the values of the human "I" become more important, which is accompanied by a decrease in the influence of the church, religious traditions, and communities that support and transmit the religious sacred. Along with the decrease in the importance of religious tradition in people's lives, secularization has led to the "deification of the human", the spread of the idea that the person himself is sacred, you need to take your feelings, intuition seriously, follow your personal path, explore and choose what works for you personally. As a result, this sacralization of man and his everyday life had a significant impact in the Western countries on the legal sphere (human rights), political sphere (liberal democracy), social sphere (individualistic egalitarianism), existential sphere (ethics of authenticity), etc. (Costa P., 2022: 61).

However, consumption does not comfort a person, encouraging more and more consumption, which does not leave behind the absolute, supervaluable, therefore, as P. Costa notes, secularization does not free, but rather imprisons people in the oppressive logic of a dense network of apparatuses, "capitalism", "neoliberalism", which does not recognize anything outside itself and is therefore totalitarian by definition (Costa P., 2022: 162-163). Orientation only to the materialistic, rational deprives a person of the opportunity to more deeply perceive other dimensions of being – religious, moral, aesthetic, the essential side of phenomena, relationships, things. Affirming the values of immanent materialism instead of the transcendent, the instrumentalization of culture deprives a person of inner harmony, depth and meaning and, as A. Drabarek emphasizes, destroys traditional communities and models that provide useful paradigms. Such a selfish orientation leads to internal decay, deprives a person of the chance to be happy because, despite the priority of the individual, a person can achieve ultimate freedom and independence only through the realization of spiritual dependence (Drabarek A., 2017: 14-18). The sacral metaphysical serves as a reference point, albeit an unattainable one, which indicates the way to the improvement of human, protects it from excessive vulnerability, dependence on everyday problems. Secularization, on the other hand, leads to the neglect of the possibility of finding and experiencing the sacred in the supernatural, transcendent dimension of being, which gives human life integrity, completeness, and meaning.

Excessive focus on the purely immanent, earthly, notes Ch. Taylor in his landmark work "The Secular Age", manifests itself in: 1) a sense of the fragility of meaning, 2) the superficiality of human efforts to solemnly depict the important moments of life; 3) voids of the ordinary, which he calls "diseases of immanence", since they arose together with the obscuration of transcendence (Taylor Ch. (2007):309). The modern world lacks depth, and the modern "I" lacks integrity, a deep identity, a person suffers from disorientation and longing, changeable and unsatisfactory feelings, superficiality, streams of meaning that can change his life are cut off from him. He believes that this feeling of being cut off from some great source is also a separation from oneself: "The trouble of the present age is not in the intensity of people's suffering, but in their inability to suffer, enjoy, feel fully and deeply... The disease of the world is a divorce from oneself" (Taylor Ch., 2007: 381).

People continue to long for moments of connection with the transcendent, which are "taken out" from everyday life, examples of which are holidays, tourist trips to places with ancient religious buildings, because in today's reality it is easier to live dreaming of being somewhere else, in a different stream of time (Taylor Ch., 2007: 552). However, according to Ch. Taylor, the current situation is not completely final, the loss of the sacredness of a place, practice or institution can be temporary and mean an intermediate stage in

the religious tradition and the revival of the religious and sacred can contribute to social mobilization (Taylor Ch., 2007: 21).

Conclusions.

In modern society, there are various ideas about the sacred. There are preserved views on it as something that relates to the metaphysical, divine dimension of being and is synonymous with the holy, inherent primarily to people who associate themselves with a religious tradition. Although various spiritual trends, practices, and their adherents have their own characteristics, this metaphysical sacred appears to be the complete opposite of the profane, giving a person a sense of something greater than himself, forming a holistic picture of the world, directing his activities, giving meaning to life in a qualitatively different dimension and perspective.

With the development of secularization, there is a decrease in the influence of religion in society and the idea of the sacred formed by it, there is a demarcation of the concepts of the sacred and religion, which were previously considered identical. An expanded understanding of the sacred strengthens – that which means objects, symbols, things, and practices that are important for man and society, reflects everyday interests, ideas, and practices, is more dependent on the individual than on the influence of tradition and the church.

This understanding of the sacred is due to a large extent to the peculiarities of modern culture with such features as relativism, pragmatism, simulativeness, skepticism of traditional institutions, an emphasis on individualism, a consumerist attitude to the world, including the sacred, giving preference to playing with the sacred. This contributes to the free creation of one's own values and life, self-discovery. At the same time, the reduction of the distance between the sacred and the profane, the importance of the metaphysical, religious, and giving significance to secular views and practices leads to an increase in human dependence on the social, material world, and psychological experiences.

Lowering the requirements for a person in the search for the sacred, adapted to everyday life can deprive human life of a deeper meaning, mystery, and completeness. Since human needs are not limited to physical, material, social, it is important to create conditions favorable to the development of his spirituality, the satisfaction of a person's desire for transcendence, a deeper knowledge of various ideas about life, in particular its metaphysical sacred dimension.

References

Costa, P. (2022) The Post-Secular City: The New Secularization Debate. Published with the support of the Research Centre "Religion and Transformation in Contemporary Society", University of Vienna.

Cusack, C., Digance, J. (2008) Shopping for a Self: Pilgrimage, Identity-Formation, and Retail Therapy. *Victor Turner and Contemporary Cultural Performance. Chapter Eleven / edited by Graham St John.* 227-241. URL: https://www.jstor.org/stable/j.ctt9qd62m

Drabarek, A. (2017) Revival of the Sacred Founded on the Intuitive Cognition of Goodness. *The Secular and the Sacred Complementary and/or Conflictual?* Edited by John P. Hogan Sayed Hassan Akhlaq. Cultural Heritage and Contemporary Change Series VII, Seminars: Culture and Values, Volume 35. 13-43

Evans, M. T. (2003) The Sacred: Differentiating, Clarifying and Extending Concepts *Review of Religious Research*. 45. 1. 32-47.

Guthrie, S. (1996) The Sacred: A Sceptical View. (Ch. 7 in *The Sacred and its Scholars*, T.Idinopulos and E. Yonan, eds. Leiden: Brill, 124-138. URL: https://www.academia.edu/6643239/

Knott, K. (2013) The Secular Sacred: In-between or both/and? *Social Identities between the Sacred and the Secular*. ed. A. Day, G. Vincett, C. Cotter. Farnham: Ashgate. 145-160.

Lernatowicz, A. (2017) Complementarity inside Conflict? Between Sacrum, Myth and Rationality *The Secular and the Sacred Complementary and/or Conflictual?* / Edited by John P. Hogan Sayed Hassan Akhlaq. 353-360

Lynch, G. (2012) On the Sacred. URL: https://www.academia.edu/7475180

May, S. (2021) On Love and the Sacred. *Reflections on the Sacred: A comparative phenomenological religious studies seminar organised by Axel and Margaret Ax:son Johnson Foundation.* 32-34. URL: https://www.academia.edu/79399635

McAvan, E. (2007) The Postmodern Sacred: Popular Culture Spirituality in the Genres of Science Fiction, Fantasy and Fantastic Horror/ thesis submitted for the degree of Doctor of Philosophy at Murdoch University. 291.

Otto R. (1924) The Idea of the Holly/Translated by J.W.Harvey. 258

Righetti, N. (2014) "The Sacred in Current Social Sciences Research." *Italian Sociological Review*. 4 (1). 133-163. DOI:10.13136/isr.v4i1.77.

Taylor, Ch.(2007) A Secular Age. 874.

Thurfjell D. (2021) In Search of Universal Sacrality: Do Secular Scandinavians Experience the Sacred like Rudolf Otto? *Reflections on the Sacred: A comparative phenomenological religious studies seminar organised by Axel and Margaret Ax:son Johnson Foundation*. 21-24. URL: https://www.academia.edu/79399635

© Oksana, Panko, 2024

Vliegenthart, D. (2020) (Re)Introducing “Secular Religion”: On the Study of Entangled Quests for Meaning in Modern Western Cultures // *Numen.* 67. 256–279.
DOI: 10.1163/15685276-12341575
Von, Stuckrad, K. (2023). Undisciplining the study of religion: Critical posthumanities and more-than-human ways of knowing. *Religion*, 53(4), 616–635.
URL: https://doi.org/10.1080/0048721X.2023.2258705

ОКСАНА, ПАНЬКО – кандидат історичних наук,
доцент кафедри філософії, Національний університет «Львівська політехніка» (Львів, Україна)
E-mail: oksana-panko@ukr.net
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0003-1185-5664

ТРАНСФОРМАЦІЯ УЯВЛЕННЯ ПРО САКРАЛЬНЕ В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Анотація
Розглядаються уявлення сучасної людини про сакральне, яке в сьогодні розуміється не лише як метафізичне, релігійне а все більше характеризує повсякденні аспекти життя які мають особливо важливе значення для індивіда та суспільства. Трансформація уявлення про сакральне означає поширення розуміння його, що виражає значущі цінності людини, суспільства, явища, предмети, ідеї, символи, відносини секулярного характеру. Таке розширене розуміння сакрального започаткованого Е. Дюркгеймом поділяє та розвиває частина сучасних дослідників. Аналізуються погляди науковців щодо зміни уявлення про сакральне. Обгрунтовується, що такі переконання утверджуються у зв’язку з поглибленням секуляризації яка позначає зменшення суспільного впливу релігії та пов’язаного з нею розуміння сакрального, поширення цінностей індивідуалізму, споживацтва, гедонізму, пріоритетом матеріального над духовним, іманентного над трансцендентним, ціннісним релятивізмом. З’ясовується, що сучасна економічна, культурна ситуація призводять до зменшення відстані між сакральним і профанним, сакралізації повсякденних речей, знаходження сенсу у повсякденності. Зазначається, що трансформація уявлення про сакральне від метафізичного, релігійного до широкого трактування яке все більш значну роль відводить секулярним цінностям, практикам, речам веде до збільшення залежності людини від соціального, матеріального світу, психологічних переживань та позбавлення життя більш глибокого смислу, тайни, повноти. Сучасне суспільство має різні уявлення про сакральне. Збереглися погляди на нього як на те, що стосується метафізичного, божественного виміру буття і є синонімом святого, притаманне насамперед людям, які асоціюють себе з релігійною традицією. Хоча різні духовні течії, практики та їхні адепти мають свої особливості, це метафізичне священне постає повною протилежністю профанному, даючи людині відчуття чогось більшого, ніж вона сама, формуючи цілісну картину світу, спрямовуючи її діяльність, надаючи сенсу життю в якісно іншому вимірі та перспективі. З розвитком секуляризації відбувається зменшення впливу релігії в суспільстві та сформованого нею уявлення про сакральне, відбувається розмежування понять сакрального і релігії, які раніше вважалися тотожними. Зміцнюється розширене розуміння сакрального – як такого, що означає об'єкти, символи, речі та практики, які є важливими для людини і суспільства, відображає повсякденні інтереси, ідеї та практики, більшою мірою залежить від особистості, ніж від впливу традиції та церкви.
Ключові слова: сакральне, релігія, секулярне, секуляризація, десакралізація, цінності, повсякденне.

© The Authors(s) 2024
This is an open access article under
The Creative Commons CC BY license

Received date 02.03.2024
Accepted date 15.03.2024
Published date 02.04.2024

How to cite: Oksana, Panko. Transformation of the idea of the sacred in modern society. Humanities studies: Collection of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia : Publishing house “Helvetica”, 2024. 19 (96). P. 144–149.
doi: https://doi.org/10.32782/hst-2024-19-96-16

ФІЛОСОФІЯ ЕКОНОМІКИ ТА УПРАВЛІННЯ
PHILOSOPHY OF ECONOMICS AND MANAGEMENT

UDC 711.558
DOI https://doi.org/10.32782/hst-2024-19-96-17

EVALUATION OF PUBLIC SPACE AS A PLACE FOR FREE TIME ACCESSIBLE TO ALL: IN THE CASE OF SANTAKA PARK

GRETA, VALATKAITYTĖ[1]
BIRUTA, ŠVAGŽDIENĖ[2]

Abstract

In the areas of urban public space planning and community engagement, the accessibility of public spaces is an important and relevant topic. These spaces serve as community facilities where people from various walks of life gather for leisure activities (Zhang, & He, 2020). But ensuring that the space is fully accessible to everyone, regardless of their age, ability or education, is a multifaceted challenge. Scholars Leclercq and Pojani (2023) argue that one of the most significant concepts of public spaces is their ability to promote social cohesion and community building for everyone. According to Leclercq and Pojani, (2023), the purpose of these spaces is to become a servant and help all local people to gather, communicate and engage in various activities. And here, according to Zhang and He (2020), the concept of public space means that everyone should have a common space where they can choose and connect, and it helps to create a wider community. At its core, the concept of public space is about the creation and maintenance of space that is open and accessible to all members of the community (Charmaz, 2020). Deepening how people communicate and what they expect from the construction of a public place, where they visit and what activities they would like to be carried out, this is precisely what affects its physical design, the devices that appear (Habermas, 2022; Thomas, et al., 2022). Looking at the importance of public spaces for the individual and their possibilities for leisure time, today's society is a relevant and important question. It is the case of Santakas Park, which is located in the heart of the Kaunas city center, that is relevant from this point of view and allows us to better understand how urban leisure spaces accessible to all can change and satisfy the needs of residents and quality of life indicators. It is also very important that the quality indicators of public spaces directly affect people's psychological and physical state (Azhar, Hardilla, & Kurniawan, 2021). This research will also shed light on the issues surrounding the ever-emerging lack of knowledge and provide insights and understanding of the current concept of public spaces. *The aim of the article* is to analyze public space as a place for free time accessible to everyone in the case of Santaka Park. *To achieve the goal, the following problematic questions are raised:* how are the public spaces of Santaka Park, as places of free time accessible to all, evaluated and experienced? How can we ensure that public spaces are adapted to people of different ages, abilities and needs? How can different cultural and social groups be taken into account to create public spaces that are welcoming and inviting to diverse communities? *Research methods*. In order to understand the dynamics, ways of use, social interaction and overall impact on communities, the theoretical analysis method examines public space, scientific literature, conditions of importance of dialogue, methods and other multidisciplinary approaches needed for the analysis of public spaces, including various research methods.

Key words: public space, leisure, park, place accessible to all.

Theoretical contextualization of public space

The purpose of public spaces is to become a servant and help all local people to come together, communicate and engage in various activities (Leclercq, & Pojani, 2023). The concept of public space is about creating and maintaining a space that is open and accessible to all members of the community. This space is designed to foster social connections and encourage community engagement. Public places are spaces where people can connect to create ideas, perspective experiences and where they can create relationships that help strengthen the bond of society.

Public space can take many different forms, from parks and squares, sidewalks, libraries, community clubs to public buildings. These spaces are carefully designed to accommodate a wide range of activities, from sports and recreation to art or music (de Jong, & Lu, 2022). One of the most significant concepts of public space is their ability to promote social cohesion and community building (Skarzauskiene,

Corresponding author:
[1] Lithuanian Sports University (Kaunas, Lithuania)
E-mail: greta.valatkaityte@gmail.com
ORCID iD: https://orcid.org/0000-0001-9894-7873
[2] Lithuanian Sports University (Kaunas, Lithuania)
E-mail: biruta.svagzdiene@lsu.lt
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0001-6016-6019

© Greta, Valatkaitytė, Biruta, Švagždienė, 2024

Maciuliene, & Ivanova-Radovanova, 2019). This provides opportunities for people to connect and act together. Public space helps create a sense of shared ownership and responsibility. Public space also plays an essential role in matters of municipal participation and democratic engagement (Lee, 2021). Often used as a gathering place for public events, cultural events and political demonstrations, providing opportunities for people to express their opinions and participate in the democratic process. This space is especially important in societies where freedom of speech and expression is valued. Parks, green spaces and other natural places help to improve air quality, reduce external noise and promote biodiversity. These places support the natural environment, fauna and flora and contribute to overall health and well-being. Nevertheless, public space is not always given the attention and resources it deserves. Although insufficient attention is also paid to the cultivation of personal security (Navarrete-Hernandez, & Kousha, 2023). In some cases, public space can be ignored or even harmed by purchasers or civil servants who privatize private interests over public benefits. This can lead to a decline in social cohesion, municipal commitment and environmental medicine.

The design of public space is one of the main factors that determine how this space is perceived. How people interact and what they expect from a public place and what activities can take place can influence its physical design, construction or facilities (Habermas, 2022; Thomas, et al., 2022). For example, a square with a concrete base and no plants can feel cold and unattractive, even though it is sunny, but a park with lots of seating but little sun and more shade can be seen as a comfortable and attractive place to relax. Also provided and accessible amenities, such as – basketball courts, other playgrounds or the opportunity to express themselves for public perception of art, can promote social interaction and community development much more easily and comfortably (Mygind, Kjeldsted, Hartmeyer, Mygind, Stevenson, Quintana, & Bentsen, 2021). Public spaces must also be accessible and inclusive to be effective, and good design alone is not enough. This means that it is necessary to take into account the various needs and preferences of various users, such as those with disabilities, families with small children, and senior citizens (Švagždiene and Vaseris, 2020). For example, a public area that is only accessible by stairs may not be accessible to people with mobility issues, and the lack of accessibility may be difficult for families with young children. Creating spaces that are inviting and accommodating to all is an essential goal of architecture and acknowledges these difficulties (Latham, & Layton, 2019).

Public spaces that are dirty, poorly lit or considered dangerous are unlikely to be fully utilised, while areas that regularly host events and activities can become thriving hubs of community life (Holy-Hasted, & Burchell, 2022). A collaborative strategy is essential for the effective management of public spaces, involving local authorities, community organizations and other stakeholders.

However, other aspects are discovered in public spaces that provide opportunities for rest and recovery. Parks, beaches and other natural spaces can offer respite from the stresses of everyday life, allowing people to relax (Mygind, et all., 2021). Promoting mental health and well-being can be achieved by engaging in reading, meditation, or outdoor activities (Jian, Luo, & Chan, 2020). However, it is essential to ensure that they are well-planned, accessible and safe in order to fully exploit the potential of public spaces for leisure. Public spaces must be planned with the community's wants and preferences in mind, including amenities that meet their unique recreational needs. In order to ensure that everyone has an equal opportunity to enjoy these spaces, Syaodih and Aprilesti (2020) emphasized that spaces must be accessible to people of all abilities, including those with disabilities or mobility problems. In addition, public spaces must be well-maintained, safe and hazard-free, with lighting provided (Beccali, et all., 2019). This necessitates routine maintenance and repairs, as well as community participation in the administration and maintenance of these areas. After finding out that public space is significant for every person and analyzing the concept of public space, we move on to the next step – to find out what is the organization of leisure time and what are the possibilities of its application in public space, from a theoretical point of view.

Possibilities of application of leisure organization in public space in theoretical aspect

According to the original idea of public spaces, everyone should have access to public spaces where they can meet together, engage or participate in larger communities and otherwise spend their free time and create impressions of the implementation of their leisure plans (Carmona, 2019). A frequently researched and described form of leisure activity is sports and outdoor activities, which are the primary recreational uses of public spaces (Aquino, et al., 2022). These recreational areas, which often offer

amenities such as basketball courts, soccer fields, and running tracks, create a wealth of opportunities for people to engage in active activities and thus maintain their health.

Social gatherings and cultural events also apply to organizing leisure time (McGillivray, Guillard, & McPherson, 2022). For example, parks and squares can be used for outdoor performances, festivals or fairs, giving visitors the opportunity to appreciate music, art and food in a cozy environment. These gatherings can unite people of all generations, social backgrounds, and cultural backgrounds, fostering social cohesion and a sense of community (Avin, & Pilarczyk-Palaitis, 2023). In addition, learning and education can be promoted in public spaces. Libraries, museums, and other spaces can not only provide opportunities for lifelong learning and development, but also provide educational activities and resources for individuals of all ages and thus help organize leisure plans (Li, Dang, & Song, 2022). In order to develop intellectual curiosity or simply to expand one's personal knowledge base, these spaces can be used for conducting seminars, lectures and other educational events.

An important aspect is that the opportunities for organizing leisure time in the public space must be broad-spectrum, diverse and reveal the interests of different people (Vårheim, Skare, & Lenstra, 2019). When examining the possible possibilities of adapting methods of leisure organization in public space, an important step is to assess possible challenges and take into account social, cultural and economic factors that may affect the effectiveness of these leisure organization models.

First of all, one of the factors can be social trends, that is, changes in the behavior of the population, demographic changes, or social instability itself, all of which can have an impact on the organization of leisure time (Brown, & Stokes, 2021). As events organized in an accessible space must meet the needs of different age groups, this may require differentiated leisure offers.

A second factor may be cultural diversity. For example, different values put forward by the population can create great challenges, but also unique opportunities can arise from it (Carretero, et al., 2022). Leisure activities should reflect the culture of the area. This point is important because it requires evaluating and promoting the interaction of various cultures and thus achieving a unique model of the leisure space.

The third and no less important challenge is financial opportunities and the availability of the necessary space. These challenges can affect organizational effectiveness levels (Colding, Gren, & Barthel, 2020). The lack of financial resources can cause problems when organizing large events or maintaining the ongoing maintenance of a certain public space. As a result, these challenges are essential indicators that are important to consider and think about when creating large-scale plans for the organization of leisure in public space.

The organization of leisure time in public spaces has a special impetus, the potential to improve the quality of life of each individual or communities (Simões Aelbrecht, et al., 2022). When deepening the concept of public space for leisure, it can be understood that it is an important place for leisure because it is and must be accessible to all residents and offer various activities (Kamalipour, 2023). By strategically improving, creating and designing and managing public spaces, conditions are created for a variety of leisure activities, as urban planners and policy makers promote social cohesion, physical and mental well-being, and contribute to active and sustainable urban development steps (Russo, & Andreucci, 2023). It is also important that such opportunities are provided to everyone, in an effort to provide everything to a person and this is done not only in cities of high economic level, but also in those with average income and opportunities (Le Gouais, et al., 2023).

From a theoretical perspective, the organization of leisure in public spaces draws on a range of disciplines, including urban planning, sociology, psychology and recreation management. These domains provide a framework for understanding the relationship between leisure, public space, and individual and collective well-being (Smith, 2023). For example, ecological psychology's concept of privilege emphasizes how public spaces can be designed to encourage physical activity, social interaction, and creative expression (Backman, et al., 2023). In practice, the organization of leisure time in public spaces can manifest itself in various forms: from the creation of passive amenities such as parks and squares to the creation of active recreation facilities, such as playgrounds, sports fields, various community gardens for recreation (Ziakas, 2023; Broitman, 2023). In addition, outdoor events can be organized to enliven public spaces and attract diverse visitors (Quinn, et al., 021). These initiatives can cater to a range of interests and abilities, promoting inclusion and a sense of fulfillment among community members.

© Greta, Valatkaitytė, Biruta, Švagždienė, 2024

The effective organization of leisure in public spaces requires a comprehensive approach and involvement of all, which takes into account the needs of various user groups, the context of the surrounding neighborhood and the common goals of the communities (Nelischer, & Loukaitou-Sideris, 2023). By appealing to the principles of accessibility and sustainability, public spaces can become thriving hubs of activity, fostering a positive sense of leisure time, promoting physical and mental health and contributing to the overall vibrancy of cities. After clarifying the connections and concept of public space and leisure opportunities, we move on to the next question – how to achieve the best results for the adaptation of public space. Because of this, it is important to find out how the dialogue between the city and the public works on public space issues.

Public space-social construct – the object of consumption is the dialogue between the city and society

Historically, public spaces have often been considered inert constructs of thought and behavior (Charmaz, 2020). However, over time it has become more and more open to cultural and social dialogue. One significant expression of social and cultural dialogue in public spaces is street art (Diniz, & Stafford, 2021). Street artists use these spaces as canvases for self-expression, encourage conversations about societal issues, or simply add beauty to the urban landscape. Their work plays a transformative role in fostering cultural understanding and fostering unity among artists, consumers who can be called viewers, and the wider public.

Theater is another reflection of public dialogues in consumer society. This raises the question of whether it functions merely as a wish-fulfillment tool or becomes an object of desire itself. Theater reflects society's values by challenging norms or reinforcing them with narrative techniques (Yilmaz, 2023). The use of artistic objects and services in public spaces further engages diverse individuals in deficit societies by providing access to artistic expressions that are often exclusive or unavailable elsewhere. However, this topic is subject to debate (Vicherat Mattar, 2020). Those who oppose the prioritization of public space emphasize the maintenance of order rather than freedom. The balance of competing interests, such as the cleaning of graffiti often seen in public spaces, can be conflicting between preservation and erasure. However, it can be said that the concept of public space as an object of social design and consumption plays an important role in the ideal dialogue between the city and society (Maselskytė, 2019).

It seems clear that public space is created and developed according to the needs of city residents. Through ongoing dialogue, public space can continue to be shaped to reflect our shared values and the changing needs of society. Parks are of special importance to society as a whole because they provide various opportunities for people. First of all, in the parks we can break away from the routine, city noise or fight the stress.

Another important aspect is that parks promote physical activity and a healthy lifestyle (Hunter, et all., 2019). Parks also have educational value, spending time in nature provides opportunities to learn about the plants and animals found there. Therefore, spaces accessible to all are not only physical places, but also an important social element that plays a decisive role in the communication between the city and the society.

A social construct is a concept that defines how people create and perceive meanings, ideas, and understandings of the world. According to Hewitt (2020), it is the process by which people, through collaboration and communication, shape and categorize their perceptions and experiences according to social, cultural and linguistic factors. These constructs are related to the formation of human identity and the understanding of communication. For example, gender is a social construct because it is not only a biological factor but also the result of various societal norms, values and perceptions about how men and women should behave (Hewitt, 2020). Social constructs are very important in research in social sciences, psychology, sociology and anthropology because they help to understand how societal norms and values influence people's perception and behavior (Nalivaike, 2020).

Public space, as a social construct, is an exclusive object of consumption in the city, which perfectly reveals the dialogue and communication of the society. It is more than just a physical place – it is a space where different interests, cultural contexts and human interaction intertwine. This space becomes important not only in an architectural sense, but also in a social sense. Public spaces reflect society's opinions and values, the needs of various groups and differences in worldly perception. The transformation of public space is a continuous process (Boeri, et al., 2020). Its architecture and design can influence how people use and communicate with it. Finally, public space is more than a physical place – it is a living social construct where the dialogue between the city and society takes place.

The objects of public space consumption in urban dialogue are essential components of community life,

which provide an opportunity for residents to interact. These can be parks, squares, libraries or sports fields, which become places where residents of a certain area can meet, exchange ideas and communicate. These facilities promote social diversity and integration as people from different social, ethnic and economic groups can meet and interact in natural settings. Dialogue in the city's public spaces helps to create tolerance and understanding, encourages discussions about local issues and different points of view (Kent, & Lane, 2021). The perception of the quality of the urban environment is an important factor in determining local sustainable development and environmental planning policy issues (Gražulevičienė, et al., 2020). The objects of public space consumption in urban dialogue are not only physical elements, but also spaces of social and cultural interaction where people meet, share ideas and contribute to the well-being of their community. The dialogue between the city and society about public space is an essential factor towards a productive public space (Robinson, 2022). This is for several reasons: starting with democratic decision-making, as dialogue promotes an open decision-making process.

By involving residents in discussions about the use and development of public space, city authorities can make decisions that meet the needs and interests of the community. Also community participation: dialogue promotes the participation of residents and their active involvement in the decision of local affairs (Kent, & Lane, 2021). Dialogue with residents to promote new ideas, innovations and creativity in public space planning. Residents can offer unique and impeccable ideas that can improve public space and increase its appeal. And a very important thing is transparency and trust: the dialogue between the city government and the residents promotes transparency and trust. When residents are informed about plans, projects and decisions about public space, it increases trust in the authorities and reduces the possibility of disagreements, and cultural and social values: public spaces reflect the cultural and social identity of the city. Dialogue helps to ensure that public space is designed as a place of communication that meets the values and needs of the city's residents. Dialogue with residents can lead to better decisions based on diverse perspectives and experiences. City dwellers can get an understanding of the benefits and rules of using public space.

Conclusions

1. Public spaces can be understood as open and common spaces intended for the public, where everyone has the opportunity to express themselves, communicate, share experiences, implement desired activities or simply spend free time. The organization of leisure in public spaces includes various forms of activity that meet various interests and demographics. Public spaces offer a variety of activities, entertainment, events, cultural programs and community gatherings. Public spaces are indeed suitable for organizing leisure activities, are accessible and open to all persons. Public spaces have great potential to contribute to the well-being and community integration of city residents and guests. However, in order to maintain and improve the situation, it is important to properly plan and preserve these spaces, taking into account the different security needs of the spaces, the possibilities of the city and the wishes of the public.

2. One of the factors of effective management of the formation of public spaces is the fostering of dialogue between society and the city. This communication channel is a way of feedback, cooperation and shared responsibility in shaping the city's public spaces. By fostering an environment of mutual understanding and collaboration, stakeholders can more easily solve problems, implement needed improvements, and ensure that spaces continue to respond to the changing needs and desires of a growing user base. The established dialogue between the city and society regarding public spaces creates a living environment that meets the needs of city residents, their values and the overall identity of the city. As a result, it can be seen that through continuous dialogue and cooperation, it is possible to achieve the successful development of public spaces, its attractiveness and better accessibility, where all city residents feel that they are creating their own city spaces, contributing, being included and listened to.

3. Santaka Park is an important public space of the city, which is accessible to every resident without any restrictions or fees. It is a place where people can easily meet, socialize and spend their free time. The park's attraction for visitors is its infrastructure, which is carefully executed and designed to meet the wide range of visitor needs. Park accessibility is an important and positive aspect for every visitor, regardless of social status or available resources. The park is in a convenient location, in the city center, surrounded by nature. It is also important that the park is accessible by different means of transport. And the park itself is adapted to different activities and satisfaction of needs, which is why playgrounds

© Greta, Valatkaitytė, Biruta, Švagždienė, 2024

and sports grounds, sports equipment, recreation areas, and the beach were specially distinguished. Santaka Park contributes to the well-being, health, community and city development goals of the city residents by providing affordable opportunities to come and spend free time in Santaka Park spaces.

References

Aquino, K., Wise, A., Velayutham, S., Parry, K. D., & Neal, S. (2022). The right to the city: Outdoor informal sport and urban belonging in multicultural spaces. *Annals of Leisure Research, 25(4),* 472-490. https://doi.org/10.1080/11745398.2020.1859391

Avin, A., & Pilarczyk-Palaitis, A. (2023). On the way to visibility: the process of creating a cultural memory of the genocide of the Lithuanian Roma. *Journal of Baltic Studies, 54(1),* 87-102. https://doi.org/10.1080/01629778.2023.2153889

Azhar, H. M., Hardilla, D., & Kurniawan, P. (2021, May). Public open space as unifying aspect of society: San Francisco City case. In IOP Conference Series: *Earth and Environmental Science* (Vol. 780, No. 1, p. 012027). IOP Publishing. **DOI** 10.1088/1755-1315/780/1/012027 https://iopscience.iop.org/journal/1755-1315

Backman, S. J., Huang, Y. C., Chen, C. C., Lee, H. Y., & Cheng, J. S. (2023). Engaging with restorative environments in wellness tourism. *Current Issues in Tourism, 26(5),* 789-806. https://doi.org/10.1080/13683500.2022.2039100

Beccali, M., Bonomolo, M., Brano, V. L., Ciulla, G., Di Dio, V., Massaro, F., & Favuzza, S. (2019). Energy saving and user satisfaction for a new advanced public lighting system. *Energy Conversion and Management, 195,* 943-957 https://doi.org/10.1016/j.enconman.2019.05.070

Boeri, A., Longo, D. A. N. I. L. A., Orlandi, S. E. R. E. N. A., Roversi, R. O. S. S. E. L. L. A., & Turci, G. (2020). Temporary Transformations to Access and Experience Sustainable City Public Spaces. *WIT Trans. Ecol. Environ, 249,* 43-55.

Broitman, D. (2023). "Passive" ecological gentrification triggered by the COVID-19 pandemic. *Urban Planning, 8(1),* 312-321. https://doi.org/10.17645/up.v8i1.6015

Brown, T., & Stokes, P. (2021). Events management as a community of practice. *Journal of Hospitality and Tourism Insights, 4(2),* 224-242. https://doi.org/10.1108/JHTI-09-2020-0157

Carmona, M. (2019). Principles for public space design, planning to do better. *Urban Design International, 24,* 47-59. https://doi.org/10.1057/s41289-018-0070-3

Carretero, M., Rodriguez-Moneo, M., Cantabrana, M., & Parellada, C. (2022). History education in the digital age. *In History Education in the Digital Age (pp. 1-26).* Cham: Springer International Publishing. https://doi.org/10.1080/13642520701353108

Charmaz, K. (2020). "With constructivist grounded theory you can't hide": Social justice research and critical inquiry in the public sphere. *Qualitative Inquiry, 26(2),* 165-176. https://doi.org/10.1177/1077800419879081

Colding, J., Gren, Å., & Barthel, S. (2020). The incremental demise of urban green spaces. *Land, 9(5),* 162. https://doi.org/10.3390/land9050162

de Jong, M., & Lu, H. (2022). City branding, regional identity and public space: What historical and cultural symbols in urban architecture reveal. *Global Public Policy and Governance, 2*(2)*,* 203-231. https://doi.org/10.1007/s43508-022-00043-0

Diniz, A. M. A., & Stafford, M. C. (2021). Graffiti and crime in Belo Horizonte, Brazil: The broken promises of broken windows theory. *Applied geography, 131*, 102459. https://doi.org/10.1016/j.apgeog.2021.102459

Gražulevičienė, R., Andrušaitytė, S., Dėdelė, A., Gražulevičius, T., Valius, L., Kapustinskienė, V., & Bendokienė, I. (2020). Environmental quality perceptions and health: A cross-sectional study of citizens of Kaunas, Lithuania. *International journal of environmental research and public health, 17(12),* 4420. https://doi.org/10.3390/ijerph17124420

Habermas, J. (2022). Reflections and hypotheses on a further structural transformation of the political public sphere. *Theory, Culture & Society, 39(4),* 145-171. https://doi.org/10.1177/02632764221112341

Hewitt, J. P. (2020). 22 The Social Construction of Self-Esteem. *The Oxford handbook of positive psychology,* 309.

Holy-Hasted, W., & Burchell, B. (2022). Does public space have to be green to improve well-being? An analysis of public space across Greater London and its association to subjective well-being. *Cities, 125,* 103569. https://doi.org/10.1016/j.cities.2022.103569

Hunter, R. F., Cleland, C., Cleary, A., Droomers, M., Wheeler, B. W., Sinnett, D., ... & Braubach, M. (2019). Environmental, health, wellbeing, social and equity effects of urban green space interventions: A meta-narrative evidence synthesis. *Environment international, 130,* 104923. https://doi.org/10.1016/j.envint.2019.104923

Yilmaz, K. Ç. (2023). The Theatre Of Martin Crimp As A Critique Of Urban Consumer Society. *Kent Akademisi, 16(2),* 1297-1309. https://doi.org/10.35674/kent.1117132

Jian, I. Y., Luo, J., & Chan, E. H. (2020). Spatial justice in public open space planning: Accessibility and inclusivity. *Habitat International, 97,* 102122. https://doi.org/10.1016/j.habitatint.2020.102122

Kamalipour, H. (2023). Shaping Public Space in Informal Settlements: *A Case Study. Sustainability, 15(4),* 3781. https://doi.org/10.3390/su15043781

Kent, M. L., & Lane, A. (2021). Two-way communication, symmetry, negative spaces, and dialogue. *Public Relations Review, 47*(2), 102014. https://doi.org/10.1016/j.pubrev.2021.102014

Latham, A., & Layton, J. (2019). Social infrastructure and the public life of cities: Studying urban sociality and public spaces. *Geography Compass, 13*(7), e12444. *https://doi.org/10.1111/gec3.12444*

Le Gouais, A., Govia, I., & Guell, C. (2023). Challenges for creating active living infrastructure in a middle-income country: a qualitative case study in Jamaica. *Cities & health, 7(1),* 81-92. https://doi.org/10.1080/23748834.2020.1767950

Leclercq, E., & Pojani, D. (2023). Public space privatisation: are users concerned?. Journal of Urbanism*: International Research on Placemaking and Urban Sustainability, 16(1),* 1-18. https://doi.org/10.1080/17549175.2021.1933572

Lee, K. (2021). Urban Public Space as a Didactic Platform: Raising Awareness of Climate Change through Experiencing Arts. *Sustainability, 13(5),* 2915. https://doi.org/10.3390/su13052915

Li, J., Dang, A., & Song, Y. (2022). Defining the ideal public space: A perspective from the publicness. *Journal of Urban Management, 11*(4), 479-487. https://doi.org/10.1016/j.jum.2022.08.005

Maselskytė, K. (2019). Sociokultūrinė gatvės meno raiška miesto viešosiose erdvėse; Nr. 12-Nr. 14 *Doctoral dissertation,* Vilniaus dailės akademija.

McGillivray, D., Guillard, S., & McPherson, G. (2022). The contested role of events in public squares: the case of George Square, Glasgow. *Festivals and the City: The Contested Geographies of Urban Events,* 59-76. https://doi.org/10.16997/book64

Mygind, L., Kjeldsted, E., Hartmeyer, R., Mygind, E., Stevenson, M. P., Quintana, D. S., & Bentsen, P. (2021). Effects of public green space on acute psychophysiological stress response: a systematic review and meta-analysis of the experimental and quasi-experimental evidence. *Environment and Behavior, 53(2),* 184-226. https://doi.org/10.1177/0013916519873376

Nalivaike, A. (2020). Religious influence in policy-making: a case of sexual education in Lithuania. *Viešoji politika ir administravimas, 19(1),* 126-138.

Navarrete-Hernandez, P., & Kousha, A. (2023). The impact of nature-based solutions on perceptions of safety in public space. *Journal of Environmental Psychology,* 91, 1-19. 102132. https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2023.102132

Nelischer, C., & Loukaitou-Sideris, A. (2023). Intergenerational public space design and policy: A review of the literature. *Journal of Planning Literature, 38(1),* 19-32. https://doi.org/10.1177/08854122221092175

Quinn, B., Colombo, A., Lindström, K., McGillivray, D., & Smith, A. (2021). Festivals, public space and cultural inclusion: public policy insights. *Journal of Sustainable Tourism, 29(11-12),* 1875-1893. https://doi.org/10.1080/09669582.2020.1858090

Robinson, J. (2022). Introduction: Generating concepts of 'the urban'through comparative practice. Urban Studies, 59(8), 1521-1535. https://doi.org/10.1177/00420980221092561

Russo, A., & Andreucci, M. B. (2023). Raising Healthy Children: Promoting the Multiple Benefits of Green Open Spaces through Biophilic Design. *Sustainability, 15(3),* 1982. https://doi.org/10.3390/su15031982

Syaodih, E., & Aprilesti, L. P. (2020, April). Disability-friendly public space performance. In IOP Conference Series: *Materials Science and Engineering* (Vol. 830, No. 2, p. 022028). IOP Publishing. DOI 10.1088/1755-1315/780/1/012029

Simões Aelbrecht, P., Stevens, Q., & Kumar, S. (2022). European public space projects with social cohesion in mind: symbolic, programmatic and minimalist approaches. *European Planning Studies, 30(6),* 1093-1123. https://doi.org/10.1080/09654313.2021.1959902

Skarzauskiene, A., Maciuliene, M., & Ivanova-Radovanova, P. (2019). Modelling co-creation ecosystem for public open spaces. CyberParks–The Interface Between People, Places and Technology: *New Approaches and Perspectives,* 262-277. https://doi.org/10.1007/978-3-030-13417-4

Smith, A. (2023). Private Events for Public Benefit? Events and the Emergence of Public–private *Parks. Event Management, 27(5),* 809-813. https://doi.org/10.3727/152599523X16796167688112

Švagždienė, B., & Vaseris, V. (2020). Adapting Public Spaces to the Wellness Needs of the Local Community. *Laisvalaikio tyrimai*, *1*(15). https://doi.org/10.33607/elt.v1i15.921

Thomas, M., DeCillia, B., Santos, J. B., & Thorlakson, L. (2022). Great expectations: Public opinion about energy transition. *Energy Policy, 162,* 112777. https://doi.org/10.1016/j.enpol.2022.112777

Vårheim, A., Skare, R., & Lenstra, N. (2019). Examining libraries as public sphere institutions: Mapping questions, methods, theories, findings, and research gaps. *Library & Information Science Research, 41(2),* 93-101. https://doi.org/10.1016/j.lisr.2019.04.001

Vicherat Mattar, D. (2020). Public space as border space: social contention and street art in Santiago post-18/O.,(1), 31-47. from https://hdl. handle. net/1887/3249869 Version: Corrected Publisher's Version License: *Leiden Uni ersit Non-exclusi e license Downloaded from: https://hdl. handle.* net/1887/3249869. https://hdl.handle.net/1887/3249869

Zhang, X., & He, Y. (2020). What makes public space public? The chaos of public space definitions and a new epistemological approach. *Administration & Society, 52(5),* 749-770. https://doi.org/10.1177/0095399719852897

Ziakas, V. (2023). Leveraging sport events for tourism development: The event portfolio perspective. *Journal of Global Sport Management, 8(1),* 43-72. https://doi.org/10.1080/24704067.2020.1731700

© Greta, Valatkaitytė, Biruta, Švagždienė, 2024

ГРЕТА, ВАЛАТКАЙТЕТЕ – студент кафедри менеджменту спорту та туризму,
Литовський університет спорту (Каунас, Литва)
E-mail: greta.valatkaityte@gmail.com
ORCID iD: https://orcid.org/0000-0001-9894-7873

ШВАГЖДЕНЕ, БІРУТА – доктор філософії,
професор кафедри менеджменту спорту та туризму,
Литовський спортивний університет (Каунас, Литва)
E-mail: biruta.svagzdiene@lsu.lt
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0001-6016-6019

ОЦІНКА ПУБЛІЧНОГО ПРОСТОРУ ЯК ДОСТУПНОГО ДЛЯ ВСІХ МІСЦЯ ПРОВЕДЕННЯ ВІЛЬНОГО ЧАСУ: НА ПРИКЛАДІ SANTAKA PARK

Анотація

У сферах планування міського громадського простору та залучення громади доступність громадських просторів є важливою та актуальною темою. Ці простори служать громадськими закладами, де люди з різних верств суспільства збираються для дозвілля (Zhang, & He, 2020). Але забезпечення того, щоб простір був повністю доступним для всіх, незалежно від їхнього віку, здібностей чи освіти, є багатогранним викликом. Вчені Леклерк і Поджані (2023) стверджують, що однією з найважливіших концепцій громадських місць є їх здатність сприяти соціальній згуртованості та розбудові спільноти для всіх. Згідно з Leclercq і Pojani, (2023), мета цих просторів полягає в тому, щоб стати слугою та допомогти всім місцевим людям збиратися, спілкуватися та брати участь у різноманітних заходах. І тут, за словами Чжана та Хе (2020), концепція громадського простору означає, що кожен повинен мати спільний простір, де він може вибирати та об'єднуватися, і це допомагає створити ширшу спільноту. За своєю суттю концепція громадського простору полягає у створенні та підтримці простору, який є відкритим і доступним для всіх членів спільноти (Charmaz, 2020). Поглиблення того, як люди спілкуються та чого вони очікують від будівництва громадського місця, де вони відвідують і які дії вони хотіли б здійснювати, це саме те, що впливає на його фізичний дизайн, пристрої, які з'являються (Habermas, 2022; Thomas, та ін., 2022). Розглядаючи важливість громадських місць для людини та її можливості для дозвілля, сучасне суспільство є актуальним і важливим питанням. Саме випадок парку Сантакас, який розташований у самому центрі міста Каунас, є актуальним з цієї точки зору та дозволяє нам краще зрозуміти, як доступні для всіх міські простори дозвілля можуть змінюватися та задовольняти потреби мешканців та показники якості життя. Також дуже важливо, що показники якості публічних просторів безпосередньо впливають на психологічний та фізичний стан людей (Azhar, Hardilla, & Kurniawan, 2021). Це дослідження також проллє світло на проблеми, пов'язані з постійно виникаючою нестачею знань, і забезпечить уявлення та розуміння поточної концепції громадських місць. Метою статті є аналіз громадського простору як доступного для кожного місця проведення вільного часу на прикладі парку Сантака. Для досягнення мети порушуються наступні проблемні питання: як оцінюються та переживаються громадські простори парку Сантака як доступні для всіх місця вільного часу? Як ми можемо забезпечити, щоб громадські місця були адаптовані до людей різного віку, здібностей і потреб? Як можна врахувати різні культурні та соціальні групи, щоб створити громадські простори, які вітають і запрошують різноманітні громади? Методи дослідження. Щоб зрозуміти динаміку, способи використання, соціальну взаємодію та загальний вплив на спільноти, метод теоретичного аналізу вивчає публічний простір, наукову літературу, умови важливості діалогу, методи та інші мультидисциплінарні підходи, необхідні для аналізу публічних просторів, у тому числі різні методи дослідження.

Ключові слова: публічний простір, дозвілля, парк, доступне для всіх місце.

© The Author(s) 2024
This is an open access article under
the Creative Commons CC BY license

Received date 11.03.2024
Accepted date 05.03.2024
Published date 12.04.2024

How to cite: Greta, Valatkaitytė, Biruta, Švagždienė. Evaluation of public space as a place for free time accessible to all: in the case of Santaka Park. Humanities studies: Collection of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia : Publishing house "Helvetica", 2024. 19 (96). P. 150–157.
doi: https://doi.org/10.32782/hst-2024-19-96-17

УДК 331.101.3:005.96:338.2
DOI https://doi.org/10.32782/hst-2024-19-96-18

УПРАВЛІННЯ КАДРОВИМ ПОТЕНЦІАЛОМ ЯК ЧИННИК СТАЛОГО РОЗВИТКУ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

ОЛЬГА, ВЕНГЕР[1]
ОЛЕКСАНДР, ФУРСІН[2]
МАРИНА, ГОРОДЕЦЬКОВА[3]

Анотація

Актуальність. В умовах повномасштабної війни Росії проти України проблеми формування та управління кадровим потенціалом для сталого розвитку українських підприємств набуває все більшої актуальності. Сьогодні більшість підприємств нашої держави працюють у умовах постійних викликів з боку зовнішнього середовища. Це і забезпечення стабільності роботи підприємств, і безпекові умови функціонування, і психологічні умови роботи персоналу, особливо для регіонів, які знаходяться під постійними обстрілами. Такий стан справ може негативно впливати на ефективність діяльності підприємства, спричиняти плинність кадрів, зниження продуктивності праці, підвищення рівня стресостійкості. Саме тому сьогодні перед підприємствами постають нові виклики щодо формування та ефективного використання кадрового потенціалу, що вимагає нових підходів до його оцінки, організації праці, мотивації і розвитку. **Метою статті** є дослідження теоретичних підходів до управління кадровим потенціалом сучасного підприємства та особливостей сучасних підходів до його формування задля сталого розвитку підприємста. **Методологія дослідження** включає аналіз наукової літератури щодо основних теоретико-методологічних підходів формування кадрового потенціалу; методи структурно-функціонального аналізу, системно-аналітичні методи, прогнозування і моделювання. Визначена мета дослідження та методологія роботи зумовили використання загальнонаукових методів: аналізу, синтезу, абстрагування, класифікації. Системний підхід дав змогу розглядати кадровий потенціал як невід'ємний елемент сталого розвитку та конкурентоспроможності підприємства**. Результат дослідження показав**, що кадровий потенціал - це є одним із найбільш значущих ресурсних елементів потенціалу підприємства, і для того, щоб успішно та стабільно діяти с сучасному ринковому середовищі, необхідно ефективно його формувати та управляти ним. **Зроблено висновок**, що стратегія забезпечення кадрового потенціалу в умовах повномасштабної війни має бути гнучкою та адаптивною враховуючи всю множину факторів і ризиків, пов'язаних із постійною зміною обставин та новими умовами праці. Ефективне управління кадровим потенціалом є ключовим фактором для сталого розвитку будь-якого підприємства.

Ключові слова: кадровий потенціал, управління кадровим потенціалом, методи розвитку кадрового потенціалу, оцінка кадрового потенціалу, адаптація, мотивація, компетентнісний підхід

Виклад основного матеріалу. Ефективне управління кадровим потенціалом організації дозволяє забезпечити досягнення значних конкурентних переваг на ринку та досягти високої продуктивності й результативності праці персоналу. Трудові ресурси є одною з базових категорій функціонування будь-якого підприємства незалежно від його розміру, форми господарювання та прибутковості. Кадри є досить мінливою складовою діяльності підприємства, адже багато залежить від їхньої освіти, кваліфікації, досвіду роботи та особистісних рис. Також у кожній людині закладені потенційні можливості, усю глибину яких навіть сама людина не може осягнути (Белопольський, Хаджинова, Бессонова, 2022).

Досліджуючи теоретико-методологічні підходи до управління кадровим потенціалом, перш за все, слід звернемо увагу на визначення

Поняття «трудовий потенціал» передбачає розгляд персоналу як активного елемента підприємства, на відміну від поняття «трудові ресурси», яке ототожнює персонал з іншими видами ресурсів. Це підкреслює, що найважливішим на підприємстві є не потенціал окремих працівників, а їхній загальний потенціал (Хаустова, Дем'янович, 2023). Трудовий потенціал – це сукупність потенційних природних здібностей, навчального потенціалу та трудової діяльності, які визначають ефективність трудової діяльності, їх здатність до інноваційної діяльності, їх освіт-

Corresponding authors:
[1] Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю.М. Потебні, Запорізький національний університет (Запоріжжя, Україна)
E-mail: vengerolya14@gmail.com
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-3758-7891
[2] Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю.М. Потебні, Запорізький національний університет (Запоріжжя, Україна)
E-mail: fursin@ukr.net
ORCID ID: http://orcid.org/ 0000-0002-4457-0350
[3] Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю.М. Потебні, Запорізький національний університет (Запоріжжя, Україна)
E-mail: mareegorodetkova@gmail.com
ORCID ID: http://orcid.org/0009-0007-5223-4326

© Ольга, Венгер, Олександр, Фурсін, Марина, Городецькова, 2024

ньо-кваліфікаційний рівень, психофізіологічні характеристики, які можна використовувати для досягнення стратегічних цілей компанії та забезпечення конкурентоспроможності на ринку.

На думку науковців В. М. Гриньової і Г. І. Писаревської, кадровий потенціал – це величина можливої участі висококваліфікованих працівників у виробництві, їх здатність до інноваційної діяльності, їх освітній, кваліфікаційний рівень, психофізіологічні характеристики, що можуть бути використаними для досягнення стратегічних цілей підприємства і забезпечення конкурентоспроможності на ринку. Тобто, кадровий потенціал підприємства включає тільки тих працівників, які мають високий рівень підготовки і виконують управлінські функції, та уособлює проектно- орієнтовану частину трудового потенціалу (Гриньова, 2012).

На думку А. Дискіна, кадровий потенціал - це ресурсні можливості працівників, які вони використовують для підвищення ефективності функціонування підприємства (Дискіна, 2018).

Деякі вчені визначають кадровий потенціал як сукупні можливості, фахову компетенцію, здібності і таланти працівників, які необхідні для досягнення комерційних цілей (Панченко, Панченко, 2016).

Як бачимо сучасні українські науковці розглядають кадровий потенціал як з позиції сукупності кваліфікованих штатних працівників, так і з позиції їх якісних характеристик чи ресурсних можливостей.

Проаналізувавши існуючі дослідження науковців щодо визначення кадрового потенціалу, можемо підсумувати, що кадровий потенціал – це сукупні можливості працівників підприємства, їх компетентність до виконання завдань та досягнення поставлених цілей, а також їх бажання та здатність забезпечити ефективне виконання цих задач для досягнення стабільного розвитку підприємства.

Для забезпечення якості кадрового потенціалу, на думку С. Леськова, його необхідно формувати на різних етапах процесу управління персоналом (Леськова, 2023). Він запропонував схему формування кадрового потенціалу підприємства на окремих етапах процесу управління персоналом, на яких це відбувається найбільш виражено (рис. 1).

Якщо ми розглянемо подану схему формування кадрового потенціалу, то слід зосередити увагу на чотирьох основних моментах: формування певних компетентностей персоналу; адаптація персоналу, особливо в умовах української реальності; постійний розвиток персоналу на основі компетентнісного підходу; ефективне оцінювання кадрового потенціалу та ефективного його подальшого формування та розвитку.

Розглянемо кожний з цих напрямків.

Сучасні дослідження проблематики формування та використання кадрового потенціалу показують, що в управлінні кадровим потенціалом підприємства доцільно використовувати компетентнісний підхід. Цей підхід описує

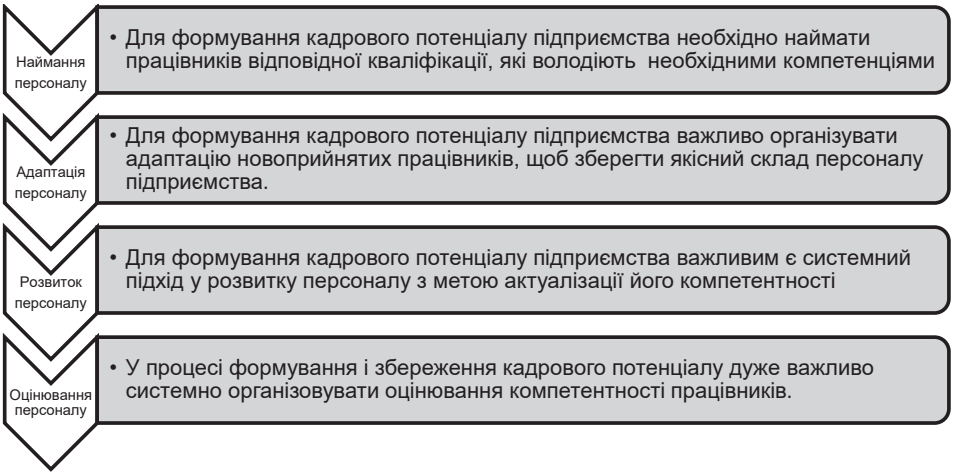

Рис. 1. Формування кадрового потенціалу у процесі управління персоналом підприємства

Джерело: сформовано на основі (Леськова, 2023)

не стільки знання, навички та вміння, скільки модель професійної поведінки, яка допомагає встановити взаємозв'язки між знаннями, уміннями і навичками працівника та конкретними і вимірюваними результатами його діяльності (Синиченко, 2016).

Компетентнісний підхід – це організація процесу навчання, яка зосереджується на тому, що персонал в результаті цього зможе і буде вміти робити, а не на тому, чому працівники навчаються. Основне завдання такого підходу – навчити працівників управляти власними знаннями, уміннями і навичками, тобто самонавчатися і саморозвиватися (Карюк, 2018).

Результатом використання компетентнісного підходу є розуміння причин трудових успіхів чи невдач, він не лише вказує на здатність людини вести професійну діяльність, але й нести за неї відповідальність та усвідомлювати, як може бути досягнуто потрібного результату .

Таким чином, застосування компетентнісного підходу полягає в тому, щоб навчити співробітників керувати своїми знаннями, що забезпечить їх здатність відповідально виконувати свою професійну діяльність і досягати результатів. Компетентнісній підхід пов'язаийі з наявністю у працівника таких якостей, як:

— особистісних, що пов‘язані з наявністю у працівника таких якостей, як відповідальність, організованість, цілеспрямованість, здатність та готовність до саморозвитку тощо;

— професійних, що визначаються здатністю успішно виконувати завдання, основані на практичному трудовому досвіді, уміннях та знаннях у конкретній сфері для досягнення професійних цілей;

— інструментальних, що включають когнітивні здібності, лінгвістичні та технологічні уміння та навички (наприклад, уміння організувати діяльність, комунікативні навички тощо);

— міжособистісних, що охоплюють індивідуальні риси, які включають здатність до вираження почуттів і розвитку взаємин, критичного мислення, самооцінки, а також соціальні навички, пов'язані зі спілкуванням та співпрацею. Це вміння працювати в команді, взяти на себе соціальні та етичні зобов'язання;

— системних, що об'єднують розуміння, знання та вміння сприймати взаємозв'язки між різними частинами цілого та оцінювати їх роль у системі, наприклад, завдань окремих відділів у складі підприємства як частини складної соціально-економічної системи. До системних навичок також відносяться лідерські якості, вміння проводити дослідження, застосовувати теоретичні знання на практиці та здатність до інноваційної діяльності (Хаустова К., Дем'янович, 2023).

Отже, для забезпечення якості управління кадровим потенціалом необхідно використовувати компетентнісний підхід. Це дасть змогу навчити працівників самостійно управляти своїми компетентностями, відповідально вести професійну діяльність, підвищити власну конкурентоспроможність, що позитивно впливатиме на сталий розвиток підприємства.

Ще однією із складових успішного управління кадровим потенціалом є формування системи адаптації персоналу до змін умов здійснення трудової діяльності, а також до факторів зовнішнього оточення, що впливають на процес функціонування підприємства.

І. М. Дашко робить висновок, що: «в сучасних економічних умовах розвиток кадрового потенціалу підприємств необхідно розглядати в числі пріоритетних їх діяльності. Реагування на вплив зовнішніх та внутрішніх факторів відбувається хаотично. Підприємства в умовах трансформаційних змін економіки країни практично втратили здатність до активізації внутрішніх потенційних можливостей для адаптації із зовнішнім середовищем. Тому розробка та реалізація дієвого механізму антикризового управління дасть змогу підприємствам гнучко реагувати на його зміни, активно втручатися у хід виробничих процесів, сприяти зменшенню наслідків впливу фінансових ризиків (Дашко, 2017).

Дослідження показують, що українські підприємства, які працюють в умовах нестабільності, стикаються з багатьма проблемами, пов'язаними з формуванням та використанням кадрового потенціалу. Найпоширенішими з них є: дефіцит кваліфікованої робочої сили в окремих галузях; великий потік трудової міграції за кордон, що призводить до втрати талановитих працівників, особливо в технічних галузях; низька заробітна плата та нестабільні умови праці змушують багатьох кваліфікованих працівників шукати роботу за кордоном або в інших галузях; неефективне управління талантами та розвиток кар'єри співробітників може призвести до втрати цінних співробітників і зниження мотивації; необхідність адаптації до швидких змін у технологіях і бізнес-підходах потребує постійного навчання та підвищення кваліфікації персоналу;

© Ольга, Венгер, Олександр, Фурсін, Марина, Городецькова, 2024

погіршення економічної ситуації в країні та геополітичні потрясіння створюють нестабільність, яка впливає на управління персоналом і може вплинути на рівень зайнятості.

Вагомим викликом і ключовим фактором нестабільності для бізнесу в поточний період є війна та пов'язаний з нею режим воєнного стану. Воєнний стан суттєво змінив життя держави та суспільства не лише через зміни в інституційно-правових аспектах, а й через основну причину його запровадження – військову агресію ззовні.

Адаптація українського бізнесу до умов воєнного стану пройшла кілька етапів, починаючи з першочергового завдання збереження суб'єктів господарювання, виведення їх із шокового стану та пошуку шляхів відновлення діяльності. Одним із варіантів, наданих державою, був механізм релокації бізнесу, який дозволяв зберегти певний відсоток суб'єктів господарювання. Це було спрямовано на те, щоб утримати та підтримати бізнес, дозволивши йому переміститися або перемістити, щоб зберегти свою діяльність під час кризових умов. За даними ООН, «станом на квітень 2022 року лише 61% підприємств не потребували зміни юридичного та/або фактичного місцезнаходження, решта учасників ринку розуміли необхідність такого кроку, оскільки значна частина підприємств є розташовані на територіях, де з початку бойових дій (Аналітичний звіт., 2022 р)

На думку науковців Чорнодід І. С., Василець Н. М. та Петренко В. М.: «В умовах воєнного стану національний бізнес, який лише потроху почав «відходити» від ковідного періоду опинився у критичній ситуації, спровокованій військовою агресією рф. Внаслідок зниження обсягів виробництва, проблем логістики та збуту, обмеженістю фінансів, фізичною втратою активів, потребою евакуюватися методи управління бізнесом суттєво змінились. У цій загальній зміні бізнес-процесів на підприємствах вагомого значення набули зміни в управлінні персоналом, які й забезпечують бізнес-процеси. На перше місце вийшли проблеми не розвитку, а виживання бізнесу, а відтак й спрямування зусиль на збереження / утримання професійних кадрів набуває особливого значення» (Чорнодід, Василець, Петренко, 2022).

Додатковими загрозами формування кадрового потенціалу в умовах війни, на думку експертів є погіршення якості кадрового потенціалу. Як стверджують учені, Лісогор Р. та Руденко Н., «насамперед це стосується звуження демографічного базису відтворення кадрового потенціалу за рахунок відтоку значної частки населення працездатного віку (зокрема, чоловіків у період мобілізації, жінок, які перебувають за кордоном із дітьми, особами похилого віку та особами з особливими потребами). Не менш серйозним викликом є погіршення якості кадрового потенціалу внаслідок скорочення сфери прикладання праці, зниження якості трудового життя. Це проявляється передусім через обмеження можливостей систематичного підвищення кваліфікації, оновлення навичок і знань унаслідок скорочення обсягів фінансування професійної підготовки та перепідготовки з боку роботодавців» (Лісогор, Руденко, 2022).

Тому в умовах воєнного стану українські підприємства змушені пристосовуватися до надзвичайних обставин. Організації вносять значні зміни в стиль управління, відходячи від традиційного підходу до більш гнучкого, що дозволяє їм краще протистояти сучасним викликам, приймати важливі управлінські рішення та швидко реагувати на зміни обставин. В даний час для підприємств особливої актуальності набувають проблеми швидкого впровадження змін, переосмислення традиційних систем управління персоналом і впровадження сучасних моделей, стратегій і цілей управління. Ці нові підходи спрямовані на збереження та розвиток кадрового потенціалу підприємств, сприяють збереженню продуктивності та адаптації до нових умов, що надзвичайно важливо в таких складних умовах.

Людиноорієнтоване управління персоналом в умовах цифровізації є підходом до керування, що акцентується на людських ресурсах як на ключовому активі організації. Цей підхід враховує потреби, цінності та розвиток працівників як центральний елемент стратегії управління. В умовах цифрової трансформації, коли технології швидко змінюють робочі процеси, комунікацію та взаємодію, людиноорієнтоване управління набуває ще більшого значення. Технології можуть полегшити рутинні завдання, але вони не можуть замінити гуманістичний підхід до управління персоналом. У цифровому світі, де автоматизація та штучний інтелект стають все більш поширеними, важливо забезпечити, щоб працівники відчували себе цінними та підтриманими. Це може включати створення сприятливого робочого середовища, розвиток культури співробітництва та взаємодопомоги, а також інвестування у розвиток навичок та кар'єрний розвиток працівників. Організації, які успішно поєднують техно-

логічні інновації з людиноорієнтованим підходом до управління персоналом, зазвичай досягають більшого рівня залученості співробітників, підвищеної продуктивності та задоволеності на робочому місці (Череп А., Воронкова, Череп О., Калюжна, Андрюкайтене, 2024).

Зарубіжний досвід в галузі людиноорієнтованого управління персоналом в умовах цифровізації може надати цінні інсайти та приклади успішних практик. Наприклад, багато компаній у США та Європі вже впроваджують інноваційні методи управління, які поєднують технологічні досягнення зі збереженням гуманістичних цінностей. Одним із прикладів є підхід компанії Google до управління персоналом. Google відома своїм фокусом на створення сприятливого робочого середовища та підтримки творчості своїх працівників. Компанія використовує різноманітні цифрові інструменти, такі як спільні онлайн-платформи для комунікації та співпраці, щоб сприяти ефективній роботі команд та стимулювати інновації. Інший приклад – компанія Airbnb, ка активно застосовує технології для забезпечення гнучких робочих умов для своїх співробітників. Airbnb використовує цифрові інструменти для підтримки дистанційної роботи та використання гнучких графіків, що дозволяє працівникам працювати з будь-якого місця і в будь-який час, забезпечуючи тим самим баланс між роботою та особистим життям. У Європі також існують численні приклади компаній, що успішно поєднують цифрові технології з гуманістичними цінностями в управлінні персоналом. Наприклад, норвезька компанія Statoil використовує цифрові інструменти для підтримки розвитку та навчання своїх співробітників, щоб забезпечити їхню конкурентоспроможність у швидко змінному світі енергетики. У контексті зарубіжного досвіду, особливо в розвинених конкурентних країнах, людиноорієнтоване управління персоналом в умовах цифровізації стає ключовим фактором для успішності організацій. (Соснін, Воронкова, Ажажа, 2016)

Важливим чинником збереження і розвитку кадрового потенціалу є мотивація. В умовах сьогодення додатковими стимулами для працівників від компаній можуть бути гнучкий графік роботи, програми психологічної допомоги, одноразова грошова допомога, надання корпоративного

Рис. 2. Класифікація методів розвитку кадрового потенціалу

Джерело: сформовано на основі (Ільїна, 2016)

© Ольга, Венгер, Олександр, Фурсін, Марина, Городецькова, 2024

житла або оплата оренди житла. Поряд із відомими, також можна виділити нові методи мотивування працівників в умовах воєнного стану, такі як взаємодопомога та взаємопідтримка, які виражаються у спільних волонтерських проєктах на підприємстві, збиранні коштів для мобілізованих працівників, членів їхніх сімей тощо (Результати опитування актуальних питань управління людським капіталом в Україні, 2022).

Окремого розгляду потребує питання розвитку кадрового потенціалу. Науковець О. Ільїн визначає розвиток кадрового потенціалу як комплекс організаційно-економічних заходів, спрямованих на розкриття особистісного потенціалу працівників і підвищення їх здібностей (Ільїна, 2016).

Методи розвитку кадрового потенціалу класифікують за ознаками корисності для підприємства та для працівника (рис. 2).

Тому в організації розвитку кадрового потенціалу необхідно використовувати різні методи (рис. 2), які дадуть можливість розвивати та/або актуалізувати компетентність персоналу та підвищувати якість кадрового потенціалу як підприємства і кожного працівника окремо. Крім того, представлені на рис. 2 методи позитивно вплинуть на корпоративну культуру підприємства, соціально-психологічний клімат у колективі та підвищать конкурентоспроможність співробітників.

Розвиток кадрового потенціалу підприємства передбачає реалізацію стратегічних аспектів його управління, зокрема, таких як розробка та реалізація кадрової політики підприємства, яка повинна охоплювати принципи та враховувати сучасні тенденції управління персоналом., базуватися на соціально-економічних закономірностях, враховувати наукові рекомендації в галузі психології праці та теорії менеджменту.

Таким чином, термін «розвиток кадрового потенціалу», можна розглядати з двох ключових позицій. З одного боку, для працівника розвиток відображає найважливіші зміни, що відбулися в його роботі в результаті дій керівництва або його власної ініціативи, спрямованих на дотримання умов праці та самореалізацію. З іншого боку, з точки зору підприємства, розвиток кадрового потенціалу є важливою підсистемою управління персоналом, яка включає різноманітні процеси та методи, спрямовані на підвищення якості працівників для досягнення нового, більш високого рівня кадрового потенціалу. . Це сприяє стабільному розвитку підприємства та досягненню його бізнес-цілей.

Ще одним ключовим моментом в управлінні кадровим потенціалом є його оцінка. Правильна оцінка персоналу підприємства та його потенціалу є основою ефективного управління персоналом підприємства. Оцінка кадрового потенціалу є певним інструментом, який дозволяє визначити поточний і потенційно можливий рівень здібностей співробітника, а також оцінити доцільність поточного рівня витрат на персонал. Оцінка кадрового потенціалу включатиме різні методи та критерії оцінки в залежності від конкретних умов кожного конкретного підприємства, оскільки двох абсолютно однакових суб'єктів господарювання не існує. Результатом оцінки потенціалу персоналу буде: розробка заходів щодо підвищення та управління потенціалом персоналу, коригування існуючих програм розвитку персоналу та/або створення нових, а також підготовка прогнозів подальшого розвитку персоналу з урахуванням соціально-економічних чинників в країні. Наразі не існує єдиного та абсолютно вірного, універсального підходу до оцінки кадрового потенціалу підприємства, адже при оцінці використовуються характеристики та категорії, притаманні конкретним умовам підприємства.

Загалом дослідники виділяють п’ять груп методів, комбінації яких можуть використовуватися на різних видах підприємств: 1. До першої групи можна віднести оцінювальні методи. Сюди включаються різні оцінювальні показники, наприклад, продуктивність праці, рівень компетентності персоналу, загальний рівень знань тощо. 2. Друга група є процесуальною: оцінка проводиться шляхом певного процесу, тобто моніторингу, аудиту, постійному аналізу, контролю тощо. 3. До третьої групи відноситься збір даних. Інструментами оцінки вважаються аналіз документації працівників стосовно їхньої освіти та кваліфікації, опитування персоналу шляхом тестування, анкетування, інтерв’ю та ін., а також контроль використання робочого часу. Результатом оцінки буде оптимізація трудового процесу. 4. Четверта група методів заснована на аналізі даних. У аналізі використовуються статистичні методи, різні види спостереження, зіставлення, прогнозування та розробка програми подальшого розвитку кадрів. 5. П’яту групу методів можна назвати підсумковою. У залежності від формату оцінювання до групи включаються експрес-аналіз (швидкий поверхневий аналіз), узагальнюючий аналіз (загальна глибока оцінка стану кадрового потенціалу), комплексний аналіз (аналіз кадрового потенці-

алу з урахуванням факторів впливу і причинно-наслідкових зв'язків) та системний аналіз (найбільш широке, повне та детальне дослідження усіх факторів, що стосуються кадрового потенціалу, та декілька варіантів прогнозу подальшого розвитку кадрового потенціалу підприємства). Оцінка кадрового потенціалу підприємства має бути заснована на виділенні певного кола виявлених проблем та на існуючій стратегії діяльності підприємства, його цілях і завданнях. Найбільш ефективним видом оцінки буде використання комбінації різних методик з зазначених вище груп, а також обов'язкове використання системного аналізу, який буде враховувати усі можливі фактори та заходи, що формують, розвивають та підтримують кадровий потенціал організації (Белопольський, Хаджинова, Бессонова, 2022).

Однак деякі дослідники відзначають, що більшість звичних методів оцінки потенціалу персоналу, незважаючи на всі переваги, залишаються суб'єктивними, оскільки результати оцінки залежать від особистої думки експерта або працівника кадрової служби, за обраною методологією, за вибраними питаннями для тестів та співбесід тощо. Тому деякі підприємства запроваджують дещо інший метод оцінювання, а саме так званий «аудит персоналу». Вона має спільні риси з професійною атестацією, але все ж є окремим і незалежним методом оцінки потенціалу персоналу.

Отже, кадровий аудит - це комплексне тривале дослідження системи кадрового забезпечення підприємства, яке здійснюється за допомогою оцінки забезпеченості організації персоналом необхідного рівня кваліфікації в необхідній кількості, а також відповідність персоналу стратегічним цілям підприємства. Аудит персоналу вимірює здатність персоналу компанії змінюватися, допомагає розділити різні групи співробітників і визначити рівень їх мотивації, досліджує існуючу корпоративну культуру та етику, а також стосунки між членами команди.

Кадровий аудит має бути постійним, безперервним, це процес, який триватиме з моменту прийняття працівника на роботу (або навіть співбесіди) і протягом усього трудового життя. Також важливо розуміти, що аудит – це не певний іспит, а дестабілізуючий фактор, який відволікає співробітників від виконання своїх обов'язків. В ідеалі кадрові аудити повинні помічати та реєструватися лише персоналом відділу кадрів та керівництвом організації.

Висновки

Формування кадрового потенціалу підприємства є невід'ємним елементом стратегічного потенціалу та важливим фактором його подальшого сталого розвитку. На управління кадровим потенціалом впливають різноманітні чинники як внутрішнього, так і зовнішнього оточення. Особливого значення розвиток кадрового потенціалу набуває в період кризи та воєнного часу. Адже без дієвого економічного сектору неможливе повноцінне функціонування воєнного сектору. Саме тому, сьогодні вирішальним фактором є ставлення до кадрів керівництва підприємства. Якщо менеджмент підприємства хоче бути успішним, мати потенціал для сталого розвитку та конкурувати ефективно на ринку, то йому однозначно необхідно мати висококваліфікованих фахівців, які складатимуть активне ядро підприємства. Крім того, керівникам важливо розуміти, що вони повинні створювати у підлеглих тривалу мотивацію до розвитку та досягнень, адже тільки в таких умовах можливе підвищення кадрового потенціалу. Треба також усвідомлювати, що кожен окремий працівник має свій творчий потенціал, унікальний набір особистісних якостей, але при цьому ці якості не є статичними: вони можуть як розвиваються, так і занепадати. Тому важливо керувати цим процесом ззовні. Керівники повинні знати здібності своїх підлеглих і стимулювати їх розвиток за будь-яких обставин. Для забезпечення якості кадрового потенціалу у процесі його формування і розвитку необхідно використовувати компетентнісний підхід. Це дасть змогу навчити працівників самостійно управляти своїми компетентностями, відповідально вести професійну діяльність, підвищити власну конкурентоспроможність, що позитивно впливатиме на сталий розвиток підприємства.

Після перемоги Україна зіткнеться з новими умовами на ринку праці, новими потребами у кваліфікованих кадрах та новими викликами у формуванні та розвитку кадрового потенціалу, що спонукатиме до подальших досліджень у цьому напрям.

Список використаних джерел

Белопольський М. Г., Хаджинова О. В., Бессонова А. В. Теоретико-методологічні засади системи управління кадровим потенціалом. *Економіка підприємства. № 4 (80), 2022. С. 72-79*

Гриньова В. М., Писаревська Г. І. Управління кадровим потенціалом підприємства : монографія. Харків : Вид. ХНЕУ, 2012. 228 с.

© Ольга, Венгер, Олександр, Фурсін, Марина, Городецькова, 2024

Дашко І. М. Кадровий потенціал: сутність і фактори його розвитку. *Економіка та держава*. 2017, № 1. С. 65–68.

Дискіна А.А. Кадровий потенціал – важливий чинник економічного розвитку підприємства. *Інтелект XXI*. 2018, № 2. С. 67–71

Експрес-оцінка впливу війни на мікро-, малі та середні підприємства в Україні. Аналітичний звіт. Київ. : Програма розвитку ООН в Україні, 2022. 77 с.

Ільїна О.А. Системно-компетентнісний підхід до управління розвитком кадрового потенціалу. *Економіка і суспільство.* 2016, № 7. С. 72–77.

Krainik O., Sergienko T., Venger O. Improving the efficiency of management system in manufacturing companies in market economy. *Вісник Запорізького національного університету. Економічні науки. 2019* Т. 2, № 42 – с.19- 23

Карюк В. І. Компетентністний підхід до управління розвитком кадрового потенціалу підприємства. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2018, № 3 (51). С. 112–118.

Леськова С. Компетентнісний підхід в управлінні кадровим потенціалом сучасного підприємства. *Трансформаційна економіка*. 2023, №3 (03), с. 26-31.

Лісогор Л., Руденко Н. Кадровий потенціал забезпечення соціально-економічного розвитку України в сучасних умовах. *Вісник Київського національного університету. університету імені Тараса Шевченка.* 2022, №4(221). С. 19–26.

Панченко В. А., Панченко О. П. Управління кадровим потенціалом торгового підприємства в умовах кризового стану. *Вчені записки Університету «Крок».* 2016, № 2 (54). С. 145–152.

Результати опитування актуальних питань управління людським капіталом в Україні. URL: https://www2.deloitte.com/ua/ uk/pages/press-room/press-release/2022/acc-deloitte-research.html

Синиченко А. В. Компетентнісний підхід як сучасна парадигма управління персоналом. *Фінанси, облік, банки*. 2016, № 1 (21). С. 288–294.

Соснін О. В., Воронкова В. Г., Ажажа М. А. Філософія гуманістичного менеджменту (соціально-політичні, соціально-економічні, соціально-антропологічні виміри) : навчальний посібник Запоріжжя: Дике поле, 2016

Хаустова К., Дем'янович Е. Управління кадровим потенціалом підприємства в умовах сучасної нестабільності. *Економіка та суспільство.* 2023, №56. URL: https://www.economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2989/2909.

Череп А, Воронкова В.Г., Череп О., Калюжна Ю., Андрюкайтене Р. Тенденції розвитку людиноорієнтованого управління персоналом в умовах глобалізації та цифровізації: виклики та можливості. *Humanities studies : Collection of Scientific Papers. Zaporizhzhia* : Publishing house "Helvetica", 2024. № 18(95) С. 176-188

Чорнодід І. С., Василець Н. М., Петренко В. М. Особливості управління персоналом в умовах воєнного стану. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління* URL : https://doi.org/10.54929/2786-5738-2022-6-04-08

References

Belopolskyi, M. G., Khadzhinova, O. V., Bessonova, A. V. (2022). Theoretical and methodological foundations of the personnel potential management system. *Business Economics.* 4 (80). 72-79

Hrynyova, V. M., Pisarevska, G. I. (2012). Management of the personnel potential of the enterprise: a monograph. Kharkiv: Ed. Khneu. 228.

Dashko, I. M. (2017). Personnel potential: essence and factors of its development. Economy and the state. 1. 65–68.

Diskina A. A. (2018). Personnel potential is an important factor in the economic development of an enterprise. Intelligence XXI. 2. 67–71

Express assessment of the impact of the war on micro, small and medium-sized enterprises in Ukraine. Analytical report. Kyiv. : UN Development Program in Ukraine, 2022. 77 p.

Ilyina, O. A. (2016). A system-competency approach to managing the development of personnel potential. Economy and society.7. 72–77.

Krainik, O., Sergienko, T., Venger, O. (2019). Improving the efficiency of management system in manufacturing companies in market economy. Bulletin of Zaporizhzhya National University. Economic sciences. 2. 42. 19-23.

Kariuk, V. I. (2018). A competent approach to managing the development of the company's personnel potential. Scientific notes of the "KROK" University. 3 (51). 112–118.

Leskova, S. (2023). Competency approach in the management of personnel potential of a modern enterprise. Transformational economy. 3 (03). 26-31.

Lisohor, L., Rudenko, N. (2022). Personnel potential of ensuring socio-economic development of Ukraine in modern conditions. Bulletin of Kyiv National University. Taras Shevchenko University. 4(221).19–26.

Panchenko, V. A., Panchenko, O. P. (2016). Management of personnel potential of a trading enterprise in a crisis situation. Scientific notes of "Krok" University. 2 (54). 145–152.

The results of a survey of current issues of human capital management in Ukraine. URL: https://www2.deloitte.com/ua/uk/pages/press-room/press-release/2022/acc-deloitte-research.html

Synychenko, A. V. (2016). Competency approach as a modern paradigm of personnel management. Finance, accounting, banks. 1 (21). 288–294.

Sosnin, O. V., Voronkova, V. G., Azhazha, M. A. (2016). Philosophy of humanistic management (socio-political, socio-economic, socio-anthropological dimensions): Study guide Zaporizhzhia: Dyke pole.

Haustova, K., Demyanovych, E. (2023). Management of the personnel potential of the enterprise in conditions of modern instability. Economy and society. 56. URL: https://www.economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2989/2909.

Cherep, A., Voronkova, V.G., Cherep, O., Kalyuzhna, Yu., Andryukaitene, R. (2024). Trends in the development of people-oriented personnel management in the conditions of globalization and digitalization: challenges and opportunities. Humanities studies: Collection of Scientific Papers. Zaporizhzhia: Publishing house "Helvetica".18(95). 176-188.

Chornodid, I. S., Vasylets, N. M., Petrenko, V. M. (2022). Peculiarities of personnel management in the conditions of martial law. Problems of modern transformations. Series: Economics and Management URL : https://doi.org/10.54929/2786-5738-2022-6-04-08

OLGA, VENGER – Candidate of Political Sciences,
Associate Professor of the Department of Management of Organizations
and Project Management, Y. M. Potebnya Engineering Education
and Scientific Institute of Zaporizhzhia National University (Zaporizhzhia, Ukraine)
E-mail: vengerolya14@gmail.com
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-3758-7891

OLEKSANDR, FURSÌN – PhD in Public administration,
Associate Professor, Assistant Professor of the Department
of Management and Administration, Y. M. Potebnya Engineering Education
and Scientific Institute of Zaporizhzhia National University (Zaporizhzhia, Ukraine)
E-mail: fursin@ukr.net
ORCID ID: http://orcid.org/0000-0002-4457-0350

MARYNA, HORODETSKOVA – student of the 4th year
of study specialty 073 "Management", Y. M. Potebnya Engineering Education
and Scientific Institute of Zaporizhzhia National University (Zaporizhzhia, Ukraine)
E-mail: mareegorodetkova@gmail.com
ORCID ID: http://orcid.org/0009-0007-5223-4326

MANAGEMENT OF PERSONNEL POTENTIAL AS A FACTOR OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF ECONOMIC ENTITIES

Abstract

In the conditions of a full-scale war between Russia and Ukraine, the problem of formation and management of personnel potential for the sustainable development of Ukrainian enterprises is becoming more and more urgent. Today, most of the enterprises of our country work under constant challenges from the external environment. This is to ensure the stability of the work of enterprises, and the safe conditions of operation, and the psychological conditions of the staff, especially for regions that are under constant shelling. Such a state of affairs can negatively affect the efficiency of the enterprise, cause staff turnover, decrease labor productivity, and increase the level of stress resistance. That is why today enterprises face new challenges regarding the formation and effective use of personnel potential, which requires new approaches to its assessment, work organization, motivation and development. The purpose of the article is to study theoretical approaches to managing the personnel potential of a modern enterprise and features of modern approaches to its formation for the sake of sustainable development of the enterprise. The research methodology includes the analysis of scientific literature on the main theoretical and methodological approaches to the formation of personnel potential; methods of structural and functional analysis, system analytical methods, forecasting and modeling. The defined purpose of the research and the methodology of the work led to the use of general scientific methods: analysis, synthesis, abstraction, classification. The system approach made it possible to consider personnel potential as an integral element

© Ольга, Венгер, Олександр, Фурсін, Марина, Городецькова, 2024

of sustainable development and competitiveness of the enterprise.The result of the study showed that personnel potential is one of the most significant resource elements of the company's potential, and in order to successfully and stably operate in the modern market environment, it is necessary to effectively form and manage it. It was concluded that the strategy of ensuring personnel potential in the conditions of a full-scale war should be flexible and adaptive, taking into account the whole set of factors and risks associated with the constant change of circumstances and new working conditions. Effective management of personnel potential is a key factor for the sustainable development of any enterprise.

Keywords: personnel potential, personnel potential management, personnel potential development methods, personnel potential assessment, adaptation, motivation, competence approach.

© The Author(s) 2024
This is an open access article under
the Creative Commons CC BY license

Received date 01.03.2024
Accepted date 15.03.2024
Published date 01.04.2024

How to cite: Ольга, Венгер, Олександр, Фурсін, Марина, Городецькова. **У**правління кадровим потенціалом як чинник сталого розвитку суб'єктів господарювання. Humanities studies: Collection of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia : Publishing house "Helvetica", 2024. 19 (96). P. 158–167.
doi: https://doi.org/10.32782/hst-2024-19-96-18

УДК 338.45:332.14(477)
DOI https://doi.org/10.32782/hst-2024-19-96-19

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПОТЕНЦІАЛУ ПРОМИСЛОВОГО РОЗВИТКУ В КОНТЕКСТІ ПРІОРИТЕТІВ ПРОМИСЛОВОЇ ПОЛІТИКИ ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

НАТАЛЯ, МЕТЕЛЕНКО[1]
АЛЛА, ПОПОВА[2]
РОМАН, АФОНОВ[3]
ПАВЛО, СКИДІН[4]

Анотація

Економічний розвиток країни не можливий без науково-технічних досягнень, або технологічних інновацій, поява яких може швидко і докорінно змінити наявну структуру економіки, надати їй нового поштовху до розвитку. Наші уявлення щодо інноваційних процесів та їх впливу на економіку ще недостатні, й проблеми оцінки як рівня інноваційності промисловості, так і ефективності технологічних інновацій залишаються актуальними як для наукового пошуку, так і для практичного використання. Структурна політика держави має враховувати вплив інноваційного чинника та можливості інноваційної сфери в подоланні структурних диспропорцій; структурну стратегію необхідно розробляти з позицій вимог суспільства до економіки майбутнього, а також бачення ролі і місця України у складі світової економічної системи. Вкрай гостро ці питання для України постали у 2014 році, тому формування потенціалу промислового розвитку в контексті пріоритетів регіональної політики відновлення України набувають дедалі особливої значущості. Одним з ключових організаційно-економічних заходів проведення реформ має стати повоєнна модернізація промислового комплексу України, яка дасть змогу забезпечити конкурентоспроможність вітчизняної продукції на внутрішньому та зовнішньому ринках; такі кроки дадуть змогу в перспективі долати наслідки воєнних руйнувань, сприяти структурно-технологічній перебудові національної економіки, забезпечити її розвиток у процесі відновлення та формування регіональної політики.

Мета статті – проаналізувати фундаментальні та прикладні аспекти процесів трансформації потенціалу промислового розвитку в контексті пріоритетів промислової політики відновлення України. Завдання дослідження: 1) проаналізувати передумови та наслідки економічного падіння потенціалу розвитку у промисловості; 2) визначити пріоритети державної політики розвитку промисловості України; 3) окреслити концептуальні положення розвитку стратегічних галузей промисловості в напрямку формування промислової політики; 4) проаналізувати проблеми та визначити перспективи промислового розвитку. Менеджери можуть побудувати нові концептуальні підходи до процесів трансформації потенціалу розвитку промислових підприємств стратегічних галузей у напрямку відновлення України. Управління та адміністрування цих процесів забезпечує можливість формування пріоритетів регіональної політики, що є особливо актуальним для регіонів України, які, як Запорізька область, суттєво постраждали внаслідок збройної агресії рф. Ця тема створює можливість для розвитку міждисциплінарних досліджень, які об'єднують такі наукові сфери, як фінанси, економіка, маркетинг, менеджмент, державне управління, філософія та створює теоретичне підгрунтя для вирішення глобальних проблем трансформації економіки світу.

Ключові слова: потенціал промислового розвитку, регіональна політика, потенціал підприємства, інноваційний потенціал промисловості, стратегічні галузі, промислова політика

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

Підприємницька діяльність у ринкових умовах передбачає вирішення широкого спектру завдань для забезпечення ефективного функціонування. Процес господарської діяльності включає функції щодо управління людськими, матеріальними та фінансовими ресурсами, встановлення партнерських відносин із представниками зовнішнього середовища, планування обсягів виробництва товарів та послуг відповідно до потреб споживачів тощо. Усі ці процеси спрямовані, головним чином, на створення економічного блага, реалізація якого забезпечить фінансову результативність як у короткостроковій, так і в довгостроковій перспективі. Одним із ключових аспектів господарської діяльності виступає потенціал підприємства, який забезпечує не тільки поточні фінансові результати, а й визначає майбутні перспективи розвитку. Потенціал підприємств формує потенціал галузі, а потенціали галузей економіки формують промисловий потенціал країни. В економіці України

Corresponding authors:
[1] Vytautas Magnus University (Kaunas, Lithuania)
E-mail: leta.baleviciene@stud.vdu.lt
ORCID ID: http://orcid.org/0009-0004-8574-2413
[2] Kolpingo University of Applied Sciences (Kaunas, Lithuania)
E-mail: regina@turinfo.lt
ORCID ID: http://orcid.org/0009-0006-5574-9280

© Наталя, Метеленко, Алла, Попова, Роман, Афонов, Павло, Скидін, 2024

роль промисловості залишається ведучою, адже поступ промислового сектору обумовлює найбільший мультиплікативний ефект на економіку країн з різним рівнем економічного розвитку, формуючи значну частину ВВП, стимулюючи інноваційну діяльність, гарантуючи одержання великої частки експортних доходів. Структурний склад промисловості України складається з переробної, добувної промисловості, розроблення кар'єрів, постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря, водопостачання, каналізації, поводження з відходами. Розвиток галузей промисловості сприяє створенню та підтримці мільйонів робочих місць, як безпосередньо в самому секторі, так і в суміжних галузях, наповнюючи податковими надходженнями державний бюджет, формуючи тим самим фундамент для сталого соціально-економічного розвитку країни. Деіндустріалізація в Україні почалась задовго до вторгнення Росії, і навіть до початку війни в 2014 році. Показовою, з точки зору процесів деіндустріалізації, є оцінка споживання сталі в Україні. Так, як зазначає у колективній монографії «Промисловий потенціал складних соціально-економічних систем цифрового суспільства: макро-, мезо- та мікрорівень» проф. Метеленко Н.Г., Україна за показником споживання сталі на одну особу населення в 2019 р. в три рази відставала від США, Туреччини, Польщі і Канади; в чотири рази – від Німеччини і Італії, в шість разів від Китаю, Чехії, в сім разів – від Тайваню. Відтак безперечним є висновок відносно того, що споживання великих обсягів сталі є основною запорукою успішного розвитку промисловості країни, зростання її економіки. При такому низькому рівні споживання сталі, до якого дійшла Україна в останні роки і при критично високому рівні фізичної зношеності металофонду більшості галузей і сфер економіки (як зазначалося вище, він дорівнює від 75 % до 90 %), розвиток промисловості, а відтак і національної економіки загалом приречені на подальший занепад (Воронкова, Метеленко, 2022).

Основними чинниками стрімкого падіння в промисловості стали анексія росією Криму, військове протистояння на Сході країни разом з втратою контролю над частиною території Донбасу, втрата російського ринку та кооперації з російськими промисловими підприємствами, а також несприятлива кон'юнктура цін на основні товари українського експорту, технічні бар'єри та низький рівень кооперації української промисловості з промисловістю Євросоюзу, падіння внутрішнього попиту та відкритість економіки України для імпорту промислової продукції, повномасштабна війна, яку розв'язала рф 24.02.2022 р. (Федерація роботодавців України, 2021). Унаслідок повномасштабних бойових дій у багатьох регіонах України пошкоджено або знищено значну кількість промислових підприємств; певна частина потужностей релоковано до інших регіонів або навіть сусідніх країн; підприємства, що працюють, мають значні проблеми з попитом та логістикою, доступом до кредитних ресурсів та ін. Таким чином, проблема трансформації потенціалу промислового розвитку має пріоритетне значення для формування промислової політики відновлення України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, з яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор

Потенціал як економічна категорія знайшов своє відображення в економічній думці зарубіжних та вітчизняних авторів і спочатку вивчався як чинник розвитку економіки на державному рівні, а з розвитком економічних відносин став розглядатися на мікрорівні. Така тенденція спричинена переходом до масового виробництва та зростаючим інтересом до нових підходів до забезпечення сталого розвитку підприємництва.

Дослідженню потенціалу підприємств та його складників присвячено наукові роботи таких учених, як Н.М. Богацька, Н.М. Василик, Р.С. Квасницька, Є.В. Лапін, О.В. Латишева, Н.О. Навроцький, С.І. Плотницька, М.С. Татар, М.С. Пантелєєва та ін. Усі підходи до визначення сутності потенціалу як економічної категорії зводяться до трьох основних напрямів: ресурсного, цільового та системного (Богацька, 2016). Ресурсний підхід обґрунтовує можливість ефективного функціонування підприємства за умови вірно сформованої системи розподілу всіх наявних ресурсів (Василик, 2018). Цільовий (результативний) підхід передбачає ототожнення потенціалу зі здатністю підприємства досягнути певної мети, тому включає стратегічний та конкурентний потенціали (Квасницька, Тарасюк, 2017). Системний підхід передбачає охоплення всіх процесів підприємства та віднесення їх до певного виду потенціалу (Лапін, 200; Латишева, 2018). Останній є досить складним для дослідження, адже переплітається із цілою низкою економічних категорій. Відповідно до зазначених підходів, виділяють чотирнадцять видів потенціалу підприємства (Навроцький, 2017; Плотницька, 2015). Отже, потенціал підприємства – це матеріальні, фінансові та людські ресурси, ефективне формування яких визначає економічний потенціал та забезпечує певний рівень ринкового потенціалу, тобто рівень прибутку від реалізації вироблених економічних благ. Потенціал

промислових підприємств виступає потенціалом розвитку лише у тому випадку, якщо підприємство характеризується розширеним відтворенням виробництва та інноваційними рішеннями в напрямку розвитку підприємства, галузі, національної економіки (Татар, 2016; Пантелєєв, Шматько, 2013). Узагальнюючи, можна підсумувати, що потенціал розвитку підприємства це комплекс взаємопов'язаних ресурсів і можливостей щодо їх раціонального використання з метою максимізації задоволення потреб споживачів, створення конкурентних переваг і забезпечення стратегічного управління розвитком підприємства, яке орієнтується на забезпечення розвитку національної економіки через підвищення ефективності державно-приватного партнерства.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття

Прийдешній 2024 рік приніс із собою не лише руйнування інфраструктури в галузях промисловості України, а і революційні зміни в технологічному світі, що впливає на все від нашого побуту до глобального бізнесу. Розвиток штучного інтелекту, прогрес у біотехнологіях та розвиток квантових обчислень відкривають нові можливості та ставлять перед нами неабиякі виклики. Ці інновації не тільки надихають нас до нових відкриттів у науці та техніці, але й змушують переосмислити способи ведення бізнесу, освіти, та навіть наш підхід до особистої безпеки і конфіденційності.

Сьогодні перед науковцями, бізнесом, державою постають такі виклики, які потребують знаходження нових методів та механізмів формування конкурентоспроможного потенціалу промислового розвитку в умовах війни та в напрямку повоєнного відновлення.

Мета та формування цілей статті (постановка завдання)

Мета статті – проаналізувати фундаментальні та прикладні аспекти процесів трансформації потенціалу промислового розвитку в контексті пріоритетів промислової політики відновлення України. **Завдання дослідження:** 1) проаналізувати передумови та наслідки економічного падіння потенціалу розвитку у промисловості; 2) визначити пріоритети державної політики розвитку промисловості України; 3) окреслити концептуальні положення розвитку стратегічних галузей промисловості в напрямку формування промислової політики; 4) проаналізувати проблеми та визначити перспективи промислового розвитку.

Методологія дослідження. Актуальні питання формування потенціалу промислового розвитку в умовах війни та в напрямку повоєнного відновлення України вирішуються в управлінській, філософській, правовій, економічній, фінансовій сферах. Управління та адміністрування за цими напрямами забезпечує комплексність підходів до процесів відбудови потенціалу промислового розвитку та спроможність будувати обґрунтовані стратегії інноваційного розвитку промислових підприємств та національної економіки в цілому. Для вирішення поставлених завдань використана низка методів та підходів, а саме: абстрактно-логічний – при визначенні мети і завдань дослідження; аналітико-монографічний – при вивченні літературних джерел, законодавчих та нормативно-правових актів у сфері управління підприємствами промисловості; причинно-наслідковий аналіз – при обґрунтуванні стратегічних векторів інноваційного розвитку промисловості в контексті відбудови України; ретроспективний аналіз – при розробці пріоритетних завдань в контексті формування пріоритетів промислової політики відбудови України. Інтеграція використовуваних методів та підходів у напряму отримання комплексного наукового бачення вирішення актуальних питань трансформації потенціалу промислового розвитку в контексті пріоритетів промислової політики відбудови України забезпечується шляхом застосування цифрових сервісів при обробці масивів вихідних даних.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів

Передбачена Угодою про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (Угода про Асоціацію, 2014) поглиблена та всеохоплююча зона вільної торгівлі між Україною та ЄС почала функціонувати з 1 січня 2016 року. До 1 січня 2016 року згідно з постановою Комісії ЄС від 16.04.2019 р.№374/2014 Європейський Союз надав Україні в односторонньому порядку автономні торговельні преференції . Автономні преференції діяли з 23 квітня 2014 року до 31 грудня 2015 року. Метою зазначених заходів було одностороннє зменшення або скасування митних зборів ЄС на товари, що походять з України. Тобто фактично Україна експортувала товари до ЄС на преференційних умовах, наближених до умов, передбачених зоною вільної торгівлі, ще з 23 квітня 2014 року. Проте ані автономні преференції, ані подальший початок функціонування зони вільної торгівлі не призвели до зростання в українській промисловості. В 2014 – 2015 рр. індекс промислової продукції обрушився, відповідно, на 10,1%

© Наталя, Метеленко, Алла, Попова, Роман, Афонов, Павло, Скидін, 2024

та 12,3%, після чого у 2016 – 2018 рр. індекс промислової продукції демонстрував мінімальне зростання відновлювального характеру в межах 1,1 – 4%, що в умовах падіння попередніх років можна вважати стійкою стагнацією.

Проведемо аналіз та простежимо процеси деіндустріалізації за динамікою часток переробної промисловості у ВВП та в експорті. Так, якщо у 2007 р. частка переробної промисловості у ВВП України становила близько 18%, то в 2021 р. ця частка знизилася до критичних 10%. Така сама ситуація стосується і експорту; так у 2007 р. частка переробної промисловості в експорті становила приблизно 73%, а у 2021 р. – близько 37%. Тобто впродовж останніх 15 років Україна поступово втрачала свій промисловий потенціал, дедалі більше ставала сировинною країною – як з погляду ВВП, так і в експорті.

Висока інноваційна активність є однією з найважливіших умов ефективного соціально-економічного розвитку країни. Це пов'язано з тим, що інновації, особливо технологічні, визначають рівень заробітної плати і продуктивність праці, а також динаміку валової доданої вартості, прибутку і собівартості продукції. Опосередковано інноваційний розвиток економіки може впливати на тенденції економічної міграції з країни, залежність від надходження коштів від міжнародних фінансових фондів, конкурентоспроможність продукції вітчизняного виробництва на зовнішньому та внутрішньому ринках. Загалом рівень інноваційності економіки може відображатися в технологічній структурі виробництва, експорті, ролі країни у глобальних ланцюгах створення вартості, залежності економіки від імпортної високотехнологічної продукції, основних фондів. Окрім того, інноваційність економіки може впливати на рівень економічної безпеки країни. Вітчизняна промисловість володіє вагомим інноваційним потенціа лом, здатним забезпечити структурну трансформацію національної еко номіки та високий рівень науково-технологічного розвитку країни загалом. Водночас в Україні досі переважаючими джерелами зростання у промисловості були резерви виробничих потужностей, не задія ні протягом кризового періоду, і сприятлива зовнішньоекономічна кон'юнктура. Збереження існуючої моделі розвитку промислового сектору України з орієнтацією на низькотехнологічні виробництва та експорт може призвести до зниження конкурентних позицій національної економіки й подальшого нарощування технологічного відставання від розвинених країн (Собкевич, Сухоруков, Шевченко, 2014). У 2009 р. у Розпорядженні КМУ № 680-р від 17.06.2009 р. «Про схвалення Концепції розвитку національної інноваційної системи» надано визначення національної інноваційної системи, яка включає такі підсистеми: державного регулювання; освіти; генерації знань; інноваційної інфраструктури; виробництва та сформульовано мету розвитку національної інноваційної системи – це створення умов для підвищення продуктивності праці та конкурентоспроможності вітчизняних товаровиробників шляхом технологічної модернізації національної економіки, підвищення рівня їх інноваційної активності, виробництва інноваційної продукції, застосування передових технологій, методів організації та управління господарською діяльністю для покращення добробуту людини та забезпечення стабільного економічного зростання (Концепція розвитку національної інноваційної системи, 2009). Тобто вже у 2009 р. вкрай необхідним було здійснення комплексу заходів щодо збалансованого розвитку всіх підсистем національної інноваційної системи, підтримки інноваційної активності вітчизняних суб'єктів господарювання на всіх стадіях інноваційного процесу, стимулювання попиту на результати наукових досліджень і розробок, кваліфікований персонал, створення сприятливих умов для виробництва інноваційної продукції з високим рівнем доданої вартості. Сьогодні повномасштабна війна фактично «добиває» нашу промисловість, оскільки бойові дії зачіпають ті регіони, де вона була найбільш розвинута (Харківська, Запорізька, Дніпропетровська області, раніше підконтрольні Україні частини Луганської та Донецької областей, зокрема Маріуполь та інші міста); частина підприємств фізично знищені, інші значно постраждали; деякі з цих підприємств були високотехнологічними, тому відновити їх буде вкрай важко.

Відбувається трансформація потенціалу промислового розвитку, в результаті якої певна кількість підприємств перемістилися на Захід країни й відновлюють свої виробничі потужності. Для західних регіонів України сьогодні є шанс сформувати власний промисловий сегмент економіки, який там не був таким потужним до російського вторгнення. Ті ж підприємства, які переїхали за межі України, це втрачений потенціал промислового розвитку і це виклик для нашої держави. Так, експерти Світового банку і Єврокомісії оцінюють пошкодження від війни в Україні лише в період з 24 лютого 2022 р. до 24 лютого 2023 р. (перший рік війни) в сумі 134,7 млрд доларів, а потреби у відновленні – 410,6 млрд. доларів. У той же час необхідно констатувати, що Україні вдалося утримати макрофінансову стабільність і залучити значні обсяги міжнародної допомоги, що позитивно впливає на перспективи повоєнного відновлення

вже сьогодні. Також експерти вважають, що деіндустріалізація, яка поступово відбувалась до війни і привела до частки переробної промисловості у ВВП, яка становила близько 20%, стала однією з причин того, що рф безпрецедентно вторглась в Україну. Якщо б Україна самостійно виробляла більше зброї, розвивала ВПК, мала б складну техніку, більше доходів бюджету на фінансування армії – можливо ворог подумав щодо нападу. Таким чином, зрозуміло, що держава має встановити розвиток промисловості як пріоритет і, відповідно, сформувати набір інструментів, які сприятимуть розвитку високотехнологічних виробництв. Жодна країна у світі не змогла досягти розвитку переробної промисловості в рамках концепції вільного ринку. Усі розвинуті країни застосовували широкий набір стимулів, щоб ця промисловість з'являлася. Звісно, перемога у війні дасть значний поштовх для розвитку економіки й промисловості зокрема, але вважаємо, що багато що можна робити вже зараз (Кисилевський, 2022).

До інструментів сприяння створенню виробництв під час війни з метою відновлення втраченого потенціалу і трансформації потенціалу промислового розвитку в контексті пріоритетів промислової політики відновлення України віднесено такі: страхування військових ризиків; доступність довгих і дешевих грошей, як, наприклад, програма пільгового кредитування «5 – 7 – 9%», грантові програми для стратегічних галузей промисловості; компенсація витрат на капітальні інвестиції в переробну промисловість через пільгове оподаткування (цей механізм сьогодні використовують деякі країни ЄС задля мотивування українського бізнесу до розміщення виробничих потужностей на їх територіях); стимулювання експорту переробної промисловості; розширення локалізації в державних закупівлях. Важливою темою щодо державної політики пріоритетного розвитку промисловості є розвиток індустріальних парків (Собкевич, 2022). Індустріальні парки можуть запропонувати бізнесу те, що найбільше потрібно – ділянки, приміщення придатні до експлуатації, ресурсоефективну та надійну інфраструктуру інженерних мереж, доступ до кваліфікованих працівників, освітніх установ та супутніх послуг, що дозволяє інвестору зосередитись на основному бізнесі: виробництві товарів, які відповідають національним та міжнародним стандартам якості, користуються попитом на відповідних ринках, вдосконаленні навичок своїх працівників. Окремої уваги потребує сектор військово-промислового комплексу і тут держава має перетворитися з пасивного спостерігача на вимогливого й спроможного замовника, тобто трансформація механізму державно – приватного партнерства є передумовою формування потенціалу промислового розвитку в контексті пріоритетів промислової політики відновлення України.

Серед стратегічних передумов повоєнної індустріалізації України слід виділити такі: 1) часткова стабілізація ситуації у промисловості (більше 45% підприємств працює в довоєнному режимі, а 42% працюють частково); для відновлення виробництва вітчизняні компанії отримують допомогу з релокації потужностей у межах країни, а міжнародні організації вже розглядають можливість надання додаткової грантової допомоги на будівництво виробничо-складських будівель; 2) трансформація механізму державної підтримки вітчизняного виробника (зрозуміло, що для відновлення зруйнованої виробничої інфраструктури знадобиться величезна кількість будматеріалів, енергетичного та опалювального обладнання; імпортувати весь необхідний обсяг продукції невиправдано дорого; завдяки закону про локалізацію місцева складова у вартості сировини, матеріалів, вузлів, агрегатів, що закуповуються за державні кошти, має бути не менше 15%; цей механізм підтримки буде сприяти розвитку переробної промисловості, залученню інвестицій та створенню тисяч нових робочих місць); 3) *ніашорінг* (nearshoring) та вихід товарів українського виробництва на європейські ринки (розміщення філій заводів європейських компаній в Україні згодом лише посилюватиметься, враховуючи курс України на вступ до ЄС, а сьогодні ми вже маємо приклади такої допомоги з боку наших країн – партнерів).

Сучасний погляд бізнесу свідчить про те, що бізнес не бачить сенсу у відновленні зруйнованого до довоєнного рівня; необхідно відновлювати все так, щоб виробництво мало перспективи розвитку, тобто створюватимуться підприємства вищого рівня за технологіями, якістю, організацією виробництва; необхідно переходити на інший рівень розміщення підприємств, зокрема формування промислових кластерів, які забезпечуватимуть конкурентоспроможну собівартість продукції. Такі трансформаційні процеси при формуванні потенціалу промислового розвитку в контексті промислової політики відновлення України свідчать про необхідність модернізації в багатьох секторах економіки, у тому числі в найбільш забруднюючих галузях промисловості, щоб після війни конкурувати на міжнародних ринках. Саме тому в рамках угоди про асоціацію між Україною та ЄС Україні необхідно імплементувати директиву 2010/75/ЄС про промислові викиди. Прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо відновлення та «зеленої» трансформації енергетичної системи України» від 30.06.2023 р. (Закон України, 2023).

© Наталя, Метеленко, Алла, Попова, Роман, Афонов, Павло, Скидін, 2024

Так, робота на застарілих технологіях та зношеному обладнані призводить до значно вищої, ніж у ЄС, вуглецевої ємності металургійної продукції, але замість модернізації ми шукали винятки для продовження експорту, але покупцям з ЄС важливо отримати продукцію, що відповідає екологічним вимогам щодо скорочення викидів парникових газів, а це неможливо без модернізації. Також, дедалі частіше міжнародні кредитори при ухваленні рішень про співфінансування просять надати звітність щодо вуглецевих викидів та стратегій їх зменшення. Поряд з цим електрометалургія та чисті технології прямого відновлення заліза, які відкривають шлях до декарбонізації, уже частково присутні в Україні і потребують масштабування і звісно потужної державної підтримки.

Нагадаємо, що 20 та 21 вересня 2023 року в Києві та Гаазі відбувся Міжнародний форум сталого розвитку 2023 (ISF2023), метою якого стала консолідація експертів, бізнесу та влади України та ЄС задля відновлення та розвитку економіки на принципах сталості (Бєлоусова, 2023). Зелена стратегія України – це стратегія розвитку країни, в основі якої покладені принципи сталості з урахуванням вимог європейської та євроатлантичної інтеграції, міжнародного партнерства, а також теперішніх викликів (ASDE, 2023). Це набір ініціатив, чітка дорожня карта, практичний план дій, який буде створений на International Sustainability Forum 2023. Зелена стратегія України має стати пріоритетом та філософією для всієї України. На форумі поставлено за мету розробити практичний механізм, а згодом стратегію розвитку країни на принципах сталості, з залученням всіх ключових стейкхолдерів як всередині країни, так і зовні, оскільки соціальна політика – це не про виплати, це про забезпечення суспільства послугами, чого не вистачає наразі в Україні. Завдяки новим інструментам та механізмам держава прагне розвинути ринок послуг для різних категорій споживачів, запроваджуючи цифровізацію сервісів та розвиваючи інклюзивність. Відновлення України вже зараз має відбуватися відповідно до ESG-стандартів, адже це значно зекономить ресурси в майбутньому. Надважливим пріоритетом України при формуванні промислової політики відновлення є посилення протиповітряного щита держави та розвиток оборонно – промислового комплексу (Гаврилюк, 2024).

Гірничодобувна промисловість та металургія України завжди протягом історії відігравали ключову роль, і зараз ці галузі мають відіграти вирішальну роль у питаннях глобальних змін і трансформаційних процесах формування потенціалу промислового розвитку. Якщо ми хочемо мати реальні шанси сповільнити і, зрештою, зупинити зміну клімату, світова економіка повинна стати безвуглецевою; це унікальне завдання для гірничодобувної та металургійної промисловості. Галузь має швидко збільшити виробництво, щоб забезпечити світовий бізнес матеріалами, необхідними для переходу до безвуглецевого майбутнього. При цьому це слід робити без шкоди для довкілля, обмежуючи власну діяльність так, щоб споживати менше вуглецю.

Висновок

Підсумовуючи вищесказане, можна сказати, що трансформація промислового потенціалу розвитку є важливою складовою частиною у досягненні цілей сталого розвитку національної економіки.

До наслідків відсутності формування пріоритетів промислової політики для стратегічних галузей промисловості нами віднесено такі: 1) відсутність системного підходу у визначенні завдань промислового розвитку при формуванні стратегічних документів у сфері повоєнного відновлення; 2) недовикористання потенціалу, марнування та безперешкодне вивезення цінних критичних ресурсів з України; усе це стримує потенціал розвитку високотехнологічних галузей, які їх використовують; 3) недооцінювання ролі промислового сектору України у повоєнному відновленні під час формування інвестиційних проєктів та пакетів міжнародної фінансової допомоги.

Модифікація промислової політики ЄС і основних для розвитку промисловості законів у 2023 р. відкриває можливості реалізації спільних з Україною виробничо-інноваційних проєктів за перспективними напрямами. Виробничий потенціал, експортний потенціал, інноваційний потенціал, трудовий потенціал тощо – всі складові сукупного потенціалу промислового розвитку України зазнали величезних втрат і потребують відновлення. Щоб проєкти модернізації промисловості в Україні та інвестиції в нові виробництва стали масовими, необхідно розробити нову нормативно-правову базу, яка наблизить Україну до ЄС. Це допоможе відбудувати потужну, ефективну, чисту та сучасну промисловість, а довгостроково – стати надійним партнером для впровадження «зеленого» курсу на європейському континенті, який має стати вуглецево нейтральним до 2050 року.

Список використаних джерел

Промисловий потенціал складних соціально-економічних систем цифрового суспільства: макро-, мезо- та мікрорівень : колективна монографія / за ред. д.філософ.н., проф. В. Г. Воронкової, д.е.н., проф. Н. Г. Метеленко. Запоріжжя : Видавничий дім “Гельветика”, 2022. 480 с.

Стан промисловості України. URL: https://fru.ua/images/doc/analitics/2021/promyslovist_1_2021.pdf (дата звернення: 10.05.2024).

Богацька Н.М. Сучасний підхід до оцінки сутності ресурсного потенціалу підприємства. *Економіка і суспільство.* 2016. Вип. 3. С. 134–139.

Василик Н.М. Оцінка ефективності управління ресурсним потенціалом підприємства. *Економічний аналіз*. 2018. Т. 28. № 3. С. 154–161.

Квасницька Р., Тарасюк М. Структуризація потенціалу підприємства. *Вісник КНТЕУ.* 2017. № 1. С. 73–82.

Лапін Є.В. Економічний потенціал підприємств промисловості: формування, оцінка, управління. *Вісник СумДУ.* 2007. № 1. С. 63–71.

Латишева О.В. Ресурсний потенціал підприємства: сутність, складові та особливості управління елементами забезпечення сталого розвитку. *Економічний вісник Донбасу.* 2018. № 3(53). С. 126–130.

Навроцький Н.О. Оцінка ефективності використання ресурсного потенціалу підприємства. *Интернаука*. 2017. № 1(23). С. 97–101.

Плотницька С.І. Ресурсний потенціал підприємства як фактор побудови ефективної стратегії конкурентоспроможності. Ефективна економіка. 2015. № 4. URL : http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4478 (дата звернення: 01.05.2024).

Татар М.С. Дослідження проблем розвитку ресурсного потенціалу будівельних підприємств України в умовах активізації факторів зовнішнього середовища. *Науковий вісник Ужгородського національного університету.* 2016. Вип. 6. Ч. 3. С. 81–86.

Пантелєєв М.С., Шматько Н.М. Формування механізму стратегічного управління потенціалом підприємства. *Вісник економіки транспорту і промисловості.* 2013. № 41. С. 209–215.

Угода про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27.06.2014 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення: 10.05.2024).

Інноваційний розвиток промисловості як складова структурної трансформації економіки України : аналіт. доп. / О. В. Собкевич, А. І. Сухоруков, А. В. Шевченко [та ін.] ; за ред. Я. А. Жаліла. Київ: НІСД, 2014. 152 с.

Про схвалення Концепції розвитку національної інноваційної системи. Розпорядження КМУ № 680-р від 17.06.2009 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/680-2009-%D1%80#Text (дата звернення: 15.05.2024).

Держава має зробити розвиток промисловості пріоритетом. URL: https://gmk.center/ua/opinion/derzhava-maie-zrobiti-rozvitok-promislovosti-prioritetom/ (дата звернення: 20.05.2024).

Розвиток індустріальних парків як чинник пришвидшення відновлення економіки України. URL: https://niss.gov.ua/doslidzhennya/ekonomika/rozvytok-industrialnykh-parkiv-yak-chynnyk-pryshvydshennya-vidnovlennya (дата звернення: 10.05.2024).

Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо відновлення та «зеленої» трансформації енергетичної системи України» № 3230 – IX від 30.06.2023 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3220-20#Text (дата звернення: 10.05.2024).

Зелену стратегію України створять на INTERNATIONAL SUSTAINABILITY FORUM 2023 в Києві та Гаазі. URL: https://ucci.org.ua/events/podiyi-partneriv/zelenu-strategiiu-ukrayini-stvoriat-na-international-sustainability-forum-2023-v-kiievi-ta-gaazi (дата звернення: 17.05.2024).

Засади Зеленої стратегії України за результатами ISF2023 будуть передані уряду. http://reform.energy/news/zasadi-zelenoi-strategii-ukraini-za-rezultatami-isf2023-budut-peredani-uryadu-21897 (дата звернення: 15.05.2024).

Пріоритети-2024: посилення протиповітряного щита держави та розвиток ОПК. URL: https://mspu.gov.ua/news/priorytety-2024-posylennia-protypovitrianoho-shchyta-derzhavy-ta-rozvytok-opk (дата звернення: 01.05.2024).

References

Industrial potential of complex socio-economic systems of the digital society: macro-, meso- and micro-level : a collective monograph (2022) / edited by Doctor of Philosophy, Professor V. Voronkova, Doctor of Economics, Professor N. Metelenko. Zaporizhzhia: Helvetica Publishing House. 480.

The state of industry of Ukraine. URL: https://fru.ua/images/doc/analitics/2021/promyslovist_1_2021.pdf (accessed 10.05.2024).

Bogatska N.M. (2016). Modern approach to assessing the essence of the resource potential of the enterprise.. *Economy and society.* 3.134-139.

Vasylyk, N. M. (2018). Evaluation of the efficiency of managing the resource potential of the enterprise. *Economic analysis.* 28. № 3. 154-161.

Kvasnytska, R., Tarasiuk, M. (2017). Structuring of the enterprise potential.. *KNTEU Bulletin.*1. 73-82.

Lapin, E. V. (2007) Economic potential of industrial enterprises: formation, evaluation, management. *Herald of Sumy State University.*1. 63-71.

Latysheva, O. V. (2018). Resource potential of the enterprise: essence, components and features of management of elements of sustainable development. *Economic Bulletin of Donbass*. 3(53).126-130.

Navrotskyi, N. O. (2017). Evaluation of the efficiency of using the resource potential of the enterprise. Internauka. 1(23). 97-101.

Plotnytska, S. I. (2015). Resource potential of the enterprise as a factor in building an effective competitiveness strategy. Effective economy. 4.

© Наталя, Метеленко, Алла, Попова, Роман, Афонов, Павло, Скидін, 2024

URL : http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4478 (accessed 01.05.2024).

Tatar, M. S. (2016). Research of problems of development of resource potential of construction enterprises of Ukraine in the conditions of activation of environmental factors. Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. 6. Ч. 3. 81-86.

Panteleev, M. S., Shmatko, N. M. (2013). Formation of the mechanism of strategic management of the enterprise potential. Bulletin of Economics of Transport and Industry. 2013. № 41. С. 209-215.

The Association Agreement between Ukraine, on the one hand, and the European Union, the European Atomic Energy Community and their Member States, on the other hand, of 27.06.2014. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (accessed 10.05.2024).

Innovative development of industry as a component of the structural transformation of the Ukrainian economy: analytical report / O. Sobkevych, A. Sukhorukov, A. Shevchenko [et al. Kyiv: NISS, 2014. 152 с.

On Approval of the Concept of Development of the National Innovation System. Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 680-r of June 17, 2009: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/680-2009-%D1%80#Text (accessed on 15.05.2024).

The state should make the development of industry a priority. URL: https://gmk.center/ua/opinion/derzhava-maie-zrobiti-rozvitok-promislovosti-prioritetom/ (accessed on May 20, 2024).

Development of industrial parks as a factor in accelerating the economic recovery of Ukraine. URL: https://niss.gov.ua/doslidzhennya/ekonomika/rozvytok-industrialnykh-parkiv-yak-chynnyk-pryshvydshennya-vidnovlennya (accessed 10.05.2024).

Law of Ukraine "On Amendments to Certain Laws of Ukraine on the Restoration and Green Transformation of the Energy System of Ukraine" No. 3230-IX of 30.06.2023. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3220-20#Text (accessed on 10.05.2024).

The Green Strategy of Ukraine will be created at the INTERNATIONAL SUSTAINABILITY FORUM 2023 in Kyiv and The Hague. URL: https://ucci.org.ua/events/podiyi-partneriv/zelenu-strategiiu-ukrayini-stvoriat-na-international-sustainability-forum-2023-v-kiievi-ta-gaazi (accessed 17.05.2024).

The foundations of the Green Strategy of Ukraine will be transferred to the government based on the results of ISF2023. http://reform.energy/news/zasadi-zelenoi-strategii-ukraini-za-rezultatami-isf2023-budut-peredani-uryadu-21897 (accessed May 15, 2024).

Priorities-2024: Strengthening the state's air defense shield and development of the defense industry. URL: https://mspu.gov.ua/news/priorytety-2024-posylennia-protypovitrianoho-shchyta-derzhavy-ta-rozvytok-opk (accessed on May 01, 2024).

NATALYA, METELENKO – Doctor of Economics, Professor,
Academician of AENU, Y. M. Potebnya Engineering Education
and Scientific Institute of Zaporizhzhia National University (Zaporizhzhia, Ukraine)
E-mail: natalia.metelenko@gmail.com
ORCID: http: orcid.org/0000-0002-6757-3124

ALLA, POPOVA – Candidate of Economic Sciences,
associate professor of the department, Department of Information Economy,
Entrepreneurship and Finance, Y. M. Potebnya Engineering Education
and Scientific Institute of Zaporizhzhia National University (Zaporizhzhia, Ukraine)
E-mail: al.al.popova@gmail.com
ORCID: http: orcid.org/0000-0001-6369-2954

ROMAN, AFONOV – Candidate of Economic Sciences,
department stakeholder, Department of Information Economy,
Entrepreneurship and Finance, Y. M. Potebnya Engineering Education
and Scientific Institute of Zaporizhzhia National University (Zaporizhzhia, Ukraine)
E-mail: afonov1980@icloud.com
ORCID: http: orcid.org/0000-0002-6736-2298

PAVLO, SKYDIN – PhD student of specialty 073 Management,
Department of Information Economics, Entrepreneurship and Finance,
Y. M. Potebnya Engineering Education and Scientific Institute of Zaporizhzhia
National University (Zaporizhzhia, Ukraine)
E-mail: 0973832777pavel@gmail.com
ORCID: http: orcid.org/0000-0003-5252-3452

TRANSFORMATION OF INDUSTRIAL DEVELOPMENT POTENTIAL IN THE CONTEXT OF INDUSTRIAL POLICY PRIORITIES OF UKRAINE'S RESTORATION

Abstract

The economic development of the country is not possible without scientific and technical achievements, or technological innovations, the emergence of which can quickly and radically change the existing structure of the economy, give it a new push for development. Our ideas about innovative processes and their impact on the economy are still insufficient,

and the problems of evaluation of both the level of innovation of the industry and the efficiency of technological innovations remain relevant for both scientific search and practical use. The structural policy of the state should take into account the influence of the innovation factor and the possibility of the innovations in overcoming structural disparities; A structural strategy should be developed from the standpoint of society's requirements for the economy of the future, as well as a vision of the role and place of Ukraine in the world economic system. These issues are extremely acute for Ukraine in 2014, so the formation of industrial development potential in the context of priorities of regional policy of Ukraine's restoration is of particular importance. One of the key organizational and economic measures of reform should be the post-war modernization of the industrial complex of Ukraine, which will ensure the competitiveness of domestic products in the domestic and foreign markets; Such steps will allow in the future to overcome the consequences of military destruction, to promote structural and technological restructuring of the national economy, to ensure its development in the process of restoration and formation of regional policy.

The purpose of the article is to analyze the fundamental and applied aspects of the processes of transformation of industrial development potential in the context of the priorities of industrial policy of Ukraine's restoration. Objectives of the study: 1) to analyze the prerequisites and consequences of the economic decline of development potential in industry; 2) determine the priorities of the state policy of development of the industry of Ukraine; 3) outline the conceptual provisions of the development of strategic industries in the direction of formation of industrial policy; 4) analyze problems and identify industrial development prospects. Managers can build new conceptual approaches to the processes of transformation of the potential of development of industrial enterprises of strategic industries in the direction of Ukraine's restoration. The management and administration of these processes provides the possibility of forming priorities of regional policy, which is especially relevant for the regions of Ukraine, which, as the Zaporizhzhia region, were significantly affected by the armed aggression of the Russian Federation. This topic creates an opportunity for the development of interdisciplinary research that combine scientific areas such as finances, economics, marketing, management, public administration, philosophy and creates a theoretical basis for solving global problems of transformation of the world's economy.

Keywords: industrial development potential, regional policy, enterprise potential, innovative industry potential, strategic industries, industrial policy.

© The Author(s) 2024
This is an open access article under
the Creative Commons CC BY license

Received date 17.03.2024
Accepted date 07.04.2024
Published date 17.04.2024

How to cite: Наталя, Метеленко, Алла, Попова, Роман, Афонов, Павло, Скидін. Трансформація потенціалу промислового розвитку в контексті пріоритетів промислової політики відновлення України. Humanities studies: Collection of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia : Publishing house “Helvetica”, 2024. 19 (96). P. 168–176.

doi https://doi.org/10.32782/hst-2024-19-96-19

© Наталя, Метеленко, Алла, Попова, Роман, Афонов, Павло, Скидін, 2024

УДК 331.108.2:004.7(4)
DOI https://doi.org/10.32782/hst-2024-19-96-20

РОЛЬ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У СФЕРІ ЗАЙНЯТОСТІ ЯК ЧИННИК ЕФЕКТИВНОЇ АНТИДИСКРИМІНАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В ЄВРОПІ

АЛЛА, ЧЕРЕП[1]
ВАЛЕНТИНА, ВОРОНКОВА[2]
ОЛЕКСАНДР, ЧЕРЕП[3]
ЮЛІЯ, КАЛЮЖНА[4]
РЕГІНА, АНДРЮКАЙТЕНЕ[5]

Анотація

Актуальність дослідження впливу цифрових технологій на антидискримінаційну політику у сфері зайнятості в Європі пояснюється кількома важливими факторами. Останні десятиліття відзначаються стрімким розвитком інформаційних та комунікаційних технологій, які суттєво змінюють ринок праці. Дослідження впливу цифрових технологій на антидискримінаційну політику у сфері зайнятості в Європі є надзвичайно актуальним, оскільки воно сприяє розвитку більш справедливого та інклюзивного ринку праці, допомагає враховувати сучасні виклики та можливості, а також сприяє формуванню ефективних стратегій управління персоналом. **Мета дослідження:** теоретичні і практичні аспекти того, як цифрові технології впливають на реалізацію та ефективність антидискримінаційної політики у сфері зайнятості в європейських країнах. Методологія дослідження: Використання комбінації методів (системного, структурного, порівняльного, статистичного та інших) дозволить отримати комплексне розуміння впливу цифрових технологій на антидискримінаційну політику у сфері зайнятості в Європі та допоможе розробити рекомендації для покращення ситуації. Європейський парламент закликав Раду ЄС прийняти нову всеосяжну антидискримінаційну директиву, яка розширить правовий захист на рівні ЄС від дискримінації на всіх рівнях, у тому числі за ознакою статі, раси чи етнічного походження, релігії чи переконань, інвалідності, віку. та сексуальна орієнтація. Попередні зусилля Ради були заблоковані деякими державами-членами. Європейська директива необхідна для усунення нинішнього фрагментованого європейського підходу до антидискримінаційної політики, за якого деякі форми дискримінації, такі як вік, охоплюються лише питаннями працевлаштування Результат **дослідження:** 1. Проаналізовано роль цифровізації в забезпеченні рівних можливостей у працевлаштуванні в Європі. 2. З'ясовано інноваційні цифрові рішення в антидискримінаційній політиці на ринку праці Європи. 3. Визначено цифрові інструменти в реалізації проблем множинної дискримінації у сфері зайнятості та сприяння розвитку креативних індустрій в країнах ЄС. 4. Розкрито напрями оптимізації європейських практик використання цифрових технологій для протидії дискримінації у сфері працевлаштування. Таким чином, Європейський Союз веде активну боротьбу з дискримінацією на робочому місці, пропонуючи різноманітні правові та політичні інструменти для захисту прав людей. У багатьох країнах ЄС існують механізми соціального діалогу між урядом, роботодавцями та профспілками, що сприяють укладанню угод про боротьбу з дискримінацією на робочому місці та спільним заходам щодо підвищення свідомості.

Ключові слова: антидискримінаційна політика, сфера зайнятості, цифрові технології, множин на дискримінація, протидія дискримінації, соціальний діалог

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

Актуальність теми впливу цифрових технологій на антидискримінаційну політику у сфері зайнятості в Європі є невід'ємною частиною сучасного світу та впливають на всі аспекти життя, включаючи ринок праці. Необхідно показати, чому важливо досліджувати взаємозв'язок між цифровізацією та антидискримінаційною політикою. Актуальність дослідження впливу цифрових технологій на антидискримінаційну політику у сфері зайнятості в Європі пояснюється кількома важливими факторами. Останні десятиліття відзначаються стрімким розвитком інформа-

Corresponding author:
[1] Запорізький національний університет (Запоріжжя, Україна)
E-mail: cherep.av.znu@gmail.com
ORCID ID: http://orcid.org/0000-0001-5253-7481
[2] Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні Запорізького національного університету (Запоріжжя, Україна)
E-mail: valentinavoronkova236@gmail.com
ORCID ID: http://orcid.org/0000-0002-0719-1546
[3] Запорізький національний університет (Запоріжжя, Україна)
E-mail: cherep2508@gmail.com
ODCID iD: http://orcid.org: 0000-0002-3098-0105
[4] Запорізький національний університет (Запоріжжя, Україна)
E-mail: kalyuzhnaya.ju@gmail.com
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-3335-6551
[5] Литовський університет спорту (Каунас, Литва)
E-mail: regina.andriukaitiene@gmail.com
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-0691-7333

ційних та комунікаційних технологій, які суттєво змінюють ринок праці. Це викликає необхідність дослідження їх впливу на практики найму та управління персоналом, особливо в контексті антидискримінаційної політики. В сучасному суспільстві все більше уваги приділяється питанням різноманітності та інклюзивності на робочих місцях. Європейські компанії та організації все частіше впроваджують політики, спрямовані на запобігання дискримінації, і цифрові технології можуть відігравати ключову роль у підтримці цих ініціатив. Європейський Союз постійно оновлює законодавство та нормативні акти, що стосуються антидискримінаційної політики. Дослідження можуть допомогти зрозуміти, як цифрові технології впливають на ефективність цих заходів та як вони можуть бути використані для подальшого вдосконалення правових норм. Пандемія COVID-19 призвела до масового переходу на дистанційну роботу, прискорила процеси цифровізації трудових відносин, що актуалізувало питання використання цифрових технологій для забезпечення рівного доступу до працевлаштування та запобігання дискримінації (Як пандемія прискорила процеси цифровізації трудових відносин, 2020).

Використання алгоритмів і штучного інтелекту в процесах найму може мати як позитивні, так і негативні наслідки. Наприклад, існує ризик, що алгоритми можуть повторювати упередження, закладені в дані, на основі яких вони навчаються. Дослідження цих аспектів допоможе виявити і мінімізувати потенційні загрози. Для компаній, що прагнуть залишатися конкурентоспроможними на глобальному ринку, впровадження ефективних антидискримінаційних практик за допомогою цифрових технологій є ключовим фактором успіху. Це сприяє залученню талановитих працівників з різних груп населення. Дослідження впливу цифрових технологій на антидискримінаційну політику у сфері зайнятості в Європі є надзвичайно актуальним, оскільки воно сприяє розвитку більш справедливого та інклюзивного ринку праці, допомагає враховувати сучасні виклики та можливості, а також сприяє формуванню ефективних стратегій управління персоналом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, з яких започатковано розв’язання даної проблеми і на які спираються автори

Для аналізу даного дослідження ми використовуємо авторські напрацювання, в яких започатковано розв’язання даної проблеми і на які спираються автори, участь і Міжнародних науково-практичних конференціях та аналіз правової бази країн ЄС з даної проблематики. Зокрема, це роботи таких авторів, як Р.Андрюкайтене, В.Воронкова, Ю. Калюжна, А. Череп, О. Череп та інші.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття

В основі реалізації мети дослідження – визначення основних завдань пов'язаних з цифровізацією (цифрові платформи, великі дані, штучний інтелект) та обговорення їхнього впливу на ринок праці, як цифрові платформи можуть сприяти забезпеченню рівних можливостей для всіх категорій працівників, наприклад, через зручність доступу до вакансій та автоматизацію процесів відбору; використання аналізу великих даних (Big Data) для виявлення та аналізу випадків дискримінації на ринку праці, а також для моніторингу дотримання антидискримінаційних норм; опис переваг (швидкість, об'єктивність) та ризиків (можливість вбудованих упереджень) використання штучного інтелекту (AI) у процесі рекрутингу та оцінки кандидатів; оцінка впливу онлайн-освіти та перекваліфікації на можливості працевлаштування, особливо для вразливих груп населення; опис того, як цифрові інструменти роблять процеси працевлаштування більш прозорими, наприклад, через відкритий доступ до інформації про вакансії та умови праці.

Мета дослідження: теоретичні і практичні аспекти того, як цифрові технології впливають на реалізацію та ефективність антидискримінаційної політики у сфері зайнятості в європейських країнах. **Завдання дослідження:** 1) проаналізувати роль цифровізації в забезпеченні рівних можливостей у працевлаштуванні в Європі; 2) з’ясувати інноваційні цифрові рішення в антидискримінаційній політиці на ринку праці Європи; 3) визначити цифрові інструменти в реалізації проблем множинної дискримінації у сфері зайнятості та сприяння розвитку креативних індустрій в країнах ЄС; 4) розкрити напрями оптимізації європейських практик використання цифрових технологій для протидії дискримінації у сфері працевлаштування.

Методологія дослідження:

Досліджуючи вплив цифрових технологій на антидискримінаційну політику у сфері зайнятості в Європі, можна використати кілька методологічних підходів і конкретних методів. 1) Аналіз нор-

© Алла, Череп, Валентина, Воронкова, Олександр, Череп, Юлія, Калюжна, Регіна, Андрюкайтене, 2024

мативно-правових актів, в основі яких вивчення законів, регламентів та політик Європейського Союзу та окремих країн, що стосуються антидискримінаційної політики і використання цифрових технологій. 2) Кількісні методи, в основі яких проведення анкетувань серед роботодавців та працівників для збору даних про їхній досвід і сприйняття використання цифрових технологій у контексті антидискримінаційної політики. 3) Використання статистичних методів для обробки та аналізу зібраних даних, таких як регресійний аналіз, щоб виявити зв'язки між використанням цифрових технологій і рівнем дискримінації на робочому місці. 4) Аналіз існуючих баз даних, таких як Eurostat, які містять інформацію про ринок праці, рівні зайнятості та випадки дискримінації. 5) Проведення глибинних інтерв'ю з фахівцями у сфері HR, представниками компаній, дослідниками та представниками урядових організацій, що займаються питаннями антидискримінаційної політики. 6) Організація дискусійних груп із працівниками різних секторів для збору якісної інформації про їхній досвід використання цифрових технологій у контексті антидискримінаційної політики. 7) Дослідження окремих компаній або організацій, які успішно впровадили цифрові технології для боротьби з дискримінацією, аналіз їхніх підходів та результатів. 8) Порівняння практик різних компаній або країн для виявлення найбільш ефективних стратегій; аналіз конкретних цифрових інструментів і алгоритмів, що використовуються для відбору персоналу, управління працівниками та моніторингу антидискримінаційної політики. Використання комбінації цих методів дозволить отримати комплексне розуміння впливу цифрових технологій на антидискримінаційну політику у сфері зайнятості в Європі та допоможе розробити рекомендації для покращення ситуації (The Concept of a «Digital Economy).

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів

1. Роль цифровізації в забезпеченні рівних можливостей у працевлаштуванні в Європі

Вплив цифрових технологій на антидискримінаційну політику у сфері зайнятості в Європі є багатогранним і включає кілька ключових аспектів. Цифрові платформи та алгоритми можуть допомогти знизити упередження при наймі, використовуючи об'єктивні критерії для оцінки кандидатів. Це може включати автоматизоване сканування резюме без врахування таких факторів, як ім'я, вік або стать, що зменшує ризик дискримінації. Інтернет та цифрові технології надають працівникам доступ до великого обсягу інформації про їхні права, можливості працевлаштування та методи боротьби з дискримінацією. Це сприяє підвищенню обізнаності та здатності працівників захищати свої права. Цифрові інструменти дозволяють збирати й аналізувати великі обсяги даних про працівників та робочі місця. Це може допомогти виявити дискримінаційні практики та тенденції, що є важливим для розробки ефективної антидискримінаційної політики. Сучасні цифрові технології дозволяють створювати онлайн-платформи для подачі скарг на дискримінацію, що робить цей процес більш доступним і зручним для працівників. Цифрові технології сприяють розвитку дистанційної роботи, що може знизити вплив деяких дискримінаційних факторів, таких як фізичне місцезнаходження або необхідність фізичної присутності на робочому місці. Підтримка різноманітності через навчання та розвиток, включаючи онлайн-курси та платформи для професійного розвитку можуть забезпечити доступ до навчальних матеріалів для широкого кола осіб, включаючи меншини та інших дискримінованих груп, підвищуючи їхні шанси на працевлаштування та кар'єрне зростання та виявляючи гуманістичну візію в управлінні людськими ресурсами (на прикладі передових компаній світу) (Воронкова, Череп, Череп, 2022, с. 363-365).

Дискримінація у сфері зайнятості є серйозною проблемою, яка потребує системних заходів для її вирішення. Досвід Литви в цьому плані може бути корисним для розуміння та впровадження ефективних стратегій. Одним із ключових напрямків боротьби з дискримінацією є впровадження законодавства, яке забороняє дискримінацію на основі різних критеріїв, таких як раса, стать, вік, інвалідність. Литва, як і багато країн Європейського союзу, прийняла законодавство, що забороняє дискримінацію на робочому місці і надає правовий захист потенційним жертвам. Компанії в Литві можуть впроваджувати політики та програми різних рівнів, спрямовані на розширення рівності та інклюзії. Це може включати програми набору, що стимулюють різноманітність, тренінги зі свідомості та чутливості до дискримінації для персоналу, а також створення безбар'єрних умов для працевлаштування людей з інвалідністю. Значна увага повинна бути приділена освіті та підвищенню свідомості суспільства про проблему дискримінації, кампанії

з підвищення обізнаності можуть сприяти зміні стереотипів та усвідомленню значення рівних можливостей для всіх. Ефективна система моніторингу та контролю може допомогти виявляти випадки дискримінації та надавати потерпілим необхідну підтримку та захист. Зважаючи на конкретний досвід Литви, можна зазначити кілька прикладів заходів, спрямованих на боротьбу з дискримінацією у сфері зайнятості. Уряд Литви прийняв закони, які забороняють дискримінацію на робочому місці за такими критеріями, як раса, стать, вік, сексуальна орієнтація, інвалідність тощо. Це створює правовий захист для працівників і дозволяє їм захищати свої права у разі дискримінації. Багато компаній в Литві активно впроваджують програми різноманітності, які спрямовані на привернення та збереження різноманітного персоналу. Наприклад, це може включати рекрутингові програми, які спеціально цілять на кандидатів з різних етнічних та культурних груп, а також з інвалідністю. Компанії можуть проводити тренінги та освітні програми для персоналу з питань свідомості та чутливості до дискримінації. Ці програми допомагають зменшити стереотипи та сприяють створенню більш інклюзивної робочої атмосфери. Забезпечення безбар'єрних умов праці для людей з інвалідністю є ще одним важливим аспектом боротьби з дискримінацією. Це може включати адаптацію робочих місць та інфраструктури для відповідності потребам осіб з інвалідністю. Уряд та громадські організації можуть здійснювати моніторинг та контроль за дотриманням антидискримінаційного законодавства на різних рівнях суспільства, щоб виявляти випадки дискримінації та надавати потрібну підтримку працевлаштування людей з інвалідністю (Європейська конвенція з прав людини).

Досвід Литви у вирішенні проблем дискримінації в сфері зайнятості може бути корисним для України. Литва приділяє значну увагу законодавчому та інституційному захисту прав людини і боротьбі з дискримінацією. Литва має законодавство, яке забороняє дискримінацію на різних підставах, включаючи расову, етнічну, гендерну та інші форми дискримінації. Україна також має законодавство, але може виникнути необхідність у його посиленні або уточненні для забезпечення більш ефективного захисту прав.

Важливою складовою боротьби з дискримінацією є наявність спеціальних органів чи комісій, які відповідають за розгляд скарг і захист прав громадян. Україна може вдосконалити свою систему інституційної підтримки для забезпечення ефективного вирішення ситуацій дискримінації. Програми інформування та освіти громадськості можуть допомогти у підвищенні свідомості про проблему дискримінації та сприяти створенню культури рівності та поваги до різниці. Подібні ініціативи можуть бути важливими для України. Програми, спрямовані на підтримку інклюзивної зайнятості, такі як стажування для молоді з обмеженими можливостями або програми професійної реабілітації, можуть допомогти зменшити випадки дискримінації на ринку праці.

Важливо проводити систематичний моніторинг ситуації з дискримінацією на ринку праці та публікувати відповідні звіти. Це дозволяє вчасно виявляти проблемні ситуації і приймати необхідні заходи. Україна може використовувати досвід Литви як приклад при розробці та впровадженні своїх стратегій боротьби з дискримінацією в сфері зайнятості. Важливо також враховувати конкретні особливості та потреби українського суспільства при адаптації цього досвіду. Боротьба з дискримінацією на робочому місці допомагає підприємствам уникнути правових проблем, пов'язаних з порушенням антидискримінаційного законодавства. Це може включати штрафи, судові справи та негативну репутацію. Ефективна боротьба з дискримінацією на робочому місці має важливе практичне значення як для самих підприємств, так і для суспільства в цілому.: Уряд може використати законодавчий досвід Литви для удосконалення власного законодавства щодо захисту прав людини та боротьби з дискримінацією на ринку праці. Це може включати введення нових або удосконалення існуючих законів та положень, які гарантують рівні можливості для всіх громадян у сфері зайнятості. Загалом, використання досвіду Литви допоможе Україні покращити свою систему боротьби з дискримінацією в сфері зайнятості та забезпечити всім громадянам рівні умови працевлаштування (Працевлаштування людей з інвалідністю, 2022). Отже, цифрові технології мають потенціал суттєво поліпшити антидискримінаційну політику в сфері зайнятості в Європі, надаючи інструменти для більш об'єктивного відбору, підвищення обізнаності та створення більш справедливого та інклюзивного робочого середовища.

2. Інноваційні цифрові рішення в антидискримінаційній політиці на ринку праці Європи

Антидискримінаційна політика у сфері зайнятості є важливою складовою робочого оточення, вона спрямована на забезпечення рівних можливос-

© Алла, Череп, Валентина, Воронкова, Олександр, Череп, Юлія, Калюжна, Регіна, Андрюкайтене, 2024

тей для всіх працівників незалежно від їхньої раси, етнічної приналежності, статі, віку, інвалідності, сексуальної орієнтації та інших характеристик. Багато країн Європи мають законодавство, яке забороняє дискримінацію на робочому місці, ці закони встановлюють права працівників і обов'язки роботодавців щодо запобігання дискримінації. Країни ЄС встановлюють системи моніторингу рівня рівності на робочому місці та вимагають від роботодавців звітувати про свої заходи щодо боротьби з дискримінацією. У багатьох країнах Європи соціальні партнери, такі як профспілки та роботодавці, грають важливу роль у встановленні антидискримінаційних стандартів при розробці політик рівних можливостей. Важливим аспектом антидискримінаційної політики є надання підтримки працівникам, які стикаються з дискримінацією на робочому місці, що може включати доступ до консультацій, правової допомоги та інших ресурсів. Запровадження програм навчання та інформаційних кампаній щодо рівних можливостей та антидискримінаційної політики може сприяти усвідомленню проблеми та сприяти зміні в установках, в основі якої людинократія як чинник удосконалення управління людськими ресурсами (Череп, Воронкова, Череп, 2022, с. 134-141).

Багато організацій активно працюють над створенням різноманітних та інклюзивних робочих середовищ для забезпечення рівних можливостей для всіх працівників. Загалом, антидискримінаційна політика у сфері зайнятості в Європі постійно розвивається, залучаючи нові концепції та практики з метою забезпечення більшої справедливості та рівних можливостей на робочому місці. Швеція визначена як одна з лідерів у сфері рівних можливостей та антидискримінації. Тут існують строгі закони, що забороняють дискримінацію на робочому місці з будь-яких підстав. Для запобігання дискримінації працівників укладають колективні договори, в яких встановлюються стандарти поведінки для роботодавців. У Нідерландах роботодавцям заборонено обмежувати доступ до вакансій на підставі раси, етнічної приналежності, віку або статі. Організації з більш ніж 50 працівниками зобов'язані розробляти плани дій з боротьби з дискримінацією та інклюзії. Франція приймає активні заходи щодо боротьби з дискримінацією на робочому місці. Законодавство передбачає обов'язкову відповідність принципам рівних можливостей при наймі, працевлаштуванні та професійному розвитку. У Норвегії велика увага приділяється створенню інклюзивних робочих середовищ. Роботодавці зобов'язані уникати дискримінації та активно працювати над розробкою антидискримінаційних стратегій. Велика Британія також має строге законодавство щодо антидискримінації на робочому місці. Роботодавці зобов'язані дотримуватися принципу рівних можливостей та уникати будь-якої форми дискримінації. Дані ЄС за червень 2023 року показали, що 95,3 мільйона осіб (21,6% населення) у 2022 році «перебували під загрозою бідності чи соціальної ізоляції», і це умови, які загрожували їхнім правам. Безробіття є основним фактором, що сприяє ризику бідності. За даними ЄС, рівень бідності в Румунії, Болгарії, Греції, Іспанії та Латвії перевищив 25%. Ризик бідності або соціальної ізоляції був трохи вищим для жінок (22,7%), ніж для чоловіків (20,6%) (Rapport mondial, 2024). Ці приклади показують різноманітність заходів та підходів до антидискримінаційної політики у різних країнах Європи.

Дискримінаційна практика може бути прямою чи непрямою. Пряма дискримінація має місце, коли існує явна відмінність, перевага або виняток за однією або декількома ознаками. Таким чином, оголошення про вакансію «тільки для чоловіків» буде прямою дискримінацією. Непряма дискримінація стосується ситуацій, заходів чи практик, які здаються нейтральними, але насправді призводять до нерівного поводження з людьми з певними характеристиками. З останнім видом дискримінації боротися складніше через її прихований характер. Рівність можливостей та звернення дозволяє кожній людині повністю розвивати свої знання, здібності та навички відповідно до своїх прагнень та уподобань, а також отримувати вигоду від доступу до працевлаштування та справедливих умов праці. Щоб повністю звільнитися від усіх форм дискримінації у сфері праці та професії, простого усунення дискримінаційної практики недостатньо. Також необхідно заохочувати рівність можливостей та звернення на роботі на всіх етапах трудових відносин, будь-то під час прийому на роботу, утримання персоналу, просування по службі, припинення трудового договору, винагороди або навіть доступу до професійної підготовки та розвитку навичок (Rapport mondial, 2024).

3. Цифрові інструменти в реалізації проблем множинної дискримінації у сфері зайнятості та сприяння розвитку креативних індустрій в країнах ЄС

Європа має довгу історію боротьби за права людини та протидії дискримінації. Це стосу-

ється не лише боротьби за рівність національних та расових меншин, але і за захист прав осіб з інвалідністю, ЛГБТQ+ спільнот, жінок, іммігрантів та багатьох інших груп. Одним із ключових інструментів захисту прав у Європі є Європейська конвенція з прав людини, яка створює механізми для звернення до Європейського суду з прав людини у випадках порушення прав особи (Європейська конвенція з прав людини, 2024).

Також існують інші міжнародні та національні закони та нормативні акти, спрямовані на боротьбу з дискримінацією. У багатьох країнах Європи існують органи та агентства, спеціалізовані на вирішенні питань дискримінації та захисті прав меншин, наприклад, Рада Європи, Європейська агенція з прав людини, Національні ради з прав людини та органи урядового контролю. Крім того, у Європі проводяться різноманітні освітні кампанії та тренінги з питань боротьби з дискримінацією та підвищення свідомості громадськості щодо прав людини. Такі заходи спрямовані на формування толерантного та багатокультурного суспільства (Україна 2030Е – країна з розвиненою цифровою економікою, 2021).

Множинна дискримінація, згідно з європейським законодавством, відбувається, коли особа стикається з дискримінацією на підставі декількох характеристик одночасно, таких як раса, національна чи етнічна приналежність, стать, вік, інвалідність, сексуальна орієнтація, гендерна ідентичність тощо. Наприклад, якщо жінка мігрантка стикається з дискримінацією на роботі через свою стать та етнічну належність, це може бути визнано як випадок множинної дискримінації. Або коли людина з інвалідністю стикається з дискримінацією як у зв'язку зі своєю інвалідністю, так і через свою національну або етнічну приналежність. Європейське законодавство ставить за мету захистити осіб від будь-якої форми дискримінації, включаючи й множинну, і забезпечити рівність усіх громадян перед законом незалежно від їхніх особистих характеристик. Приклади множинної дискримінації можуть включати: 1) Сексуальна орієнтація та вік, коли лесбійка або гей стикається з дискримінацією на робочому місці через свою сексуальну орієнтацію та вік. 2) Раса та інвалідність, коли особа з африканським походженням, яка має інвалідність, може бути дискримінована на роботі через обидві ці характеристики. 3) Стать та релігійна приналежність, коли жінка, яка є мусульманкою, може стикатися з дискримінацією у сфері зайнятості через свою стать та релігійну приналежність. 4) Етнічна приналежність та сексуальна орієнтація, коли особа латиноамериканського походження, яка є бісексуалом, може зазнати дискримінації у школі або на робочому місці через обидві ці характеристики. Ці приклади ілюструють те, як множинна дискримінація може виявлятися в різних сферах життя та відносно різних груп осіб.

Річард Флорида, американський соціолог і економіст, визначив поняття «креативний клас», що описує групу людей, які працюють у сферах, пов'язаних з інноваціями, творчістю та знаннями. У своїй книзі «The Rise of the Creative Class» Р.Флоріда описує, що креативний клас складається з людей, які працюють у творчих та знаннєвих індустріях, таких як інформаційні технології, наука, мистецтво та дизайн. Це вчені, артисти, інженери, технологи, дизайнери та інші творчі професіонали. Концепція "креативного класу" може бути прикладом множинної дискримінації у відношенні до інших соціальних груп, виявляючи толерантність у дискурсивних практиках європейського суспільства та бізнесу (Череп, Воронкова, Череп, 2022). Згідно з Річардом Флорідою, можна виділити наступні види множинної дискримінації: 1) Економічна дискримінація, оскільки роботи, пов'язані з креативним класом, часто є високооплачуваними та престижними, порівняно з іншими видами робіт. Це може призвести до поглиблення розриву між багатими та бідними, які не мають доступу до цих креативних професій. «Поява нового креативного класу як економічної сили викликана стрімким розвитком нових індустрій і бізнесів, а разом з тим і змін стосовно ритму, стилю, бажань й очікувань, що структурують повсякденне життя» (Річард Флорида, 2018:, с.13). 2) Соціокультурна дискримінація, оскілки поняття «креативний клас» може призвести до соціокультурної дискримінації, створити ілюзію ієрархії між «творчими» та «не-творчими» професіями, що може впливати на соціальне ставлення до різних видів праці та спричиняти стигматизацію. 3) Географічна дискримінація. У більш розвинених містах і регіонах, де інновації та креативна економіка більш активно розвиваються, членам "креативного класу" може бути доступніше високоякісне житло, освіта та культурні розваги. З іншого боку, менш розвинуті або сільські регіони можуть стикатися з обмеженим доступом до ресурсів та можливостей для розвитку креативної економіки, що може поглиблювати соціальну і економічну від-

© Алла, Череп, Валентина, Воронкова, Олександр, Череп, Юлія, Калюжна, Регіна, Андрюкайтене, 2024

даль між цими регіонами. 4) Гендерна дискримінація: наприклад, деякі групи населення, такі як мігранти, меншини або жінки, можуть мати обмежений доступ до можливостей в цій сфері через різні соціальні, економічні та культурні бар'єри. Флоріда стверджує, що цей креативний клас є ключовим драйвером економічного розвитку та інновацій. Він припускає, що міста та регіони, які приваблюють та забезпечують умови для розвитку креативного класу, мають більші шанси на успіх у сучасній глобалізованій економіці.

Однак критики Флоріди вказують на те, що його концепція не враховує соціальну та економічну нерівність, яка може виникати в результаті цього розподілу праці та можливостей. Наприклад, вона може призвести до економічної та просторової нерівності, коли певні міста або райони приваблюють більше інвестицій та розвитку, тоді як інші залишаються відстаючими. Також варто враховувати, що концепція «креативного класу» може не враховувати інші важливі сфери економіки та суспільства, такі як виробнича промисловість або послуги. У цілому, хоча концепція «креативного класу» вносить важливий внесок у розуміння сучасних економічних та соціокультурних тенденцій, важливо доповнювати її урахуванням різноманітних аспектів соціальної та економічної дійсності. Хоча концепція «креативного класу» допомагає зрозуміти важливість креативності та інновацій у сучасному суспільстві, важливо розуміти його потенційні обмеження та вплив на соціальну нерівність та дискримінацію. Отже, хоча концепція «креативного класу» пропонує нові можливості для економічного та культурного розвитку, важливо усвідомлювати її потенційні негативні наслідки та працювати над тим, щоб забезпечити рівний доступ до цих можливостей для всіх груп населення, аналізуючи роль гендеру, статі, віку (Череп, Калюжна, Череп, & Воронкова, 2022).

Як свідчить аналіз, проти множинної дискримінації можуть бути прийняті різні заходи на рівні законодавства, освіти, культури та інституцій. 1) Законодавчі зміни, в основі яких прийняття законів, які забороняють дискримінацію на будь-якій основі, включаючи расу, стать, вік, релігію, національність, інвалідність тощо. Закони також можуть передбачати конкретні заходи для захисту прав та забезпечення рівних можливостей для всіх груп. 2) Свідомість та освіта, в основі яких збільшення усвідомленості суспільства щодо проблеми дискримінації через освітні програми, компанії й інші форми інформаційної діяльності. Це може включати навчання про толерантність, різноманітність та права людини. 3) Рівні можливості для всіх шляхом прийняття політики рівних можливостей в сферах зайнятості, освіти та інших сферах. Це може включати заходи, спрямовані на зменшення структурних перешкод для певних груп, таких як афроамериканці, жінки, інваліди. 4) Заходи в сфері здоров'я і соціального захисту, що включають впровадження програм, спрямованих на підтримку та захист уразливих груп, таких як мігранти, біженці, люди з інвалідністю, старші люди. 5) Запобігання стереотипам, націлені на пропаганду усвідомлення і усунення стереотипів, які призводять до дискримінації, у масових медіа, включаючи кіно, телебачення, рекламу, літературу, інші медійні форми. 6) Моніторинг та звітність, що включають встановлення систем моніторингу та звітності, що дозволяють виявляти випадки дискримінації та вживати заходів для їх запобігання. Ці заходи можуть бути ефективними лише в комплексі та з урахуванням конкретних умов та контексту кожної країни чи спільноти.

Погляди Р.Флоріди можуть використовуватися для розуміння та боротьби з множинною дискримінацією на основі різноманітних вимірів, включаючи соціальний, економічний та культурний аспекти. 1) Р. Флоріда підкреслює важливість створення умов для всебічного розвитку індивідів, незалежно від їх соціального статусу, розрізненого за ознаками, що можуть призвести до дискримінації. Це може включати політику активного залучення до ринку праці, забезпечення доступу до якісної освіти, медичних послуг та інших соціальних благ. 2) Р. Флоріда наголошує на важливості створення міських середовищ, які сприяють розмаїтості та культурній відкритості. Це може означати створення міських просторів, які сприяють спілкуванню та взаєморозумінню між різними соціальними групами, а також політику, яка підтримує культурний розвиток та толерантність. 3) Р.Флоріда вважає, що розвиток креативності та інновацій може стати інструментом боротьби з нерівностями та дискримінацією. Сприяння розвитку креативних індустрій, створення сприятливих умов для розвитку талантів та підтримка інноваційних підприємств може допомогти зменшити вплив множинної дискримінації. 4) Р.Флоріда висловлює думку про активну політику рівних можливостей на ринку праці, що включає забезпечення рівних можливостей для всіх груп на ринку праці, в тому числі за допо-

могою заходів, які сприяють доступу до роботи для індивідів, які стикаються з дискримінацією. Ці підходи можуть взаємодіяти та підкріплювати один одного, створюючи комплексну стратегію боротьби з множинною дискримінацією на різних рівнях суспільства (Річард Флорида, 2018).

3. Напрями оптимізації європейських практик використання цифрових технологій для протидії дискримінації у сфері працевлаштування

Європейський досвід у боротьбі з дискримінацією у сфері зайнятості є досить широким і різноманітним, і включає в себе як законодавчі заходи, так і ініціативи цивільного суспільства та бізнесу. Багато країн Європи мають закони, які забороняють дискримінацію на роботі за такими ознаками, як раса, колір шкіри, стать, вік, інвалідність, сексуальна орієнтація та інші, які передбачають санкції для роботодавців, які порушують права працівників. Багато компаній в Європі активно працюють над створенням культури рівних можливостей та інклюзивного середовища на робочому місці. Це може включати різноманітні тренінги, програми менторства та політики по рівній оплаті праці. Країни Європи впроваджують політики, спрямовані на забезпечення рівних можливостей на робочому місці. Це може включати в себе рекламні кампанії, тренінги зі свідомості та рівних можливостей, а також заохочення різноманітності у кадровому складі. Швеція активно працює над забезпеченням рівних можливостей на робочому місці через політики гендерної рівності та заохочення міжкультурного розуміння. Шведське законодавство забороняє дискримінацію на робочому місці за будь-якої ознаки, включаючи стать, етнічне походження, релігію тощо (Нікітенко, Воронкова, Череп, 2023. С.80-84).

Деякі країни зобов'язують роботодавців збирати та надавати дані про склад свого персоналу за різними категоріями, щоб виявити можливі випадки дискримінації та розробити стратегії для її запобігання. У Нідерландах акцент зроблено на впровадженні рівних можливостей для людей з інвалідністю та різних етнічних груп. Закони про рівні можливості в Нідерландах передбачають, що роботодавці повинні активно дивитися на можливості працівників з інвалідністю та запобігати їхньому виключенню.

У багатьох країнах Європи існують механізми для захисту прав працівників через судову систему. У багатьох країнах Європи існують спеціальні агентства або органи, що відповідають за контроль за дотриманням антидискримінаційного законодавства на робочому місці. Вони проводять розслідування скарг, надають консультації та підтримку потерпілим від дискримінації. Якщо працівник вважає, що його права були порушені через дискримінацію, він може звернутися до суду. Німеччина визначає дискримінацію на робочому місці як серйозне правопорушення, і вона зосереджується на заохоченні різноманітності та недопущенні дискримінації на основі етнічного походження, статі, віку тощо. Закони проти дискримінації в Німеччині передбачають штрафи для роботодавців, які порушують права працівників через дискримінацію. Уряд та неприбуткові організації активно займаються інформаційними кампаніями та освітою щодо прав та обов'язків на робочому місці, а також щодо шкідливих наслідків дискримінації.

Напрями оптимізації європейських практик використання цифрових технологій для протидії дискримінації у сфері працевлаштування може включати декілька напрямів, використовуючи кроскультурний аналіз всіх процесів трудових відносин (Cherep, Voronkova, Cherep, & Kaliuzhna, 2023).

1. Розробка алгоритмів і систем штучного інтелекту, що використовуються у процесах найму, з відкритим кодом і можливістю незалежного аудиту для виявлення та усунення упереджень. Використання різноманітних і репрезентативних наборів даних для навчання алгоритмів, щоб уникнути закріплення існуючих упереджень і забезпечити справедливість результатів.

2. Розвиток нормативно-правової бази, що включає адаптацію існуючих законодавчих норм до нових реалій цифрової економіки, включаючи конкретні вимоги до використання цифрових технологій у наймі та управлінні персоналом. Розробка європейських стандартів і керівництв щодо етичного та справедливого використання цифрових технологій у сфері зайнятості.

3. Навчальні програми для HR-фахівців, в основі яких впровадження навчальних програм для фахівців з управління персоналом, що охоплюють питання використання цифрових технологій і методи запобігання дискримінації. Проведення інформаційних кампаній для працівників про їхні права та можливості використання цифрових інструментів для захисту від дискримінації.

4. Розвиток інклюзивних цифрових платформ, що включають розробку цифрових платформ для найму та управління персоналом з урахуванням

© Алла, Череп, Валентина, Воронкова, Олександр, Череп, Юлія, Калюжна, Регіна, Андрюкайтене, 2024

потреб різних груп населення, включаючи людей з інвалідністю, представників меншин та інших дискримінованих груп. Мультикультурні та багатомовні інтерфейси, в основі яких створення платформ з підтримкою різних мов і культурних контекстів для забезпечення рівного доступу до можливостей працевлаштування.

5. Регулярний аудит практик найму, в основі яких впровадження регулярних перевірок і аудитів компаній щодо дотримання антидискримінаційних норм, включаючи використання цифрових інструментів. Вимога до компаній публікувати звіти про використання цифрових технологій у процесах найму та результати таких практик для забезпечення прозорості.

6. Підтримка наукових досліджень і проектів, спрямованих на вивчення впливу цифрових технологій на антидискримінаційну політику та розробку нових інструментів і методик. Упровадження інноваційних проектів для тестування нових цифрових інструментів і підходів до протидії дискримінації у сфері працевлаштування.

7. Міжнародна співпраця та обмін досвідом, створення міждержавних партнерств і платформ для обміну кращими практиками та досвідом у використанні цифрових технологій для боротьби з дискримінацією. Активна участь у міжнародних проектах і програмах, спрямованих на розвиток інклюзивного ринку праці та використання цифрових технологій для покращення умов працевлаштування.

8. Інклюзивний підхід до розробки політик, націлене на залучення всіх зацікавлених сторін, включення представників різних груп населення, включаючи меншини, жінок, людей з інвалідністю, до процесу розробки та впровадження політик і цифрових рішень. Створення консультативних рад з питань різноманітності та інклюзії, які б надавали рекомендації щодо використання цифрових технологій у наймі та управлінні персоналом.

9. Розробка та впровадження інструментів зворотного зв’язку, в основі яких розробка зручних цифрових платформ для подачі скарг на дискримінацію та пропозицій щодо поліпшення практик найму. Використання даних зі зворотного зв’язку для вдосконалення політик та практик, включаючи регулярне оновлення алгоритмів та інструментів на основі отриманих відгуків.

10.Впровадження спеціальних програм і ініціатив для підтримки малих та середніх підприємств у використанні цифрових технологій для найму та управління персоналом без дискримінації. Надання консультаційних послуг та навчальних програм для МСП щодо впровадження найкращих практик у сфері антидискримінаційної політики за допомогою цифрових технологій.

11.Використання великих даних для аналізу ринку праці та виявлення дискримінаційних тенденцій, що дозволить оперативно реагувати на проблеми та вживати коригуючих заходів. Використання аналітичних інструментів для прогнозування майбутніх тенденцій на ринку праці та планування антидискримінаційних заходів на основі цих прогнозіва та виявлення впливу цифрових технологій на трудові відносини (Бутинська, 2019, с.139–144).

Впровадження цих напрямів оптимізації сприятиме створенню більш інклюзивного та справедливого ринку праці в Європі, де цифрові технології використовуються для запобігання дискримінації та підтримки різноманітності.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі

Деякі країни здійснюють програми з підвищення свідомості та освіти щодо проблеми дискримінації у сфері зайнятості. Це може включати тренінги для роботодавців, кампанії в ЗМІ та розробку матеріалів для шкіл. Ці заходи, які поєднують в собі законодавчі, соціальні та освітні підходи, спрямовані на створення більш справедливого та рівного суспільства в Європі. Ці країни використовують різні підходи до протидії дискримінації у сфері зайнятості, але всі вони мають спільну мету створення більш справедливого та рівного робочого середовища. Зважаючи на досвід та практики Європейського Союзу та інших країн у боротьбі з дискримінацією у сфері зайнятості, існують кілька концепцій, теорій та моделей, які використовуються для розуміння та розв'язання цього питання. Модель рівних можливостей на робочому місці підкреслює необхідність створення умов, де всі працівники мають рівні можливості для працевлаштування та кар'єрного зростання, незалежно від їхньої раси, статі, віку, інвалідності чи інших характеристик. Теорія соціальної конструкції стверджує, що дискримінація ґрунтується на соціальних конструкціях та стереотипах, які формуються в суспільстві. Модель культури організації визначає важливість створення культури організації, де дотримуються принципи рівності та інклюзії. Це включає в себе розвиток політик, процедур та практик, спрямованих на підтримку різноманіт-

ності та запобігання дискримінації. Модель економічних вигод аргументує, що інвестиції в рівність та інклюзію на робочому місці призводять до покращення робочого середовища, збільшення продуктивності та зменшення витрат, пов'язаних з відходами робочої сили. Боротьба з дискримінацією на робочому місці сприяє збереженню соціальної стабільності та створює сприятливі умови для економічного розвитку. Рівні можливості та інклюзивне середовище праці дозволяють залучати талановиті кадри та зберігати досвідчених співробітників, що сприяє підвищенню продуктивності та конкурентоспроможності підприємств. У сучасному світі, де диверсифікація суспільства та глобалізація економіки стають все більшими трендами, розуміння та застосування цих концепцій дозволяє компаніям не лише виживати, але й процвітати в умовах постійної зміни та конкуренції.

Таким чином, Європейський Союз веде активну боротьбу з дискримінацією на робочому місці, пропонуючи різноманітні правові та політичні інструменти для захисту прав людей. ЄС приймає директиви, які забороняють дискримінацію на робочому місці за такими ознаками, як раса, стать, вік, інвалідність та сексуальна орієнтація. Ці директиви надають рамки для національного законодавства країн-членів. Багато країн ЄС встановили системи стимулювання створення рівних можливостей на робочому місці, що може включати квоти для представлення жінок в управлінні, програми рівних можливостей для осіб з інвалідністю тощо. У багатьох країнах ЄС існують механізми соціального діалогу між урядом, роботодавцями та профспілками, що сприяють укладанню угод про боротьбу з дискримінацією на робочому місці та спільним заходам щодо підвищення свідомості.

Список використаних джерел

Regina Andriukaitiene , Voronkova, V.H., Kyvliuk, O.P., Nikitenko V.A. Formation and development of smart society as high-minded, high-tech and high-intelligent community. Humanities Bulletin of Zaporizhzhe State Engineering Academy 2017. Вип 71. С. 17-25

Бутинська Р. Я. Вплив цифрових технологій на трудові відносини: виклики та завдання. Часопис Київського університету права. 2019. № 3. С. 139–144. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ Chkup_2019_3_25

Воронкова В. Г., Череп А. В., Череп О .Г. Гуманістична візія в управлінні людськими ресурсами (на прикладі передових компаній світу). Стратегічні пріоритети розвитку підприємництва, торгівлі та біржової діяльності: матеріали ІІІ-ої Міжнародної науково-практичної конференції, Запоріжжя, 11-12 травня 2022 року. [Електронний ресурс] Електрон. дані. Запоріжжя : НУ «Запорізька політехніка», 2022. – 1 електрон. опт. диск (DVD-ROM); 12 см. – Назва з тит. екрана. С. 363-365.

Воронкова В. Г., Бурашнікова О. С. Синергетична методологія дослідження цифрових інструментів ефективного функціонування податкової системи. Цифрова економіка та економічна безпека. Одеса: Причорноморський науково-дослідний інститут економіки та інновацій. 2024. Вип. 1(10) С.60-66. http://dees.iei.od.ua/index.php/journal/article/view/301/287

Грамчук М. О., Мар'єнко В. Ю., Бурашнікова О. С. Технології інформаційного забезпечення менеджменту як нового наукового напрямку XXI століття. Ннаукові підсумки 2022 року. Випуск XI. С. 66.

Бурашнікова О. С., Воронкова В .Г. Цифрові технології медицини у країнах ЄС. Соціально-етичні та деонтологічні проблеми сучасної медицини (немедичні проблеми в медицині) : зб. Матеріалів IV Міжнародної науково-практичної конференції (23-24 лютого 2023 року). Запоріжжя : ЗДМУ, 2023. 207 с. С.47-49. http://dspace.zsmu.edu.ua/handle/123456789/18321

Бурашнікова О. С. Міжнародний досвід побудови цифрових та інтелектуальних податкових сервісів та систем "Vectors of the development of science and education in the modern world " ("Вектори розвитку науки і освіти на сучасному світі ") / Compiled by V. Shpak; Chairman of the Editorial Board S. Tabachnikov. Sherman Oaks, California : GS Publishing Services, 2023. С. 46-66

DOI : 10.51587/9798-9866-95976-2023-014

European Convention on Human Rights – ECHR (https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_ukr Accessed May 20, 2024)

Mariola Dzwigol-Barosz, Mykola Rohoza, Daliana Pashko, Natalya Metelenko, Daria Loiko. Assessment of international competitiveness of entrepreneurship in hospitality business in globalization processes. Journal of Entrepreneurship Education: Jordan Whitney Enterprises, Inc2019. Том 22. С. 1-7.

Метеленко Н. Г. (2009). Основи формування інфраструктури промислового підприємства. Економіка: проблеми теорії та практики: зб. наук. праць.–Дніпропетровськ: ДНУ.55-67.

Європейська конвенція з прав людини – ECHR (https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_ukr Режим доступу 20 травня 2024 року)

© Алла, Череп, Валентина, Воронкова, Олександр, Череп, Юлія, Калюжна, Регіна, Андрюкайтене, 2024

Mariola Dzwigol-Barosz, Mykola Rohoza, Daliana Pashko, Natalya Metelenko, Daria Loiko. Assessment of international competitiveness of entrepreneurship in hospitality business in globalization processes. Journal of Entrepreneurship Education: Jordan Whitney Enterprises, 2019. Том 22. С. 1-7.

Метеленко Н.Г. Основи формування інфраструктури промислового підприємства. Економіка: проблеми теорії та практики: зб. наук. праць.–Дніпропетровськ: ДНУ. 2009. С. 55-67.

Нікітенко В. О., Воронкова В. Г., Череп А. В. Концепція культури безпеки як чинника соціальної відповідальності (СВ) організацій. Стратегічні пріоритети розвитку підприємництва, торгівлі та біржової діяльності: матеріали IV-ої Міжнародної науково-практичної конференції, 10-11 травня 2023 року / За заг. редак. проф. Ткаченко А.М. – Запоріжжя : НУ «Запорізька політехніка», 2023. С.80-84.

Олексенко Р. І., Ортіна Г. В. Формування інноваційної політики реального сектору економіки як особливого напряму розвитку України. Економіка та суспільство. 2018. С. 173-180.

Rapport mondial 2024: Union européenne https://www.hrw.org/fr/world-report/2024/country-chapters/european-union (Дата звернення – 19 травня 2024 року)

Річард Флорида. Homo creativus: як новий клас завойовує світ. Київ: наш формат, 2018. 432 с.

Слюсарь М.Ю., Воронкова В.Г. Використання інформаційних і комунікаційних технологій в організаціях медичного закладу. Соціально-етичні та деонтологічні проблеми сучасної медицини (немедичні проблеми в медицині) : зб. Матеріалів IV Міжнародної науково-практичної конференції (23-24 лютого 2023 року). Запоріжжя : ЗДМУ, 2023. С.200-202. http://dspace.zsmu.edu.ua/handle/123456789/18321

The Concept of a «Digital Economy». [Electronic resource]. Access mode: http:// odec.org.uk/ theconcept-of-a-digital-economy.

Україна 2030Е – країна з розвиненою цифровою економікою. 2021. URL: https://strategy.uifuture.org/ kraina-z-rozvinutoyu-cifrovoyu-ekonomikoyu.html.

Череп А. В., Воронкова В. Г., Череп О. Г. Толерантність у дискурсивних практиках європейського суспільства та бізнесу. Humanities studies: збірник наукових праць / Гол. ред. В. Г. Воронкова. Запоріжжя : Видавничий дім «Гельветика», 2022. Випуск 12 (89). С. 160-173. http://humstudies.com.ua/article/view/266508/262522

Череп, Алла, Калюжна, Юлія, Череп, Олександр, & Воронкова, Валентина. Роль ґендеру, раси та віку в цінностях корпоративної соціальної відповідальності бізнесу. Humanities studies: Collection of Scientific Papers / Ed.V. Voronkova. Zaporozhzhia: Publishing house “Helvetica”, 2022. 13 (90). P.144-157. http://humstudies.com.ua/article/view/272539/268069

Cherep Alla, Voronkova Valentyna, Cherep Oleksandr, & Kaliuzhna Iuliia. A humanistic and cross-cultural approach to organization management as a factor of people’s democracy. Humanities studies: Collection of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia : Publishing house “Helvetica”, 2023. 14 (91). P. 184–195.

Як пандемія прискорила процеси цифровізації трудових відносин. Юридична газета. 2020. URL: https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/yak-pandemiya-priskorila-procesi-cifrovizaciyitrudovih-vidnosin.html.

References

regina, Andriukaitiene, Voronkova, V. H., Kyvliuk, O. P., Nikitenko, V. A. (2017). Formation and development of smart society as high-minded, high-tech and high-intelligent community. Humanities Bulletin of Zaporizhzhe State Engineering Academy. 71. 17-25.

Butynska, R. Y. (2019). The impact of digital technologies on labor relations: challenges and tasks. Journal of Kyiv University of Law. 3. 139-144. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ Chkup_2019_3_25

Voronkova, V. H., Cherep, A. V., Cherep, O. G. (2022). Humanistic vision in human resource management (on the example of the world's leading companies). Strategic priorities for the development of entrepreneurship, trade and exchange activities: materials of the III International Scientific and Practical Conference, Zaporizhzhia, May 11-12. [Electronic resource]. Zaporizhzhia : National University of Zaporizhzhia Polytechnic. 363-365.

Voronkova, V. H., Burashnikova, O. S. (2024). Synergistic methodology for researching digital tools for the effective functioning of the tax system. Digital economy and economic security. Odesa: Black Sea Research Institute of Economics and Innovation. Issue 1(10). 60-66.

http://dees.iei.od.ua/index.php/journal/article/view/301/287

Gramchuk M. O., Marienko V. Y., Burashnikova O. S. (2022). Technologies of information support of management as a new scientific direction of the XXI century. Scientific results of 2022. Issue XI. P. 66.

Burashnikova, O. S., Voronkova, V. H. Digital technologies of medicine in the EU countries. Socio-ethical and deontological problems of modern medicine (non-medical problems in medicine): Proceedings of the IV International Scientific and Practical Conference (February 23-24, 2023). Zaporizhzhia: ZSMU, 2023. 207 c. С.47-49. http://dspace.zsmu.edu.ua/handle/123456789/18321

Burashnikova, O. S. (2023). International experience in building digital and intelligent tax services and systems "Vectors of the development of science and education in the modern world" / Compiled by V. Shpak; Chairman of the Editorial Board S. Tabachnikov. Shpak; Chairman of the Editorial Board S. Tabachnikov. Sherman Oaks, California: GS Publishing Services.46-66

DOI : 10.51587/9798-9866-95976-2023-014

European Convention on Human Rights – ECHR (https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_ukr Accessed May 20, 2024)

Mariola, Dzwigol-Barosz, Mykola, Rohoza, Daliana, Pashko, Natalya, Metelenko, Daria, Loiko. Assessment of international competitiveness of entrepreneurship in hospitality business in globalization processes. Journal of Entrepreneurship Education: Jordan Whitney Enterprises, Inc2019. Том 22. С. 1-7.

Metelenko, N. G. (2009). Fundamentals of formation of infrastructure of industrial enterprise. Ekonomika: problemy teorii i praktiki: sb. nauchnykh papers.-Dnipropetrovsk: DNU. 55-67.

Nikitenko, V. O., Voronkova, V. H, Cherep, A.V. (2023). The concept of safety culture as a factor of social responsibility (SR) of organizations. Strategic priorities for the development of entrepreneurship, trade and exchange activities: materials of the IV International Scientific and Practical Conference, May 10-11, 2023 / Edited by Prof. Tkachenko A.M. – Zaporizhzhia: National University "Zaporizhzhia Polytechnic". 80-84.

Oleksenko, R I. , Ortina, G. V. (2018). Formation of innovation policy of the real sector of economy as a special direction of development of Ukraine. Economy and Society. 173-180.

Rapport mondial 2024: Union européenne https://www.hrw.org/fr/world-report/2024/country-chapters/european-union (Accessed May 19, 2024)

Richard Florida. Homo creativus: How a new class is conquering the world. Kyiv: Our Format, 2018. 432 c.

Slyusar, M. Y., Voronkova, V. H. (2023). The use of information and communication technologies in medical institution organizations. Socio-ethical and deontological problems of modern medicine (non-medical problems in medicine): Proceedings of the IV International Scientific and Practical Conference (February 23-24, 2023). Zaporizhzhia: ZSMU. 200-202. http://dspace.zsmu.edu.ua/handle/123456789/18321

The Concept of a «Digital Economy». [Electronic resource]. Access mode: http:// odec.org.uk/ theconcept-of-a-digital-economy.

Ukraine 2030E – a country with a developed digital economy (2021). URL: https://strategy.uifuture.org/ kraina-z-rozvinutoyu-cifrovoyu-ekonomikoyu.html.

Cherep, A. V., Voronkova, V. H., Cherep, O. G. (2022). Tolerance in the discursive practices of European society and business. Humanities studies: a collection of scientific papers / Edited by V.G. Voronkova. Zaporizhzhia: Helvetica Publishing House. 12 (89). 160-173. http://humstudies.com.ua/article/view/266508/262522.

Cherep, Alla, Kalyuzhna, Yulia, Cherep, Oleksandr, & Voronkova, Valentyna (2022). The role of gender, race and age in the values of corporate social responsibility of business. Humanities studies: Collection of Scientific Papers / Ed.V. Voronkova. Zaporizhzhia: Publishing house "Helvetica". 13 (90). 144-157. http://humstudies.com.ua/article/view/272539/268069.

Cherep, Alla, Voronkova, Valentyna, Cherep, Oleksandr, & Kaliuzhna, Iuliia (2023). A humanistic and cross-cultural approach to organization management as a factor of people's democracy. Humanities studies: Collection of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia : Publishing house "Helvetica". 14 (91).184–195.

How the pandemic has accelerated the digitalization of labor relations. Yurydychna gazeta. (2020). URL: https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/yak-pandemiya-priskorila-procesi-cifrovizaciyitrudovih-vidnosin.html.

ALLA, CHEREP – Doctor of Sciences in Economics, Professor,
Head of the Department of Finance, Banking and Insurance,
Honored Worker of Science and Technology of Ukraine, Academician of Sciences
of Higher Education of Ukraine, Zaporizhzhia National University (Zaporizhzhia, Ukraine)
E-mail: cherep.av.znu@gmail.com
ORCID: http://orcid.org/0000-0001-5253-7481

VALENTYNA, VORONKOVA – Doctor of Philosophy (D.Sc.), Professor,
Academician of the Academy of Higher Education of Ukraine,
Head of the Department of Management and Administration,
Y. M. Potebnya Engineering Education and Scientific Institute
of Zaporizhzhia National University (Zaporizhzhia, Ukraine)
E-mail: valentinavoronkova236@gmail.com
ORCID ID: http://orcid.org/0000-0002-0719-1546

© Алла, Череп, Валентина, Воронкова, Олександр, Череп, Юлія, Калюжна, Регіна, Андрюкайтене, 2024

OLEKSANDR, CHEREP – Doctor of Sciences in Economics, Professor,
Professor of Marketing and Personnel Management,
Zaporizhzhia National University (Zaporizhzhia, Ukraine)
E-mail: cherep2508@gmail.com
ODCID iD: http://orcid.org: 0000-0002-3098-0105

IULIIA, KALIUZHNA – Candidate of Economic Sciences,
Associate Professor of the Department of Personnel Management and Marketing,
Zaporizhzhia National University (Zaporizhia, Ukraine)
E-mail: kalyuzhnaya.ju@gmail.com
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-3335-6551

REGINA, ANDRIUKAITIENE – Doctor PhD of social sciences, lect. of Lithuanian
Sports University (Kaunas, Lithuania)
E-mail: regina.andriukaitiene@gmail.com
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-0691-7333

THE ROLE OF DIGITAL TECHNOLOGIES IN EMPLOYMENT AS A FACTOR OF EFFECTIVE ANTI-DISCRIMINATION POLICY IN EUROPE

Abstract

The relevance of studying the impact of digital technologies on anti-discrimination employment policy in Europe is explained by several important factors. The last decades have been marked by the rapid development of information and communication technologies, which have significantly changed the labor market. The study of the impact of digital technologies on anti-discrimination employment policy in Europe is extremely relevant, as it contributes to the development of a fairer and more inclusive labor market, helps to take into account current challenges and opportunities, and contributes to the formation of effective human resources management strategies. The purpose of the study: theoretical and practical aspects of how digital technologies affect the implementation and effectiveness of anti-discrimination employment policies in European countries. Research methodology: The use of a combination of methods (systemic, structural, comparative, statistical and other) will allow for a comprehensive understanding of the impact of digital technologies on anti-discrimination employment policies in Europe and help develop recommendations for improving the situation. The European Parliament has called on the Council of the EU to adopt a new comprehensive anti-discrimination directive that will extend legal protection at the EU level against discrimination at all levels, including on the grounds of sex, race or ethnic origin, religion or belief, disability, age, and sexual orientation. Previous efforts by the Council have been blocked by some member states. The European Directive is needed to address the current fragmented European approach to anti-discrimination policy, where some forms of discrimination, such as age, are covered only in employment matters. Results of the study: 1. The role of digitalization in ensuring equal employment opportunities in Europe is analyzed. 2. Innovative digital solutions in anti-discrimination policy in the European labor market are identified. 3. Digital tools in addressing the problems of multiple discrimination in employment and promoting the development of creative industries in the EU are identified. 4. The author reveals the directions of optimization of European practices of using digital technologies to combat discrimination in employment. Thus, the European Union is actively combating discrimination in the workplace by offering a variety of legal and policy instruments to protect human rights. In many EU countries, there are mechanisms of social dialogue between the government, employers and trade unions that facilitate the conclusion of agreements to combat discrimination in the workplace and joint awareness-raising activities.

Keywords: anti-discrimination policy, employment, digital technologies, multiple discrimination, anti-discrimination, social dialogue.

© The Author(s) 2024
This is an open access article under
the Creative Commons CC BY license

Received date 11.03.2024
Accepted date 01.04.2024
Published date 11.04.2024

How to cite: Алла, Череп, Валентина, Воронкова, Олександр, Череп, Юлія, Калюжна, Регіна, Андрюкайтене. Роль цифрових технологій у сфері зайнятості як чинник ефективної антидискримінаційної політики в Європі. Humanities studies: Collection of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia : Publishing house “Helvetica”, 2024. 19 (96). P. 177–189.
doi https://doi.org/10.32782/hst-2024-19-96-20

НАШІ АВТОРИ
LIST OF AUTHORS

АНДРЮКАЙТЕНЕ, РЕГІНА – доктор PhD соціальних наук (менеджмент), лектор Литовського Університету спорту (Каунас, Литва)

Regina, Andriukaitiene – Doctor PhD of social sciences, lect. of Lithuanian Sports University (Kaunas, Lithuania)

E-mail: regina.andriukaitiene@gmail.com

ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-0691-7333

Литовський Університет Спорту, 6, Каунаський повіт, LT-44221, Каунас, Литва

Lithuanian Sports University, 6, str. Sporto, Kaunas municipality, LT-44221, Kaunas, Lithuania

---

АФОНОВ, РОМАН ПЕТРОВИЧ – кандидат економічних наук, стейкхолдер спеціальності 072 Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок, кафедра «Інформаційної економіки, підприємництва та фінансів», Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю.М. Потебні, Запорізький національний університет (Запоріжжя, Україна)

Roman, Afonov – Candidate of Economic Sciences, Stakeholder of speciality 072 Finance, Banking, Insurance and Stock Market, Department of Information Economics, Entrepreneurship and Finance, Y. M. Potebnya Engineering Education and Scientific Institute, Zaporizhzhia National University (Zaporizhzhia, Ukraine)

ORCID ID: http://orcid.org/0000-0002-6736-2298

E-mail: afonov1980@icloud.com

Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні, Запорізький національний університет, пр. Соборний, 226, 69006, Запоріжжя, Україна

Y. M. Potebnya Engineering Education and Scientific Institute, Zaporizhzhia National University, 226 Soborny Avenue, 69006, Zaporizhzhia, Ukraine

---

БІЛОГУР, ВЛАДА ЄВГЕНІЇВНА – доктор філософських наук, професор кафедри фізичного виховання, ДВНЗ «Ужгородський національний університет» (Ужгород, Україна)

Vlada, Bilohur – Doctor of Philosophy, professor Departments of physical education

Uzhhorod National University (Uzhhorod, Ukraine)

E-mail: bilogurvlada@gmail.com

ORCID ID: http//orcid.org/0000-0003-1053-2716

Ужгород, Ужгородський національний університет, вул. Митна, 29, 88017 Україна

Uzhhorod, Uzhhorod National University, st. Mytna, 29, 88017 Ukraine

---

БУГАЙЧУК, ОКСАНА ВАСИЛІВНА – аспірантка кафедри управління та адміністрування, Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю.М.Потебні, Запорізький національний університет (Запоріжжя, Україна)

Oksana, Buhaichuk – Postgraduate student of the Department of Management and Administration, Y. M. Potebnya Engineering Education and Scientific Institute, Zaporizhzhia National University (Zaporizhzhia, Ukraine)

E-mail: E-mail: asti09@ukr.net

ORCID ID: http//orcid.org/0000-0001-7687-5119

Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні, Запорізький національний університет, пр. Соборний, 226, 69006, Запоріжжя, Україна

Y. M. Potebnya Engineering Education and Scientific Institute, Zaporizhzhia National University, 226 Soborny Avenue, 69006, Zaporizhzhia, Ukraine

VALATKAITYTĖ, GRETA – студент кафедри Менеджменту спорту і туризму, Литовський університет спорту (Каунас, Литва)

Greta, Valatkaitytė – student at the Department of Sports and Tourism Management, Lithuanian Sports University (Kaunas, Lithuania)

E-mail: greta.valatkaityte@gmail.com

ORCID iD: https://orcid.org/0000-0001-9894-7873

Литовський Університет Спорту, 6, Каунаський повіт, LT-44221, Каунас, Литва

Lithuanian Sports University, 6, str. Sporto, Kaunas municipality, LT-44221, Kaunas, Lithuan

---

ВАСИЛЬЧУК, ГЕННАДІЙ МИКОЛАЙОВИЧ – доктор історичних наук, професор, проректор з наукової роботи, Запорізький національний університет (Запоріжжя, Україна)

Gennadiy, Vasyl'chuk – Doctor of Historical Sciences, Professor, Vice-Rector for Scientific Affairs of Zaporizhzhia National University (Zaporizhzhia, Ukraine)

E-mail: historyhena@gmail.com

ORCID ID: https://orcid.org/0000-0003-3023-6682

Запорізький національний університет, вул. Жуковського, 66, 69600, Запоріжжя, Україна

Zaporizhzhya National University, Zhukovskoho str., 66, 69600, Zaporizhzhia, Ukraine

---

ВОРОНКОВА, ВАЛЕНТИНА ГРИГОРІВНА – доктор філософських наук, професор, Академік академії наук вищої освіти України, завідувачка кафедри управління та адміністрування, Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні, Запорізький національний університет (Запоріжжя, Україна)

Valentyna, Voronkova – Doctor of Philosophy (D.Sc.), Professor, Academician of the Academy of Higher Education of Ukraine, Head of the Department of Management and Administration, Y. M. Potebnya Engineering Education and Scientific Institute, Zaporizhzhia National University (Zaporizhzhia, Ukraine)

E-mail: valentinavoronkova236@gmail.com

ORCID ID: http://orcid.org/0000-0002-0719-1546

Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні, Запорізький національний університет, пр. Соборний, 226, 69006, Запоріжжя, Україна

Y. M. Potebnya Engineering Education and Scientific Institute, Zaporizhzhia National University, 226 Soborny Avenue, 69006, Zaporizhzhia, Ukraine

---

ВЕНГЕР, ОЛЬГА МИКОЛАЇВНА – кандидат політичних наук, доцент кафедри управління та адміністрування, Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю.М.Потебні, Запорізький національний університет (Запоріжжя, Україна)

Olga, Wenger – Candidate of Political Sciences, Assistant Professor of the Department of Management and administration, Y. M. Potebnya Engineering Education and Scientific Institute, Zaporizhzhia National University (Zaporizhzhia, Ukraine)

E-mail: vengerolya14@gmail.com

ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-3758-7891

Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю.М.Потебні, Запорізький національний університет, пр.Соборний, 226, 69006 Запоріжжя, Україна

Engineering educational and scientific Institute named after Y.M. Potebnya of Zaporizhzhia National University, 226 Soborny Avenue, 69006 Zaporizhzhia, Ukraine

---

ГОРЕВА, ВІКТОРІЯ ЮРІЇВНА – аспірант кафедри філософії, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» (Харків, Україна)

Viktoriia, Horeva – postgraduate student of the Department of Philosophy, National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute" (Kharkiv, Ukraine)

E-mail: Viktoriia.Horeva@sgt.khpi.edu.ua

ORCID ID https://orcid.org/0009-0007-1669-6005

Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», вул. Кирпичова 2, Харків 61002, Україна

National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute", 2, Kyrpychova str., 61002, Kharkiv, Ukraine

---

ГОРОДЕЦЬКОВА, МАРИНА СЕРГІЇВНА – студентка четвертого курсу сппеціальності 073 «Менеджмент» за освітньо-професійною програмою «Промисловий менеджмент», Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні Запорізького національного університету (Запоріжжя, Україна)

Maryna, Horodetskova – student of the 4th year of study specialty 073 "Management", Y. M. Potebnya Engineering Education and Scientific Institute, Zaporizhzhia National University (Zaporizhzhia, Ukraine)

ORCID ID: http://orcid.org/0009-0007-5223-4326

Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні, Запорізький національний університет, пр. Соборний, 226, 69006, Запоріжжя, Україна

Y. M. Potebnya Engineering Education and Scientific Institute, Zaporizhzhia National University, 226 Soborny Avenue, 69006, Zaporizhzhia, Ukraine

---

ГРИЦЕНКО, АЛІНА ЛЕОНІДІВНА – аспірантка кафедри філософії, історії та соціально – гуманітарних дисциплін, Донбаський державний педагогічний університет (Дніпро, Україна)

Alina, Hrytsenko – PhD student of the Department of Philosophy, History and Social and Humanitarian Disciplines (Dnipro, Ukraine)

E-mail: Alina.gricenko@gmail.com

ORCID iD : http://orcid.org/0000-0002-5940-4232

Донбаський державний педагогічний університет, вул. Наукова, 13, корпус ДНУ №9, поверх 4, 49107 Дніпро, Україна

Donbas State Pedagogical University, st. Naukova, 13, DNU building 9, 4th floor, 49107 Dnipro, Ukraine

---

ДЗІГОРА, КИРИЛО РОМАНОВИЧ – аспірант спеціальності «Філософія», Факультет суспільно гуманітарних наук Київського столичного університету імені Бориса Грінченка (Київ, Україна)

Kyrylo, Dzihora – graduate student of the specialty "Philosophy" Faculty of Social Sciences and Humanities Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University (Kyiv, Ukraine)

E-mail: k.dzihora.asp@kubg.edu.ua

ORCID ID: http://orcid.org/0000-0002-8681-5467

Київський столичний університет імені Бориса Грінченка Київ, вул. Левка Лук'яненка, 13-Б, 04212, Київ, Україна

Kyiv Metropolitan University Kyiv, , st. Levka Lukyanenko, 13-B, Borys Grinchenko, 04212, Kyiv Ukraine

---

ЗЕМЕНАУСКАЙТЕ, АКВІЛЕ – магістрантка, кафедра менеджменту спорту і туризму, Литовський спортивний університет (Каунас, Литва)

Akvile, Zemenauskaitė – masters student, Department of Sports and Tourism Management, Lithuanian Sports University (Kaunas, Lithuania)

E-mail: akvile.zemenauskaite@stud.lsu.lt

ORCID ID https:// 0000-0002-9841-1961

Литовський Університет Спорту, 6, Каунаський повіт, LT-44221, Каунас, Литва Lithuanian Sports University, 6, str. Sporto, Kaunas municipality, LT-44221, Kaunas, Lithuania

КАЛЮЖНА, ЮЛІЯ ВІКТОРІВНА – кандидат економічних наук, доцент кафедри управління персоналом і маркетингу, Запорізький національний університет (Запоріжжя, Україна)

Iuliia, Kaliuzhna – Candidate of Economic Sciences, associate Professor of the Department of Marketing and Personnel Management, Zaporizhzhia National University (Zaporizhzhia, Ukraine)

E-mail: kalyuzhnaya.ju@gmail.com

ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-3335-6551

Запорізький національний університет, просп. Соборний,74, Запоріжжя, Україна 69063

Zaporizhzhia National University, 74 Soborny Avenue, Zaporizhzhia, Ukraine 69063

КАГАНОВ, ЮРІЙ ОЛЕГОВИЧ – доктор історичних наук, професор, проректор з науково-педагогічної роботи, Запорізький національний університет (Запоріжжя, Україна)

Yuriy, Kaganov – Doctor of Historical Sciences, Professor, Vice-Rector for Research and Teaching, Zaporizhzhia National University (Zaporizhzhia, Ukraine)

E-mail: znuhist@gmail.com

ORCID ID: http://orcid.org/0000-0001-6889-7377

Запорізький національний університет, вул. Жуковського, 66, 69600 Запоріжжя, Україна

Zaporizhzhia National University, Zhukovskoho str., 66, 69600 Zaporizhzhia, Ukraine

---

КИВЛЮК, ОЛЬГА ПЕТРІВНА – доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії та психології, Київський університет інтелектуальної власності та права Національного університету «Одеська юридична академія» (Київ, Україна)

Olga, Kyvliuk – Doctor of Philosophical Sciences, Professor, (Ukraine, Kyiv), Head of the Department of Philosophy and Psychology, Kyiv University of Intellectual Property and Law of the National University "Odesa Law Academy" (Kyiv, Ukraine)

E-mail: panyolga@ukr.net

ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-7900-9299

Київський університет інтелектуальної власності та права Національного університету «Одеська юридична академія», Харківське шосе, 210, 02121, Київ, Україна

Kyiv University of Intellectual Property and Law of the National University "Odesa Law Academy", Kharkivske Shosse 210, 02121, Kyiv, Ukraine

---

КОЗЛОВЕЦЬ, МИКОЛА АДАМОВИЧ – доктор філософських наук, професор, професор кафедри філософії і політології, Житомирський державний університет імені Івана Франка Житомир, Україна)

Mykola, Kozlovets – Doctor of Philosophical Sciences, Professor, Professor of the Department of Philosophy and Political Science Zhytomyr Ivan Franko State University (Zhytomyr, Ukraine)

E-mail: mykola.kozlovets@ukr.net

ORCID: https //orcid.ord/0000-0002-5242-912X

Житомирський державний університет імені Івана Франка, вул. Велика Бердичівська, 40, Житомир, Україна, 10008 (Житомир, Україна)

Zhytomyr Ivan Franko State University, Bolshaya Berdichevskaya, 40, Zhytomyr, Ukraine, 10008

КИВЛЮК, ІГОР МИКОЛАЙОВИЧ – аспірант кафедри філософії, соціології та політології, Державний торговельно-економічний університет (Київ, Україна)

Ihor, Kyvliuk – PhD student at the Department of Philosophy, Sociology and Political Science, State University of Trade and Economics (Kyiv, Ukraine)

E-mail: i.kyvlyuk@knute.edu.ua

ORCID: https://orcid.org/0000-0002-1092-9126

Державний торговельно-економічний університет, вул. Кіото 19, 02156 Київ, Україна

State University of Trade and Economics, Kyoto Str. 19, Kyiv, 02156, Kyiv, Ukraine

---

КРАВЧЕНКО, РОМАН ВІКТОРОВИЧ – аспірант кафедри філософії, публічного управління та соціальної роботи, Запорізький національний університет (Запоріжжя, Україна)

Roman, Kravchenko – Postgraduate student of the Department of Philosophy, Public Administration and Social Work, Zaporizhzhia National University (Zaporizhzhia, Ukraine)

E-mail: kravchenko_rv@znu.edu.ua

ORCID https://orcid.org/0009-0007-5306-5974

Запорізький національний університет, вул. Дніпровська, 33, 69061 Запоріжжя, Україна Zaporizhzhia National University, Dniprovska str., 33, 69061 Zaporizhzhia, Ukraine

МАРІОНДА, ІВАН ІВАНОВИЧ – кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри фізичного виховання, ДВНЗ «Ужгородський національний університет» (Ужгород, Україна)

Ivan, Marionda – Candidate of Pedagogical Sciences (Ph.D), Associate Professor, Head of the Department of Physical Education Uzhhorod Ukraine

E-mail: ivan.marionda@uzhnu.edu.ua

ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-3950-8202

ДВНЗ «Ужгородський національний університет», 88017 м. Ужгород, вул. Митна 29, Україна.

State University «Uzhhorod National University», Uzhgorod, Ukraine, st. Mytna, 29 Index 88017

МЕЛЬНИК, ЮРІЙ МИКОЛАЙОВИЧ – кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри філософії і права, Навчально-науковий інститут прикладної економіки і менеджменту ім. Г. Е. Вейнштейна Одеського національного технологічного університету (Одеса, Україна)

Yuriy, Melnik - Doctor of Philosophy (Ph.D), associate professor of department of philosophy and law, G. E. Weinstein Education and Scientific Institute of Applied Economics and Management of Odesa National University of Technology (Odesa, Ukraine)

E-mail: ynmelnik@gmail.com

ORCID iD: https://orcid.org/0000-0001-7020-842X

Навчально-науковий інститут прикладної економіки і менеджменту ім. Г. Е. Вейнштейна, Одеський національний технологічний університет, вул.. Канатна, 112, 65039, Одеса, Україна

G. E. Weinstein Education and Scientific Institute of Applied Economics and Management of Odesa National University of Technology, 112 Kanatna Street, 65039, Odesa, Ukraine

---

МЕТЕЛЕНКО, НАТАЛЯ ГЕОРГІЇВНА – доктор економічних наук, професор, академік АЕНУ, Директорка, Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні Запорізького національного університету (Запоріжжя, Україна)

Natalya, Metelenko – Doctor of Economics, Professor, Academician of AENU, Director of the Y. M. Potebnya Engineering Education and Scientific Institute, Zaporizhzhia National University (Zaporizhzhia, Ukraine)

E-mail: natalia.metelenko@gmail.com

ORCID: http://orcid.org/0000-0002-6757-3124

Інженерний навчально-науковий інститут, Запорізький національний університет, пр. Соборний, 226, 69006, Запоріжжя, Україна

Y. M. Potebnya Engineering Education and Scientific Institute, Zaporizhzhia National University, 226 Soborny Avenue, 69006, Zaporizhzhia, Ukraine

---

НІКІТЕНКО, ВІТАЛІНА ОЛЕКСАНДРІВНА – доктор філософських наук, професор, професор кафедри управління та адміністрування, Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні Запорізького національного університету (Запоріжжя, Україна)

Vìtalina, **Nikitenko** – Doctor of Philosophy (D.Sc.), Professor of the Department of Management and Administration, Y. M. Potebnya Engineering Education and Scientific Institute, Zaporizhzhia National University (Zaporizhzhia, Ukraine)

E-mail: vitalina2006@ukr.net

ORCID ID: https://orcid.org/0000-0001-9588-7836

Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні, Запорізький національний університет, пр. Соборний, 226, 69006, Запоріжжя, Україна

Y. M. Potebnya Engineering Education and Scientific Institute, Zaporizhzhia National University, 226 Soborny Avenue, 69006, Zaporizhzhia, Ukraine

---

ОЛЕКСЕНКО, РОМАН ІВАНОВИЧ – доктор філософських наук, професор, професор кафедри кафедри філософії, політології та психології, Центральноукраїнський державний університет імені В. Винниченка (Кіровоград, Україна)

Oleksenko, Roman – Doctor of Philosophy, Professor, Professor of the department of philosophy, political science and psychology,

Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University (Kropyvnytskyi, Ukraine)

E-mail: roman.xdsl@ukr.net

ORCID ID: https://orcid.org/ 0000-0002-2171-514X

Центральноукраїнський державний університет імені В. Винниченка вул. Шевченка, 1, м. Кропивницький, 25006, Україна

Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University, 1 st. Shevchenka, Kropyvnytskyi, Ukraine 25006

ПАВЛОВСЬКИЙ, ВАЛЕРІЙ ОЛЕКСАНДРОВИЧ – аспірант кафедри філософії, публічного управління та соціальної роботи Запорізький національний університет

Valerii, Pavlovskyi – Postgraduate student of the Department of Philosophy, Public Administration and Social Work, Zaporizhzhia National University (Zaporizhzhia, Ukraine)

E-mail: pavlovskyivo77@gmail.com

ORCID https://orcid.org/0009-0004-4542-2183

Запорізький національний університет, вул. Дніпровська, 33, 69061 Запоріжжя, Україна Zaporizhzhia National University, Dniprovska str., 33, 69061 Zaporizhzhia, Ukraine

---

ПАНЬКО, ОКСАНА ІГОРІВНА – кандидат історичних наук, доцент кафедри філософії, Національний університет «Львівська політехніка» (Львів, Україна)

Oksana, Panko – associate professor, Department of Philosophy, Lviv Polytechnic National niversity (Lviv, Ukraine)

E-mail: oksana-panko@ukr.net

ORCID ID: https://orcid.org/0000-0003-1185-5664

Національний університет «Львівська політехніка», вул. Митрополита Андрея, 5, 79013 Львів, Україна

Lviv Polytechnic National niversity, Mytropolyt Andrei Str. 5, 79013 Lviv, Ukraine

---

ПОПОВА, АЛЛА ОЛЕКСАНДРІВНА – кандидат економічних наук, доцент кафедри інформаційної економіки, підприємництва та фінансів, Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю.М.Потебні Запорізького національного університету (Запоріжжя, Україна)

Alla, Popova – Candidate of Economic Sciences Associate Professor, of the Department of Information Economics, Entrepreneurship and Finance, Y. M. Potebnya Engineering Education and Scientific Institute, Zaporizhzhia National University (Zaporizhzhia, Ukraine)

E-mail: allainniznu@meta.ua

ORCID ID: https://orcid.org/0000-0001-6369-2954

Інженерний навчально-науковий інститут, Запорізький національний університет, пр. Соборний, 226, 69006, Запоріжжя, Україна

Y. M. Potebnya Engineering Education and Scientific Institute, Zaporizhzhia National University, 226 Soborny Avenue, 69006, Zaporizhzhia, Ukraine

---

ПУНЧЕНКО, ОЛЕГ ПЕТРОВИЧ – доктор філософських наук, професор, Одеська державна академія технічного регулювання та якості (Одеса, Україна)

Punchenko, Oleg – Doctor of Philosophic Scinces, Professor, Professor Department of automated systems and information-measuring technology, Odessa State Academy of Technical Regulation and Quality (Odesa, Ukraine).

E-mail: olegpetr02.09@gmail.com

ORCID ID: https://orcid.org/0000-0003-2694-6841

Одеська державна академія технічного регулювання та якості, вул. Ковальська 15, 65020 Одеса, Україна

Odessa State Academy of Technical Regulation and Quantity, Kovalska str. 15, 65020 Odesa, Ukraine

СИВОХОП, ЕДУАРД МИКОЛАЙОВИЧ – кандидат педагогічних наук, доцент, декан факультету здоров'я та фізичного виховання, ДВНЗ «Ужгородський національний університет» (Ужгород, Україна)

Eduard, Sivohop – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Department of physical education, Uzhhorod National University (Uzhhorod, Ukraine)

E-mail: eduard.syvokhop@uzhnu.edu.ua

ORCID ID: http//orcid.org/0000-0001-8939-8446

Ужгород,Ужгородський національний університет, вул. Митна, 29, 88017 Україна

Uzhhorod, Uzhhorod National University, st. Mytna, 29, 88017 Ukraine

---

СКИДІН ПАВЛО ВАЛЕРІЙОВИЧ – аспірант спеціальності 073 «Менеджмент» кафедри інформаційної економіки, підприємництва та фінансів, Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю.М.Потебні Запорізького національного університету (Запоріжжя, Україна)

Skydin, P**avlo** – PhD student of specialty 073 Management, Department of Information Economics, Entrepreneurship and Finance, Y. M. Potebnya Engineering Education and Scientific Institute of Zaporizhzhia National University (Zaporizhzhia, Ukraine)

E-mail: skydin@znuiepf.com.ua

ORCID: http: orcid.org/0000-0003-5252-3452

Інженерний навчально-науковий інститут, Запорізький національний університет, пр. Соборний, 226, 69006, Запоріжжя, Україна

Y. M. Potebnya Engineering Education and Scientific Institute, Zaporizhzhia National University, 226 Soborny Avenue, 69006, Zaporizhzhia, Ukraine

---

СУХЕНКО,ВАЛЕРІЯВІТАЛІЇВНА–студентка четвертого курсу спеціальності 073 «Менеджмент» за освітньо-професійною програмою «Промисловий менеджмент», Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні Запорізького національного університету (Запоріжжя, Україна)

Valeria, Suhenko – student of the 4th year of study specialty 073 "Management", Y. M. Potebnya Engineering Education and Scientific Institute, Zaporizhzhia National University (Zaporizhzhia, Ukraine)

E-mail: suhenkolera260@gmail.com

ORCID ID: https://orcid.org/0009-0001-3197-4524

Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні, Запорізький національний університет, пр. Соборний, 226, 69006, Запоріжжя, Україна

Y. M. Potebnya Engineering Education and Scientific Institute, Zaporizhzhia National University, 226 Soborny Avenue, 69006, Zaporizhzhia, Ukraine

---

ТАРАРОЄВ, ЯКІВ ВОЛОДИМИРОВИЧ – доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» (Харків, Україна)

Jakov, Tararoev – doctor of philosophy, professor, Head of the Department of Philosophy, National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute" (Kharkiv, Ukraine)

E-mail: yakiv.tararoiev@khpi.edu.ua

ORCID: https://orcid.org/0000-0002-0734-0804

Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», вул. Кирпичова 2, Харків 61002, Україна

National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute", 2, Kyrpychova str., 61002, Kharkiv, Ukraine

---

ТОДОРОВА, СВІТЛАНА МИКОЛАЇВНА – кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри філософії і права, Навчально-науковий інститут прикладної економіки і менеджменту ім. Г. Е. Вейнштейна Одеського національного технологічного університету (Одеса, Україна)

Todorova, Svitlana - Doctor of Philosophy (Ph.D), associate professor of department of philosophy and law, G. E. Weinstein Education and Scientific Institute of Applied Economics and Management of Odesa National University of Technology (Odesa, Ukraine)

E-mail: sv.todorova1973@gmail.com

ORCID iD: https://orcid.org/0000-0001-8606-3018

Навчально-науковий інститут прикладної економіки і менеджменту ім. Г. Е. Вейнштейна, Одеський національний технологічний університет, вул.. Канатна, 112, 65039, Одеса, Україна

G. E. Weinstein Education and Scientific Institute of Applied Economics and Management of Odesa National University of Technology, 112 Kanatna Street, 65039, Odesa, Ukraine

---

ФУРСІН, ОЛЕКСАНДР ОЛЕКСАНДРОВИЧ – кандидат наук державного управління, доцент, доцент кафедри управління та адміністрування, Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю.М. Потебні, Запорізький національний університет (Запоріжжя, Україна)

Olexander, Fursìn – Управління та in Public administration, Associate Professor, Assistant Professor of the Department of Management and administration, Y. M. Potebnya Engineering Education and Scientific Institute, Zaporizhzhia National University (Zaporizhzhia, Ukraine)

E-mail: fursin@ukr.net

ORCID ID: http://orcid.org/ 0000-0002-4457-0350

Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю.М.Потебні, Запорізький національний університет, пр.Соборний, 226, 69006 Запоріжжя, Україна

Engineering educational and scientific Institute named after Y.M. Potebnya of Zaporizhzhia National University, 226 Soborny Avenue, 69006 Zaporizhzhia, Ukraine

---

ЧАЙКА, ІРИНА ЮРІЇВНА – доктор філософських наук, доцент, професор кафедри філософії, публічного управління та соціальної роботи, Запорізький національний університет (Запоріжжя, Україна)

Iryna, Chaika – Doctor of Philosophy, Associate Professor, Professor of the Department of Philosophy, Public Administration and Social Work

Zaporizhzhia National University (Zaporizhzhia, Ukraine)

E-mail: Thcokur2004@ukr.net

ORCID https://orcid.org/0000-0003-2315-7724

Запорізький національний університет, вул. Дніпровська, 33, 69061 Запоріжжя, Україна Zaporizhzhia National University, Dniprovska str., 33, 69061 Zaporizhzhia, Ukraine

---

ЧЕРЕП, АЛЛА ВАСИЛІВНА – доктор економічних наук, професор, завідувачка кафедри фінансів, банківської справи та страхування, Заслужений діяч науки і техніки України, Академік академії наук вищої освіти України, Запорізький національний університет (Запоріжжя, Україна)

Alla, Cherep – Doctor of Sciences in Economics, Professor, Head of the Department of Finance, Banking and Insurance, Honored Worker of Science and Technology of Ukraine, Academician of Sciences of Higher Education of Ukraine, Zaporizhzhia National University (Zaporizhzhia, Ukraine)

E-mail: cherep.av.znu@gmail.com

ORCID: http://orcid.org/0000-0001-5253-7481

Запорізький національний університет, просп. Соборний, 74, 69063, Запоріжжя, Україна

Zaporizhzhia National University, 74 Soborny Avenue, 69063, Zaporizhzhia, Ukraine

---

ЧЕРЕП, ОЛЕКСАНДР ГРИГОРОВИЧ – доктор економічних наук, професор, професор кафедри управління персоналом і маркетингу, Запорізький національний університет (Запоріжжя, Україна)

Oleksandr, Cherep – Doctor of Sciences in Economics, Professor, Professor of Marketing and Personnel Management, Zaporizhzhia National University (Zaporizhzhia, Ukraine)

E-mail: cherep2508@gmail.com

ODCID iD: http://orcid.org: 0000-0002-3098-0105

Запорізький національний університет, просп. Соборний, 74, 69063, Запоріжжя, Україна

Zaporizhzhia National University, 74 Soborny Avenue, 69063, Zaporizhzhia, Ukraine

---

ЧЖАН, ХУНВЕЙ – аспірант кафедри філософії інституту Соціально-гуманітарних технологій Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» (Харків, Україна)

Zhang, Hongwei – graduate student of the Department of Philosophy of the Institute of Social and Humanitarian Technologies of the National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute" (Kharkiv, Ukraine)

E-mail: zhwhsd@163.com

ORCID ID: orcid.org/0009-0008-0227-8133

Національний технічний університет "Харківський політехнічний інститут" , вул Кірпічова буд. 2, Харків, Україна, 61002

National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute" apt.2, Kyrpychova str., Kharkiv, Ukraine, 61002

ШЕВЧЕНКО, ГАННА АНАТОЛІЇВНА – кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри філософії і права, Навчально-науковий інститут прикладної економіки і менеджменту ім. Г. Е. Вейнштейна Одеського національного технологічного університету (Одеса, Україна)

Hanna, Shevchenko - Doctor of Philosophy (Ph.D), associate professor of department of philosophy and law, G. E. Weinstein Education and Scientific Institute of Applied Economics and Management of Odesa National University of Technology (Odesa, Ukraine)

E-mail: queen.annash@gmail.com

ORCID iD: https://orcid.org/0000-0002-3613-7303

Навчально-науковий інститут прикладної економіки і менеджменту ім. Г. Е. Вейнштейна, Одеський національний технологічний університет, вул.. Канатна, 112, 65039, Одеса, Україна

G. E. Weinstein Education and Scientific Institute of Applied Economics and Management of Odesa National University of Technology, 112 Kanatna Street, 65039, Odesa, Ukraine

---

ШВАГЖДЕНЕ, БІРУТА – професор, доктор наук кафедри Менеджменту спорту і туризму, Литовський Університет Спорту (Каунас, Литва)

Biruta, Švagždienė – PhD, is Professor at the Department of Sports and Tourism Management, Lithuanian Sports University (Kaunas, Lithuania)

E-mail: biruta.svagzdiene@lsu.lt

ORCID ID: https://orcid.org/0000-0001-6016-6019

Литовський Університет Спорту, 6, Каунаський повіт, LT-44221 Каунас, Литва

Lithuanian Sports University, 6, str. Sporto, Kaunas municipality, LT-44221 Kaunas, Lithuania

---

ISSN 2708-0390 (Print)
ISSN 2708-0404 (Online)

ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ НАУКОВИХ СТАТЕЙ
REQUIREMENTS FOR SCIENTIFIC ARTICLES

"Humanities Studies"
humstudies.com.ua
Періодичність збірника – до 2–4 випусків на рік
Мова – українська, англійська, польська
Профіль журналу "Humanities Studies"
https://scholar.google.ru/citations?hl=uk&pli=1&user=YjqLf1gAAAAJ

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації: Збірник наукових праць "Humanities Studies" Серія КВ № 23925-13765 ПР від 23.04.2019 р.

Засновник: Запорізький національний університет (код за ЄДРПОУ 02125243)

Збірник "Humanities Studies" є продовженням випуску Збірника наукових праць «Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії» і входить до списку друкованих періодичних видань. Збірник «Humanities Studies» включено до Переліку наукових фахових видань України категорії «Б». Додаток 1 до наказу Міністерства освіти і науки України 17.03.2020 № 409.

Спеціальність ДАК: Філософські науки

Повні тексти та бібліографічний опис всіх статей збірника наукових праць представлено у Національній бібліотеці України імені В.І. Вернадського. Збірник наукових праць розсилається у бібліотеки за переліком, встановленим МОН України. У разі передруку посилання на Збірник наукових праць "Humanities Studies" обов'язкове.

Усі статті отримують номер DOI.

Редакційна колегія приймає до друку статті, які характеризуються оригінальністю, високою мірою наукової новизни і практичною значущістю, раніше не публікувалися та відповідають вимогам МОН.

Структура наукової статті повинна містити такі елементи:

Індекс УДК (універсальний десятинний класифікатор) розташовують перед заголовком статті, окремим рядком, у лівому верхньому куті. Визначає індекс УДК автор. Заголовок статті. У назві бажано не використовувати ускладнену термінологію псевдонаукового характеру. Великі літери, окремий абзац без відступів першого рядка з вирівнюванням по центру. Анотація подається українською, англійською та російською мовами. Анотація повинна викладати істотні факти роботи і не повинна перебільшувати або містити матеріал, який відсутній в основній частині публікації. Обсяг анотації – 1800 знаків.

Ключові слова – слова з тексту, які з точки зору інформаційного пошуку несуть змістовне навантаження, подаються у називному відмінку; загальна кількість ключових слів – до 7–10.

Стаття повинна містити:

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

Аналіз останніх досліджень і публікацій, з яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття

Мета та формування цілей статті (постановка завдання)

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Структурні елементи статті необхідно виділити напівжирним шрифтом

Висновки повинні супроводжуватися рекомендаціями, оцінками, пропозиціями, гіпотезами, описаними в статті

Обсяг статті – від 10–24 сторінок (кегль 14, Times N Roman, інтервал – 1,5; текст повинен бути надрукований з одного боку аркуша; формат сторінки: А4 (210×297 мм); верхнє, нижнє, ліве, праве поле – 20 мм.; текст набирається без переносів, на всю ширину сторінки; сторінки без нумерації.

Необхідно використовувати парні лапки («»); при наборі тексту слід розрізняти символи дефісу (-) і тире (–). Перелік літературних джерел розташовується за алфавітом або в порядку їх використання після тексту статті з підзаголовком. Список використаних джерел і виконується мовою оригіналу. Посилання на літературу в тексті подаються за таким зразком: (Воронкова, 2021): (Воронкова, & Нікітенко, 2022).

Список використаних джерел оформляється згідно References з урахуванням ДСТУ 8302:2015, наказу МОН України від 12.01.2017 р. № 40 та міжнародного стилю APA. Редколегія може не поділяти світоглядних переконань авторів. За оригінальність, науковий рівень і технічне оформлення статті відповідає автор (и). Відповідальність за зміст, точність поданих фактів, цитат, цифр, правильність, точність і коректність цитування, посилань та перекладу покладається на авторів. Всі статті супроводжуються рецензією доктора наук або кандидата за фахом публікації або витягом із протоколу засідання кафедри (відділу) про рекомендацію статті до друку. Редакція здійснює власне рецензування статей. Матеріали рецензуються членами редакційної колегії збірника або сторонніми незалежними експертами, виходячи з принципу об'єктивності і з позицій вищих міжнародних академічних стандартів якості. Редакційна колегія залишає за собою право відхиляти неякісні матеріали без пояснення причин. Редакція має можливість перекладати анотації та статті.

Назви файлів латинськими літерами – із текстом статті та анотацій з ключовими словами, з розширеними відомостями про автора (ів), рецензія (відсканований варіант), авторський реферат статті англійською мовою (авторський реферат статті повинен містити: прізвище та ініціали автора; звання або посаду; місце роботи або навчання; назву статті; відомості про автора (авторів) трьома мовами (українською, англійською, російською) – прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання (довідка про автора), домашня адреса, контактні телефони, емейл, № відділення «Нової пошти» для отримання збірника надсилати до редакції.

З питань опублікування статей звертатися до редакції збірника наукових праць за адресою: Редколегія збірника наукових праць "Humanities Studies", Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю.М. Потебні Запорізького національного університету, пр. Соборний, 226, ауд. л. 323, м. Запоріжжя, 69006, Україна

Контактні телефони: (050) 6372768 (095) 0216546

Відповідальний секретар: **Нікітенко Віталіна Олександрівна** – доктор філософських наук, професор, професор кафедри управління та адміністрування Інженерного навчально-наукового інституту ім. Ю. М. Потебні Запорізького національного університету

E-mail: vitalina2006@ukr.net

Електронний варіант статті подається електронною поштою за адресою:

E-mail: valentinavoronkova236@gmail.com

МІЖНАРОДНА ІНДЕКСАЦІЯ ЖУРНАЛУ

1. Index Copernicus Journals Master List – польська міжнародна наукометрична база даних, що включає індексування, ранжирування, реферування журналів і статей.
2020 – COPERNICUS ICV – 91,58
https://journals.indexcopernicus.com/search/formjml

2. Directory of Open Access scholarly Resources (ROAD) – служба, розроблена Міжнародним центром ISSN у співпраці з Сектором комунікації та інформації UNESCO. Служба ROAD пропонує вільний доступ до сегменту Реєстру ISSN

3. CrossRef – це асоціація наукових видавців, яка розробляє спільну інфраструктуру для підтримки більш ефективних наукових комунікацій. Ця мережа посилань на цитати сьогодні охоплює понад 68 мільйонів статей журналів та інших предметів змісту (розділи книг, дані, тези, технічні звіти) від тисяч наукових та професійних видавців по всьому світу

4. Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського – найбільша за обсягом фонду та площі приміщень бібліотека України, головний науково-інформаційний центр держави, науково-дослідний інститут відділення історії, філософії та права НАН України

http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=juu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=PREF=&S21COLORTERMS=0&S21STR=humst

5. РЕЄСТР наукових фахових видань України – довідково-інформаційний ресурс, призначений для інформування наукової громадськості та покращення доступу до відомостей про українські наукові видання з різних галузей знань

6. Korea Open Access Platform for Researchers (KOAR) – Корейська платформа відкритого доступу для дослідників, що дозволяє будь-якому корейському досліднику здійснювати пошук і використовувати статті у відкритому доступі з усього світу чи з будь-яким бар'єром

7. Scilit – це база даних наукових робіт, яка розроблена і підтримується видавцем відкритого доступу MDPI, який використовує новий метод зіставлення даних та індексації наукового матеріалу

8. Dimensions – це пошукова служба, яка є одним з потужних постачальників актуальних даних про наукові публікації європейських вчених

9. wizdom.ai – це всеосяжне програмне забезпечення для управління дослідженнями, призначене для дослідників, вчених і студентів

10. The Open Ukrainian Citation Index (OUCI) – це пошукова система і база даних наукових цитувань, які надходять від усіх видань, що використовують сервіс Cited-by від Crossref та підтримують Initiative for Open Citations

11. ScienceGate – академічна пошукова система, яка почала працювати у 2019 році, охоплює понад 123 мільйони наукових документів, включаючи статті академічних журналів, книги, документи конференцій, розділи, набори даних, дисертації, препринти, технічні звіти та ін.

12. Safe

Інформація про журнал **“Humanities Studies”**
на сайті Запорізького національного університету
https://www.znu.edu.ua/ukr/university/11929/12623/12761

НОТАТКИ

Збірник наукових праць

Вісник Запорізького національного університету

HUMANITIES STUDIES

№ 19 (96) 2024

ГЕЛЬВЕТИКА
ВИДАВНИЧИЙ ДІМ

WWW.HELVETICA.UA

Підписано до друку 02.05.2024.
Формат 60×84/8. Гарнітура Times New Roman.
Папір офсет. Цифровий друк. Ум. друк. арк. 23,72.
Замов. № 0624/445. Наклад 100 прим.

Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»
69002, Україна, м. Запоріжжя, вул. Олександрівська, 84, оф. 414
Телефон +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 7623 від 22.06.2022 р.